B. No 10 2
1830 E6
B 10(2)

।।इदंसप्तशालीपुस्तकंमालामंत्रटीकाप्रारंभः।।

B. 10 (2) = 10
10/2 90

Idam Saptashali Pustakam Mala Mantra Teeka Prarambh.

१ श्रीमन्महामंगलमूर्त्तये नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥
श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीकुलदेव्यै नमः ॥ श्रीइ
ष्टदेव्यै नमः ॥ प्रारंभकाले निर्विघ्नमस्तु ॥ अ
थ सप्तशतीसटीक शांतनवी लिख्यते ॥ ॥
ब्रह्मा यस्यै हरिर्यस्यै रुद्रो यस्यै व्यधान्नमः ॥ नम
स्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ अस्मुप्र
न्नमुखांधकूपपतितालागा बोमुनेः खिंदतेः ताः प्रो
क्तो स होयन्तन्नमभिताः स्वस्वार्थविसोसुकाः ॥ स्त्र
त्रै माजिनिसंभृतैर्निखलगसाहूष्यमाणा पुनः
स्तावः कामदुघा भवं सपिलमस्तोमहिषः सा विषः
र ॥ ऐं श्रीं ह्रीं पदभाविलांलगददः स्त्रष्टुं स्वयं रक्षितुं
संहर्तुं समयेक्षमामयमयीं श्री ह्रीं श्रियं चंडिकां ॥ १

आराध्यारिमरात्रिमात्तिदर्विनीं श्रीतोमरः शांतनु
मार्कंडेयपुराणसिद्धमहिमां विख्याति विख्या
यते ॥ ३ ॥ मार्कंडेयपुराणोक्तं देवीमाहात्म्यमद्भुतं ॥
अल्पाक्षरमनल्पार्थमपि पाठपराङ्मुखं ॥ ४ ॥ श्रुत्वं
शुः शांतनुः शांयुः सत्कीर्तिस्तोमराज्वयः ॥ व्याक
रोति पराहूसकृव्याख्यानपरंपरां ॥ ५ ॥ ॐ नम
श्चंडिकायै ॥ अवसव्याद्युपासकं ॥ अवति ब्रह्मवे
त्ति विग्रहय अवरक्षणादौ ॥ अवते ष्ठिलोपश्चेति
मनप्रत्ययः ॥ तस्य प्रत्ययस्यैव टिलोपः ॥ न प्रह
तेः अन्यथाहि ज्वरत्येव विद्ध्यात्तु ॥ ज्वरत्वरेत्या
दिना वकारस्या पूर्वधायाश्च ऊठौ ॥ द्वयोरूठोः
सवर्णदीर्घत्वे सार्वधातुकार्द्धधातुकयोरिति गुणः ॥
ह्येन्मेजतइरोल्पयत्वमोम ॥ ॐमिति अनुमतौ प्रोक्तं

परमेवाप्युपक्रमे ॥ ॐभिःसेकाक्षरं ब्रह्म सर्वमंत्राधिदै
वतं ॥ गुर्वर्द्धिभजनेदानेनमस्याक्ताप्पदे ॥ चतु
र्थीस्यान्नमोयोगान्नमः स्वस्त्यादिस्तत्रतः ॥ चंडिका
येचंडलेकुप्यतेचंडाचंडीच ॥ चंड्येवचंडिका ॥ कोप
नाबद्धा दृश्यश्चेलिङ्गी पू ॥ के ऽण् इति कृत्स्नः ॥ कुत्सि
तायां कुत्सितिं दिता इति संज्ञायां कन् ॥ अथवा चंडते २
चंडिका ण्वुल् ॥ युवोरनाको ॥ प्रत्ययस्थात्कात्पूर्व २
स्यात इदाप्यसुप इति इत्वं ॥ ॥ मार्कंडेय उवाच ॥
कंडि मदे ॥ मृगवत्कंडति कंडते योगात् माद्यति मृकं
डुः मृगाद्यात्प्रश्चैः मृगान्कंडयति मदयति
मृकंडुः मृगस्येवास्य कंडुरिति वा ॥ पृषोदरादित्वा
त्साधुः ॥ वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च द्वौ चापरौ वर्ण
वर्णविकारनाशौ ॥ धातोस्तदर्थातिशयेन योग
स्तदुच्यते पंचविधं निरुक्तं ॥ मृकंडोरपत्यं पुमा

॥=॥४७८॥

B. No 10

1830 E

B 10(2)

॥ इदं सप्तशती पुस्तकं माला मंत्र टीका प्रारंभः ॥

B 10(2) = 10

10/2 90

Idam Saptashati Pustakam Mala Mantra Teeka Prarambh.

मौ यः इति चतुर्दश मनवः तत्राष्टमस्य मनोः सावर्णे
रुत्पत्तिं स्वशिष्याय वेदयितुं प्रस्तौति मार्कंडेयो भग
वान्॥ ॥सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यतेऽष्टमः
विवृणोति॥ त्रियुते वर्णनं वर्ण्यते च वर्णः वर्णो द्विजा
दौ शुक्लादौ स्तुतौ वर्णं तु चाक्षरे॥ वर्णेन सह या सह
वर्त्तमाना सवर्णा अथवा सवित्रा भर्त्रा सह समानो वर्णो
३ यस्याः सा सवर्णा सवर्णाया अपत्यं पुमान् सावर्णिः स्त्री ३
भ्यो ढक् वा पित्याद्बह्वादिभ्यश्चेति इञ् प्रत्ययः॥ सा
उ वर्णिः पंचोलि प्रयोगः॥ संबंधविवक्षायां दाशरथो
रामि इति वदणंतो ज्ञेयः॥ सूर्यस्य तनयः कस्य कृतमो
मनुरित्यपेक्षायां भावेच्छामाह॥ यो मनुः कथ्यतेऽष्टम
इति॥ यच्छब्देनोच्यते योऽर्थस्तच्छब्दस्तस्य वाच्यकः॥
यः पुराणज्ञैर्वैवस्वतमनोः सप्तमादनंतरः सूर्यत

नयः सावर्णिर्नाम मनुः कथ्यते सोऽष्टमो मनुर्भविष्य
तीत्यर्थः॥ अष्टमत्वं च विधेयं सावर्णिरष्टमो मनुरित्येवो
क्तेः सावर्ण्यायाः प्रागुक्तसामान्यमनुसत्तात् दृश्या
मनुर्जोपि कश्चन्मनुः स्यात्॥ अत उक्तं सूर्यतनय
इति। सूर्यतनयोऽष्टमो मनुरित्येवोक्ते छायासुतो
पि सूर्यतनयः शनैश्चरो मनुः स्यात्॥ अतः उभयमु
मुक्तं सावर्णिः सूर्यतनय इति॥ ॥ निशामय तदुत्प
त्तिं विस्तराद्गदतो मम॥१॥ तस्य सावर्णेरष्टमस्य मनो
रुत्पत्तिं विस्तराच्छब्दप्रपंचाद्गदतः मम मुखवाङ्मु
खे निशामय॥ हे शिष्य दत्तावधानः सन् त्वं स्थैर्येण
निशामय श्रुणु इति॥ कृपा ख्यातं तथा हि॥ शाम
उपशमे दिवादिः॥ शमलक्षणआलोचने। चुरादिः॥
आभ्यां यथायोगं णिचि उपधाया ह्रस्वो॥ शमो दर्शने॥

रामेणो दर्शनादन्यत्रार्थे निसंज्ञा भवति॥ अमंतत्वादेव
टि मित्वेद्धे नियमार्थोयं योगः॥ मितां ह्रस्वः शामयति व्या
धिं निवर्त्तयेति निशामयति लोकानश्यणोति दर्शनेतु
मित्वाभावान्न ह्रस्वत्वाभावादत उपधाया वृद्धेरेव नि
शामयति रूपे पश्यति निशामयति चक्षुषा रूपे पश्यप
४ तीत्यर्थः॥ नि: शार्करभिदंतीर्थ भारद्वाजे निशामय॥ ४
चक्षुषापश्यपेत्यर्थः॥ तथाच दुर्घटः॥ निशामय तदुत्प
त्तिमित्यत्र निशामनं चक्षुः साधनं ज्ञानमिति व्याख्या
तं॥ ग१॥ ॥महामायानुभावेन यथा मन्वंतराधिपः॥
स बभूव महाभागः सावर्णिस्तनयो रवेः॥ २॥ ॥
यः प्रसिद्धः सावर्णिः रवेस्तनयः महाभागः म
हामायानुभावेन यथा मन्वंतराधिपो बभूव तथा
विस्तरतो गदतश्च मे निशामय॥ मा सस्पीविश्वे माया

मार्कंडेयः श्रेष्ठज्ञानदीक्षश्चेयस्यपपेढकू प्रसयुः॥ कि
ति चेयादिदृष्टिः॥ देलोपोऽकंडुः इक्ष्लेकारलोपः
दस्यप्रयादेशः॥ उवाचक्रोचिवानुस्वशिष्याय या
ष्टमनमेत्यादि रेतुमुलुवानितियावत्॥ इह खलु ब्र
ह्मकल्पे चतुर्दश मनवः क्रमेणः क्रमेंते॥ स्वायंभु
वो मनुः प्रवर्त्ततः स्वारोचिषो मनुः॥ औत्तमिस्ता
मसश्चैव रैवतश्चाक्षुषस्तथा॥ षडेते मनवोतीताः॥
अथ वैवस्वतः मनुः॥ सावर्णाः पंच रौच्यश्च भौत्यश्चा
गमिनश्चमी॥ तत्र सावर्णायाः संबंधिनः सुताः
पंचापि सावर्णाः सावर्ण्यो मनवः कथ्यंते तत्र
स्वायंभुवाद्याः षट् सप्तमो वैवस्वतः अष्टमः
सावर्णिः नवमः दशमः एकादश द्वादशाश्च सा
वर्ण्या एव त्रयोदशो मनुः रौच्यश्चतुर्दशश्च मनु

महामायामहेरुःसवैरारा स्तुमेलादभिख्यातां मौलक्ष्मीं
उपासकाय अर्पयति अर्पयतिथारात्रिभिर्वली स्ता
महामाया तस्याः अनुपमत्वाद्बाध्याध्यवसायाद्नं
तरंभावः परमात्मतयानुसंधानं अनुभावः स्वभावं
भावयेद्योगी तत्स्मरणात् ॥ भावः सत्तास्वभावाभिप्रा
यचेष्टात्मजन्मसु ॥ तेन पश्चात्तत्साद्रूपयोरनुगमन्वंतरा

धिपः इह प्रकरणातः सप्तममनुजिविलकालात्पर
त्नितोनवममनुदयात्पूर्वोपयः कालः समन्वंतरशब्दे

नविवक्षितः तत्रचात्रांतरशब्दो मध्यवर्त्तते ॥ मन्वोः
सप्तमनवमयोरंतरे मध्ये काले अराधिकृतः रक्ष
कः प्रजानांपतिः अधिपः मन्वंतराधिपः अंतर
मवकाशावधिपरिध्यानां तद्भेदृता दृष्ये ॥ छिद्रा
त्मीयविनाबहिरवसरमध्येंतरात्मनि च ॥ महाभा
गः महासेवायां ॥ भावेयन् ॥ चनेः कृष्णवलोः ॥

महानुभागेभक्तियेस्य स महाभागः अथवा भास्वदीप्तौ ॥
कीर्तीर्विरूप ॥ भास्वते भाः भासं धर्मं यशो वा गच्छति प्राप्नो
ति भागः गमेर्डोन्यत्रापि दृश्यत इति कर्तरि डः महांश्चासौ
भागश्चेति महाभागः भगस्यैश्वर्यादेरिदं भाग्यं भवि
तव्यता लक्षणं वस्तु भाग्यं ॥ महद्भाग्यं भाग्यं यस्य सः
महाभागः ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य धर्मस्य यशसः श्रि
यः ॥ वैराग्यस्याथ मोक्षस्य षण्णां भग इतीस्मृतिः ॥
भगंश्रीकाममहात्म्यं वीर्ययत्नो कीर्कीर्त्तिषु ॥ तनोति कु
लं तनयः स सतेसन्यतेरविः तस्य ॥ २ ॥ ॥ स्वारोचि
षेंतरे पूर्वं चैत्रवंशसमुद्भवः ॥ सुरथोनाम राजाभू तो
त्समस्ते क्षितिमंडले ॥ ३ ॥ ॥ अष्टमो मनुः कथ्यत
इति प्राग्यः प्रस्तुतस्तस्य सावर्णेः प्राग्जन्मनि दानु
लामहिम्नि चरित्राणि वर्णयति मार्कंडेयो नेनश्लो
केन पूर्वं प्रथमं ॥ स्वायंभुवमन्वंतरकाले समपेक्ष्यहि

तीयमन्वंतरलक्षणे स्वरोचिषेंतरे स्वारोचिषमन्वंतरका
लेपुरा स्थे ॥ चैत्रवंशसमुद्भवः सुरथोनामप्रसिद्धः
समस्तेक्षितिमंडले राजा अभूत् ॥ अजनि ॥ अविचेष
न्वयः ॥ स्वस्यैव आत्मनः इव रोचिः प्रभा यस्य
सः स्वारोचिर्मनुः ॥ अथवा अत्र विष्णुः स्तुष्टः अस्यैव विष्णो
ः स्वरोचिः रोचिर्यस्य सः स्वरोचिः मनुः स्वरोचिषः इ
दं स्वारोचिषं तस्मिन् स्वारोचिषे ॥ आगमशासनानि
६ त्यवादेजभावः ॥ रोचिः रोचिरुभे कुम्भे ॥ अंतस्मवंसा
नैरातिगृह्णासनंतरं ॥ तस्मिन् काले विशेषे ॥ पूर्वकाले ॥ ६
अपेक्षणक्रियापेक्षाद्वया ॥ चितिसंज्ञाने ॥ सर्वधातुभ्य
इन् ॥ चेतनी इति जानाति ॥ धर्माधर्मप्रवृत्तप्रवृत्ति
कर्तुमिति ॥ चित्रक्रियाकालस्यापत्यंपुमान् चैत्रः
शिवादिभ्योण् ॥ तस्य वंशः संतानः तस्मात्समुद्भ
वतीति चैत्रवंशसमुद्भवः अथवा चिञ्चयने अ
भिचिभिष्टिरां समीपः कन् ॥ चीयते चैत्रमुकुतं क

माकाश्यामयट् ॥ अथवा मानपूजायां ॥ चुरादिः ॥ मानयि
तुमर्हा मान्या ॥ मान्यैव माया पृषोदरादित्वान्नलोपः ॥
अथवा मा लक्ष्मीः माइति अयः शुभावहो विधिः यस्याः
सा माया महती चासौ माया च महामाया महामायायाः
परदेवतायाः परमशक्तेः अनुभावः प्रभावः सामर्थ्यं
महामायानुभावः तेन ॥ अथवा महती माया यस्याः
सा महामाया तस्याः अनुभावः मतिनिश्चयः अव
धार्यव्यवसायः महामायानुभावः तेन ॥ अथवा अत्र विष्णुः
अस्य विष्णोः माया अमाया महती चासौ माया च महा
माया तस्याः अनुभावः महामायानुभावः तेन ॥ अनु
भावः प्रभावे च सतां च मतिनिश्चये ॥ अथवा अयगतौ ॥ आययति अर्पयतीति ॥ णिजंतात्पचाद्यच् स्त्रि
यां टाप् अमाया या आत्मनो दक्षिणाया माले लक्ष्मीं अ
मा अमाया आया अमाया ॥ मेरु तस्वे आमाया ॥

सिनः रक्षोयोनयः अथवा कोलाः सूकराः तान् वि
ध्वंसयंतीति कोलविध्वंसिनो यवनाः कोलान् सूक
रान् विध्वंसितुं ताडयंतीति कोलाविधः वाह्यवृत्तिवृषि
वपत्तीति दूरः ॥ कोलाविधः क्षत्रियादयः तान् ध्वंस
यंतीति कोलाविध्वंसिनो यवनाः ननु च कोलान् सू
करान् नवंति रक्षंतीति कोलाविनो यवनाः तान् ध्वंसय
तीति कोलाविध्वंसी तस्य कोलाविध्वंसिनः इति सु
५ रथस्यापि विशेषणमेतस्यात् ॥ अस्तु ॥ यदीदं व्युत्प
येन उत्तरके तु कोलाविध्वंसिभिरित्येतद्यवनावि ५
शेषणं तथाप्युक्तादपि व्याप्रमः ॥ उरसोनिर्मितः उ
रसो एव य ॥ औरसो धर्मपत्नीजः इति स्मृतिः ॥ पुत्
अप्ययं नरकपाच्चि ॥ पितरं पुत् नरकात् त्रायते सो पु
त्रः अथवा पुत्रः पवने पुनातीति पुत्रः पुवो ह्रस्वेति
केतु ॥ पुत्रः स्यादात्मसंभवः ॥ पुंनाम्नो नरकाद्य
स्मात्पितरं त्रायते सुतः ततः पुत्र इति प्रोक्तः स्वय

मेव स्वयंभुव इति स्मृतिः ॥४॥ ॥तस्यैते रभवद्युद्ध
मतिप्रबलदंडिनः ॥ म्लेच्छैरपि सतैर्युद्धे कोलावि
ध्वंसिभिर्जितः ॥५॥ ॥अतिलितरां प्रवृद्धं बलं हस्त
श्वादिरथपदातिसमृद्धं दंडिनः ॥ सैन्यं शे
षांश्शत्रूणां ते अतिप्रबलाः तान् दंडयंतीति अतिप्रब
लदंडी तस्य सुरथस्य तैः कोलाविध्वंसिभिर्यवनैः म्ले
च्छैः सह युद्धमभवत् ॥ तस्मिन् युद्धे स सुरथो राजा न्यूनै
रल्पबलैरपि तैः कोलाविध्वंसिभिः यवनैः म्लेच्छैर्जि
तः अभिभूत इत्यन्वयः ॥ इह जित इति ॥ नायं जिजये
इत्यस्य प्रयोगः ॥ कस्य तर्हि जि अभिभव इत्यस्यात
द्धुक्तं ॥ जिजयेनिजयाभिभवयोः राघवेस्वावकर्मकः
उक्तर्षप्राप्तिः रावणोऽद्वितीये सकर्मक इति ॥ को
ला नाम नगरी तां राजधानीं विध्वंसयंतीति कोला
विध्वंसिनः यवननृपाः तैः अथवा कोलेतिराज्ञ

भेदः तथा विध्वंसयंतः कोलाविध्वंसिनः सुरथो नाम
राजाऽभूत् समस्ते क्षितिमंडले इति सुरथस्यय सावर्णिभौ
मत्वमुक्तं प्राक् तदिदानीं ॥ देवचरितमा शत्रुभिरत्ये
रप्याक्रांतस्तागतं ताः खिलाव निर्वलयतां तस्य लिभा
वः ॥ तलरुवेरा ॥५॥ ॥ ततः स्वपुरमायातो निजदेशा
धिपोऽभवत् ॥ आक्रांतः स महाभागस्तैस्तदा प्रबलो
८ रिभिः ॥६॥ ॥ तदा तद्युद्धसमये ततः अभिभवाव ८
शिष्टः तैः प्रबलारिभिः आक्रांतः व्याप्तः अधिक्षि
प्तः सः महाभागः सुरथः स्वपुरं आयातः सन् निज
देशाधिपोऽभवत् ॥ स्वकीयपुरजनपदमात्राधिप
एवासीन्न तु सार्वभौमः इत्यन्वयः ॥ स्वयद्यपि शत्रु
भिराक्रांतस्तथापि तदा कौतिजनितो हि गोपगतव
नवासी मुनिवरोपादिष्टमहामायैकसमाराधन
लब्धवरावाप्तव्यसाम्राज्यसंप्राप्तव्याष्टममनु
त्वपदलक्षणभाविलम्पतावादिपात्रतया महा

तं कर्मेतस्यायं चैत्रः तस्य राज्ञो वंशः तस्मात्समुद्भवः वि
चपाजन्मनावा प्राणिनामिकूचलक्षणः सेनानोवंश
इत्युच्यते ॥ स्वं तेऽस्मिन्सुरथः शोभनो रथो यस्य
स सुरथः नाम प्रकाशत्वसंभाव्य कौशोपगामकुल
ने ॥ राजते राजा ॥ अभूत् ॥ अभूत् सत्तायां लुङ् ॥ क्षितिभु
वः मंडलं चक्रवालं तस्मिन् ॥३॥ ॥ तस्य पालयतः
सम्यक् प्रजाः पुत्रानिवौरसान् ॥ बभूवुः शत्रवो भू
पाः कोलाविध्वंसिनस्तदा ॥४॥ ॥ तदास्मिन् स्वारो
चिषमन्वंतरे काले औरसान् उरसोत्पादितान् पुत्रानिव
सम्यक् अनवद्यं यथास्यात्तथा प्रजाः लोकान् पालय
तः दुःखेभ्यो रक्षतं तस्य सुरथस्य राज्ञः कोलाविध्वं
सिनः भूपाः शत्रवः शातयितारः बभूवुरित्यन्वयः ॥
कोलाश्चविश्वः उर्महेश्वरः तान् अलि विध्वंन ह
श्वरान् कोलानिअर्चयितुं गच्छन्तीति कोलाः आदि
णादयः तानारामंतात् विध्वंसयंतीति कोलाविध्वं

कसीरिणोः॥ कोशः स्वर्णाष्टलोहसंग्रहः॥ सुवर्णरज
तं ताम्रं रीतिः कांस्यं तथा त्रपु॥ सीसं च चायसं चैव
अष्टलोहानि चक्षते॥ अपहृतश्च कोशः अपहृतं च
बलमिति विग्रहः नपुंसकम नपुंसकेनैकवच्चास्या
न्यतरस्यामिति नपुंसकशेषः॥ एकवचनं च॥ अपि
शब्दो गर्हायां॥ दुरिष्टदुर्थे कुत्सनवैवर्ण्यसंपत्त्यभा
वेषु॥ दुष्टैरिति॥ दुष वैकृत्ये॥ क्तः कर्त्तरि वैकृतस्व
९ रूपवत्त्वे॥७॥ ॥ततो मृगयाव्याजेन हृतस्वाम्यः ९
स भूपतिः॥ एकाकी हयमारुह्य जगाम गहनं वनं॥८॥
तत्रामात्यैरपहृतकोशबलत्वात् हृतस्वाम्यः अप
हृतस्वामित्वः स सुरथो भूपतिः एकाकी असहायः
केवलं मृगयाव्याजेन हयमारुह्य गहनं निरंतरव्या
प्तं लोकैरदृष्टं दुरंतं वनं काननं जगाम गतवानि
त्यन्वयः॥ मृगयंते अन्विष्यंते प्राणिनो मृगादयो
अस्यां मृगया पापर्द्धिः तस्याः व्याजः तेन अरण्ये

टकवृत्तिविशेषणमूर्तिनियमोपगमनमेवात्र मुख्यं कार्यं॥
न तु मृगयाचरणं मुख्यं कार्यं॥ स्वापह्नापाच्छादनं व्या
जः॥ स्वामिनः ईश्वरस्य भावः स्वाम्यं हृतं स्वाम्यं
यस्मात् स हृतस्वाम्यः॥ एक एव एकाकी॥ एकाद्
आकिनिच्चासहाये॥ एकाकी चैक एककः॥ कलिलं गह
नं समे॥८॥ ॥स तत्राश्रममद्राक्षीद्द्विजवर्यस्य मे
धसः॥ प्रशांतश्वापदाकीर्णं मुनिशिष्योपशोभि
तं॥९॥ ॥द्विजेति संबोध्यं तेवर्य इति राजविशेषणं॥
मार्कंडेयः स्वशिष्याय संबोधयति॥ हे द्विज जाइतः
सुरथश्चित्रकथाश्रवणप्रवणोऽभवेति॥ स वर्यः वरा
र्हः सुरथस्तत्र तस्मिन् वने सुमेधसो नाम मुनेः शि
ष्योपशोभितं प्रशांतश्वापदाकीर्णं आश्रममद्राक्षी
त्॥ अद्राक्षीदित्यन्वयः॥ मुनेरिति सुमेधसो विशेष
णं विधेयत्वेन आश्राम्यंति तपस्यंति यत्रेत्याश्रमः॥

काभ्यां मातृमौंजिभ्यां जायते द्विजः हे द्विज सुष्टु शोभना
मेधा यस्य सुमेधाः ॥ नियमसीच ॥ प्रजने यैः त्रिपुसि
च ॥ समासतः ॥ तस्य मुनेः तपः सामर्थ्यात् प्रशीलाः
संत्यक्तहिंस्रताः येभ्यापदाः व्याघ्रादयः तैः शाकीर्णे व्याप्तं ॥
श्रुनई न पदानि येषां ते श्वापदाः ॥ रुरवो नाद्वंत दंष्ट्राकूर्ण
कुदेवराह पदपुच्छेष्विलिदीर्घत्वं ॥ वरं पुनः राज्या वाप्य
ष्टमनुष्यो नाहि लक्षणमर्हतीति वर्यः सुरथनंदं जा
२ दिस्पोयः अथवा छंदसि चेलियष्ठंदो वर्तपुराणानिभ २
वंतीति ॥ ततोभिन्नप्पतयस्तद्देवप्पः सर्वेशोयतः ॥
दे वाहतेवरः श्रेष्ठे त्रिक्लिवं मनाकप्रिये ॥ शिष्यैर्वेद
नाधीयवद्भिरुपशोभितं संजातशोभं ॥ ९ ॥ ॥ तस्ये
किंचित्सकालं च मुनिना तेन सत्कृतः ॥ इतश्चेत
तश्च विचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे ॥ १० ॥
तेन सुमेधसा मुनिना सत्कृतः आहृतः पूजितः

भाग इति विशेषणमर्थवदेव ॥ यदुक्तं ॥ संभवे व्यभिचारे
च स्याद्विशेषणमर्थवदिति ॥ इतस्ततः देशात् स्थानमात्रं ॥
न तु च ॥ निवृत्त्य न पदे देशविषयो तु पवर्तनं भित्ति
ये तीर्थादि न पूर्वभागीति च यस्तु यथाविष्ट ॥ नैवं दोषः ॥ त
निवृत्ता तु न पंचे कार्या नाकुरपरे चिसा आश्रयणात् ॥
आत्मानीय ज्ञानस्य नवाच्यस्य स्वरशब्दः ॥ ६ ॥ ॥ सो
मा सैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्य दुरात्मभिः ॥ कोशो बलं
चापहृतं तत्रापि स्वपुरे ततः ॥ ७ ॥ ॥ तत्रापि तस्मात्
स्वपलाप हृतश्च के गाहि ते स्वपुरे सतो निवसतो दु
र्बलस्य शत्रुगृहीतश्च चक्रस्य प्रभोर्मंत्री सह शो
भित्ति अन्यस्य सुरथस्य कोशो बलं च बलिभिर्बलव
द्भिर्दुष्टैः उल्लंघितमर्यादैः दुरात्मभिः दुष्टाशयैः
राज्यं गृहीतं तेलता निश्चयैः अमात्यैर्मंत्रिभिः अपह
तमात्मसात्कृतमिति संबंधः ॥ अमात्याः समीपे भ
वा अमात्याः ॥ स्थो आत्मसात्मर्थ्य सैन्येषु वंठनाको

तं सर्वं मयाहीनं पुरं हि तत् ॥ मद्भृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्मतः पाल्यते
न वा ॥१२॥ ॥ सर्वं मित्सर्वैः मत्पित्रादिभिः धर्मतः पालि
तं मत्कुलागतं पुरं सं प्रति विधिवशेन मया हीनं सत्क्ष्मत
तु हि निश्चयेन असद्वृत्तैर् असच्चारित्रैर् मद्भृत्यैर्मदमात्सर्यादि
तिभिः पुंभिः धर्मतः धर्ममाश्रित्य दुःखेनापि पाल्यते वा
न वेति स्तोकं चिंतयति सुरथ इत्यन्वयः ॥ स्वाम्यवायस्तु ध
११ र्मार्थादिप्रसाधनं ॥ स्वाम्यमात्याद्यैः सम्यक् पालनी
यं हि धर्मत इति यमगीता स्वकाराज्ञः स्वपुरानुस्मृतिः ॥ ११
मत्पूर्वैर्मत्पूर्वममपूर्वाः मत्पूर्वाः तैः पूर्वकाळं परणीया
मसोः भृत्यसंज्ञायां क्यप् ॥ हितदेवता वरण ॥ वल्लंपयेच
रित्रैः त्रिष्वतीत हृदनिश्चयैः ॥ धर्मः पुण्ययमन्याय
स्वभावाचार सोमपाः ॥ उपमायां विकल्पे वा ॥१२॥ ॥
न जाने सुप्रधानो मे श्वरो हस्ति सदामदः ॥ मम वैरि
वशं यातः कानुभोगानुपलप्स्यते ॥१३॥ ॥ सुप्रधा

नः श्रूरः सदामदः मम वैरिवशं यातः गतः मद्वैरिगृहि
तः मे हस्ती कानुभोगान् सांप्रतं उपलप्स्यते ॥ अनुभविष्यति ॥
तन्न जाने इति स्तोकं चिंतयति इत्यन्वयः ॥ सुखेन अह्नयेण प्र
कृष्टेण धीयते धार्यते पोष्यते च सुप्रधानः ॥ अतो युजतिर्दुष
दुसुषु कृत्या कृपार्थेषु उपपदेषु दधातेर्युच ॥ युवोरनाकौ ॥
सप्रधान इत्यपपाठः ॥ स इति छेदेपि प्रधान इति न स्यात् ॥
प्रदधाति प्रधानमिति न पुंसकत्वात् यद्वा धुः परमार्थधीः
प्रकृतिः महामात्रमुख्येषु प्रधानमेहजेड्विंग महद्योरि
ति प्रधाने नामासेन सह वर्तते सप्रधान इति चेत् तन्न ॥
मम वैरिवशं यात इत्यनेन पौनरुक्त्य प्रसंगात् ॥ संप्रति
वौ क्रांतृ राज्यत्वादमात्याएव हि वैरिणः इत्युक्तं विस्तरेण ॥
सदा सर्वदा मदो यस्येति सदामदः ॥ यद्वा स इति छेदः स प्र
सिद्धो मे हस्तीति संबोधनीयं ॥ दामानि द्यति ओतिरेव उ
यति दामदः ॥ अतोनुपसर्गे कः ॥ न पुंसि दानसदानो ॥

भुक्तं ते भोगाः पालनेऽप्यवहारे च निर्विशो चपुणे स्त्रियां ॥ भोगः
सुखे भुजंगः नां शरीरफणयोरपि ॥ जाने इति ॥ ज्ञाजनो
जैशिति अनुपसर्गात् ॥ जइ हासे मनेपदं ॥१३॥ ॥ ये मम
मानुगता नित्यं प्रसादधनभोजनैः ॥ अनुवृत्तिं ध्रुवं ते
ऽद्य कुर्वंत्यन्यमहीभृतां ॥१४॥ ॥ ये नित्यं सहितं अनवर
तं शश्वत् प्रसादधनभोजनैः प्रसादैरुचितदानैः धनै
र्वेतनरूपैः भोजनैर्मम अनुगताः अनुगा अनुजीविनः
१२ ते अद्य इदानीं मद्विहीना अनाथाः संतः अन्यमहीभृतां १२
मदितरमहीक्षितां राज्ञां अनुवृत्तिं सेवां ध्रुवं निश्चितं कु
र्वंति निश्चितमनुवृत्तिं विदधतीति इति सोऽचिंतयदित्यन्वयः ॥
ध्रुवो व भेदकुबिलु निश्चिते शाश्वते त्रिषु ॥२०॥ ॥ अ
सम्यग्व्ययशीलैस्तैः कुर्वद्भिः सततं व्ययं ॥ संचितः सो
ऽतिदुःखेन क्षयं कोशो गमिष्यति ॥१५॥ अतिदुःखेन महद्
वैः मया च संचितः उपार्जितः सुसुवर्णादिद्रव्याणां
कोशः राशिः असम्यग्व्ययशीलैः असम्यक् अफ

सुरथः तस्मिन्मुनिवराश्रमे इतश्चेतश्च इतस्ततश्च
विचरन् परिभ्रमन् कंचित्कालं तस्थौ स्थितवानित्य
न्वयः ॥ कालमिति कालाध्वनोरत्यंतसंयोगे द्विती
या ॥ मुनिप्रवरः श्रेष्ठः सुमेधामुनिः तस्याश्रमे अथ
च सुरथः तस्मिन्मुनिवराश्रमे तेन मुनिना इतः प्राप्तः
अभ्यागतः सत्कृतश्च स तु कंचित्कालं चेतश्च स्वांतं
च विचेरंनूतपः क्षमंस्यात्मे वेति विचिंतयन्नत स्थौ
इति परान्वयः ॥१०॥ ॥ सोऽचिंतयत्तदा तत्र ममत्वा
कृष्टमानसः ॥११॥ ॥ सदा मुनिसंदर्शनकाले
तत्राश्रमे ममत्वाकृष्टमानसः स सुरथः स्वचेत
स्यचिंतयत् ॥ कुटुंबं स्मृतवानित्यन्वयः ॥ ममेति
विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं ॥ ममेति ममत्वं ममताम
मेदमिति मदीयताबुद्धिः तया आकृष्टं वशीकृतं
मानसं स्वांतं चेतो यस्य स तथोक्तः किमचिंतय
यदित्यपेक्षायामाह ॥१२॥ ॥ मत्पूर्वैः पालि

सततमिसत्र सइतिच्छेदः ततं विस्तारितमित्यर्थः ॥ एकप
त्नेतु सततं संततमिति हिव्याख्यानं स्यात् ॥ ततश्च सु
रथश्चिंतासंततिकं तत्स्यांत तथा वक्ष्यमाणप्रश्नव्या
छमममनुत्तपदा बाह्यो हृसनेकूछल पोविधिसमाधिवी
श्रुतां विधुरः श्रसद्भ्येत ॥ वीप्रांतोपि मव्यार्थकं विधुरं तु
प्रविश्लेषः ॥ विधुरो दुःखितेहीने हीनांगे च प्रकीर्तितः ॥
ननु च सोऽचिंतयदितीक्रियापदं प्रयुक्ते पुनश्चिंतयामा
१२ सेतिवा ॥ चो युक्तिरयुक्तिमतीचेन्नतन्न ॥ उक्तं वानुक्तं च ॥
ममतां कृष्टमानसं तयापुनः पुनश्चिंतितमनयाचिं १३
तयेक्राजोतियुक्तिमसेव ॥ लघाचोयुक्तिरिति ॥ पृथिव्या
ईश्वरः पृथिव्यां विदितः ख्यातश्च पार्थिवः तस्येश्वरः त
त्रेविदितइतिचेस्रज् ॥ १६ ॥ ॥ तत्र विप्राश्रमाभ्यासे
वैश्यमेकं ददर्शसः ॥ १७ ॥ ॥ ससुरथस्तत्रतपो
वनेतथातत्रात तत्तत्स्वकार्यं वस्तुविचिंतयन्सन्निप्राश्र

माभ्यासे विप्रस्यसुमेधसः मुनेः आश्रमस्य अभ्यासे नि
कटदेशे एकं कंचिद्वैश्यं ततीयद्विजं ददर्श दृष्टवानित्यन्व
यः ॥ विशोपसंजाति वैश्यः ॥ गर्गादित्वात्यञ् ॥ ददर्श
हेतिकचित्पाठः ॥ सइति तु प्रकरणतो लभ्यते ॥ तु हि
च स्मह वै पादपूरणे ॥ अमरः ॥ व्याप्तो ॥ तालव्यांतः
कर्मणि घंञ् ॥ अभ्यासे च व्यापृते भ्यासः एकं केवल
मेकाकिनं ॥ १७ ॥ ॥ स पृष्टस्तेन कस्त्वं भोहेतुश्चागम
नेत्र कः ॥ १८ ॥ ॥ तेन सुरथेन स वैश्यः पृष्टः किंपृ
ष्टइत्याह ॥ भोः अहो त्वं कः कोन्वसि जातितः किंच अत्र
मुन्याश्रमे तवागमने च को हेतुः किं कारणमित्यन्वयः ॥
अध्ययनेषु भोः शब्दः इति भाष्ये इति भाष्यं ॥ अथवैतद्भव
च्छब्दस्य संबुद्धौ रूपं ॥ तृत्वोत्वयत्वयं लोपेषु ॥ सामा
न्यो लेखतो ज्ञातमपि वस्तु विशेषतः ॥ जिज्ञासमानो
जिज्ञास्यं पृच्छते वान्यमीप्सितं ॥ राजा वैश्यं पुनः पृच्छति ॥ १८ ॥

सशोक इव कस्मात्त्वं दुर्मना इव लक्ष्यसे ॥१९॥ ॥भो अ
हो त्वं कस्माद्धेतोः सशोक इव लक्ष्यसे संदृश्यसे स
खेद इव प्रतीयसे कस्माद्धेतोः त्वं दुर्मना इव लक्ष्यसे
विमनस्क इव वीक्ष्यसे इत्यन्वयः ॥ मन्युः शोकौ तु शुक्
स्त्रियां ॥ मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि ॥ शोकेन सहितः सशोकः
दुर्मना विमना अंतर्मनाः स्यात् ॥ दुःस्थं मनो यस्य स
दुर्मनाः इवेति साम्ये ॥ ग्रार दाभ्रौ मिव यैलव मायुदिति
 वत् ॥१९॥ ॥इत्याकर्ण्य वचस्तस्य भूपतेः प्रणयोदितं ॥
प्रत्युवाच स तं वैश्यः प्रश्रयावनतो नृपं ॥२०॥
इति इत्थं प्रणयोदितं प्रणयेन प्रेम्णा उदितं कथितं
तस्य भूपतेः सुरथस्य वचः आकर्ण्य श्रुत्वा स वैश्यः
तं नृपं सुरथमुद्दिश्य प्रश्रयावनतः प्रश्रयेन अवन
तः नम्रः सन् प्रत्युवाचेत्यन्वयः ॥ सुरथकृतप्रश्ना
नां प्रत्युत्तरं वक्तुं वाक्यमग्रहीदिति भावः ॥ विश्रंभश्र
मे प्राणः प्रणयेन समाधिको ॥ २०॥ ॥वैश्य

व्ययः द्रव्योत्सर्गः शीलं स्वभावो येषां ते तथोक्ताः तैः सत
तं व्ययं ॥ वित्तोत्सर्गं कुर्वद्भिः तैः रमात्य प्रभृतिभिः क
रणं क्षयं नाशं गमिष्यति प्राप्स्यतीति सोऽचिंतयदित्य
न्वयः ॥ आकुश्र ॥ आगमः प्रयाभावे व्यये चानागमे
क्रमात् ॥ कोशस्य वृद्धिना शो स्तः स्त साम्ये पूर्वरूप
ले ति सतेतं संततं ॥ तु पदं वरंपामः लं कामम ने
सो रपि ॥ समीवाहितं ततयो मंस्विस्य पोच्य सूदु यो ॥
असत्य दुःखं यस्मिन्न ततु अतिदुःखं तेन कर्मणा ॥ शी
लं स्वभावे सद्वृत्ते व्यय वित्तोत्सर्गे चुरादावदंतः व्य
यनं व्ययः यदम्प धुः वित्त त्यागं व्यय यं इति व्यात व्यय
ते गतावृति ॥१५॥ ॥एतच्चान्यच्च सततं चिंतयामा
स पार्थिवः ॥१६॥ ॥स पार्थिवः सुरथः एतत्पूर्वो
क्तं अतोऽन्यच्चेलतं विस्तारितं अंतः पुरगतं पुरांतरग
तं देशांतरगतं च स्वकीयं वस्तु सर्वं चिंतयामासेत्यन्वयः ॥

हेतुः खी उद्विग्नमनाः सन् वनमभ्यागतोस्मीत्यन्वयः॥ अ
नेन हेतुश्चागमने त्र कइति प्रश्नस्योत्तरमुक्तं॥२५॥
सोहं न वेद्मि पुत्राणां कुशलाकुशलात्मिकां॥ प्रव
त्तिं स्वजनानां च दाराणां चात्र संस्थितः॥२६॥ ॥तथा
विधः सोहं अत्र वने संस्थितः सन् पुत्राणां च स्वजनानां
च दाराणां च कुशलाकुशलात्मिकां॥ कुशलरूपां अ
कुशलरूपां च द्विविधरूपां प्रवृत्तिं वार्त्तां वि न वेद्मि न जाना
मीत्यन्वयः॥ सं॥ तो त्र मे स्थितः संस्थितः सम्यक्‌ धारि स्थि
१५ तो मता विति वा॥ दारशब्दः पुंस्येव बहुत्वे च कलत्रवाचि॥ १५
कुशलं वा अकुशलं चात्मा स्वभावो यस्याः सा तथोक्ता॥
शेषाद्विभाषेति कप् समासांतः इत्थं च॥२६॥ ॥किन्नु
तेषां गृहे क्षेममक्षेमं किं नु सांप्रतं॥२७॥ ॥किंन्विति
कः॥ किन्नु पृच्छायां चजुगुप्सने॥ नु पृच्छायां विकल्पे
च किमस्त्रेनप्यर्यं चेत् संप्रश्ने व सांप्रतः त्र शेषाद्विभ्य
स्ये स प्र॥ इह क्षेमत्वाक्षेमत्वाश्रयो विकल्पो नुशब्देन सू

च्यते॥ सांप्रतमिदानीं तेषां पुत्रादीनां गृहे किमपि क्षेम
मनुवर्त्तते॥ अथ च सांप्रतमिदानीं तेषां पुत्रादीनां गृहे
किमपि अक्षेममनुवर्त्तते इति तदुभयं न वेद्मीत्यन्वयः॥
क्षेमं वा क्षेमं वा न वेद्मीत्यर्थः॥ कुशलं क्षेममस्त्रियां॥
क्षेणोति क्षिणोति कृत्रिगनक्षेमं॥२७॥ ॥कथं ते किं
नु सद्वृत्ता दुर्वृत्ताः किं नु मे सुताः॥२८॥ ॥ते सुताः सां
प्रतं किं सद्वृत्ताः नु अथ च ते सुताः सांप्रतं किं दुर्वृत्ताः॥
नु इति तदुभयं कथं ज्ञेयं स्यादित्यन्वयः॥ ते सुताः सांप्रतं
सद्वृत्ता वा दुर्वृत्ता वा कथं मया ज्ञेया इति भावः॥ स साधु व
र्त्तं चरित्रं येषां ते सद्वृत्ताः अथवा सतामिव वृत्तं चरित्रं ये
षां ते सद्वृत्ताः॥ इति दुर्दैवतो वैश्यात् कृष्य त्वत्रादि वंधुतः
दुःखतः कथितं वाक्यमाकर्ण्य च पुनः पुनः॥२८॥
राजोवाच॥ ॥यैर्निरस्तो भवान् लुब्धैः पुत्रदारादि
भिर्धनैः॥ तेषु किं भवतः स्नेहमनुबध्नाति मानसं॥
२९॥ ॥हे वैश्य भवान् धनैः कारणैः लुब्धैः धु

भिः ये: पुत्रदारादिभिः दुर्वृत्तैः बंधुभिः निरस्तोऽभूत् तेषु भवतः
मानसं कुतः स्नेहं किमनुबध्नाति किमर्थं करोतीत्यन्वयः ॥
तादृशेषु स्नेहानुबंधनं जुगुप्सितं गर्हितं त्यजनीयं भव
तीति भावः ॥ यदाहुः ॥ भावतः स्निह्यति स्निह्ये कुरुते उह्यते
पुनः ॥ सोऽजन्म्यं सृजन्ने कुर्यात् दौर्जन्यमपि दुर्जनैः ॥ इति अभ
तेलुब्धैरित्यत्र तोलीतिन कारस्य परसवर्णोऽनुनासिको
१६ लकारः ॥ २९ ॥ ॥ वैश्य उवाच ॥ ॥ एवमेतद्यथा प्राह १६
भवानस्मद्गतं वचः ॥ किं करोमि न बध्नाति मम निष्ठुरतां
मनः ॥ ३० ॥ ॥ अस्मद्गतमिति क्वचित्पाठः ॥ मन्मनेयेकव
चनपाठे चित्प्रादस्मद्गतमिति पाठे राजात्रे वैश्यस्य प्र
श्नमावनतस्य सतः प्रागणेरेचिस प्रसंगात् ॥ हे नृ
प भवान् यत् अस्मद्गतं वचः यथा प्राह ब्रवीति एतद्वचः एवं
इदमित्थमेवं अथाप्यहं किं करोमि ॥ मम मनः निष्ठु
रतां कथं तां न बध्नाति नाश्रयतीत्यन्वयः ॥ दुर्वृत्त
मर्थयोरेवं ॥ अस्मानुगतं अस्मद्गतं ॥ अस्मत्स्य दु

उवाच ॥ समाधिर्नाम वैश्योऽहमुत्पन्नो धनिनां कुले ॥ २१ ॥
धनिनां कुले उत्पन्नोऽहं समाधिर्नाम विख्यातः ऽहं
वैश्योऽस्मीत्यन्वयः ॥ अनेन कस्त्वं भो इति प्रश्नस्योत्तरमु
क्तं ॥ इभ्य आढ्यो धनी स्वामी ॥ कुलेऽन्हे पिवेत्रोऽपि ॥ २१ ॥
पुत्रदारैर्निरस्तश्च धनलोभादसाधुभिः ॥ २२ ॥ ॥ धने
षु लोभात् गार्ध्यात् असाधुभिरसज्जनैः पुत्रदारैश्च
पुत्राणां च दारैः निरस्तश्च निराकृतोऽस्मीत्यन्वयः ॥ ए
तेन सचोक्तिर्ह्वेव कस्मात्त्वमिति प्रश्नस्योत्तरमुक्तं ॥ २२ ॥
विहीनः स्वजनैः ॥ २३ ॥ ॥ बांधवैश्च रहितोऽस्मीत्यन्वयः ॥
२३ ॥ ॥ दारैः पुत्रैरादाय मे धनं ॥ २४ ॥ ॥ मदीयैर्दारैः पु
त्रैश्च मे धनमादाय गृहीतुमित्यन्वयः ॥ अनेन दुर्मनाइ
स्या व लक्ष्यसे कस्मादिति प्रश्नोत्तरमुक्तं ॥ २४ ॥ ॥ वनमभ्या
गतो दुःखी निरस्तश्चाप्तबंधुभिः ॥ २५ ॥ ॥ मदीयैरा
प्तैर्बंधुभिः पुत्रमित्रकलत्रादिभिरपहृतधनो निरस्तश्चा

षु प्रेमप्रवणं चित्तं यत् जानन्नपि महामते ॥ यन्मामपि जाना
म्भि किं न तद्रि अन्वयः ॥ अथवा हे महामते राजन् यद्यस्माद्
कारणात् ॥ बंधुषु विगुणेषु सत्स्वपि मे चित्तं प्रेमप्रवणं इ
ति जानन्नप्येतद्वारयितुं नाभिजानामि करोमि किमित्य
न्वयः ॥ अथवा हे महामते राजन् बंधुषु विगुणेषु सत्स्वपि
यच्चित्तं प्रेमप्रवणं स्यात् तत्किं नाम कुत्सितं गर्हितं इति जानं
५ न्नपि नाभिजानामीत्यन्वयः ॥ महती महतिर्यस्य सः महा ५
मतिः हे महामते प्रेम्णा प्रवणं प्रकनम्रमनुकूलं
प्रवणं क्रमनिम्नोर्व्यां प्रह्वे नानुचैतु पाथे ॥ अगुणेषु
अस्नेहेषु विगुणेषु विस्नेहेषु ॥ ३२ ॥ ॥ तेषां कृते
मे निश्वासो दौर्मनस्यं च जायते ॥ करोमि किं यन्न
मनस्तेष्वप्रीतिषु निष्ठुरं ॥ ३३ ॥ ॥ कृते इति कृ
तं नपुंसके भावे क्तः ॥ अथवा कृतं कृतिः कृतसंपदा
दित्वात् भावे स्त्रियां क्तिप् ॥ निर्गच्छतिश्वासो यस्मात्सनि

२ श्वासः शोकः दुःखं मनो यस्य स दुर्मनाः तद्भावो दौर्मनस्यं ॥
प्रतिपक्षिणि नास्ति प्रीतिर्येषां ते अप्रीतयः निष्ठुरं कठोरं
तेषां पुत्रादीनां कृते क्षेमकाभयोः संसाद्धि विषये संसि
द्धिप्रयुक्तेव मे निश्वासः रोगकौर्दैन्यं दौर्मनस्यं दुःस्थि
तमनस्कत्वं च जायते यद्यस्मात् कारणात् मयि अप्रीत
ष्वापि तेषु पुत्रादिषु मे मनः निष्ठुरं क्रूरं न जायते अतः
करोमि किमित्यन्वयः ॥ तदिदं संप्रति संसारिके चिंतातः
कीदृशी कोस्मीति भावः ॥ कोहं को भयद्भुतः ॥ का
दृशं जानामीति व्याकुलोस्मीति भावः ॥ ३३ ॥ ॥
मार्कंडेय उवाच ॥ ॥ ततस्तौ सहितौ विप्र तं मुनिं स
मुपस्थितौ ॥ समाधिर्नाम वैश्योसौ स च पार्थिवसत्त
मः ॥ ३४ ॥ ॥ हे विमले शिष्य समाधिनामा असौ वैश्य
श्च पार्थिवसत्तमः सुरथश्च तौ द्वौ सहितौ मिलितौ हित
संयुक्तौ वा सन्तौ तं प्रसिद्धं सुमेधसं नाम मुनिं समुप

स्थितौ सत्य गुपाजुम्मतु ॥ इत्यन्वयः ॥ लिम्बितिरूपस्य वो
॥ स्य थोपि ॥ पार्थिवेषु सत्सु अतिशयेन पार्थिवसत्तमः
२४ ॥ ॥ कृत्स्नात्तु तौ यथान्यायं यथार्हितेन सं [illegible] विद् ॥
उपविष्टौ कथाः काश्चिच्चक्रतुर्वैन्यपार्थिवौ ॥ २५ ॥
अल्पत्वाद् वैन्यस्य पूर्वनिपातः ॥ अश्वाहितस्तु पार्थि
वः क्षत्रियत्वात् ॥ यथान्यायं तु ॥ स्वस्वरूपं स्वोक्त वि
धिमनतिक्रम्यैव यथार्हं हि उभयं कृत्वा अनतिक्रम्येवा यथा
१८ थाऽश्रमं तस्मै सुमेधसे मुनये सं वि संभाषणाद्याचार १८
कृत्वा तेनापि पूजितौ तद्वचनमा उपविष्टौ संतौ तौ
वैन्यपार्थिवौ काश्चित्स्वार्थपराः उचिताः कथाः
उक्तीः चक्रतुः विदधतुः इत्यन्वयः ॥ तु स्याकेद्देवधा
रणे ॥ स्त्री संविद् लाने संभाषणक्रियाकारा जिना
मसु ॥ प्रतिज्ञा तोषणं चोरेष्वपि संविदं प्रयुज्यते ॥
२५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वामहं प्रष्टुमिच्छाम्येवं

मांगतं मकृतं मस्य कृ ॥ अथवा अस्माभिर्गतेज्ञातं अस्मद
तं मया ॥ तज्ज्ञातं मकृतं ॥ अत एवो धत्तवोज्ञानार्थो अधिभ
वंति ॥ ३० ॥ ॥ ये संसज्य पितृस्नेह धनलुब्धैर्निराकृ
ताः ॥ पतिस्वजनहार्दं च हार्दी तेष्वेव मे मनः ॥ ३१ ॥
हे राजन् पितृस्नेहसंसज्य धनलुब्धैः ये मस्तु त्वैर्नि
राकृतास्मिंस्तेष्वेव पुनर्मे मनः हर्द्विवृत्ते तेकरोमीकि भ
ति अन्वयः ॥ हृदयस्य स्याचां तस्य कर्म हार्दं ॥ प्रेमस्नेह
इति यावत् ॥ युवादित्वादण् ॥ हृदयस्य हृल्लेख स्य यदण् ॥
लाभेषु इति हृद्भावः ॥ हार्दं मे मनः हृदयनिष्ठस्नेहो
पितं स्नेहनिबद्धमिति यावत् ॥ पतिरेव भर्त्तैव स्व
जनो बंधुः तस्मिन् हार्दं स्नेहः पतिस्वजनहार्दं तत्र
ष्यो पिलापुकस्त्वण् कृ ॥ ३१ ॥ ॥ किमेतन्नाभिजाना
मि जानंनपि महामते ॥ यल्लेमप्रवणं चित्तं विगुणेष्व
पि बंधुषु ॥ ३२ ॥ ॥ हे महामते राजन् विगुणेष्वपि बंधु

स्यापि गतराज्यस्य राज्ञो हस्तंगतसाम्राज्यस्य मे अपि ज्येष्ठपिरा
ज्यांगेषु यथाज्ञस्य जंतोस्येव मम त्वं मम तावर्त्तते किमेतदित्य
न्वयः ॥ विनष्टराज्यस्य पुंसः राज्यांगेषु किं ममत्वेन कृतं स्या
दितिभावः ॥ स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि चेति
सप्तराज्यांगानि ॥ यथा यथा तथैवेव ॥ ३७ ॥ ॥ अयं च
निःकृतः पुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्झितः ॥ स्वजनेनापि संत्यक्तः
स्तेषु हार्दी तथाप्यति ॥ ३८ ॥ ॥ अयं वैश्यश्च यद्यपि पुत्रैर्निः
१९ कृतः विप्रकृतः खिलीकृतः तथा दारैः कलत्रैः भृत्यैरमात्यैश्च १९
उज्झितः उत्सृष्टः स्वजनेभ्रात्रादिभिर्बंधुभिरपि संत्यक्तः तथा
पितेषु सुतात्रादिषु अति हार्दी अतिस्नेही पितो वर्त्तते इत्यन्वयः ॥
विस्नेहेषु पुत्रेषु ममत्वेनातिस्नेहवानिति भावः ॥ निःकृतः
स्याद्धिकृतः निक्रियते खिलीक्रियते इस्मिन्निति कृतः अ
थवा निकृतस्त्वनृजुः शठः निःकृतीति हि निःकृतेन्निःकृतः ॥
इत्यमरकोशे यमनृजुः शठ इत्युज्झित इत्यर्थः ॥ कुत्सितिर्निःकृतिः

शाठ्यं ॥ निष्कल इति त्यप्रसक्तार्थे हृत्यादपपाठः ॥ तथा हि निष्कृ
तिः प्रायश्चित्तिर्यदक्तं ॥ कामतो ब्राह्मणवधे जीवतो निष्कृ
तिरिति प्रायश्चित्तिर्नास्तीत्यर्थः ॥ प्रायश्चित्ते सति निःकृतिः ॥
अथवा निरर्थकः कृतो निःकृतः अथवा निष्क्रांतः कृतात्कृ
करुणादिराज्यात्सा निःकृतः ॥ ३९ ॥ ॥ एवमेष तथाहं च
द्वावप्यत्यंतदुःखितौ ॥ दृष्टदोषेऽपि विषये ममत्वाकृष्टमा
नसौ ॥ ४० ॥ ॥ एष वैश्यः एवं यथा तथा अहं च रा
जा दृष्टदोषेऽपि विषये ममत्वाकृष्टमानसो अवां द्वावपि
अत्यंतदुःखितौ अत्यंतं संजातदुःखौ वर्त्तावहे इत्यन्वयः ॥
इत्थं मनसोर्यायोरवगांषि बध्नाति ॥ विषिणोति बध्नातीति वि
षयः शब्दस्पर्शरसरूपगंधलक्षणः ग्रामसमूहादिल
क्षणश्च ॥ विषयस्य दृष्टदोषत्वमकर्तव्यत्वं ततो दुःखहे
तुत्वं च ॥ ममेति भावो ममत्वं तेनाकृष्टमानसं ययोस्तौ त
थोक्तौ ॥ ४१ ॥ ॥ तत्किमेतन्महाभाग यन्मोहो ज्ञानिनोरपि
॥ ४२ ॥ ॥ हे महाभाग हे सुमेधः मुने ॥ ज्ञानिनोरप्यावयो

नृपवैश्ययोः मोहो भवतीति यत् तदेतत् किमित्यन्वयः॥ भगस्यै
श्वर्यादिरस्तिभगं॥ महद्भाग्यं यस्यास्त्सम महाभाग॥ क्वयोर्ज्ञानि
नोः को नु मोहः इत्याह॥४०॥ ॥ममास्य च भवत्येषा विवेकां
धस्य मूढता॥४१॥ ॥हे मुने विवेकांधस्य इदं सुखाय इ
दं दुःखायेति॥ हिताहितपार्थक्ये विषये अंधस्य मम च
अस्य च सुरथसमाधिसंज्ञयोर्नृपवैश्ययोः एषा मूढता वि
वेकहीनता मोहापन्नता भवतीति किमेतदित्यन्वयः॥ अच
क्षुषितमस्यं अंधं ज्ञेतिमिरहम्यपि॥४१॥ ॥सुमेधाः ऋ
षिरुवाच॥ ॥ज्ञानमस्ति समस्तस्य जंतोर्विषयगोचरे॥४२
हे राजन् समस्तस्य सर्वस्य जंतोः श्चेतनस्य प्राणिनः वि
षयगोचरे ज्ञानं बुद्धिमात्रमस्तीत्यन्वयः॥ नेह मोक्षधीज्ञा
नं विवक्षितं॥ कं विषयगोचरे॥ विषयशब्दो गोच
रे इंद्रियार्थे॥ तत्र इंद्रियार्थे॥ तदौ इंद्रियजं ज्ञानं विद्यत
एवं तत्मात्रमिति भाव॥ विषिण्वंति बध्नातीति विषयः
शब्दादिः॥ गावः इंद्रियाणि चरंत्यस्मिन्निति गोचरः॥ गोचर

वदस्व तत्॥ दुःखाय यन्मे मनसः स्वचित्तायत्ततां विना॥२६॥
हे भगवन् हे सर्वैश्वर्यसंपन्न हे मुने त्वामहं एकं रहस्यं प्र
ष्टुमिच्छामि॥ तद्वदस्व रहस्यमुपदिश॥ भासनोपसंभाषा
सूत्रेणोपमंत्रणे रहस्युपछंदने आत्मनेपदं॥ यद्यस्मा
त्कारणात् स्वचित्तायत्ततां विना अवरुद्धानं मे मनसः
दुःखाय भवतीत्यन्वयः॥ यदेकं रहस्यं प्रष्टुमिच्छामि
तन्मया वक्तव्यमाकर्णनीयं अन्यथा तदाकर्णनाभावे स्व
चित्तायत्तत्वं न स्यात्॥ तदभावस्तेन मे मनसः दुःखाय
यस्ते ज्ञायापृच्छेचात्॥ तस्मात् रहस्यं मया श्रोतव्यमितिभा
वः॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य धर्मस्य यशसः श्रियः॥ वैराग्य
स्याथ मोक्षस्य षण्णां भग इतीरणा स्मृतः॥३६॥ ॥ममत्वं ग
तराज्यस्य राज्यांगेष्वखिलेष्वपि॥ जानतोपि यथाज्ञस्य
किमेतन्मुनिसत्तम॥३७॥ ॥मुनिश्रेष्ठ तिरायेन संनुवि
पश्चिन्मुनिसत्तमः हे मुनिसत्तम जानतः उत्पन्नज्ञान

वाः दृष्टिस्तुल्या इत्यन्वयः॥४७॥ केचिद्दिवा तथा रात्रौ प्रा
णिनस्तुल्यदृष्टयः॥४७॥ केचिद्रात्र्यन्धप्रभृतयः यथा दि
वा तथा रात्रौ च तुल्या दृष्टिर्येषां ते तुल्यदृष्टयो भवन्तीत्य
न्वयः पूर्वराज्ञा सुरथेन यत्पृष्टं मन्मोहो ज्ञानिनोरपि। त
त्किमेतदिति॥ तत्रोत्तरम् अंगीकारेणाह॥ ज्ञानिनो मनु
जाः सत्यं किंतु ते न हि केवलं॥ यतो हि ज्ञानिनः सर्वे पशुप
२१ क्षिमृगादयः॥४८॥ मनुजाः ज्ञानिनः सन्ति सत्यं किंतु त एव २१
केवलं ज्ञानिनो न हि॥ यतः मनुजेभ्योऽन्येऽपि सर्वे पशुपक्षि
मृगादयः ज्ञानिनः सत्यमेवेतीत्यन्वयः सर्वेऽपि मनुजाद
यो यथा विषयं यथोचितज्ञाना एवेति भावः मनुजाना
नवाः सति साधु सत्यं तु स्यादुदेवं धारणे॥ हि हेताव व
धारणे॥ न भावे न प्रत्ययेऽन्यापि॥ केवलं नियतमनेपरं त्रि
यत्निबोधणं॥ इदानीं ज्ञानित्वाविशेषाज्ञानिनोऽप्रति
नियतज्ञानानिबंधनव्यवहारसिद्धिः कथं स्यादिसाचा

स्यतामुपदेशयितुमाह॥४९॥ ज्ञानं च तन्मनुष्याणां यत्ते
षां मृगपक्षिणां॥ मनुष्याणां च यत्तेषां तुल्यमन्यत्तथोभ
योः॥४९॥ तेषां मृगपक्षिणां यत् ज्ञानं स्वभावजं स्वस्वजा
तिनिबद्धं तन्मनुष्याणां मानुषत्वजातिनियतानोन गते
षां मनुष्याणां च यत् ज्ञानं स्वभावजं शास्त्रजमव्याहता
ज्ञजं च तन्मृगपक्षिणां न तुल्यमन्यत्तथोभयोः॥ तथा
तेन प्रकारेण प्रतिनियतं तत्तत्स्वजातिप्रयुक्तोपयुक्त
विषयज्ञानादन्यत् यत् ज्ञानं शरीरमात्रोपयोगि तदु
नयोः मृगादिमनुष्ययोराहारनिद्रादिविषयं तुल्यं स
मानमिति अन्वयः उभयेषामपि तेषां मनुष्याणां मृगादि
व्यवस्थितेतज्जातिविषयज्ञाननिबंधनव्यवहारपा
र्थक्यसिद्धेरसांकर्यमितिभावः प्रागुक्ते राज्ञा यन्मोहो
ज्ञानिनोरपि तत्किमेतदिति तत्र किमाश्चर्यमित्याह

दृश्यतां॥ ज्ञानेऽपि सति पश्यैतान् पतंगान् शावचंचुषु॥ क
णमोक्षादृतान्मोहात्पीड्यमानानपि क्षुधा॥४८॥ हे राजन्
ज्ञाने सत्यपि मोहान्ममत्वात् शावचंचुषु शिशुत्रोटिषु क
णमोक्षादृतान् आदृतकणमोक्षान् क्षुधा बुभुक्षया पी
ड्यमानानपि एतान् पतंगान् विहंगान् पश्येत्यन्वयः॥
 ज्ञाने सत्यपीति ये शावचंचुषु निक्षेप्तव्यकणास्ते स्मा
भिरेव भक्ष्येरन्त हि न वयं क्षुधा न पीड्यमहीति
स्वार्थं जानंतोऽपि स्वयं क्षुधापीड्यमाना अपि मोहान्म
मत्वाद्वात्सल्यात् शावचंचुषु एव कणान् निक्षिपंति
पक्षिण इति भावः॥ पतंगोऽर्यपक्षिणोः चंचुस्त्रोटि
रुभे स्त्रियां॥ आदृताः कणमोक्षा यैस्ते कणमोक्षादृताः
वाहिताग्न्यादिषु परनिपातः॥ कणमोक्षाहितानित्यपि
क्वचित्पाठः॥४८॥ मानुषा मनुजव्याघ्र साभिला

संचरेदिति साधुत्वं॥ यद्यपि रूपं शब्दो गंधरसस्पर्शाश्च विषया
अमी॥ गोचरा इंद्रियार्थाश्चेत्यभिधानात्॥ य एव विषयः
स एव गोचर इति पौनरुक्त्यं प्रतीयते॥ तथापि प्राहुः स्व
तं सुखं वा प्राति विषिणोति बध्नातीति विषयो दुःखहेतुरिंद्रि
यं॥ वशीकरोतीति गोचर इति प्रकर्षेण परत्वाद् पौनरुक्त्यं
द्रष्टव्यं॥४४॥ ॥विषयाश्च महाभाग यांति चैवं पृथक्
पृथक्॥४५॥ ॥भगस्यैश्वर्यादेरिदं भाग्यं महद्भाग्यं
यस्य महाभागः हे महाभाग राजेन्द्र एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण
विषयाश्च विषयेंद्रियाश्च पृथक्पृथग्विभिन्नाः यांति पा
र्थक्येन इंद्रियगोचरतां व्रजंति अथवा प्रसरंति॥ संसरंतीत्य
न्वयः॥ विषयाश्च महाभाग जातिश्चैवं पृथक्पृथगिति
पाठे जातिः सामान्यं रूपत्वगंधत्वमप्यनेकविधं॥४५॥
दिवांधाः प्राणिनः केचिद्रात्रावंधास्तथापरे॥४६॥
सत्स्वपि चक्षुर्गोलिकेषु केचिच्चेतनाः प्राणिनः दिवांधाः
उलूकादयः तथा अपरे केचित् प्राणिनः काकादयः रात्रावं

जव्याघ्रः पुंसि श्रेष्ठे उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे
इति समासः स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः सिंह
शार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थगोचराः अभावधारणा
नुज्ञाननुभयामंत्रणेन नुसुतामिति प्रयोगो द्वितिया ॥ स
म्यग्यर्थे ॥ यत्तुपक्षतपुत्रैः कर्त्तव्यस्योपकारस्तेनोमानरेतरा
 मनुष्याः पुत्रवात्सल्यं कुर्युः ममत्वाख्ये विशेषेणेयत्नं
विस्तरेण ॥५१॥ तथापि ममतावर्त्तमोहगर्त्ते निपातिताः
महामायाप्रभावेन संसारस्थितिकारिणा ॥५२॥ यद्य
पि मनुष्याः यथा प्रत्युपकारार्थं पुत्रान्पालयंति तद्व
न्मोक्षार्थमपि यतंत एव तथापि संसारस्थितिकारिणा
महामायाप्रभावेन ममतावर्त्ते मोहगर्त्ते निपातिता इत्य
न्वयः ममताख्यावर्त्त इव ममतावर्त्तः मोहः गर्त्त इव मो
हगर्त्तः तत्र तत्र च महत्याः मायायाः प्रभावेः साम

र्थ्यं सर्वनिलशक्तिविषयं भणंतेन ॥ अथवा महामाया
यां अतिपरयतीति महामायाप्रः स चासौ भावश्चेत
न भावः ॥ सत्तास्वभावाभिप्रायश्चेष्टास्तु जन्मसु सं
सारस्य स्थितिः प्रवाहनित्यतयावस्थानं ॥ न कदाचि
दनीदृशं जगदिति ॥ भावाभावावपि जगद्रूपौ ॥ बंधमो
क्षावपि जगद्रूपौ संसार उभावपि संसारस्थितिं करोति
तच्छीलः संसारस्थितिकारी तेन ॥५२॥ तन्नात्र विस्म
यः कार्यो योगनिद्रा जगत्पतेः ॥ महामाया हरेश्चैषा त
या संमोह्यते जगत् ॥५३॥ चशब्दो हेतौ यतः महामायेति
या ॥ नादिः प्रसिद्धास्ति भगवतः एषा जगत्पतेर्हरेर्विष्णोर्यो
गनिद्रेति कथ्यते ॥ तया जगत् संमोह्यते मुह्यते संयुज्यते
मोहपरायणं क्रियते ततः तस्मादज्ञानेस्यपि पुत्रादिषु मम
त्वे कथं जायत इति अत्र विस्मयो न कार्य इत्यन्वयः ॥ वि
स्मयोद्भुतं ॥ योगनिद्रा योगनिद्रा निःप्रपंचावगत्तो
योगोत्र ध्यानलक्षणो विषयेभ्यश्चित्तनिवृत्तिनि

 रोधो विवक्षितः न तु साक्षान्निद्रा ॥ अस्वप्नाद्देवानां ॥ योगः
सहननोपायध्यानसंगतियुक्तिषु ॥ अपूर्ववस्तुकल्प
नेपिमेषडेपि वैरिपि च मम माया दुरत्ययेति भगव
द्वचनान्महामायायाः प्राधान्यमाह ॥ ५३ ॥ ज्ञानिना
मपि चेतांसि देवी भगवती हि सा ॥ बलादाकृष्य मो
हाय महामाया प्रयच्छति ॥ ५४ ॥ हि यस्मात् अनादि
२४ प्रसिद्धा देवी महामाया भगवती ऐश्वर्यादियुता अतः
सा देवी स्वेच्छया दिव्यती सती ज्ञानिनामपि उपनिषदृ २४
ज्ञानानामपि पुंसां चेतांसि बलात् सामर्थ्यात् ॥ आकृष्य
मोहाय संसारिकत्वाय ममत्वाय प्रयच्छति ददाति मम
त्वाधीनानि करोतीत्यन्वयः ॥ स्थैर्यसामर्थ्यं सैव
पुबलेनाकृष्य सीरिणाः दाणायच्छः शिति ॥ ५४ ॥ तया
विसृज्यते विश्वं जगदेतच्चराचरं ॥ सैषा प्रसन्ना व
ति रदा नृणां भवति मुक्तये ॥ ५५ ॥ तया देव्या चराचरं वि

षाः सुतान्प्रति ॥ लोभात्प्रत्युपकाराय नन्वेतान्किं न पश्य
सि ॥ ५१ ॥ हे मनुजव्याघ्र राजन् मानुषाः लोभात् प्रत्युप
काराय प्रत्युपकारलिप्सालोभात् हेतोः सुतान्प्रति सुतेषु वि
षयेषु कालांतरे प्रत्युपकारं मत्ते अस्मदर्थं करिष्यंतीति सा
भिलाषाः सकामा भवंतीति पादत्रयान्वयः ॥ तत्र निदर्श
नमाह ॥ नन्वेतान् किं न पश्यसि ॥ ५१ ॥ ननु भो राजन्त्वमे
तान् लोके प्रसिद्धान् पक्षिमृगादीन् ममत्वात् सुतान्प्रति
साभिलाषान् सादरान् किं न पश्यसीति ॥ चतुर्थपादान्वयः
अहाराजन् एते पशुपक्षिमृगादयोपि किंचित् प्रत्युपकार
निरपेक्षा अपि केवलं ममत्वादेव सुतान्प्रति साभिला
षाः सादरा दृश्यन्ते किमुत मानुषाः ममत्वाल्लब्धमानसाः
प्रत्युपकारगृध्नवः सुतान्प्रति साभिलाषाः स्युरस्त
रामेवेति भावः ॥ मनुजोयं व्याघ्र इव शूरः श्रेष्ठः मनु

विग्रहैकवद्भावेनविश्वविशेषणं चराचरमितिशांकनी
यं। विश्वग्रहणादेवजगद्ग्रहणादेववा—सिद्धे:पौनर
क्त्यप्रसंगात्।नहिस्थावरजंगमात्मकात्अन्यद्विश्व
त्रा ह्रवा च्यवास्ति।तस्मात्चेराचरमिहजंगममेवविव
वक्षितं।विश्वजगतो द्वयोरिहभिन्नवाक्यस्थत्वयावि
२५ वक्षितत्वादपौनरुक्त्यं।समस्तंसर्वविश्वमशेषंकृत्स्नंस
मस्तंनिखिलाखिलानिनि:शेषविष्टपंभुवनंजगत्
गच्छतिजगद्विश्वंजगत्स्याद्विष्टपंक्लीबंवायोनाजंग २५
मेत्रिष्विति रुद्रकोश:।५५।साविद्यापरमामुक्ते
र्हेतुभूतासनातनी।संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वे
श्वरेश्वरी।५७।इहमहामायाअविद्यारूपाबंधहे
तु:विद्यारूपातुमुक्तिहेतुरितिप्रतिपाद्यते।तत्राऽ
विद्यापक्षस्तावत्साप्रसिद्धादेवीअविद्याविद्यत

रात्ययद्वावेत्तिवित्ब्रह्मज्ञानसंपन्न:ततोन्य:अवित्संसा
रिक:तंयातीतिअविद्या।कीदृशीअविद्याअपरमापरा
उत्कृष्टामालक्ष्मी:ततोन्याअपरमा।अथवानविद्यते
परा उत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीर्यस्या:साअपरमाअथवा
अ:विष्णु:परोन्योधिकरणभूतोयस्या:साअपरमापु
न:कीदृशीअविद्याअमुक्तेहेतुभूता।नविद्यतेमुक्ति
र्यस्मात्त्रिवर्गात्स:अमुक्ति:त्रिवर्गोधर्मकामार्थ
लक्षण:क्षयस्थानमेव हि लक्षणोवात्रिवर्ग:तस्यहे
तुभूता।पुन:कीदृशीअविद्याअसनातनी।नसदा
भावाअसनातनी।अनादिरपिअविद्याविद्योदय
विनिवर्तनीयत्वादनित्याअध्रुवा।पुन:कीदृशीअ
विद्यासर्वेश्वरेश्वरी।सर्वेईश्वरा:रुद्रानशीला:स्वा
मिन:स्वस्वामिभावसंबंधिनोभवंतियत:सासर्वेश्व

राअस्तिलाप्रपंचरूपा सैवेश्वरी ऐश्वर्यसंपन्ना अत एव सा
विद्या संसारबंधहेतुः संसार इति बंधः तस्य हेतुः कारणं
अथ वा सैव परोलोकानामीश्वराः ब्रह्मविष्णुमहेशाः तेषां
ब्रह्मादीनामीश्वरी ब्राह्मी वैष्णवी माहेश्वरीत्यपदेशा
तस्तत्तद्देहगोचियोस्वामिनीतियावत्। पुनः की
२८ दृशी अविद्या साप्रः विष्णुः तेन सहवर्तमाना सा वि
ष्णुमायेत्यर्थः॥ चकारेण विद्यारूपापि महामायेति पक्षः
समुच्चीयते तथाहि सा वैष्णवी माया सैव विद्या अती २८
तप्रपंचब्रह्मगोचरा। उपनिषदुत्थज्ञानरूपा। अथ
वा वेत्ति विलक्षणमजः तयाति विद्या पुनः कीदृशी वि
द्या परमापरमात्मतत्वगोचरत्वादुत्कृष्टा पुनः की
दृशी विद्या सनातनी। सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्मेति श्रुतेः
ब्रह्मरूपत्वान्नित्या। ब्रह्मतत्वगोचरत्वोपुर्व्वारान्नि
त्यावापि शाश्वती॥ शाश्वतस्य भावो नित्यासदातन

श्चं विसृज्यते विशेषेण सृज्यते उत्पाद्यते। अथ च तया
देव्या तदेतच्चराचरं जगत् अविसृज्यते न विसृज्यते
न सृज्यते किंतु रक्ष्यते। अथ च सैषा देवी प्रसन्ना
सती नृणां पुंसां वरदा भवति। अप्रसन्नाऽवरदा भवति॥
अथ च सैषैव देवी नृणां मनुष्याणां प्रसन्ना सती मुक्तये च
भवतीत्यन्वयः॥ तया विसृज्यते। तया अविसृज्यते।
इत्यत्र प्रश्लेषो विवक्षितो ज्ञेयः॥ अदृश्यत तत्पृथगव्ययं।
अस्मानानाः प्रतिषेधवचनादिति स्मरणात्। यदृश्य
घुष्या। अथ भावन धूपता नापीति। चरतीति चराचरं ज
गमरूपं विश्वमित्यर्थः॥ चरिष्णु जंगमचरं त्रसमिंगं च
राचरं। चरिष्णुर्लिपतिवदीनाम् न्यायात्॥ न्यासस्य वा
चरादीनां स्वामि चि द्विर्भावे न्यासस्य आगमश्च।
आगविद्यामसामर्थ्यात् अतस्मादिशेषान्। अन्यथा
आकारदेश एव कस्मात्। तच्चेह चरस्वाच्चरं चेति

ञादुस्तु उकारांतः कारणवाची। अविद्याऽहंमतिः वि
द्यातु मोक्षफलं ज्ञानं। राजोवाच॥ सुरथः सुमेधसं मु
निं महामायामहिमानं प्रष्टुं वाक्यमेतदूचे।५६।। भगव
न्का हि सा देवी महामायेति यां भवान्। ब्रवीति कथमु
त्पन्ना कर्म चास्याश्च किं द्विज॥५७॥ हे भगवन् हे द्विज
हे सुमेधः मुने भवान् यां महामायेति ब्रवीति सा हि का हि
सा देवी सा च कथं केन प्रकारेण उत्पन्ना उद्भूता। च
अस्याः देव्याः कर्म च किं पराक्रमे च कः। इत्थं वा च राजे
त्यन्वयः। इति हेतु प्रकारेण प्रकर्षाद्विस्मापितः पुनः
पृच्छति राजा॥५७॥ यत्प्रभावा च सा देवी यत्स्वरूपा य
दुद्भवा। तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो ब्रह्मविदां वर॥५८॥
हे ब्रह्मविदां वर श्रेष्ठः त्वत्तः सकाशात् तत्सर्वं श्रोतुमि
च्छामि। तदिति किं। सा देवी यत्प्रभावा यत्सामर्थ्या य
त्स्वरूपा यदाकृतिः यदुद्भवा च यदुत्पत्तिकारणस्याः दे
व्याः सामर्थ्यं कीदृशं किं स्वरूपं कीदृशं च प्रादुर्भवन
मिति प्रश्नतात्पर्यं त्वत्तः त्वत् आख्यातापयोगे इत्यपा
दानतायां प्रभावो यस्याः सा यत्स्वरूपं यस्याः सा
यः उद्भवो यस्याः। तथोक्ता। ब्रह्मविदं ति ब्रह्म विदः
तेषां मध्ये वर वेदस्तत्वं तपो ब्रह्म ता ब्रह्मा विप्रः प्रजा
पतिः ब्रह्म वेदो ब्रह्म तपो ब्रह्म ज्ञानं च शाश्वतं। ब्र
ह्म नित्ति तिसं बुध्यंतः पाठः क्वचित्॥ अथ सुमेधाः
ऋषिरुवाच।।५८।। नित्यैव सा जगन्मूर्तिस्तया सर्व
मिदं ततं। तथापि तत्समुत्पत्तिर्बहुधा श्रूयतां मम।।५९।।
हे राजन् जगन्मूर्तिः सा देवी नित्यैव तया देव्या इदं लो
कमयं सर्वं ततं व्याप्तं। सा तु केनापि न तता न व्याप्ता। त
थापि लोकोपकारार्थं तत्समुत्पत्तिः तत्प्रादुर्भावः।

बहुधाअनेकैःप्रकारैःममवचोयुक्तितःत्वयाश्रूय
तामितिसंबंधः॥जगत्मूर्त्तिःकार्यायस्याःसातथोक्ता॥
तस्याःसमीचीनाउत्पत्तिःमूर्त्तिःकाठिन्यकायया॥५९॥
देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवतिसायदा॥उत्प
२८ न्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधीयते॥६॥सादे
वीदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थंयदाआविर्भवतिप्रकाशते।
तदासादेवीनित्यासतीलोकेउत्पन्नाउत्पन्नाजन्मेय २८
मित्यभिधीयतेकथ्यतेजनैःतयस्वेयम्॥अलवचनादालक
प्यत्वाद्वावैरूप्याच्चालोकवाक्याच्चेतियत्वेतस्याइतिभावः
प्रकाशप्रादुर्भाविःस्यात्आविर्भवतिप्रकाशतेइत्य
र्थः॥नियतंभवानित्या॥नेध्रुवेसप्तशतानुगतिको
लोकेनलोकेःपारमार्थिकः॥सतीअप्यसत्तामाहसी
तारक्षःत्रयाश्रया॥सतजोयःसमुद्भासःक्षीरोदकः
सोपिमंस्यते॥चांद्रस्यत्रैकिंकुर्मीगतानुगतिकंजगत्॥६०॥

सनातनाः॥सार्थंचरमिसादिनाधुः॥रुद्रःटिलात्उी
पूः॥पुनःकीदृशीविद्यासर्वांसिपूर्णविश्वरूपापुनः॥
कीदृशीविद्या॥ईश्वरस्यईश्वरीईश्वरेश्वरीईश्वर
स्यापिहिस्वरूपदिदृक्षतोचिद्यावाप्तव्यवोदवश्या
श्रवणीयंवातस्याःस्वेच्छाभासपिसकोवरस्वि॥इश्वरीति
ईश्वरःईश्वराइतिरूपंप्रभुतेऽपरव्याप्नोतीतिनुवि
ग्रहईश्वरीतुभवतिअश्नोतेराशुकर्मणि॥वरदेचोप
धायाइत्योणादिकोवरट्॥पुनःकीदृशीविद्या॥संसार
बंधरूपस्यहेतुभूताज्ञानदिवेतुकैवल्यमितिसिद्धां
ततःविद्यैवमुक्तिनिदानमितितापयहेतुरिति॥हिहे
तो॥ऋग्विषयकवचनात्मेतत्॥षष्ठीसमासःकर्त्तरि
चेतिषष्ठीसमासप्रतिषेधः॥आयिकोजनिकृतः॥
प्रकृतिरितिपाणिनिप्रयोगात्लिंगादवसीयतेहेतु

निद्रां तां वेष्टि व्याप्नोतीति विष्णुः जंगम्यते जगत्
तस्मिन् ॥ यस्मिन् अर्णांसि पयांसि संति बहूनि तोयानि
अर्णसो लोपश्चेति वः एकः केवलः अर्णवः समुद्रः पूर्णो
यस्मिन् तत् एकार्णवं जगत्प्रलये प्राक् सदार्णवि
न जगत् ॥ व्यवस्थापितं प्रलये तु एकार्णवस्य ज
२९ गतो भावः एकार्णव्यं ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् ॥ वृद्धिः
स्त्रियामेकार्णव्यमेव एकार्णवी षिद्गौरादिभ्यश्चेति
ङीष् ॥ तया एकार्णव्या एकार्णवत्वेन कृतं व्यवस्था २९
पितं जगत् ॥ अथवा विधानाज्जेनेतत्तद्भाव विव
क्षायां सदार्णवमेकार्णवं जगदेकार्णवं कृतं नि
र्मितं एकार्णवीकृतं तस्मिन् जगत्येकार्णवीकृते ॥
अथवा नियमाभगवसा जगत्येकार्णवीकृते सती
तिमुक्तसंशयः पाठः संवर्तः प्रलयः कल्पः क्ष

यः कल्पांतरस्सपि ॥ कल्पः शास्त्रे विधौ न्याये संवर्ते ब्रह्म
णो दिने ॥ कल्पस्यांतो विधिः कल्पांतस्तस्मिन् ॥ म
न्येऽहमेवकृत् स्मृति मधुः ॥ मधुः पुंस्य सुरे चैत्रे मध्वके
सुरभावपि ॥ क्लीबं तु मधु मद्ये स्यात् क्षौद्रे पुष्परसे
पि च ॥ कीटस्येव प्रभा यस्य तत् कीटभं कर्णमलं तत्र
भवः कैटभः ॥ द्ध्व हंति वर्द्धते ब्रह्माणं विष्णुः कर्णोत
योर्मलितत उद्भूतौ ॥ ६२ ॥ स नाभिकमले विष्णोः
स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः ॥ दृष्ट्वा तावसुरो घोरौ प्रसु
प्तं च जनार्दनं ॥ ६३ ॥ तुष्टाव योगनिद्रां तामेकाग्रहृदय
स्थितः ॥ प्रबोधनार्थाय हरेर्हरिनेत्रकृतालयां ॥ ६४ ॥
विष्णोर्नाभिकमले स्थितः स प्रजापतिः ब्रह्मा तावसुरौ च
उग्रौ च दृष्ट्वा जनार्दनं च प्रसुप्तं योगनिद्रापन्नं दृष्ट्वा एका
ग्रहृदयस्थितः सन् हरेर्विष्णोः प्रबोधनार्थाय हरिनेत्रकृ

तास्त्यांतांयोगनिद्रांमहामायांतुष्टावस्तुतवानितिश्लोक
युग्मान्वयः॥नाभिरितिकमलंतत्र।नाभिःकमलमिवत
त्रनाभौकमलंतत्रस्थितउपविष्टःस्रष्टा।विश्वस्यापिकर्त्ता
त्अतएवप्रजापतिरिति॥आर्द हिंसायां।चुरादिःज
नानर्दयतीतिहिनस्तीतिजनार्दनः॥प्रसुप्तौ।
स्तवनक्रियाफलंस्वरक्षणंब्रह्मणएवेयातेनपदस
तितुष्टुवेइतिपाठः॥अथवास्तवनक्रियाफलंपारंपर्या
त्तदेवरक्षणमेवेतिपरस्मैपदंतुष्टावायदुक्तंदेवानां
कार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवतिसायदेतिहरेःप्रबोधना
र्थयितितुयद्यप्यव्यवहितंस्तवनक्रियाफलंसाक्षात्प्र
योजनं।तथापिप्रयोजनप्रयोजनंदैत्यवधविधिद्वा
रकंपारंपर्यावच्छिन्नंदेवसंरक्षणमेवस्तवनक्रियाफलं॥
एकंअद्वितीयंअथप्रमुखंहृदयंस्यातयस्यसएका
ग्रहृदयःअनन्यमनस्कःस्थितःनिष्कंपःअथवाएकं

योगनिद्रांयदाविष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते॥आस्तीर्यशेषम
भजत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः॥६७॥तदाद्वावसुरौघोरौवि
ख्यातौमधुकैटभौ॥विष्णुकर्णमलोद्भूतौहंतुंब्रह्माण
मुद्यतौ॥६८॥कल्पांतेप्रलयेब्रह्मदिनावसानेजगति
भुवनेएकार्णवीकृतेएकार्णवत्वेनकृतेसतिएकोदकपूर्णा
वस्थापितेसतिभगवानैश्वर्यादिसंगतःप्रभुःस्वामीवि
ष्णुर्व्यापकोनारायणः॥शेषमनंतंफणीश्वरंआस्तीर्य
प्रसार्यपल्यंकीकृत्ययदायोगनिद्रामभजतयोगनि
द्रामिवासततदातस्मिन्कालेयोगनिद्रोपलक्षितेकाले
विष्णुकर्णमलोद्भूतौघोरौभयंकरौमधुकैटभौवितिख्या
तौनाम्नाकथितौद्वौअसुरौविद्विषौब्रह्माणंविधातारं
निजकमलस्थंवधसहेतुंउद्यतौउद्युक्तौउन्मुखावभू
तामितिश्लोकयुग्मान्वयः॥योगोनिद्रेवध्यानंयोग

तेजःस्वसहनत्वेति। यदाहुः अधिक्षेपावधानादेः प्रयुक्तस्य
परेण यत्॥ प्राणात्ययेप्यसहनं तत्तेजः समुदाहृतं॥ की
दृशी निद्रा॥ विश्वेश्वरी। विश्वस्य ईश्वरी व्यापकोजनित्री॥
आश्नोतेराशुकर्मणि वरट् चोपधायाः॥ पुनः की दृशी॥ ज
गद्धात्री जगतः धारयित्री पोषयित्री च पुनः की दृशी॥ स्थि
॥३१॥ तिसंहारकारिणी। स्थितिसर्गसंहारमध्यमावस्थां कु
र्वाणा। संहारं च सर्गं स्थितिं चेतरावस्थां प्रकुर्वाणा॥ ॥३४॥
कुजत्वाणि निस्थाछील्या पुनः की दृशी भगवती षडैश्व
र्यसंगता। जगदिति छेदे तु धात्रीमिति ताच्छील्ये तृन् त
योगेन लोकाव्ययसूत्रेण षष्ठी निषेधात् कर्मणि द्विती
या। तं जगदिति। एतेन विष्णुयोगनिद्रैव जगत्सर्गस्थि
तिसंहारकारिणी ब्राह्मी वैष्णवी माहेश्वरी मयी त्वाति
रिति स्तुतितात्पर्यं सूचितम्॥ ५५॥ त्वं स्वाहा त्वं स्वधा त्वं
हि वषट्कारः स्वरात्मिका॥ सुधा त्वमक्षरे नित्ये त्रिधामा

त्रात्मिका स्थिता॥ ६६॥ अत्रोः सरन्नुषत्वकत्वपत्वानि
अक्षरे वर्णानिमर्णिवर्णं नृप्यक्षरं विदुः अक्षरं नक्षरं वि
घातृ अक्षरं स्यूतितायया। अश्नोति त्रीन् लोकान् नु
कृत्के मेतान्नाव त्वादक्षरा अश्नुते व्याप्नोति। विश्वात्म
त्वाच्च अक्षरा। यद्वाक्षरति संचलति क्षरं नक्षरं अक्षरं
चकेवं अक्षरा ब्रह्मा। अत एव हे अक्षरे कूटे हे नित्ये हे शा
श्वति हे देवि त्वं स्वाहा देवतोद्देशेन द्रव्यत्यागः जनितद
वतातृप्तिरूपत्वेन वा स्वरूपाङ्गीकृता प्रतिज्ञातासि चा
त्रेण अव्ययं स्वाहेति। यदभ्युः स्वाहा देवहविर्दाने
श्रौषड्वौषट्स्वधेति। यद्वा त्वं स्वाहेति देवहविर्दान
मात्रमसि। यद्वा त्वं स्वाहेव मसि स्वाहा तत्त्वं देव
स्वरूपे यथर्थः यद्वा त्वं स्वाहासि हुतभुक् प्रियासि। सु
हुस्वा। हुतपते स्वाहा। सा अस्य अस्याः इति वा स्वाहा। स्वा
हा प्याप्यनल प्रिया। यद्वा अकारः स्यापितामहः

त्वं सुधु आं पितामहे ब्रह्मणो जिह्वेगधासि स्वाहा स्वित्रय
सित्रासुयसि अतोनुपसर्गकः हे देवी त्वं स्वधापितृ दैवोन
दीयमानं द्रव्यजनितं तृप्तिरासि। यद्वा त्वं स्वधेयुक्तमासि
स्वधात स्वधेति मंत्रो तो भुजो नात् ध्यपितृ पासीयर्थः। यद्वा स्व
अकारो वासुदेवः स्यात् सुधु अवासुदेवं दधासि पायि
सि स्वधा लक्ष्मी रासि हे देवी हि यतः त्वं वषट्कारासि अतः व
॥३२॥ वषडिंद्रायेति। वषट्कार मार्गेंद्र इति चेंद्राण्यसीयर्थः
यद्वा हे देवी त्वं हि चमेवं वषट्करातीति वषट्कारो यजमानः ॥३२॥
अपि चासि। हि हेतावधारणे हे देवी त्वं स्वरासि कास्वः
स्वर्गः आलायस्याः सा स्वर्गरूपासि। यद्वा परलोकासा
सि। स्वर्गपरेलोकेस्वः यद्वा त्वं स्वरात्मिका उदात्तादि
स्वररूपासि। अथ च निषादर्षभगांधारादि लिकाप्य
सि। अथवा वषट्कारस्वरात्मिके येकं पदं। वषट्का
रं स्वः फलरूपं यजनं आत्मा यस्याः सा। वषट्कारप्र
वर्तकस्वर्गलोकफलात्मासि हे देवी त्वं सुधा अक्षरे

द्वितीयमयं प्रधानं हृत चित्तं यस्य एकाग्र हृत्। अथेयु
नावहे देयेन धरक्षणा विधुय स्थितः दत्ताव धानः अवस्थि
तः हरेर्नेत्रे एव कृतो आलयो यया सा तथोक्ता। अथवा ह
रिणा नेत्राभ्यां कृतः आलयो गृहं यस्याः सा तथोक्ता। अ
थवा हरेर्नेत्रेण चक्षुषा प्रमाणेन कृतः आलयः संश्लेषः
अनाशः अमोक्षो वा यस्याः सा तथोक्ता। अथवा हरेः पर
मात्मनो नेता प्रापयिता वेदांतः हरिनेता तेन कृतः आ
लयः गृहं प्रतिनियतं स्थानं यस्याः सा तथोक्ता तां। प्र
धनमेवार्थः प्रयोजनं तस्मै प्रबोधनार्थाय। ६४।
ब्रह्मो वाच। ब्रह्मा तावत्तां स्तोतुं स्तुतिं च प्रतिजानीते।
विश्वेश्वरीं जगद्धात्रीं स्थितिसंहारकारिणीं। स्तौमि नि
द्रां भगवतीं विष्णोरतुलतेजसः। ६५। अतुलं असदृ
शं तेजो यस्यास्सः अतुलतेजाः तस्य विष्णोः ध्यानरूपां निद्रां
स्तौमि नौमि तिजः प्रभाव दीप्तो च बलेष्वके पिकीर्तितं।

शरीररूपाः मातरः आला स्वररूपं यस्याः सा त्रिधात्मा इ
ति त्रिधामात्रात्मिकरूपं। विष्णुयोगनिद्रा स्थितेति त्रि
धामात्रात्मिका। ॐकाररूपेति च मात्रा। अकारः मा
त्रा उकारः मकारश्चेति तदात्मिकालस्वररूपेति कश्चि
६ दोमुपेगत वर्णानि व्याख्यासीत्। तेऽपापात् पापीयः इ
।।२२।। दशीमोमपद व्युत्पत्तिमुसरत्रोमधस्यांधपदलग्नस्य ।।२२।।
विनिपातः पदेपदे इस्यधपरंपरापुरंपर्यपर्यागमंध
कुकुर्यगति मिवपदेपदे सुवलंतीप्रति क्रियदवतुष्पा
मः क्रियद्वातुष्पामः तथाहि। वर्णेषु वर्गैकादशाव
र्णालरसमाना स्तयः तेषुतकार्यं न भवतीति छायानु
कारिणो हि तेन पुनस्त एवेति। पृथग्न्यायत्वानिर्वर्यं हि
वर्णमिच्छंत्याचार्याः दर्शिता स्मा मेरोमपद व्युत्पत्तिः।
ॐ नमाम्बं उकार्ये रसत्रावतेऽपि गोपश्चेति सत्रेत इस्थ विस्तरेण।।६९
।।

अर्द्धमात्रास्थिता नित्यायानु च्चार्या विशेषतः।। त्वमेव संध्यासा
वित्री त्वमेव जननी परा।।६७।। एवं त्रिधामात्रात्मिका इति
विशेषणेन अकारादि स्वररूपमात्रैका त्मता उक्ता। अर्द्धमात्रा
स्थितेत्यनेन तु ककारादि व्यंजनरूपमात्रैकात्मतोच्यते। हे
देवी त्वं अर्द्धमात्रा। अर्द्धमात्राया अर्द्धमात्रा।। सा व्यंजनव
र्णस्वररूपमात्रका त्वमेव। अर्द्धेन पुंसक मिति समासः। तदुक्तं।
एकमात्रो भवेद्ध्रस्वो द्विमात्रो दीर्घ उच्यते।। त्रिमात्रस्तु प्लुतो
ज्ञेयो व्यंजनं चार्द्धमात्रकमिति। अथवा एवं त्रिधामात्रा
त्मिका इत्यनेन ॐ मात्मकत्वं विवक्षितं।। तत्र ॐ इति द्विमा
त्रे दीर्घत्वात्। मकारस्त्वर्धमात्रकः व्यंजनत्वात्। एवं त्रि
धामात्रात्मकता। अथवा ॐ मित्यादि तत्र इति सत्रत्वात् वेदा
दि प्रारंभे ॐ अग्निमीळे पुरोहितमित्यादौ ॐ मृषाहु
ॐ मितिपुनः एवं त्रिधामात्रात्मकता। अथवा प्रणवत्वे

स्थितिसूत्रेण यतकर्मणि अपरेतां सिजिन्वतो ॥ अर्द्धस्येवंपा
दस्यवाअर्द्धस्यवा असस्याक्षरस्य ॐ अशब्दस्त्रिधा
मात्रः आदिश्यते एवं त्रिधामात्रालक्ष्यतोत्तरं अर्द्ध
द्धमकाररूपायाअर्द्धमात्रास्थितानित्या अवाच्यास्वरू
चयंतीवीशेषतः ॥ अनुच्चार्यापरमात्मरूपत्वाद्य
तोवाचोनिवर्त्तते अप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेर्विशे
॥३४॥ षतः ॥ लक्षणीयासार्द्धमात्रात्वमेव अर्द्धमात्रायास्व ॥३४॥
चिंतायामुक्तिः साचमेवेतिभावः ॥ अर्द्धमात्रायामर्थ
पतयास्थितेत्यपिव्याख्यातं ॥ अथचयांविक्षयातीति
यास्मासात्वमेव ॥ अथचवरः क्षिप वदतीति उद्वा
चकः शब्दः नाविद्यते उद्वाचकः शब्दोयस्याः परब्र
ह्मतायाः सा अनुद्द यतोवाचोनिवर्त्तते अप्राप्यम
नसासहेतिश्रुतेः ॥ चरितंतुं प्राप्तुमशक्याचार्यपरिब्र
ह्मता ॥ अनुच्चसाचार्यत्वं अनुच्चार्यापरब्रह्मतात्व

रूपासि ॥ यद्वा हे देवी त्वं सुधामस्मितिसुधात्मासि हे दे
वीत्वं त्रीन्लोकान् त्रीन्वेदान् त्रीन्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान्
धारयसीति त्रिधासि यद्वा त्रिधामासि ॥ त्रीणिधामानिगृ
हाणि भुवनलक्षणानिदेहानि ब्रह्मादिरूपाणि तेजांसि चं
द्राकाग्निरूपाणि प्रभावरूपाणि चित्तिशक्तिलक्षणानिय
स्याः सा त्रिधामा हे देवी त्वं त्रात्मिका ॥ त्रैङ् पालने ॥ त्रायते त्राः
विष्णुः क्विप् त्राः आत्मास्वंभावोयस्याः सा विष्णुरूपासि
यद्वा संपदादित्वाभावेक्विप् ॥ त्राणं त्राः पालनं आत्मास्व
रूपंयस्याः सा पालनरूपासि ॥ यद्वा हे देवी त्वं त्रिधा त्रिभिः
प्रकारैः एकमात्र द्विमात्र त्रिमात्ररूपस्वरास्वरपर्याय
वर्णात्मक ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदात्रिमात्राः आत्मायस्याः
सा त्रिधामात्रात्मिकास्वरवर्णरूपासि स्थितासि आस्थि
तासिच यद्वा त्रिधा त्रिभिः प्रकारैः ब्राह्मीवैष्णवीमाहे

हरयोः॥ पिपर्त्ति पराविद्याभ्यः जनान् वेदजनाः वेदज
नान्नयती सेव्यप्रापयतीति वेदजनन्यो ब्रह्माद्याः ते
षां परा पालयित्री पूरयित्री च त्वमेवासि देवजननी
तु पाठे देवानां जननी आदितिस्त्वमेव॥ परा उत्तमा॥ य
द्वा वेदजननी गायत्री पूर्ति वेदजननी प्रकृ ऋषयो
ब्रह्मादयः तान् रक्षीतुं रासिग्रहासि॥ वेदजननी

परा त्वमेवासि॥ ६७॥ त्वयैतद्धार्यते विश्वं त्वयैतत्सृ

ज्यते जगत्॥ त्वयैतत्पाल्यते देवि त्वमत्स्यंते च सर्वदा॥
॥६८॥ इह हि पाठक्रमादर्थक्रमो बलीयानिति सृष्ट्या
द्युपक्रमो व्याख्यते॥ हे देवि त्वया ब्रह्मशक्त्या एतज्जग
त्सृज्यते उत्पाद्यते हे देवी त्वया वैष्णव्या शक्त्या ए
तत् जगत् पाल्यते दुःखाद्रक्ष्यते॥ हे देवि त्वं रौद्र्या श
क्तिः स्वलीएनल जगत्कल्पते अवसाने अ सिखादसि॥

संहरसि॥ तदिच्छं सर्वदा पुनः पुनः क्रमशः सर्गस्थिति
संहारलक्षणं त्रिविधावस्थापन्ने एतद्विश्वं॥ वस्तुतस्त्व
येकैवापि ब्राह्मी वैष्णवी रौद्रीति व्यपदेशाभिन्नया
शक्त्या धार्यते॥ आत्मना कर्त्रावधिकरणत्वेनाश्रयं विश्व
माधेयं क्रियते त्वयेति तात्पर्यं॥ सर्वं ददासि सर्वदासी
त्यर्थः॥ ६८॥ विसृष्टौ सृष्टिरूपा त्वं स्थितिरूपा च पाल
ने॥ तथा संहृतिरूपांते जगतोस्य जगन्मये॥ ६९॥ इह ज
गन्मयैरति मयङ्गतौ॥ मयते जानाति मया॥ पचाद्यच्॥ स्त्रि
यां टाप्॥ जगन्मया जगन्मया संबुद्धौ हे जगन्मये नु
वनज्ञे सर्वेति सर्वगसर्थधातवः ज्ञयागवृज्ञानार्थाः ज
गन्मयीति पाठे संबुध्यत एवादेव्योः यास्वलव्यत्वपालन
नीयेत्वेन संहर्त्तव्यत्वेन च देवी कर्तृकजगत्कर्मकेतस
र्गादिक्रियाविषयत्वसात् जगतोहतारा जगतां जगतो
र्गादिव्यापरमुद्दिश्यागतोप्रादुर्भूता देवी जगन्मयीसु

च्यते॥ततआगतइत्यधिरूप्यमयटेतिसूत्रेणहेतुम
नुष्येभ्यश्चमयट्प्रत्ययस्ततआगतइत्यर्थेजगतोहेतो
रागतादेवीजगन्मयी।टीकायांतु ऊँपुरुस्त्वः।अथवातत्प्र
कृतवचनेमयट्प्रकृतंप्रचुरेणकृतमुच्यते।अस्मिन्निति
प्रकृतवचनेतद्धितिप्रथमासमर्थात्प्रकृतवचनेऽभि
त्रिधेयेमयट्।जगत्प्रकृतंप्रस्तुतंकर्तव्यत्वेनोच्यते
अस्यांजगन्मयीदेवी।अथवासमूहत्वेवक्षिति
॥३६॥ मयट्।कर्तव्यानिवहनिजगंतिउच्यते।जगन्मयीसं ॥३६॥
दोकृत्स्यः हेदेवीजगन्मयेभुवनेशे।अथवाजगन्म
यीजगन्निर्मातुमागता॥जगन्निर्माणकारणादागता
त्वमस्यजगतःविसृष्टौविशेषतःसृष्टौउत्पादनेविष
येसृष्टिरूपासि।पालनेविषयेस्थितिरूपासि।तथां
तवसानेसंहारेविषयेसंहृतिरूपासीत्यन्वयः॥
सृष्टिस्थित्योःपालनपालयित्र्योःसंहृतिसंहर्त्र्योः

मेवहेदेवित्वमेवसंध्या।संध्यायंयस्यांसंधीयते।अ
होरात्रौवास्यां।सायंसंध्यापितृप्रसूः।पितृणांमातासी
तियावत्।अथचदेवित्वमेवसावित्रीसवितुरियंसा
वित्रीऋग्गसि।यद्वासाप्रसिद्धाअवित्रिवेऋचीश
क्तिरसीतियावत्।यद्वासवितादेवतायस्यसातदा
दिव्यहितिरहिता।ऊँकं।सेवव्याहृतिसहितागाय
त्रीरूच्यते हेदेवित्वमेववेदजननीगायत्र्यसीति
यावत्।नियस्यापिसतोवेदस्यगायत्र्युपदेशपुरः
सरत्वाद्ध्ययनस्यगायत्र्युपदेशानुदयाद्वेदाध्ययन
विघ्नानुदयइतिगायत्र्युपदिष्टवस्तीवेदाध्ययनेज
नयतीयध्यर्ययध्ययनेवेदोपचारेचियभावेवंज
नयति।वेदजननीवेदस्यवाजननीवेदजननीवेदमाता
गायत्रीसकर्त्तं।हेदेवित्वपरासिकृष्टासि।महापापालन

च॥ हे देवी त्वं अनन्भवती षडैश्वर्या भगवती ऐश्वर्यादिसं
युता च हे देवी त्वं महादेवी महादेवस्य स्त्री महादेवी हे
देवी त्वं महेश्वरी महती ईश्वरी व्यापनस्वभावा॥ आत्मो
तेरा श्रु कर्मणि वरद्वोपधायाः॥ अथ च महती विद्या
यस्यां सा मुक्तिः महती माया अविद्या यस्यां सा संसृ
तिः॥ इत्थं महामेधा आकृतिः महास्मृतिः विद्यानन्दनो
॥३७॥ पासनाम हामोहात् क्लान्त्यतिमृष्टानि द्राचा॥७०॥ ॥३७॥
प्रकृतिस्त्वं च सर्वस्य गुणत्रयविभाविनी॥ कालरात्रिर्म
हारात्रिर्मोहरात्रिश्च दारुणा॥७१॥ हे देवी त्वं त्वं च त्वमेव
सर्वस्य प्रकृतिरसि॥ प्रक्रियते सर्वस्य अनया प्रकृतिः सत्व
रजस्तमसां साम्यावस्था॥ अव्यक्ताख्या प्रधानाव्याख्या चैवे
मेव गुणान् सत्व रजस्तमांसि विभावयसि पृथक् कृ
त्य जगद्रूपेणावस्थापयसि॥ गुणत्रयविभाविनी सा
त्वं ज्ञानसुखहेतुः रजो रागात्मक गुणहेतुः तमः आ

वरकं मोहहेतुः गुणाः प्रकृतिधर्माः हे देवी त्वमेव कालरा
त्रिः जगत्संहारकारिणी॥ यम भगिनी यत्र प्रलीयते जग
त् कालरात्रिः काल भगिनी जगत्प्राणापि देवता॥ हे
देवी त्वमेव महारात्रिः महानिशा ले हा प्रलय कालरा
त्रिः यत्र चतुर्मुखा मुक्तिं गात॥ हे देवी त्वमेव दारुणा
मोहरात्रिश्चासि ममता गर्त्तपातिनी महामायाख्या सं
स्मृतिः॥ दंष्ट्रा कराल कालाग्नि रुद्र प्रलयति दारुणा॥ मो
हरात्रि महित तनुर्जगत्सु ते जगत्करी॥७१॥ त्वं श्रीस्त्व
मीश्वरीस्त्वं ह्रीस्त्वं बुद्धिर्बोधलक्षणा॥ लज्जा पुष्टि
स्तथा तुष्टिस्त्वं शान्तिः क्षान्तिरेव च॥७२॥ हे देवी त्वं श्रीः
संपत्तिरसि हरिप्रीयाप्यसि हे देवी त्वं ईश्वरी ईश्वरस्य
पत्न्यसि अत्र आत्मेराश्रुकर्मणि वरद्वोपधायाः इति ज
गद्व्यापिनी चापि हे देवी त्वं ह्रीमसि ह्रींकारो वै प्राण

इति श्रुतेः प्राणभृतासि। ह्रीमिति मकारांतमव्ययं। प्राण
वाचि॥ ह्रींइति अनुनासिकस्वरांतपाठेतु देवीप्रबो
धीति रहस्ये ह्रीरसि इति तु पाठे लज्जाशब्देन पौनरु
क्त्यं स्यात्॥ हे देवि त्वं बुद्धिरसि। चिन्मात्रस्वरूपासि
हे देवी त्वं बोधलक्षणासि बोधयितृव्यापारदर्शना
सि। अथवा बोधरूपा विविधप्रपंचविषयविविधा
॥३८॥ गमरूपासि। हे देवी त्वं लज्जासि व्रीडासि। हे देवि त्वं ॥३८॥
पुष्टिरसि। अवयवोपचितिरसि। हे देवी त्वं तथा त्वं तु
ष्टिरसि। प्रीतिरसि। हे देवी त्वं शांतिरसि शांतिरूपरति॥
विषयव्यावृत्तिरूपासि। हे देवी त्वं क्षांतिरसि क्षांतिस्ति
तिक्षासि॥७२॥ खड्गिनी शूलिनी घोरा गदिनी चक्रि
वा णी तथा॥ शंखिनी चापिनी बाणभुशुंडीपरिघायुधा॥७३॥
हे देवि हे चंडिके त्वं तथा उक्तलक्षणप्रकारेण खड्गि

अभेदनातिशयोक्तिः देव्याः सर्वात्मकत्वेन वा स्वरू
पकथनं ज्ञेयं। अथ च हे देवी जगत्सु यद्यद्रूपेण वर्तते
इति व्यपदेशमात्रं खड्ग्यादिकं तु त्वमेव तत्त्वमेव च के
शेषिनाहमिति नम्रोक्तिरप्यवसेया॥६१॥ महाविद्या
महामाया महामेधा महास्मृतिः॥ महामोहा च भगव
ती महादेवी महेश्वरी॥७०॥ हे देवी त्वं महती विद्या परब्र
ह्मगोचरज्ञानरूपासि। हे देवि त्वं महती अविद्या। अ
निर्वचनीयाखिलप्रपंचपरिच्छिन्नरूपासि। हे देवी
त्वं महती माया अनात्मन्यात्मबुद्धिरात्मन्यप्यनात्म
तिर्भीर्माया। हे देवी त्वं महामेधा महती धारणवती
बुद्धिः महती चासौ मेधा धारणावती धीः। हे देवी
त्वं महास्मृतिः महती ध्यानरूपा महती अस्मृतिः अ
ध्यानरूपा। हे देवी त्वं महामोहा महामता महामता

लते भुशुंडीति व्युत्पाद्यते। एवमाभिरशिभिः शत्रुन्सर्वाभि
रायुधेभ्युंडयस्यकृमेवक्तिभु[illegible]शुंडी चडिकास्यताायचा
हुःअद्भुतीयाद्वीयचप्रप्युनस्तौदुराकृत्रिको। कृमतेचा
नतांगीन्वयासाभुशुंडी निगद्यते। एतेन बाणभुशुंडीप
॥ ३९ ॥ रिघायुधेषकृ। पदद्दति व्याख्यायव्याख्यावगंतव्या ॥ ३९ ॥
बाणान्स्यनाक्रूरः। पाठइस्कृक्तिरपिव्युदस्ता। भुशुंडीग
फणिके प्युक्तिरप्ययुक्तिमस्त्रोपेक्षणीयाप्रेक्षावद्भिः॥
परिघालोहागंधमितितु शाश्वतो लिंगतोर्थतश्चप्रतंख्या
ख्यानं। यदाहक्षीरस्वामी॥ परितः हेतिपरिघः परोघट
तिडेघलं लोहबद्धोलगुड इति॥ ७३॥ ॥ सौम्यासौम्य
तराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुंदरी। परापराणां परमा त्वमे
वपरमेश्वरी॥ ७४॥ हे देवी त्वमेव सौम्यासि। अक्रूरा
प्रशांतासि। सोमदेवतकात्यासि। अथवा शोभनो
मालक्ष्मीः॥ यस्यासौसुमः विष्णुः सुमस्यभावस्सौ

म्यं शोभनलक्ष्मीकत्वं तेनतस्यास्यसौसौम्या। आर्शआ
द्यच्। शोभनलक्ष्मीकत्वयुतासि। अथवा उमयासहितः
सोमः उमापतिः तस्यभावः सौम्यतद्यस्याः सासौम्या। उमा
पतित्वयुतासि। हे देवी त्वमेवसौम्यतरासि। स्त्वतेसुधांसो
मस्येंद्रः सोमस्येयसुधासोमीसौमींसुधामर्हतीतिसौ
म्या देवानि तिन्त्वरेडादिनात। यतयोर्द्वयोरुत्कर्षमितिन्याय
येनसौम्यासौम्यतराद्विवचनविषयत्वापपदतरवीय
सुनाविति द्विवचनेउपपदेतरप्रत्यय सुंचइति
पुंवद्भावः हे देवी त्वमशेषसौम्येभ्योखिलसुंदरेभ्यः पद
र्थेभ्यस्त्कृपार्थक्येनातिसुंदरीअसिसुष्टुनंदयतिसुंदरी
मनोज्ञासनार मासोमदेवतकेसौम्यः स्यासुंदरेपिच
सौम्योऽक्रूरेबुधेसौम्यः सौम्यः शांतेप्रयोगतः॥ हे दे
वीत्वमेवपरासि। श्रेष्ठासि। हे देवी त्वमेवपराणांश्रेष्ठा
नांपरमा। अपरकेष्टानांपरमातमा। व्यवस्थातेन श्रेष्ठत्व

स्यविवक्षितत्वात् अन्यथापरेशामितिस्यात्॥ अथवा
परं ब्रह्म भणति कथयतिपराणाः किंभूते षामध्ये त्वं पर
मासि॥ य इपरे चापरे च परापराः॥ दृ इ चेति॥ सर्वनाम्नो
वा वास्सुडागमाभावः तेषां त्वं परमा ठस्कथा॥ अथवा॥
हे देवी त्वमेव परमा उत्कृष्टा लक्ष्मीः अथवा परम ईश्व
॥४०॥ रः तस्य स्त्री त्वमेव परमेश्वरी ईश्वरी स्वामिनी दुर्गान्नेका
नां व्यापिका च सा॥७४॥ यच्च किंचित्क्वचिद्वस्तु सदस
द्वाखिलात्मिके॥ तस्य सर्वस्य या शक्तिः सा त्वं किं स्तूयसे ॥४०॥
मया॥७५॥ हे अखिलात्मिके क्वचित्किंचिज्जगति सदस
द्वा यच्च किंचिद्वस्तु पदार्थरूपं प्रतीयते तस्य सर्व
स्य सदसदात्मकस्य या शक्तिः सामर्थ्यं सा त्वमेवासि॥ अ
तः परं मया किं स्तूयसे इत्यन्वयः पदं पदार्थश्चैताभ्यां ला
ख्यां क्रियमाणा स्तुतिश्चेस्तोता च स्तुत्यं चेत्यत्र दृचि
त शक्तिरूपत्वमेवेति स्तोत्रं त्वचाभावाद्वैद्रप्रबंधन॥

नी शूलिनी गदिनी चक्रिणी शंखिनी चापिनी बाणबा
णवती परिघायुधा च सति अतएव घोरा भयंकरा यद
र्शनामुशुंडीति नण्यसे इत्यन्वयः अतइति छव
नो॥ गदिनीत्यत्र तु व्रीह्यादिभ्यश्चेति इनिः॥ सर्व
त्र ऋन्नेभ्यो ङीप्॥ बाणा बाणवती॥ अत्र शंखादिभ्यो
वा॥ मत्वर्थीयः॥ परिघः परिघातनः॥ लोहबद्धो लगु
ड आयुधं यस्याः सा तथोक्ता खड्गशूलगदाचक्र
शंखचापबाणपरिघैरष्टभुजा॥ घोरा भयाकृतिश्चंडिका
भुशुंडीत्यत्र श्लेषमाणं सातिप्रसिद्धेति भावः भुशुंडिकुंड
नो शात्रुमुंडमिति खंडयतीति कर्मण्यणि स्त्रियां ङीपि
च शात्रुमुंडी भुजे शात्रुमुंडी चंडिका॥ अत्र हि भुजे शा ज
त्रुमुंडीशब्दः पृषोदरादिनियमोपादिदर्शितेति शेषाप
दिष्टत्वात्॥ भुज इत्यस्य अनुषंग इति अस्य चक्रोपे

पुत्रेश्च वशीकृतः ॥७६॥ विष्णुः शरीरग्रहणमह
मीशान एव च ॥ कारितास्ते यतोतस्त्वां कः स्तोतुं शक्तिमान्
भवेत् ॥७७॥ हे देवी यतः त्वया महामायया अहं ब्रह्मा च
विष्णुश्च ईशानश्च ते त्रयोपि शरीरग्रहणं कारीताः श
॥४१॥ रीरं गृहीतं कारिताः ममताविताः कृताः अतस्त्वां कः
पुमान् स्तोतुं शक्तिमान् भवेत् न कोपि यः कोपि शरी ॥४१॥
रधारी वा स्तोतुं असमर्थ एव न तदन्यस्तु [illegible] मुक्त एव
सन् कथं वा मे स्तोष्यति ॥ त्वं चाशरीरिणी स्तुतिश्च
स्तुत्यस्तोत्रनिबंधनात् अतस्तद्विषयास्तुतिः कथं घटे
त सा कृत्येने तिस्तु रूपसंहार एवमिति भावः ॥७७॥
सात्वमित्थं प्रभावैः स्वैरुदारैर्देवि संस्तुता ॥ मोहयैतौ दुराध
र्षावसुरौ मधुकैटभौ ॥७८॥ हे देवि ईदृश्वर्णित उदारैः

दक्षिणैः सरलैः वरदैः स्वैरात्मीयैः प्रभावैः सामर्थ्यविशेषैः
संस्तुता जगन्मोहयंती सा त्वं एतौ इमौ युद्धप्रवृत्तौ वा
गतौ दुराधर्षौ दुःखेनाभिभवनीयौ मधुकैटभौ नाम
सुरौ असुरद्विषौ मोहय ॥ अविवेकं प्रापय इत्यर्थः त्वया ॥
दक्षिणैः सरलैरुदारैः ॥७८॥ प्रबोधं च जगत्स्वामी नीयता
मच्युतो लघु ॥ बोधश्च क्रियतामस्य हंतुमेतौ महासुरौ ॥७९॥
हे देवी त्वया [illegible] स्वामी अच्युतः देयासि विष्णुः लघुशी
घ्रं प्रबोधं च [illegible] भावं नीयतां त्वया समुच्यताम् ॥ वि
च एतौ महासुरौ हंतुं अस्याच्युतस्य विष्णोः बोधश्च क्रि
यतां उत्साहानुकूलबुद्धिः [illegible] रच्यतां इत्यन्वयः ॥
प्रबोधमिति प्रधानकर्मणि द्वितीया ॥ अप्रधाने तु कर्म
णि लनीयतामिति तिङाभिहितत्वात्प्रथमा ॥७९॥ ॥
ऋषिरुवाच ॥ सुमेधाः ऋषिः सुरथं राजानं प्रत्युवाच ॥
एवं स्तुता तदा देवी तामसी तत्र वेधसा ॥ विष्णोः प्रबोधना

र्थायनिहंतुंमधुकैटभौ॥८०॥नेत्रास्यनासिकाबाहुहृ
येभ्यस्तथोरसः॥निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोव्यक्तज
न्मनः॥८१॥तदातस्मिन्प्रलयकालेत्रविष्णुनाभि
कमलेवेधसाब्रह्मणाएवंस्तुतातामसीतमोगुणसंगा
तानिद्राख्यिकादेवीमधुकैटभौनिहंतुंविष्णोःप्रबोध
नार्थायतस्यैचनेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यःतथा
उरसःवक्षसश्चनिर्गम्यव्यक्तजन्मनःप्रकृष्टजन्मन
॥४२॥ स्यब्रह्मणःअव्यक्तजन्मनश्चब्रह्मणःदर्शनेविषये ॥४२॥
तस्थौप्रकटीबभूवेतिश्लोकयुग्मान्वयः॥अव्यक्ता
त्प्रधानाज्जन्मयस्यसः अव्यक्तादात्मनःजन्म
यस्यसः॥येतोसौबालः॥नेत्रेचआस्यंचनासिकाच
बाहवश्चहृदयंचेतिद्वंद्वः प्राण्यंगत्वात्।प्राप्तस्यैकवद्भा
वस्यनदधिपयआदीनिइतिनिषेधात्।बहुवचनं।
यद्वाअयंतेआयाःप्राणाःनेत्रास्यनासिकाबाहुहृ

स्तुतिःकथंप्रवर्त्तनीयेतिभावः॥इयमेवचपरमाविधि
स्तुतिरतोपिकास्तुतिरित्यपरोभावः अप्यादित्तरोचि
यतत्तदर्थक्रियाकारी।शक्तिरप्रतिबद्धास्याश्रमःसा
मर्थ्यरुद्धिता॥७८॥ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पाय
त्तियोजगत्।सोपिनिद्रावशंनीतःकस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः॥७९॥
हेदेवीत्वांस्तोतुंइहकईश्वरः।कःसमर्थःअस्तिनको
पि।तथाहि।यःजगत्स्रष्टाउत्पादयिता।तेनतायंयद्वा
कविष्णदनघुनतननेलुंठतायं।यःजगत्पातिरक्षति
सविष्णुसामीप्यलक्षणे।यद्वाजगत्यातत्इतिपाठः।सवि
ष्णदनघनेतनेलुंठतीयं।यःअवसानेजगत्अत्तिसं
हरतिसोपिविष्णुरपियथायोग।निद्रयातयादेव्या
अनंशंनीतःनिद्राधीनतांगमितःवशावंध्यागवी
वशयास्नुतास्त्रीकरणीवशा इच्छायेत्रणगोःपुंसिम

नार्दनः मधुश्च कैटभश्च तौ ।। मन्यते हमेव वीर इति मधुः ।
किटस्येव भाव यस्य तत् कीटभ कर्णमलं तत्र भवः कैट
भः इ हसि हपृषोदरादित्वा गइत्यस्य रपदलोपा द्वयो
र्भीमसेनो भीम इतिवत् ।। क्वचिल्ले वृत्तबंधमनुसंतं
ततश्च ।। मधुकैटभौ दुरात्मानाविति पाठः पथ्यावक्त्र
।।४३।। वृत्तबंधोनुगृहीतो भवति ।। वर्णादादेर्नसोनश्च सा
रास्नो न सगणः सम्यक् गणोजः स्यात् पथ्यावक्त्रं तथा
नसे ।। अन्यथा मधुकैटभौ दुरात्मानौविति नवाक्षरपा ।।४३।।
दत्वे अपि माबमरवैकृ याचि दोभंगेनवा चरेदिति छंदः ।
शास्त्रसमय भगप्रसंगः स्यात् ।। यच्चोक्तं छंदो वृत्तो
पुराणानि भवंति ।। अन्यदेवदं छांदसं छेदः यदस्य मधुः
न्यनाधिकाक्षरत्वेनयत्रपाठः क्वचित् भवेत् तद्वैदि
कनिवच्छंदो भसंजयद्दग्नुयथाइति ।। दुरात्मानौ दु
ष्टबुद्धी अतिवीर्यपराक्रमौ ।। अस्यकस्येव बलोपलक्ष

णप्रभावौ ।। अस्य कस्यैव शक्ती अस्यश्चैवो योगो च ।
वीर्यं च प्रभावेश्च शस्त्रप्रयोगे पराक्रमौ क्रोधरक्ते
क्षणौ क्रोधेन रक्ते ईक्षणे ययोस्तौ ।। प्रसंकेयथोक्तौ ।।
ब्रह्माणं हंतुं जनितोद्यमौ दुर्निभिन्ना ।। जनितः उत्पा
दितः उद्यम उत्थितः यः सः कालो ययोस्तौ ।। मद्दाज
ननं जनिः संजाता जनिर्यस्यास्स जनितः तारकादि
त्वादितच् ।। जनितौ ह्यितास्म कालादितियाव
तौ ।।८२।। समुत्थाय ततस्ताभ्यां युयुधे भगवान् हरिः ।
पंचवर्षसहस्राणि बाहुप्रहरणो विभुः ।। [illegible] ।।
ततः शयनात्समुत्थाय भगवान् ऐश्वर्यवान् ।। वि
भुर्व्यापकः विष्णुः ताभ्यां असुराभ्यां सह युयुधे ।। बा
हुप्रहरणः सन् पंच वर्षाणां सहस्राणि युयुधे युद्धं
संप्रहारे अलं नैपदीति वारिबाहव एव प्रहरणानि

सप्तशति

आयुधानियस्यासौबाहुयुद्धं च कारेसर्थः पंचचेतिसंख्या टिका अ०
याःशरद्भाध्यासेपपर्थवर्षाणामेवप्राधान्यमितिका
लस्यार्थंतस्येयोगद्वितीया।पंचमहस्त्राणिवर्षाणि
अभिव्याप्यनियुद्धंव्यधादितिभावः॥८४॥ताव
प्यतिबलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौ॥उक्तवंतौ
वरोस्मत्तोव्रीयतामितिकेशवं॥८५॥अतिबलोन्म
॥४४॥ त्तोमहामायाविमोहितौसंतौतावप्यसुरौअस्म ॥४४॥
त्तोवरःवांछितोर्थःत्वयाव्रीयतांप्रार्थ्यतामितिके
शवंउक्तवंतौउचतुःअयधिकबलेनसामर्थ्यनो
न्मत्तौउद्धतमदौमहामायाविमोहितौप्रयुक्तौप
चितावविवेकौअस्मत्तःअवाप्यांप्रशस्तकेशःकेश
वःविष्णुः॥८६॥श्रीभगवानुवाच॥असुरौप्रतिवि
ष्णुरुवाचेत्।भवेतामद्यमेतुष्टौममवध्यावुभा

तेनसहिताःप्रयाःप्राणाःउच्छ्वासनिश्वासलक्षणाःतेभ्यः
सकाशेभ्यःउरसश्चनिर्गम्यनिद्राजलदर्शनपथमग
मदितिभावः॥८१॥उत्तस्थौचजगन्नाथस्तयामुक्तोज
नार्दनः॥एकार्णवेहिशयनात्ततःसददृशेचतौ॥८२॥
तयादेव्यानिद्रयामुक्तःपरित्यक्तःजगन्नाथजनार्दनः
विष्णुश्चएकार्णवेजगत्सेकजलेपरेअहिशयनात्॥शे
षनागशयनात्॥सकाशात्उत्तस्थौउत्तस्थिवान्ततः
शयनात्उत्थायउत्थानादनंतरंसजनार्दनः॥तौमधु
कैटभौददृशे॥मधुकैटभौतौददृशे॥तत्परस्मैपदंवाच्यं
त्वाकर्तरिकर्मव्यवहारेआत्मनेपदं॥त्वकंपेयकर्मकंता
वद्दृशंनिव्यत्तिनभवेत्॥अन्यथाददर्शेतिस्यात्॥८२॥
मधुकैटभौदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ॥क्रोधरक्तेक्ष
णौहंतुंब्रह्माणंजणितोद्यमौ॥८३॥कौददृशेददृशेज

सप्तसौति०

तदसुरवधार्थं ॥ नकाले विष्णुनाम महामायानुरू टिकाप्र०
प्तेन वञ्चिताभ्यां विष्णुभ्यां मधुकैटभाभ्यां स
र्वं जगत् अपोमयं विलोक्य भगवान् कमलेक्षणः
पुंडरीकाक्षः विष्णुरिति गदितः इति वक्ष्यमाणप्र
कारेणोक्तः निर्मलबुद्धिस्वरूपेण वञ्चितः आप्लृ व्याप्तौ आ
पः कर्मसंज्ञायामिति । आपः शब्दः सांतोप्यस्ति आ
॥४९॥ पोभिमार्जनं कुर्वीत इति तत्र अपांसि कर्मसाधनानि प्र ॥४९॥
कृतानि उच्यंते । यस्मिन् जगति नत ॥ आपोमयं ज
गत् तस्मात् फलवचने मयट् ॥ अथवा अपः स्त्री अस्मि
न्न् गतौ । अनुदात्तेत्वं निबंधनमात्मनेपदं चक्षि
ङो ङित्वात् क्वचिदनित्यमिति लडि परस्मैपदं
अपः कर्तृः जगत् कर्म । आपोमयं जगदियत्र नरके
स्य श्रुत्वेन प्रकारः सर्वमापोमयं जगत् । सर्वं ज
गत् । कर्मणि अपः कर्तृः अपमयन् जगच्छन्नव्याप्तव

स इति विलोक्य ताभ्यां हरिरुक्त इति योजना ॥ किं गदि
तः कमलेक्षणो भगवान् ताभ्यां ॥ ८७ ॥ प्रीतौ स्वस्तव
युद्धेन श्लाघ्यस्त्वं मृत्युरावयोः ॥ आवां जहि न यत्रो
र्वी सलिलेन परिप्लुता ॥ ८८ ॥ हे विष्णो तव युद्धेन आवा
मस्तु रोप्रीतौ । स्वः स्वभाव हे विष्णो त्वं आवयोर्मधु
कैटभयोः श्लाघ्योयं स्तुतः मृत्युरनेकालोस्ति कि
न्तु यत्र आवां सलिलेन परिप्लुतानामेतत् । न तत्र आवां म
धुकैटभौ जहि । हन्याः इति विष्णुरुक्तः एवं यावद् धक
पं वरं वांछितामायिनानेन विष्णुना आवां अस्तु नोवं
चितौ व मन्वतुः तोयेन नोवधो न स्यात् सकोन्यस्त्व
धुनोपायः अयमस्ति । प्रति सर्वं जगदापोमयं ।
जलमयमेव वर्त्तते न तत्र्य यत्रोर्वी जलमयी न स्यात्
तत्रावयोरसुरयोस्त्वंके कर्तृके ऽस्मत्कर्मकोवधो

स्थितिः॥ एवं चोक्ते ह्यासासर्वापि पृथिवी जलमय्यवेति
केनौ हनिष्यसस्तानिसा वाभ्यामप्पसुराभ्यां मायावि
भ्यां॥ भगवानपि वंचितो भविष्यसस्तु भस्यकालस्य
यापनास्थितिर्भावः आपोमयं इति अपस्इतिसांत॥
आपोभिर्मार्जनं कुर्यादिति प्रयोगश्च॥ मज्ज मज्जन्यो
पुरुषसके॥ मत्स्यस्त्रीपुंसयोरनेजहीतिहतेर्विध्या
॥४९॥ दोलोटिस्येर्वपिच॥ हाहंतजः अस्ति द्रववत्वेभाव
स्याधोभागइतिभावः॥ विधिः प्रक्षयंतरमस्तीति के ॥४९॥
नलोप्यस्तीतिवर्द्धधेन्नाद्गःशिरप्रयोगैतः॥८८॥ ऋ
षिरुवाच॥ सुमेधाः ऋषिः सुरथं प्रतिवाक्यं उचिवान्
॥ तथेत्युक्त्वा भगवता शंखचक्रगदाभृता॥ कृत्वाच
क्रेणवैछिन्ने जघने शिरसी तयोः॥८९॥ हे मधुकैटभौ
य यथा युवाभ्यामगादिति तथा॥ न ततोन्यथा इत्य

वपि॥ किमन्येन वरेणात्र एतावद्धि वृतं मया॥८६॥
आ चेदानीं चेत् भवतोमेतुष्टौ स्त्रः न हि उभावपि अस
रोमम वध्यौ मयाहि तु मेहौ॥ त्वो वध्ये चेतियत् अध्यति
तुष्टौ तौ भवतां स्यातां॥ अत्र प्रतिपक्षे विषये किमन्येन
वधादरेण वरेण कस्य स्यात्॥ वधादितरवरं प्रार्थिता
शत्रुशेषप्रसंगः स्यात् तदन्यत्तु वरस्तु भगवतो मया प्रार्थि
तत्रित्विश्लेव सा ग्रायादाह॥ भवतो मया एतावद्धि वृता
वदेव भवत्कर्म कं मत्कर्तव्य भवेत्क्षणं वृतस्करत
प्रार्थितं नान्यत्॥ अथ भावरेणातः एतावद्धीति पाठः
आत एताभ्यां भवद्वध्या एतावदेव वधरूप वरस्तु म
यावृतं नान्यदिति॥ ऋषिरुवाच॥ सुमेधाः सुरथं उ
चिवान्वाक्यं॥ वंचिताभ्यामिति तदा सर्वमापोमयं
जगत् विलोक्यताभ्यां गदितो भगवान् कमलेक्षणः॥८७॥

कं शंखचक्रगदाभृता भगवता विष्णुना स्वकीये जघने
उपस्थादूर्ध्वप्रदेशे तयोरसुरयोः। शिरसी कृत्वा निधा
याविस्थाप्य वेगु सिद्धेन चक्रेण छिन्ने कृते। अच्छेदि शा
लाम न्वयः। प्रलयकाले जलप्लुतो भगवतो जघनेद भो
नाम द्धि ति भगवतो जघने जलेप्लुतं च न उर्वी चमेव
तिपृथिव्यां रम्यचात्। इष्टं विष्णुचक्रोच्छिन्न शिर
स्कवालं तयोरसुरयोः श्लोघ्यमस्कृता च। शंखश्च
चक्रं च गदा च सेनागवादे कवज्ञावः। शंखचक्रग
दं तल आबिभर्त्ति शंखचक्रगदाभृता तेन। यद्वा शं
खश्च चक्रं च शंखचक्रेन सहितां गदां ताबिभर्त्ति
शंखचक्रगदाभृत् ता तेन। स्त्रीकथाः पुरोभागो न्यते
जघने स्त्री स्वरूपलक्षणं ८९। ।एवमेषा समुत्पन्ना व
स्वर्णासंस्कृता स्वयं। प्रभावमस्यादेव्यास्त कन्ययः शृणु

वदामि ते ॥९०॥ एवं प्रकारेण ब्रह्मणा अस्तुवा स्तुयमा
ना सा स्वकृता एषा देवी समुत्पन्ना देवकार्यार्थं प्रादुर्भू
ता हे राजन् सुरथ त्वं त्वया पुनः तो त्पत्तिं यथा भवति त
था च अस्याः देव्याः प्रभावसामर्थ्यं प्रादुर्भावं च शृणु
अवकर्णय । मत्तः त्वं वदाम्यहं । सुमेधा नाम ऋषिः ॥९१॥
॥४७॥ इति श्रीमन्महाराजाधिराज श्रीमत्तोमरान्वय श्रीमद्दुद्ध
रणात्मजरावल नृसिंहवृत्ति विरचितायां शान्तनव्योच ॥४७॥
डिका महात्म्यटीकायां मधुकैटभवधो विद्युपलक्षि
तः प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ ६९ ॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥

विधिरनिस इतिद्यादिवेदृष्टुः ॥ अन्यथा देवासु
रमभूदवस्याब्दं ॥ पुराणपराणां दारयतु लिपुरंदरः ॥
महिषेसुराणामधिप इतिन च्छेदो मधुकैटभौ
दुर्शत्तानां वलिवत् ॥१॥ ॥ तत्रासुरे महावीर्ये देवसै
न्यं पराजितं ॥ जित्वा तु सकलान्देवानिंद्रोभून्महिषासुरः ॥
॥२॥ तत्र युद्धे महावीर्ये सुरे देवसैन्यं पराजितं अजितं
तं अभ्यभावि ततस्य महासुरः सकलान्देवान्जित्वा ३ ९
निंद्रोभूदित्यन्वयः ॥ वीर्यं बलप्रभावस्य वीरकर्म च
कीर्तितं ॥ सेनोति व भाति सहस्रेन स्वामिनावर्त्ते तेवा
सैनैव सैन्यं चातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थे ष्यञ् ॥२॥ ततः परा
जिता देवाः पद्मयोनिप्रजापतिं ॥ पुरस्कृत्य गतास्तत्र य
त्रेशगरुडध्वजौ ॥३॥ ततो महिषासुरात्पराजिताः प्राप्तप
राभवाः देवाः पद्मयोनिं पद्मजं प्रजापतिं ब्रह्माणं पुरस्कृत्य

पुरोधाय तत्र गताः ह्यत्र ईशः शर्वः यत्र च गरुडध्व
जो विष्णुरास्तेस्त्यन्वयः योनिः स्यात्कारणे भगे पुरोधानं पा
स्वं पुरस्करोपि पादानारूय ॥३॥ यथा वृत्तं तयोस्तद्वन्म
हिषासुरचेष्टितं ॥ त्रिदशाः कथयामासुर्देवाभिभवविस्तरं ॥४॥
त्रिदशाः देवाः तयोरीशकेशवयोरग्रे यथायेन प्रकारेण वृ
त्तं निष्पन्नं महिषासुरचेष्टितं औद्धत्यं तद्वत् तथैव प्रकारे
ण वृत्तं देवाभिभवविस्तरं देवानामभिभवस्य विस्तरं रा
प्रपंचनं कथयामासुः अथवा त्रिदशाः तयोरीशकेश
वयोरग्रे यथावृत्तं वृत्तं चरित्रमनतिक्रम्य महिषासु
रचेष्टितं कथयामासुः तद्वत् महिषासुरचेष्टितं वृत्तं यथा
वृत्तं वृत्तमनतिक्रम्य देवाभिभवविस्तरं देवानामभिभ
वोयस्मिन् सः विस्तरो यस्मिन्कर्मणि तद्यथा भवति तथा

कथयामासुः महिषासुरचेष्टितं च देवाभिभवं च विस्त
रस्तितं कथयामासुरिति संबंधः ॥४॥ सूर्येंद्राग्न्यनिलें
दूनां यमस्य वरुणस्य च ॥ अन्येषां चाधिकारान्स स्वयमेवा
धितिष्ठति ॥५॥ चकारेणानुक्तदिक्पालानुपलक्ष्यते ॥
ततोन्येषां ब्रह्मर्षीणां च अमीषां सूर्यादीनां अधिकारान्
सः महिषासुरः स्वयमेवाधितिष्ठति ॥ सूर्यस्य इंद्रस्य अ
ग्नेः अनलस्य इंदोः यमस्य वरुणस्य इतोन्येषां च देवानां
ऋषीणां चाधिकाराणां चाधिकारेषु स्वयमेव महिषासुर स्ति
ष्ठति ॥ अधिशीङ्स्थासां कर्म इत्याधिकरण कर्मसंज्ञा उप
द विभक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयस्य इत्यभिधाने ॥ ॥
स्वर्गान्निराकृताः सर्वे तेन देवगणा भुवि ॥ विचरंति
यथा मर्त्या महिषेण दुरात्मना ॥६॥ दुरात्मनाते न मति

श्रीगणेशाय नमः ॥ सावर्णिर्मनुः कथ्यते सावर्णि
कः ॥ सावर्णिः प्रयोजनमस्येति सावर्णिकं ॥ ऋषि
रुवाच ॥ ॥ महिषासुरवधाख्यानं प्रस्तोतुं सुमेधाः
सुरथराजानं कथमूचिवान् ॥ ॥ देवासुरमभूद्युद्धं
पूर्णमब्दशतं पुरा ॥ महिषेसुराणामधिपे देवानां
च पुरंदरे ॥१॥ ॥ पुराकल्पे महिषे महिषासुरे अ
सुराणामधिपेसति देवानां च पुरंदरे इंद्रे अधिपे स
ति देवासुरं युद्धं पूर्णमन्यूनं अब्दशतं वर्षाणां श
तं अत्र द्विसंचयः ॥ असुराणां विजिगीषूणामिद
असुरं देवानां असुरं देवासुरं अथवा देवैः सह
असुरं देवासुरं युद्धं ॥ यद्वा देवाश्च असुराश्च देवा
सुराः तेषां चो विरोधः शाश्वतिक इत्येकवद्भावः ॥
तस्मिन्नस्ति न देवासुरं युद्धं ॥ अर्द्ध आदित्यान्
यद्वा देवासुरस्येदं देवासुरं युद्धं ॥ संज्ञात्वे वै

यः आवेपस्य॥ जनितवधोऽस्येति वृद्धिभावः॥ तथा च मम
वध्यावुभावपीति प्राक्तने प्रयोगे ऽदंसा च नौ सिद्धेन च
क्रेण छिन्ने इते। अथ देवतामन्वयः॥ प्रलयकालमव
गंतव्यं हतो वा च वधे चेति तु यदंत स्वैंदीरितं। पमेति त
त्र हि स्थानां कर्त्तरि वेति षष्ठी॥ यद्वा तत्र च वधमर्हतो व
३ ध्यो दंडादिभ्यो यः॥ (७)॥ ऋषिरुवाच॥ सुमेधाः सुरथं ३
वाक्यमूचिवान्॥ इत्थं निरास्य देवानां वचांसि मधुसू
दनः॥ चकार कोपं शंभुश्च भ्रुकुटीकुटिलाननौ॥ (८)॥
इत्थं देवानां वचांसि निराम्याकर्ण्य मधुसूदनः कैट
भजित् विष्णुः शंभुश्च महेश्वरः पः कोपं चकार। तौ की
दृशौ स्तौ॥ भ्रुकुटीकुटिलाननौ इति पाठे त्रयं भ्रकुटि
र्भ्रुकुटिर्भ्रूकुटिः स्त्रियः॥ कुट कौटिल्ये। इगुपधादिन्यः॥
यद्वा सर्वधातुभ्य इन्॥ कुटादित्वाद् ङित्त्वाद्गुणाभावः॥

इति कारादक्तिनो वा ङीप्॥ इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य
स्योत्तरपदिकं ह्रस्वत्वं॥ अकारो वा॥ भ्रुकुंसादीना
मिति पक्षे अत्वमुत्तरपदिकं॥ ततश्च क्रोधात्
भ्रुवौ कुटिले भ्रुवौ कुटी इव भ्रूकुटी ताभ्यां भ्रूकु
टिभ्यां कुटिले कुटिले आनने ययोस्तौ भ्रुकुटीकुटि
लाननौ। हरिहरौ निराम्येति रामेर्णौ अतउपधा
या वृद्धौ रामो ऽर्तेनरतिसूत्रेण चक्र्कुसाधनशानाद
स्वत्रअवर्णे मित्वान्मितां ह्रस्वः॥ चक्रुः साधनशा व
चेतु निशामय पपरस्ये स्यर्थे ह्रस्वत्वं नाव चक्राक्रुत्तुल
च भ्रुकुटीकुटिलाननः कोपं कारेयत्संधेय॥ (८)॥
॥ ततोतिकोपपूर्णस्य चक्रिणो वदनात्ततः॥ निश्चक्राम
महत्तेजो ब्रह्मणः शंकरस्य च॥ (९)॥ ततोनंतरं अ
तिकोपपूर्णस्य चक्रिणः विष्णोः ब्रह्मणः शंकरस्य च
ततः विस्तृतात्तस्मात्तस्मात्वदनात्सकाशात् महत्तेजो

निश्चक्राम निरगात्॥ तेजः ब्रह्मणो वेदी ब्रह्मा च वले गृहीते पिकी
र्तितं॥९॥ अन्येषां चैव देवानां शक्रादीनां शरीरतः॥ नि
र्गतं सुमहत्तेजस्तच्चैक्यं समगच्छत॥१०॥ ॥ते अन्येषां
शक्रादीनां च देवानां सुमहत्तेजः कर्तृ शरीरत
एव निर्गतं निरगमत्॥ तच्च तेजः कर्तृ ऐक्यं एकरूप
यत्रैक्यं च अगच्छत समपद्यत। एकत्वं ततः। ऐक्यमिति
चातुर्वर्ण्यादि चात्स्वार्थे ष्यञ्॥ अकर्मकाच्चेयनुपते
समो गमऋच्छ्यादिसूत्रेण गमेरात्मनेपदं लङ्‌। तच्चैक्यं
समपद्यते त्यपि केचित् ॥ सकर्मक चेत्तु परस्मैपदं॥
तच्चैक्यं एकतां समगच्छत॥१०॥ ॥अतीव तेजसः
कूटं ज्वलंतमिव पर्वतं॥ ददृशुस्ते सुरास्तत्र ज्वाला
व्याप्तदिगंतरं॥११॥ ॥ते इंद्रादयः तत्र देवसदसि ये
वा॥ यत्र देवे तेजसि दीप्यमाने जं जनमाणे जयति स्तुति
अतीव सर्वं सुतरामतितरां॥ सुष्ठु ज्वाला व्याप्तदिगंतरं

२ ४

वि

महिषासुरेण सर्वे देवगणाः स्वर्गान्निराकृताः सतः भुवि विचरं
ति प्रचरंति मर्त्या यथा मरणधर्माणो मनुष्याः एवमस्या
स्यानाम् निरस्ताः निराकृताः॥८॥ एतद्वः कथितं सर्वममा
रारिविचेष्टितं॥ शरणं वः प्रपन्नाः स्मो वधस्तस्य विचिंत्य
तां॥९॥ अत्र व इति ब्रह्मविष्णुमहेश्वरापेक्षं बहुवचनं॥
अस्माभिर्देवैरिंद्रादिभिः एतदमरारिविचेष्टितं देवरिपो
र्महिषासुरस्य चेष्टितम् अस्मद्देवानां निष्कासनं च सर्वं
निरवशेषं वः युष्माकमग्रे कथितं। वयमिंद्रादयः स
र्वे वो युष्मान् त्रीन् शरणं रक्षितृन् दुःखेभ्यः पालयितॄन्
प्रपन्नाः प्राप्ताः स्मः तस्य महिषासुरस्य वधः हननं वि
चिंत्यतां॥ येन सहन्येत स उपायो युष्माभिश्चिंतनीयः
महिषासुरं हिंसायां शृणोति शत्रून् शरणं गृह रक्षित्रोः वेदाः प्रमा
णमिति निवसरणमिहैकवचनांतं विवक्षितं अस्तोत्तु इ
तमपुरुषबहुवचनांतं स्मः इति वधहिंसायां वधनं च

स्तनयोर्वृद्धिरूतेति शाउं र बादिपाठात्तत्र तु जातिविव
क्षायांडीति वृद्धिः ॥१२॥ ॥यदभूच्छांभवं तेजस्तेनाजा
यत तन्मुखं ॥ याम्येन चाभवन्केशा बाहवो विष्णुतेजसा ॥
॥१३॥ ॥यतः शंभोरिदं शांभवं तेजस्तेन तस्या नार्याः
मुखमजायत। समजनिष्ट। याम्येन यमदेवताकेन
 तेजसा तस्याः नार्याः केशाः अभवन्। विष्णुतेजसा
तस्या नार्याः बाहवश्चाभवन् ॥ दिसु दिशा दिशिपस्त
स्यपदार्णयस्य त्रयमात्रेति वक्तव्यमियाहुः ॥१३॥ ॥
सौम्येन स्तनयोर्युग्मं मध्यं चैन्द्रेण चाभवत् ॥ वारुणेन
च जंघोरू नितंबस्तेजसा भुवः ॥१४॥ ॥सोमाघण
सौम्येन देवताकेन तेजसा तस्याः नार्याः स्तनयोर्युग्म
मभवत्। ऐन्द्रेण तेजसा मध्यमभवत्। वरुणसंबंधि
ना वारुणेन तेजसा जंघोरू अभवतां। जंघाभ्यां स
हितौ ऊरू जंघोरू अभवतां। जंघे च ऊरू च वारुणेन

तेजसा प्रत्येकमभूतामित्यर्थः ॥ अन्यथा जानुबाहु
वत्। प्राण्यंगत्वादेकवद्भावान्नपुंसकत्वाद्ध्रस्वत्वं स्या
त् ॥ भुवस्तेजसा नितंबः कटिदेशः अभवत्। जं
घोरू इति दधिपय आदिवान्नैकवद्भाव इति प
क्षे जंघा च ऊरू चेति ज्ञापकवचनेन विग्रहे ॥१४॥ ॥
ब्रह्मणस्तेजसा पादौ तदंगुल्योऽर्कतेजसा ॥ वसूनां च
करांगुल्यः कौबेरेण च नासिका ॥१५॥ ॥ब्रह्मण
स्तेजसा तस्या नार्याः पादौ अभवतां ॥ तदंगुल्यः पाद
योरंगुल्यः अर्कतेजसा अभवन् ॥ अष्टानां च व
सूनां च तेजसा करांगुल्यः अभवन् ॥ कौबेरे
ण कुबेरसंबंधिना तेजसा नासिका अभवत् ॥१५॥
तस्यास्तु दंताः संभूताः प्राजापत्येन तेजसा ॥ नयन
त्रितयं जज्ञे तथा पावकतेजसा ॥१६॥ ॥ तस्याः नार्याः

दंताः सं॰ प्राजापत्येन प्रजापतिसंबंधिना तेजसा सं
भूताः सम्भूवन् । प्रागभीव्यती येष्वप्रेवृक्षियदिया
दिस्रूपपस्करपदाण्यः ॥ तथा नयनत्रितयं नेत्र
त्रयं पावकतेजसा वह्नितेजसा जज्ञे जननिष्प
जनेः कर्त्तरि परोक्षे लिट् ॥ सनेप ॥१६॥ ॥
६ भ्रुवौ च संध्ययोस्तेजः श्रवणावनिलस्य च ।
अन्येषां चैव देवानां संभवस्तेजसा शिवा ॥१७॥ ६
॥ तस्या नार्याः ये भ्रुवौ तत् संध्ययोस्तेजः प्रवाय
संध्ययोस्तेजः तेन तस्याः नार्याः भ्रुवौ इति सु नयथा
संध्ययोः तथा अनिलस्य वायोः यत् तेजः तेन तस्याः
नार्याः श्रवणोः शब्दग्राहीय कर्णौ तस्याः नार्याः श
ब्दश्रवणग्राहौ तत् अनिलस्य वायोः शिष्टस्य पायो
अंतर्दिशं भक्ता नो चततोन्येषां च देवानां संबंधिनं

ज्वालापि रश्मि नित्यो प्रपुष्येति तं दिशां दशानामंतरं म
ध्यमंतरालं येन तं तथोक्तं ज्वलंतं दीप्यमानं पर्वतमि
व हिमाद्रिमिव तेजसः कूटं पुंजं ददृशुः पश्यंत ॥ मा
यानिश्चलयत्रेषु केतनान्तराशिषु ॥ आयो धनेशै
लम्यं गोसी रांगे कूटमस्थियां ॥ बलवत्सु पुष्कि भूत
स्वपतीव चनित्ये रे ॥११॥ ॥ अतुलं तत्र तत्तेजः
सर्वदेवशरीरजं । एकस्थं तदभून्नारी व्याप्तलोकत्र
यं त्विषा ॥१२॥ ॥ तत्र देवसदसि कलागुपन्नं ब्रह्म
विष्णुरुद्रमुखकैः तेजः तत्र आद्रुपन्नैः इंद्रादिसर्वदेव
शरीरजं च तेजः उत्पद्यामास अतुलं अनुपमं त्विषा
दीप्त्या व्याप्तलोकत्रयं एकस्थं एकस्मिन्नेव संमवा
यिनि तिष्ठत् । एकदेशेन अपृथक्भावेन न तिष्ठत् ॥ व
र्तमानं सन्नारी अभूत् । तत्तेजः स्त्रीरूपमभूदिति भावः ॥

जालंभयंतीस्पती तांस्वर्गं गत्वां देवी त्रिलोक्य
अमराः प्राक् महिषार्दिता अपि महिषासुरे
ण हिंसिता अपि मुदं प्रीतिं प्रापुः प्राप्त वं
तः॥ अर्द हिंसायां चुरादि तकूर्मि॥१८॥
ततो देवा ददुस्तस्यै स्वानि स्वान्यायुधानि
च॥ ऊचुर्जय जयेत्युच्चैर्जयंतीं ते जयेषिणः॥
१९॥ ॥ ततो देवीदर्शनतः प्रमोदात् प्राप्तनंतुरं
ते देवाः जयेषिणः संतः तां देवीं जयंती
जयजयेत्युच्चैरूचुः॥ अथ देवाः सर्वे वि
स्वानि स्वान्यायुधानि च ददुः॥१९॥ ॥ शू
लं शूलाद्विनिष्कृष्य ददौ तस्यै पिनाकधृ
क्॥२०॥ ॥ देव्यायुधानि मंत्रध्यानवशा

यद्देवतास्तुतीन्यनंतानुकूलशक्तीनीति॥ शूलात्स्वशूलाद्विदे
नाति॥ विनिष्कृष्य हृष्य पिनाकधृत् पिनाकी शिवः तस्यै
देव्यै शूलमायुधं ददौ॥ दत्तवान्॥ आयुधाधिदेवता स्वा
मेथ्या तु आयुधे स्वसदृशमायुधं सृतं॥ यत्र तेस्तै द
तवानीति भावः॥ अस्त्राभूर्लं दृगासृधं॥२०॥ ॥ चक्रं
चं दत्तवान् कृष्णः समुत्पाट्य स्वचक्रतः॥२१॥ ॥
कृष्णो विष्णुः स्वचक्रतः सुदर्शनात् चक्रं समुत्पाट्य
आकृष्य तस्यै देव्यै दत्तवान्॥ यथा देवतेजोभिः ते
जोमयी देवी समभवत्॥ यथा तदायुधान्यपि देवा
युधसमुद्भवान्येव॥ देवतेच्छयेति नात्राश्चर्यमिति
भावः॥२१॥ ॥ शंखं च वरुणः शक्तिं ददौ तस्यै हुता
शनः॥२२॥ ॥ वरुणश्च शंखं तस्यै देव्यै ददौ हुता
शनश्चाग्निः तस्यै देव्यै शक्तिमायुधविशेषं ददौ॥
अत्रापि शंखतः शक्तितश्च शंखशक्तिंचाकृष्य दत्तवं

लीलाविति भावः॥२२॥ ॥मारुतो दत्तवांश्चापं बाणपू
र्णे तथेषुधी॥२३॥ ॥मारुतो वायुः तस्यै देव्यै चापं द
त्तवान्॥ तथा मारुत एव बाणपूर्णे शरसंभृते इषुधी
दत्तवान्॥ तस्यै देव्यै अक्षयबाणपूर्णौ तूणौ दत्तवान्॥
तूणोपासंग तूणीरनिषंगा इषुधिर्द्वयोः॥ इत्यबोधि
यं ते त्र इषुधिः इषुधी धीइति द्विवचनं॥ सव्यापसव्यां
भ्यांबाणाभ्यां चापाकर्षणस्य च नार्थं॥२३॥ ॥वज्रमिं
८ द्रः समुत्पाद्य कुलिशादमराधिपः॥ ददौ तस्यै सह
स्राक्षो घंटामैरावताद्गजात्॥२४॥ ॥अमराधिपः
सहस्राक्षः इंद्रः शचीपतिः॥ कुलिशात् स्वायुधात्स्वमा
शात् वज्रं परिसमुत्पाद्य॥ आकृष्य तस्यै देव्यै ददौ॥
किंच स एव इंद्रः शचीपतिः ऐरावतात् स्वकीयगजात् घं
टां च महतीमाकृष्य तस्यै देव्यै ददौ॥ वज्रोऽस्त्री हीरके प
वौ॥ संभवे अशनिचोरे च स्याद्धर्षणमर्थवत्॥ यदिप

तेजसां यः संभवः समुदायः सा शिवा। सा सर्वमंग
ला देवी पद्माया॥ शिवा सा देवानां तेजसां संभवस्य
न पयापि यो ऽन्यांनि दिश्यमान प्रतिनिर्दिश्ययोरे
कत्वमापादयंति सर्वनामानि पर्यायेण। तल्लिंग
संख्यां नो जिहवंति। श्रूयते शब्द आभ्यामिति कर
णे ल्युटि श्रवणो शब्दग्रहो रतिपुल्लिंगता। कर्णः श
ब्दग्रहो श्रोत्रं श्रुतिः स्त्री श्रवणं श्रवस्य मिधान
स्त्रक्रपुंसकत्वेन। श्रवणे अनिलस्य चेति पाठो स
म्यः॥१८॥ ॥ततः समस्तदेवानां तेजोराशि
समुद्भवां॥ तां विलोक्य मुदं प्रापुरमरा महिषार्दि
ताः॥८॥ ॥ततः शिवायाः देव्याः आविर्भावा
नंतरं समस्त देवानां तेजोराशि समुद्भवां तेजःपुं

प्रजापतिर्ब्रह्मा तस्यै देव्यै अक्षमालां जपमालां कमण्ड
लुं च ददौ ॥ अस्त्री कमण्डलुः कुण्डी ॥ ब्रह्मा विप्रोपि कश्चित्
स्यात् ॥ अतएव प्रजापतिरिति ॥ समनुरूपोस्यात् ॥
अतएव ब्रह्मेति ॥ देवस्तत्त्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्रः प्रजा
पतिः ॥२६॥ ॥समस्तरोमकूपेषु निजरश्मीन् दिवाकरः ॥२७॥ ॥
रविः निजान् आत्मीयान् रश्मीन् तस्याः देव्याः समस्त
रोमकूपेषु समस्तेषु रोम्णां कूपेषु आधारभूतगर्त्तेषु
९ ददौ निक्षिप्तवान् ॥ किरणस्रहसौ रश्मी स्वके नित्ये निजं ९
त्रिषु ॥२७॥ ॥कालश्च दत्तवान् खड्गं तस्याश्चर्म च निर्म
लं ॥२८॥ ॥कालो यमः तस्यै देव्यै निर्मलं खड्गं निर्म
लं स्वच्छं चर्म च दत्तवान् ॥ अंगत्राणसाधकं फलकं
चर्ममयत्वात् चर्म दत्तवान् ॥ फलकोस्त्री फलं चर्म ॥
कालो मृत्यौ महाकाले यमेनेहसि च स्मृतः ॥२८॥ ॥
क्षीरोदश्चामलं हारमजरे च तथाम्बरे ॥२९॥ ॥क्षीरो

दकानि यस्य यस्मिन् वा स क्षीरोदश्च ॥ उदकस्योदक
संज्ञायां ॥ क्षिराब्धिरपि देवतः अमलं हारं मुक्ताहारं तस्यै
देव्यै दत्तवान् ॥ तथा सोऽपि क्षीरोदः तस्यै देव्यै अज
रे च नूतने जरारहिते अम्बरे वाससी दत्तवान् ॥ अम्बरं व्यो
म्नि वाससी ॥२९॥ ॥चूडामणिं तथा दिव्यं कुण्डले
कटकानि च ॥ अर्धचंद्रं तथा शुभ्रं केयूरान् सर्वबा
हुषु ॥ नूपुरौ विमलौ तद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमं ॥ अंगुली
यकरत्नानि समस्तास्वंगुलीषु च ॥ विश्वकर्मा ददौ त
स्यै परशुं चातिनिर्मलं ॥ अस्त्राण्यनेकरूपाणि तथा
भेद्यं च दंशनं ॥३०॥ ॥चूडामणिमित्यारभ्य श्लोकत्र
यमेककर्तृकं क्रियकं द्रष्टव्यं ॥ तथा हि ॥ विश्वकर्मा
देवशिल्पी सत्यौपि ॥ यद्वक्ष्यन्ति ॥ विश्वकर्मा के सुर
शिल्पिनोस्तीति ॥ विश्वकर्मा स्मादतो गु ॥ विश्वकर्मा
स्य सुरशिल्पिनः ॥ इति विश्वकर्मा ॥ स देवशिल्पी
तस्यै देव्यै तथा चातुर्येण रचितं दिव्यं दिव्यं सर्वं ॥

घुसृणागपाटीरद्रवं॥ चंद्री चोयत॥ कुंकुमाणि शितोस्तं॥
ददौ॥ तथा कुंडले कर्णवेष्टके सुवर्णकुंडले॥ तस्यै देव्यै
स एव विश्वकर्मा ददौ॥ तथा स एव तस्यै देव्यै कटका
नि वलयानि हस्तसूत्राण्यपि च ददौ॥ कटकोर्द्धचौऽपि द
लात्॥ अस्त्रियां॥ तथा स एव देव्यै तस्यै शुभ्रं अर्द्धचंद्रं
अर्द्धचंद्रस्य समप्रविभागः॥ अर्द्धचंद्रं तं ददौ॥
अर्द्धं नपुंसकमिति समासः॥ परवल्लिंगं द्वंद्वतत्पुरु
षयोः॥ तथा स एव विश्वकर्मा तस्यै देव्यै सर्वबाहुषु
सर्वेषु बाहुषु केयूराणि केयूराणि अंगदानि ददौ॥
केयूरोंऽगदं च द्वित्वादस्त्रियां॥ तद्वदन्हरूर्व वत्॥ स एव
विश्वकर्मा तस्यै देव्यै तस्याः देव्याः पादयोः नूपु
रान् मंजीरान्॥ विमलौ निर्मलौ ऊर्मिलौ ददौ॥ पादांगदं
तुलाकोटिर्मंजीरो नूपुरोऽस्त्रियां॥ हंसकः पादक
टकः॥ कंकणं क्षुद्रघंटिका॥ तद्वद्वदेव तत्
तुर्येण रचितं तं अनुत्तमं तं नाम्नं तमन्यदुत्तमं यस्मात्तद्

रत्नैः श्रेयैर्दीप्तिमद्दीतिसंदः स्तोऽन्योऽपि स्यात्॥ अत उक्तं अमराधिपइति॥
सोऽन्योऽपि देवः स्यात्॥ अत उक्तं सहस्राक्षइति॥ सहस्रम
क्षिणी यस्य स तथोक्तः॥ सोऽपि विरोधोऽपि सहस्रनयना
त्स्यात्॥ सहस्रमेवाक्षिणी यस्येत्यवधृतेर्विग्रहस्य
विवक्षितत्वात् अदोषः॥ रूढियोगं अपहरतीति तु
न्योऽत्र नामाश्रितः॥ तत्र हि भागोऽश्रितो॥ व्यावर्त्तकीर्त्तन
कुरो नास्तीति यद्यपि स्यात् तथापि तदाश्रयणं न
मिति तेऽपि न रुच्यदोषः प्रसज्येतेत्यलं विस्तरेण॥ बहु
व्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वांगात् षच्॥ समासांतः॥२४॥
कालदंडाद्यमो दंडं पाशं चांबुपतिर्ददौ॥२५॥ ॥
यमः अंतकः कालदंडात् अकृष्य दंडं कालदंडं अ
युधं तस्यै देव्यै ददौ॥ अंबुपतिश्च वरुणः पाशादा
कृष्य पाशं ददौ॥ तस्यै देव्यै पाशारव्यं शस्त्रं ददौ॥
अस्त्रीरस्या राशौ किशी पाशोऽपाशो बंधेन शस्त्र
योः॥ ॥२५॥ ॥प्रजापतिश्चाक्षमालां ददौ ब्रह्मा कमंडलुं॥२६॥

परस्वधं ददौ॥ द्वयो कुठारः स्वधितिः परशुश्च परस्वधः॥
तथा अनेकरूपाणि अस्त्राणि तस्यै देव्यै ददौ विश्वकर्मा॥
शूलचक्रादिव्यो देवैर्दत्तेभ्यो न्यातिन आयुधान्यस्त्रा
णि दत्तवानित्यर्थः॥ अस्त्रं ते अस्त्राणि॥ तथा स ए
व विश्वकर्मा॥ अभेद्यं दंशनं च दिव्यं कवचं तस्यै देव्यै
ददौ॥ दंशयंते वध्यंते दंशनं तनुत्रं॥ तनुत्रं वर्म दंशनं
उरश्छदः कंटकोजगरः कवचो स्त्रियां॥ २८॥
११ अम्लानपंकजां मालां शिरस्युरसि चापरां॥ अददज्ज ११
लधिस्तस्यै पंकजं चातिशोभनं॥ २९॥ ॥ जलधिः
समुद्रः तस्यै देव्यै शिरसि उरसि च विषये अपरां
अम्लानपंकजां स्रजं अददात्॥ डुदाञ् दाने॥ लङ् तान
घतने लङ्॥ परस्मैपदं॥ अददात् इति पाठे ददाने॥ च
क्षिद्॥ उ॰ करणा लिंगाद् अनुदात्तेत्वान्निबंधनमात्म
नेपदं॥ आम्नि स्लानि सौम्ने पदाभावः॥ किंच

सर्वं जलधिः तस्यै देव्यै अतिशोभनं अत्यर्थं मनोहरं अ
म्लानपंकजं लीलारविंदं अददात्॥ अददत् आम्लाना
नि अशुष्काणि सदैव विकसितानि पंकजानि यस्यां सा
तथोक्ता तां॥ यद्वा नास्ति म्लानं म्लानिः सर्वदैव येषां ता
नि अम्लानि पंकजानि यस्यां सा तां॥ मालते धार्यते मा
ला स्रक् तां आसमंतात् प्रातः म्नातः आपो भासिये यानि
वातानि अपानि पंकजानि तानि शोभते रक्ता इति अपरा
कृत्प्रत्ययः प्रथमान क्षेत्र इति असमासोतः॥ एवं तर्हि
सर्वेभ्योपरत्वनु॥ इत्यमनवर्णे तादृति वक्तव्यमिति स्मर
णात्॥ इष्टं च अपरां इति च्छेदः॥ यद्वा नास्ति परं श्रेष्ठं
यतः अपरा अनुपमा तां॥ यद्वा न विद्यंते पराः शत्रवो
यत्र धार्यमाणायां सा तां॥ यद्वा ततो देवीतः अपरा न
परा अभा अभिन्ना पृथक् नाम्नि स्त्रिमालामाल्यं
रूपास्रजं॥ माल्यं माला स्रजो मूर्ध्नि इति अमरकोशे
नोक्तं॥ उरसि तु कंठादेशालंबनरूपां मालां॥ शोभे

म्बुजं लंबिस्या कंठादिसन्निधानात् ॥ कंठाद्वक्षस्य
विलंबिमानं मालम माल्ला रत्नं प्रालंबमुच्यत इति ॥
अपरत्वं पृथक्मालाया ॥ ३१ ॥ ॥ हिमवान्वाहनं
सिंहं रत्नानि विविधानि च ॥ ३२ ॥ ॥ हिमवान् दि
राजः तस्यै देव्यै सिंहं नाम वाहनं ददौ ॥ वाहयति प्रा
पयति वाहनं ॥ यद्वा वहति वाहनं ॥ वाहनमाहिता
दिति प्रयोगात्कृन्येषामपि दृश्यत इति दीर्घः ॥ यद्वा
उह्यते प्राप्यते अनेनेति वाहनं ॥ वाहनमाहिता
 दिति निपातनादुपधादीर्घत्वं ॥ हिनस्ति सिंहः पं
चास्यः कंठीरवः ॥ किंच स एव हिमवान् तस्यै देव्यै
रत्नानि च विविधानि ददौ ॥ ३२ ॥ ॥ ददावशून्यं सुरया
पानपात्रं धनाधिपः ॥ ३३ ॥ ॥ धनाधिपः कुबेरः
तस्यै देव्यै सुरया अशून्यं सर्वदा परिपूर्णं पान
पात्रं ददौ ॥ सूयते परिवास्यते सुरा गंधोन्मा ॥ ३३ ॥
शेषश्च सर्वनागेशो महामणिविभूषितं ॥ नागहा

रुत्तमं कंठ्यं ग्रैवेयकं ग्रीवालंकारं कंठभूषणं तस्यै
देव्यै ददौ ॥ विश्वकर्मा कुक्षि ग्रीवायै श्वासपल्लं
कारेषु तिष्ठन् ॥ नास्तेऽस्मि कौशेयं वर्भिरस्तत्र
नलंकाराद्गुणेवं ॥ तथा ॥ स एव विश्वकर्मा दिति शि
ल्पितस्याः समस्तास्तु सकलासु अंगुलीषु योग्या
नि अंगुलीयकरत्नानि समस्तानि सकलानि तस्यै
देव्यै ददौ ॥ जिकाम्य अंगुलेरस्याधेयकन् ॥ अंगुलीषु
भवानि अंगुलीयकानि अंगुलीयकानां रत्नानि अंगु
लीयकाख्यवरत्नानि ॥ रत्नं स्वजातिश्रेष्ठे प्रीतिदत्ति विधा
नतः ॥ गुणतः श्रेष्ठानि मनोज्ञानि अंगुलीयकर
त्नानि रमंते ॥ यस्मिन् रत्नं ॥ जनौ जातौ यदुत्कृष्टं
तद्रत्नमभिधीयते ॥ यद्वा अंगुलीयकानि रत्नानि
चेति द्वंद्वः ॥ तथा स एव विश्वकर्मा तस्यै देव्यै अति
निर्मलं परशुं च परान्स्वरयति खंडयति परशुः ते

राजन्नुसंहरिष्यामीतिवीररसाविर्भावः॥ सूचितः॥ सिंह
नादेनैष्वेऽरा लुसिंहनादस्यात्॥ सिंहस्य वदनोदोनदनं वी
राणांयोद्धुकामानांरवलुभवति॥ अनेन अतिक्रमं हिंस
नयो॥ भोवेच्यम्॥ अट्टहासं अट्टः अट्टेन आतोहासो
अट्टहासः॥ अट्टहासेनसहितं अट्टहासं सविशेषण
मेतत्॥ ३५॥ ॥ तस्यानादेन घोरेण कृत्स्नमापूरि
१३ तं नभः॥ अमायतातिमहतिप्रतिशब्दो महानभूत् १३
३६॥ ॥ तस्याः देव्याः घोरेणभयंकरेण नादेनसिं
हनादेन घोरेणजनितः प्रतिशब्दः प्रतिध्वनिः महा
नभूत्॥ इत्यगलो॥ अद्भुतः॥ यद्वा अनुपसर्ग
त्वात् इष्णोचणायस्यशोः तत्त्रीयांतं॥ नादेनसस्य
विशेषणमयायतेसदः समीपार्थेसिंहार्थेचस्या
द्भवेलित इत्यर्थ॥ कश्चित्तुमाइमानेदेवादिकः॥
आलपदाजिह्वलेनरात्रंतमथाप्यतेहोतेदिसंख्यात्॥

तन्माङि चमिध्यात्वनेपदं स्यान्निह्नत्वाभ्युपगमात्॥ यद्वा माङ
मानेदिवादिः॥ अभूतानघतनेलङ्॥ तेननादेनकृत्स्नंनभः
अपूरितंसत् अमायतपरिमितमजायत॥ अहो भुविनभः
अनंतं महत्सरिमाणमपि तेन सिंहनादेन आपूरितत्वा
दमीयत॥ अपरिमितमजायतेत्यर्थः॥ अन्यथाविस्तु
ज्ये विष्णुनारवान परिमीयतेचेद्भिस्तुवव्याहालरिति॥ ३६॥
चुक्षुभुः सकलालोकाः॥ ३७॥ ॥ तेनप्रतिशब्देन निमि
त्तेन सकलालोकाः चुक्षुभुः॥ क्षोभमापयुः॥ क्षुभसंच
लने॥ लोकस्त्रिभुवनेजने॥ तेनप्रतिशब्देन॥ ३७॥ ॥
समुद्राश्च चकंपिरे॥ ३८॥ ॥ सरित्पतयश्चकंपमाप
युः॥ ३८॥ कपिचलने॥ चचालवसुधा॥ ३९॥ वसुधेव्चल
माप॥ चलकंपने॥ ३९॥ ॥ चेलुः सकलाश्चमहीधराः॥ ४०॥
पर्वताः चेलुः कंपिरे कंपमापयुः॥ चल कंपने॥ सर्वत्रा
त्र कर्तरिलिट्॥ ४०॥ ॥ जयेतिचमुदादेवास्तामूचुः
सिंहवाहनां॥ ४१॥ ॥ सिंहो वाहनं यस्याः सा सिंहवा

स्यदच्चो ततो देवीं व्याप्तलोकत्रयं त्विषा॥ पादाक्रान्त्या नतभुवं
किरीटोल्लिखिताम्बरां॥ ३७॥ क्षोभिताशेषपातालां
धनुर्ज्यानिःस्वनेन तां॥ दिशो भुजसहस्रेण समन्ताद्व्या
प्य संस्थितां॥ ३८॥ श्लोकद्वयमेकान्वयं द्रष्टव्यं॥ ततोभि
धावनानंतरं स महिषासुरः तां देवीं ददर्श॥ कीदृशीं तां
त्विषा दीप्त्या तेजसा व्याप्तलोकत्रयां॥ पादाक्रान्त्या नत
भुवं नम्रवसुंधरां॥ किरीटेनोल्लिखितांबरां॥ स्पृष्टगग
१५ नां॥ धनुर्ज्यानिस्वनेन क्षोभिता शेषपातालोकंपितसकल रसातलां॥ भुजसहस्रेण समंतात् समंततः दि १५
शः दशाप्य व्याप्य संस्थितां सम्यग् व्यवस्थितां॥ मुकुटं किरी
टं पुच्छ श्लक्षं॥ धनुर्ज्या धनुषि आरोपितामौर्वी समंतात्
समंतत इत्यर्थः ॥ संस्था धारे स्थितौ॥ ३९॥ ततः
प्रववृते युद्धं तया देव्या सुरद्विषां॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधा
मुक्तैरादीपितदिगंतरं॥ ४०॥ ततो देवीदर्शनानंत
रं तया देव्या सह सुरद्विषां महिषासुरादीनां युद्धं प्रववृते

प्रकर्षेण प्रवर्तितं॥ कीदृक् युद्धं॥ बहुधा मुक्तैरसिभिः प्र मु
क्तैः प्रेरितैः शस्त्रास्त्रैः खड्गबाणादिभिः आदीपितादि
गंतरं आसमंतात् दीपितं उद्योतितं दिगंतरं मध्यमं
तराळं यस्य यत्र वा तत् तथोक्तं॥ क्रियाविशेषणं वैत
स्मात् तु॥ यच्च यायुधं तु प्रहरणं शस्त्रं मस्त्रमित्यभिधा
६ स्तो नार्थं स्पात्पृथु॥ तथापि शस्त्राणि करस्थानि खड्गा
दीनि॥ अस्त्राणि तु बाणादीनि मोच्यमानानि इत्यस्य वां
तरभेदः॥ अथवा शस्त्रमायुधं लोहमयं रिष्टादि धानोतं॥
शास्त्रेण लोहेन कल्पायसेन निर्मितानि अस्त्राणि शस्त्रा
णि तैः॥ अतश्च खेलाग त्वनि बंधेन कनकावरांका
पपास्त॥ शस्त्रास्त्रैरिति तु पाठे आयुधशस्त्रैकथिता
न्यस्त्राणि तैः शास्त्रैः तत्तद्देवताकैर्मंत्रैः शिक्षितान्य
स्त्राणि वा शस्त्राणि॥ यद्वा शस्त्रं लोहस्य मानि यस्त्रा
णि लोहमयानि तैः॥ ४०॥ महिषासुरसेनानीश्चि
क्षुराख्यो महासुरः॥ युयुधे चामरश्चान्यैश्चतुरंग
बलान्वितः॥ ४१॥ सेनानां नयमानः सेनानीः महि

षासुरस्य सेनानीः ॥ सेनाधिपः चिक्षुराख्यः चिक्षुरसंज्ञः
महासुरः युयुधे युद्धं चकार ॥ आत्मनेपदं संप्रहा
रोहनेनं ॥ अन्यच्च ॥ अन्यतोऽन्यश्चामरः चामराख्यः
महासुरश्च चतुरंगबलान्वितः सन् युयुधे संग्राम
[illegible] रथपादातं सेनांगं स्याच्चतुर्विधं ॥ चतुरंगा
णि यत्र बलेन तेनान्वितः ॥ ४८ ॥ ॥ रथानामयुतैः ष
ड्भिरुदग्राख्यो महासुरः ॥ ४९ ॥ ॥ रथानां षड्भिरयुतैः
अन्वितः ॥ रथानां षष्टिसहस्रैर्युक्तः उदग्राख्यो म
१६ हासुरः युयुधे ॥ एकाद्याः संख्याः अष्टादशापर्यंताः १६
संख्येयेषु वर्त्तमानाः त्रिलिंगाः विशेष्यलिंगा भवंति
इह षड्भिरिति तद्युतैरित्यस्य विशेषणं द्रष्टव्यं ॥ किंच
विंशाद्यास्तु संख्याः सर्वाः संख्याः संख्यायां च
संख्येये च वर्त्तमानाः स्युः एकवचनांताः एव भवंति ॥
किंच ॥ संख्यामात्रार्थे वर्त्तमानायाः विंशत्यादेः संख्याया
नाः द्विवचनबहुवचने भवतः ॥ [illegible] मेकको
ष्टारंभोऽभूद्द्वे विंशती इति द्वे विंशतयः [illegible] विंशती

वृत ॥ ५० ॥ [illegible] संयुतो [illegible] संयुतः ॥ यदा कु [illegible]
[illegible] दीयते [illegible] भवति [illegible] लोकाः [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ अमराणामरयः
अमरारयोऽसुरास्तेषामंतं अमरांतकः ॥ नहि [illegible]
[illegible] संख्यैः [illegible] ॥ [illegible] सैन्यैः सैनि
कैः येषां सेनाधीश्वराणां ते तथोक्ताः ॥ [illegible]
ते [illegible] ॥ सेनायां समवेता ये
सैन्यास्ते सैनिकाश्च ते ॥ [illegible] आयुधानि
ये [illegible] उदग्रायुधाः [illegible] ॥ [illegible] कर्मणीं [illegible]
[illegible] आत्मनेपदं ॥ ५१ ॥ ॥ [illegible] तद्धितं [illegible]
हिषासुरः ॥ [illegible] मरीचिरसुरे [illegible] ॥ ५२ ॥
[illegible] ॥ नहि [illegible] महिषासुरः [illegible]
[illegible] उक्ता [illegible] रसुरे [illegible] परिवेष्टितः
[illegible] ॥ [illegible]
ययौ ॥ धातुर्गतिः [illegible] स्वरितत्वादात्मनेपदं ॥ ५३ ॥

सहस्रं दश सहस्राण्ययुतं प्रयुतं लक्षमेव ॥ दश लक्षा
णि नियुतं ॥ अत एव लक्षादुपरि गणितत्वान्न नियु
तमुक्तं ॥ गणितागमे लक्षमेव नियुतमित्ति ॥ एतेन त
न्निरस्तं ॥ यत्तु अयुतं दशसहस्रं नियुतं स्याद्दशायु
तैरिति ॥ नियुतं दशायुतमित्येतन्मूलतत्प्रमाण
मुपेक्ष्यं प्रेक्षावद्भिः ॥ विशेषणानि सदैकत्वे यद्यपि
स्युस्तथापि संख्यामात्रे येऽवर्त्तमानाः द्विवचनब
५१ हुवचने अपि भवतः ॥ एकत्वे षष्ठी ॥ ततश्चैवं चात्र ७
द्विमित्रे बहुवचनं युक्तं ॥ नियुतैरसिलोम्यवकुलात्त ॥५१॥
अयुतानां शतैः षड्भिर्बाष्कलो युयुधे रणे ॥५२॥
रणे युद्धे बाष्कलो नाम महासुरः अयुतानां षड्भिः श
तैः युयुधे रथानां यानि अयुतानि षड्भिः शतैः गु
णितानि [illegible] षष्टिलक्षाणि तैः साधनैः देव्या समं बाष्क
लो युद्धं चकार ॥५२॥ ॥ गजवाजिसहस्रौघैर
नेकैरुग्रदर्शनैः ॥ वृतो रथानां कोट्या च युद्धे तस्मि

न्नयुध्यत ॥५३॥ ॥ तस्मिन् युद्धे उग्रदर्शनो नाम महासुरः
अनेकैर्गजवाजिसहस्रौघैरथ रथानां कोट्या च वृतः प
रिवेष्टितः सन् देव्या समं अयुध्यत ॥ गजाश्च वाजिन
श्च भूयांसः ॥ गजवाजिनोः सेनांगत्वाद्द्वंद्वैकवद्भावः ॥
गजवाजिनो भूयसः ॥ सहस्राणि अपरिमितानि तेषामो
घाः समूहाः ॥ अनेकैः अपरिमिताः तैर्वृतः परिवेष्टितः
अथ च रथानां कोट्या वृतः परिवेष्टितः कोटिः सं
ख्याः संख्याविशेषः ॥ कोटिरर्बुदसंज्ञा संख्या
प्रयुतसंज्ञं लक्षं ॥ अर्बुदसंज्ञा कोटिरित्याहुः ॥५३॥
बिडालाख्यो महादैत्यः पंचाशद्भिः रथायुतैः ॥ युयुधे
संयुगे तत्र रथानां परिवारितः ॥५४॥ ॥ अथ तत्र सं
युगे संग्रामे बिडालाख्यः बिडालो नाम महासुरः
रथानां पंचाशद्भिरयुतैः पंचभिर्लक्षैः परिवारि
तः परिवेष्टितः सन् देव्या समं युयुधे युद्धं चकार ॥५४॥ ८
वृतः कालो रथानां च रणे पंचाशतायुतैः ॥ युयुधे सं

युधे तत्र तावद्भिः परिवारितः ॥५५॥ ॥ कालो नाम महादैत्यः
रथैः पंचाशतायुतैः पंचशतसंख्या गणितै रथैः प
चाशल्लक्षैः वृतो वेष्टितः युयुधे ॥ अपि च स एव तत्र
संयुगे युद्धे तावद्भिः रथैः हस्तिभि वाजिभिः पदातिभि
श्च संख्या नागैः प्रत्येकं पंचाशल्लक्षैः परिवारितः सन्
दैत्यास्तं युयुधे ॥५५॥ ॥ अन्ये च तत्रायुतशो
रथनागहयैर्वृताः ॥ युयुधुः संयुगे देव्या सह तत्र
१८ महासुराः ॥५६॥ ॥ तत्र संयुगे युद्धे अन्ये च चिक्षुरा १८
दिभ्यो परे ये असुराः तत्र तेषु महासुराः अयुतशः
अयुतैरयुतैः दशसहस्रैः दशसहस्रैः
रथनागहयैः करणैः वृताः परिवेष्टिताः संतः दे
व्या युयुधुः ॥ चिक्षुरादि कारणतोऽनुक्ता तेऽल निमित्ता
म् तत्पदस्यानित्यत्वात् परस्मैपदं ॥ तथात्र युयु
धिरे इत्येव न्याय्यं ॥ युध्यते रथानुक्ता तल्लोत
इति च अन्ये च तत्रेति निर्धारणे सप्तमी ॥ चि...

रथानां विंशतयः ॥ इह च षट् अयुतानि षड्भिरयुतैरि स
युतशब्दस्य एकशेषतो बहुवचनं ॥ एवं युतैरत्रा
पीयं सैन्यस्यायुतान्तरानुसंधेया ॥ दशसहस्राण्ययु
तं ॥५७॥ ॥ अयुध्यतायुतानां च सहस्रेण महाहनुः ॥५८॥
महाहनुर्नाम महासुरः रथानाम् युतानि यानि तेषां अ
युतानां सहस्रेण रथायुतसहस्रेण युद्धसाधनेन दे
व्या सह अयुध्यत ॥ रथानां कोटयः साधनेभूत या
युद्धमकरोदित्यर्थः ॥५८॥ पंचाशद्भिश्च नियुतैरसि
लोमा महासुरः ॥५९॥ ॥ असयो खड्गा इव लोमा
नि यस्य असि एव लोमानि यस्य स असिलोमा ना
म महासुरस्य रथानां पंचाशद्भिर्नियुतैः युद्धसा
धनैः देव्या सह अयुध्यत ॥ युद्धमकरोत् ॥ दशल
क्षाणि नियुतं ॥ पंचाशता नियुतानि ॥ पंचकोटयः
रथानां पंचाशद्भिः कोटिभि रयुध्यतेत्यर्थः ॥ को
पंचकोटिपंक्तिः दशपंक्तयः शतं दशशता तानि

सप्त॰ तानि सहस्राणि कोटिकोटिसहस्राणि ॥ चकारात्सुदाती
नामपि तौ च ड्डेरेव कोटिकोटिसहस्रैः वृतइह चरंतमयं ॥५७॥
तोमरैर्भिंदिपालैश्च शक्तिभिर्मुसलैस्तथा ॥ युयुधुः सं
युगे देव्या खड्गैः परशुपट्टिशैः ॥५८॥ ॥ संयुगे युद्धे चि
क्षुराद्याः सर्वेपि महासुराः तोमराद्यैरायुधैः देव्या
सह युयुधुः ॥ चक्षिङो ङि॰ करणाल्लिंगादात्मनेपदा
नित्यत्वात्परस्मैपदं ॥ अन्यथा युयुधिरे इत्येव स्यात् ॥ १९
१९ युयुधेरन्नुदाहरणं लक्षात् ॥ सर्वला तोमरोस्त्रियां ॥ स्तोमन्ये
तु श्लाघ्येलेतोमरः ॥ स्तोमश्लाघ्यायां ॥ भिंदिपालसृगु
ल्यौ ॥ भिंदतः शत्रोः प्रयोक्तारं पालयतीति भिंदिपालः
हस्तक्षेप्यो दंडः ॥ कासूसामर्थ्ययोः शक्तिः ॥ कासू
र्नामायुधविशेषः ॥ अयोग्रं मुसलोस्त्री स्यात् ॥ मुस्य
ते खंड्यते नेनेति मुसलं ॥ खड्ग इति खिन्नति खड्गः
ढ्युष्टकर्तः कृपाणोसिरिष्टः ॥ परान्पश्यतीति परशुः
कुर्वंतीति परस्त्रावः कुठारः स्वधितिः ॥ पट्टिशः क्षेत्रादिविन्या

सहिंसास्त्रप्रायोपि ॥ पट्टिशो विशेषोस्त्यस्मिन्नपट्टिशः
लोमादि वादेवाः ॥ परशुभिः सहिताः पट्टिशाः परशुप
ट्टिशाः तैः परशवश्च पट्टिशाश्च तैश्चानुयुधी क्षेपणा इति द्वंद्व
तु सेनांगत्वाद्वैकवद्भावः स्यात् ॥५८॥ ॥ केचिच्च चिक्षिपुः
शक्तीः केचित्पाशांस्तथा परे ॥ देवीं खड्गप्रहारैस्तु ते तां
हंतुं प्रचक्रमुः ॥५९॥ ॥ तत्र तो युद्धप्रवृत्ते रणं तरं केचिन्म
हासुराः देवीं हंतुं शक्तीः चिक्षिपुः ॥ क्षिप प्रेरणे ॥ अचि
क्षिपुः इति तु पाठे प्रयोगेन्माकृष्टवंतः ॥ तथा केचिन्तद्दे
वीं हंतुं पाशांश्चिक्षिपुः पाशान् प्रेरितवंतः ॥ तथैवा
परे केचित्तु खड्गप्रहारैः देवीं हंतुं प्रचक्रमुः ॥ आदिक
र्मणि प्रकृत्य प्रोपाभ्यां समर्थाभ्यामात्मनेपदे नेभा
व्यमिति केचित्तु ॥ उच्यते ॥ पूर्ववत्तु साधनेन युध्य
ते पश्चादुपसर्गेणेति आदिकर्मणि प्रवृत्ते ॥ अथवा ना
यं प्रकृत उपसर्गः ॥ क्रिस्तीर्थेः ॥ उपसर्गप्रतिरूपकः अव्य
यास्त्वः अन्यच्च चक्रमिरे इत्यात्मनेपदमेव स्यात् ॥५९॥

साधिदेवीततस्तानि शस्त्राण्यस्त्राणि चंडिका ॥ लीलयैव प्रचि
च्छेद निजशस्त्रास्त्रवर्षिणी ॥ ६० ॥ ॥ ततः सा देवी जिगी
षमाणा चंडिकापि निजान्यात्मीयान्यपि शस्त्राणि खड्गा
दीनि अस्त्राणि च बाणादिन्यायुधानि च वर्षति प्रवर्त्तयति
तच्छीला छेदितस्यासक्तेः स तानि महासुरप्रवर्त्तितानि युक्ता
नि प्रयुक्तानि शस्त्राणि खड्गादीनि अस्त्राणि च लीलया एव
प्रतिच्छेद ॥ छिदिर् द्वैधीकरणे ॥ खंडयामास ॥ छिदिर् द्वैधीक
२० रणे ॥ हकाराच्छेषे पुनः प्रसंगविज्ञानात्सिद्धमिति ॥ प्र २०
सक्तोपि न तु किं हकाराच्छेषः ॥ नावयवावयवः ॥ समु
दावयवो भवतीति वचनात् ॥ शस्त्राण्यस्त्राणि चंडि
केति पाठे अंतरंगपि च कोर्थार्थतः कुचिकूक्ष्मनीय
थाहरूह नयमानोपि ॥ नन्वेवं पुरुषं पश्यदेव तेन तप्य
तीति वाक्ये ॥ अथवा शस्त्राण्यस्त्राणि चांबिकेति पाठः ॥
शस्त्राण्यस्त्राणि चेश्वरीति क्वचित्पाठः ॥ लीलाहेलावि
लासह्रषोवाच्याक्रीडा ॥ ६० ॥ अनायस्तानना देवी स्तु

रूयमानोऽन्येसुराः संतित्ततेषु महासुरा इत्यत्रदोरथेतीनि
त्यः संबद्धः ॥ परतो योत्र शब्दः संयुगे रसे तदपेक्षया
ध्याकरणसंस्थम्नेतः आकुलशैल इति संख्येकवचना
च ॥ वीप्सायामिति कारकवाचिनः संख्याशब्दा
द्वीप्सायां शसप्रत्ययः ॥ रथैः सहिताः नागाः गजाः
रथनागाः रथनागैः सहिताः हयाः रथनागहयाः तैः
समानाधिकरणः पिकाश्चाकपार्थिवादीनामुपसं
ख्यानमनुक्ते पदलोपश्चेति समासः ॥ रथाश्च ना
गाश्च हयाश्चेति द्वंद्वे तु रथनागहयमिति सेनांगत्वा
देकवद्भावः स्यात् ॥ ५८ ॥ ॥ कोटिकोटिसहस्रैस्तु
रथानां दंतिनां तथा ॥ हयानां च वृतो युद्धे तत्राभून्म
हिषासुरः ॥ ५९ ॥ ॥ महिषासुरस्तत्र तत्र युद्धे रथा
नां दंतिनां हयानां च प्रत्येकं कोटिकोटिसहस्रैः वृतः
परिवेष्टितः सन् तयादेव्यासह योद्धुमवतिष्ठते भूत्
कोट्या गुणिता कोटिः कोटिकोटिः कोटिकोट्या गुणि

निभस्मानिस्युः तथादेवसैन्यान्यपि देवीवाहनीभूतसिंहरो
षानलदग्धानि भवेयुरिति देवसैन्यानां वनसादृश्यं दृष्टव्यं॥
कुठः कुठारवोगजैर्नुमुञ्चलोत्त्वत्व द्विधीतिग॥ उद्धृसंनिव
सज्वलमेडयाच्छितु कच्छेन युधि इतिभावः॥ क्रातनस्त्केस
टाजटे प्रक्षिपानोद्धृतिनः इतिरवासटेह व्यते॥ इत्युसटे
वसटे कल्पमानालं॥ धुताः सटाः येन स तथोक्त इतिप्र
योगासिंहः॥६१॥ ॥निश्वासान्मुमुचे यांश्च युध्यमा
 नारणेंबिका॥ तएव सद्यः संभूता गणाः शतसहस्त्र
शः॥६२॥ ॥अंबिकाचंडिकारणे संग्रामे महासुरैः स
मेयुध्यमाना सती यान्नुमुचयान्नेवश्वासांस्तएव वीनिःश्वा
सानुडुच्छ्वासानुत्सृष्टवती तएव तावंतएव वहिनिःश्वा
साः प्रत्येकं सद्यः तस्मिन्नेवक्षणे शतसहस्त्रशः गणाः
चंडिकागणाः संभूताः समभवन्संपद्यंत॥ इह
गणाः शतानि सहस्त्रं चेत् विवक्षिताः॥ स्युः तदा
शतसहस्त्रं एकादशशतानि॥ शतसहस्त्रं शतसह

स्त्राणि वीप्सायां शतसहस्त्रशः॥ संख्यैकवचनवीप्सायां
शस्॥ अथचगणाः शतगुणितानि सहस्त्राणि शतंवास
हस्त्राणि स्युः तदा शतसहस्त्राणि लक्षमित्यर्थः॥ शतंस
हस्त्राणि शतसहस्त्राणि शतसहस्त्रशः लक्षशोगणाः
समुत्पिताइत्यर्थः॥६२॥ ॥युयुधुस्ते परशुभिर्भिंडिपाला
सिपट्टिशैः॥ नाशयंतोऽसुरगणान्देवीशक्त्युपबृंहिताः॥ ६३॥
ते गणादेवीशरीरनिःश्वाससंजाताः गणाः युयुधुर्युयु
धिरे देव्योपबृंहिताः प्रोत्साहिताः परशुभिर्भिंडिपाला
सिपट्टिशैः आयुधैः असुरगणान्नाशयंतः महासु
रैः समं युयुधुः॥ चंडिकोद्भूतकरणत्वं॥ आपकादमुदा
तेत्वं निमित्तात्मनेपदनिमित्यात्परस्मैपदं॥ अन्यथायुध्यंते
रनुदात्तात् युयुधिरे इत्यात्मनेपदमेवस्यात्॥ भिंडिपा
लैः सहिताः भल्लवः स्वरूपाः तेभ्यः सहिताः पट्टिशाः तैः
द्वंद्वसमासे नांगत्वादेकवचनं स्यात्॥ बहुवचनं॥ अपरंतु प्रो
त्साहने हेतुभूतं वाचवंति॥ देवीशक्त्युपबृंहितानि

सप्त॰

तिके च संठंति॥ तदा अपरवेवृंहिरवुहे वाची॥ ते गणाः देवी
सामर्थ्यविक्षीणान्नसुरान्नाशयंतो युयुधुरिसभ्यः॥
अस्मिन्श्लोके गणानां शौर्यं लक्ष्यते नास्ति यतस्ते देवीशक्त्यु
पबृंहितानेन असुरान्नाशयंतो युयुधुः॥५६॥ ॥अवा
दयंतः पट[illegible]हान् गणाः शंखांस्तथापरे॥ मृदंगां
श्च तथैवान्ये तस्मिन्युद्धमहोत्सवे॥५७॥ ॥युद्धमहो
त्सव इव तस्मिन्युद्धमहोत्सवे देव्या गणाः पट
२२ हान् आनकान् अवादयंतः वादितवंतः॥ वेदर्ण्यतोक्ते २२
तु॰ पिच्च भेदेशालेनेपटे॥ आनकः पटहोस्त्रीस्यात्॥
तथापरे गणाः शंखान्वादयंतः प्रदध्मुः॥ तथान्ये च
गणाः मृदंगान्मुरजान्वादयंतः॥ युद्धमहोत्सव इ
त्यनेन गणानां मुख्यत्वेन शौर्योत्कर्षः॥ संग्रामे विजे
यित्वं च सूचितं॥ उत्सूते सुपरसु उत्सवः महानुत्स
वो महोत्सवः॥५७॥ ॥ ततो देवी त्रिशूलेन गदया
शक्तिवृष्टिभिः॥ खड्गादिभिश्च शतशो निजघान महासुरान्॥५८॥

यमाना सुरर्षिभिः॥ मुमोचासुरदेहेषु शस्त्राण्यस्त्राणि
चेश्वरी॥६०॥ ॥अमायस्तत्सैव अम्लानमानं मुखं
यस्याः सा तथोक्ता॥ देवी विजृंभमाणा सुरैर्भातादि
भिः ऋषिभिर्वशिष्ठादिभिश्च नारदादिभिः सुरर्षि
भिश्च स्तूयमाना ईश्वरी च भगवती असुराणां देहेषु
शस्त्राणि खड्गादीनि अस्त्राणि च बाणादीनि आयु
धानि मुमोच॥ प्रयुक्तवती प्रेरितवती॥ ईश्वरस्य स्त्री
ईश्वरी॥ सिद्धा॥ अश्नोते राशुकर्मणि वरट् चोपधायाः
इति ईश्वरी॥ विश्वव्यापका भगवती प्रेरितवती॥६१॥
सोपि कोपधुतसटो देव्या वाहनकेसरी॥ चचारा
सुरसैन्येषु वनेष्विव हुताशनः॥६२॥ ॥सः प्रसिद्धः
देव्याः वाहनीभूतः केसरी सिंहोपि कोपेन धुतसटः कं
पितस्कंदकेसरः सन् असुरसैन्येषु चचार प्रससार॥
परिबभ्राम॥ केषु क इव॥ वनेषु हुताशनोग्निरिव
सिंहः क्रोधेन ज्वलकंपनात् उत्तोलनं सादरूपं दृ
ष्टीतं सिंहस्य वर्णितं॥ यथा वनानि अग्निना दग्धा

आकृष्य सुः॥ तल रोलीति णिच॥ ८७॥ ॥केचिद्द्विधाकृ
तास्तीक्ष्णैः खड्गपातैस्तथापरे॥ विपोथिता निपा
तेन भूद्यां भुवि शेरते॥ ८८॥ ॥देव्या तीक्ष्णैः खड्
पातैः केचिन्महासुराः द्विधा कृताः द्विधा खंडिताः
तथापरे महासुराः देव्या गदया कृतेन निपातेन वि
पोथिताः संतः भुवि भूमौ शेरते स्वपंति शयितवंतः॥
लुङेकः॥ आत्मनेपदे षेन तः शीङः रुट्॥ शीङः सर्वधा
२३ तुके गुणः॥ विपोथिता इति पुथ हिंसायां दिवादिः॥ य २३
द्वा विविधः पोथः विघातो येषां ते विपोथाः विपोथाः
कृताः विपोथिताः तत्करोतीति णिचि कर्मणि क्तः॥
ननु च पुष्पितेरुडुपधत्वाच्च पुंसके भावे क्ते कृते
किंत्वे निषेधप्रत्ये पोथितमिति स्यात्॥ ततश्च वि
विधं पोथनं हिंसनं येषां ते इति बहुव्रीहौ वाहिता
ग्न्यादित्वान्निष्ठान्तस्य परनिपाते विपोथिताः स्युः

नस्युः॥ यत उडुपधत्वादिकर्मणोरन्यतरस्यामित्यत्र शब्दि
करणं नाम बोडुपधानां तत्र सूत्रेण ग्रहणं नान्येषामिति स
भयं ज्ञेयम्॥ यद्वा॥ पुथ हिंसासंक्लेशनयोः॥ चुरादिः कर्मणि
क्तः॥ विपुथिता इति पाठः॥ विपुथिता विहिताः संक्लेशिताः
सम्यक् क्लेशिताः बाधिता इति यावत्॥ ८८॥ ॥विमुश्च
केचिद्रुधिरं मुसलेन भृशं हताः॥ केचिन्निपातितो भृ
मौ भिन्नाश्च न क्षेसी॥ ८९॥ ॥केचन महासुराः दे
व्या मुसलेन भृशं अत्यर्थं हताः ताडिताः न्यपतन् चे
मुः इति॥ अतएकहल्मध्ये नादेश्यादेरिति टुवमुद्गि
रणे इत्यस्य नशसददवादिगुणानामिति निषेधादेत्वा
भ्यासलोपौ न स्तः इत्याहुः॥ तेन भूवव वमुरिति वक्तव्यमिति
व्यमिति॥ अत्रे ऋसंदेहुः॥ अतएकहल्मध्येनादेशादे
रासददवादिगुणानां लिटीत्यस्य योगे कृत्वं योगवि
भागादस्यापि निषेधः भवितु॥ ततः वेमुरिति सिद्धं
स्याम्युः स्यादिति॥ ८९॥ ॥निरंतरं रात्रौ चर[illegible]ण

कृताः केचिद्रणाजिरे ॥ शैलानुकारिणः प्राणान् मुमु
चुस्त्रिदशार्दनाः ॥ ७० ॥ ॥ केचित् शैलानुकारिणः
शैलानुस्वगात्रपरिमाणतः अनुकुर्वाणाः पर्वतोपय
मानाः त्रिदिवानां त्रिदशानां अर्दनाः ॥ आर्दयितारः
हिंसका असुराः रणाजिरे रणाग्रे देव्या प्रयुक्तेन नि
रंतरशरौघेण अविच्छिन्नबाणव्यूहेन कृताः छिन्नाः
विद्धाः संसक्तचेष्टाः प्राणान् तत्यजुः मुमुचुः ॥ प्रमु
२४ चन ॥ शराणामोघः शरौघः तेन शरौघेण ॥ कुमि २४
लिचेतिणिचं ॥ निरंतराः निरंतरशराः तेषां मो
घः समूहः तेन निरंतरशरौघेण ॥ निरंतराः शरौ
घेण कृताः केचिद्रणाजिरे ॥ शैलानुकारिणः प्रा
णान् मुमुचुस्त्रिदशार्दना इति वा पाठः ॥ शरौघे
ण प्रतिलोमं कृमं निरंतरा ॥ व्याख्यावयवाः कृताः
सेनानुकारिणः सेनांसेनं अनुपश्यात्कर्तुरी ठं

ततः रणोत्सवोत्साहपटहवादनानंतरं देवी त्रिशूलेन गद
या शराणां वृष्टिभिः खड्गादिभिश्च स्वयामससोधनेश
क्तयः शतशः शतैः शतैः महासुरान् निजघान ॥ नि
तरां जिहिंसा आदिशब्देन यष्टिपरशुकुठारमुद्गरमुस
लकर्तरीकरवालिकाभिंडिपालपरिघदंडकुलीम र
वज्रशक्तिपाशचक्राद्यायुधानि गृह्यंते ॥ ६६ ॥
पातयामास चैवान्यान् घंटास्वनविमो
हितान् ॥ असुरान् भुवि पाशेन बद्ध्वा चान्यानक
र्षयत् ॥ ६७ ॥ ॥ अथ देवी घंटास्वनविमोहितान् घंटा
निर्घोषमूर्छितान् अन्यान् असुरान् भुवि भूमौ पातयामास
प्रस्थं शयामास ॥ अथ च देवी अन्यान् असुरान् पाशेना
कर्षयत् ॥ अकृष्टवती ॥ कृषश्चौ रकस्त्वा चेति चिल
हिरूपं ॥ ननु च नायं परस्पते चु गादौ ॥ यदेवं कर्षयामक
र्षणे शेतु कृवाले कृवाती कृषी ॥ २ सेवं पठ्यते ॥ प्र
वंतीहि भ्वादेः कर्षतेः कर्षणं कर्षः कर्षमकरोत्

छिन्नाः ग्रीवाः शिरोधराः येषां ते तथोक्ताः छिन्नग्रीवाः
सन्तः पेतुः भुवि ॥ तथा देव्या अन्येषाम् असुराणां शिरां
सि पेतुर्भुवि ॥ तथा देव्या अन्ये असुराः वपुषो मध्य
देशे विदारिताः खंडिताः सन्तः पेतुः ॥ भूमौ वा त्रेसुः
असीकल्पेतु विशून् ॥ छिन्नं छातं लूनं कृत्तं दातं दितं
छितं वृक्णं ॥ दारिते भिन्नभेदितौ ॥७१॥ ॥ विच्छिन्न
जंघास्त्वपरे पेतुरुर्व्यां महासुराः ॥ एकबाहुक्षिच
२५ रणाः केचिद्देव्या द्विधाकृताः ॥७२॥ ॥ अपरे तु २५
महासुराः महांतोऽसुराः महासुराः देव्या विच्छिन्न
जंघाः खंडितजंघाकाः सन्तः ऊर्व्यां पृथ्व्यां पेतुः प्र
पतुः ॥ केचित्तु महासुराः युध्यंतः एकबाहुक्षिच
रणाः ॥ एकबाहुकाः एकाक्षाः एकचरणाश्च सन्तो
देव्या द्विधा कृताः खंडिताः ऊर्व्यां पेतुः ॥ अपतन्
बाहुश्च अक्षि च चरणं च बाहुक्षिचरणं युध्यतः प्र

पं

तिमहासुरं संपन्नमेकैकमेव बाहुक्षिचरणं येषां ते ए
कबाहुक्षिचरणाः ॥ द्वंद्वो द्वंद्वं द्वौ ते च श्रूयमाणं व्या
वर्त्तकं प्रत्येकमभिसंबध्यते यथा यथा संपन्नव्री
हियवो ग्रामः ॥ यथाह च व्रीहियववधनाः प्रजाः ॥७२॥
छिन्नेपि चान्ये शिरसि पतिताः पुनरुत्थिताः ॥ क
बंधा युयुधुर्देव्या गृहीतपरमायुधाः ॥७३॥
अन्ये महासुराः शिरसि छिन्नेपि सति भूमौ पति
ताः सन्तः पुनः तदनु उत्थिताः कं शिरो बध्नंतीति कबं
धाः सन्तः पुनः शिरोधारिणः सन्तः गृहीतपरमायु
धाः आत्तोत्तमशस्त्राः सन्तः पुनः देव्या समं युयुधुः ॥
चिक्षिङो ङि · युदादनुदात्तेत्त्वान्निमित्तादात्मनेपदा
निसत्यां स्वधेतोरनुदात्तत्वेपि परस्मैपदं ॥ अन्यथा
युयुधिरे इत्यात्मनेपदमेव स्यात् ॥ गृहीतपरमा
युधेति हलविसर्गपाठे तु गृहीतापरमा आसमंतात्

यत्र युद्धे यया सा देवी ॥ गृहीतपरमायुधात् तया गृही-
तपरमायुधया देव्या इति लीलीयांतमितत् ॥ कबंधो
स्त्री क्रियायुक्तमपमूर्धकलेवरं ॥ कस्याशिरसः बंधो
त्र कबंधः ॥ कं वधातीति कबंधः ॥ कबंधः क्लिबे रुंउे
युद्धे यो युद्धसुभ्रे पुलसः स्त्रे हूजमूर्द्धसु ॥ तदा वे
गात् कबंधः स्यादेको मूर्धा क्रियान्वितः ॥ ॥ इति क-
बंधलक्षणं ॥ देवीदानवयुद्धे तु कबंधा बुद्धकोटयः ॥ २९
२६ देवीगोषांधकं कारज्वलज्ज्वलनभास्मितः ॥७९॥
नन्तु श्वा परेत तत्र युद्धे तु यत्र लयाश्रिताः ॥ कबंधाः
छिन्नशिरसः खड्गशक्त्यृष्टिपाणयः ॥८०॥
तत्र युद्धे देविदानवसंग्रामे अपरे महासुराः
तत्र लयाश्रिताः वीरवशा वेगावृत्ताः खड्ग
शक्त्यृष्टिपाणयः युध्यमानाः ॥ हर्वदेव्याछिन्ना

येषां ते तथोक्ताः अग्रेसराः शूराः शिरस्यादिभिः देव
हिंसिनः केचिदसुराः रणाजिरे प्राणान् मुमुचु-
र्ययाधु ॥ सेधानुपकारिणि इति क्वचित् पाठः ॥ स्व
धां तिस्त्रियाः शाल्मालुकारिणि इति तु स्वरूपः पाठः ॥
श्वाविच्छल्लम्इत्यभिधानात् ॥ शल्यः शल्यको
भक्ष्यः पंचनखः शरौघेण निरंतराः प्रतिलोमद्रू-
पं व्याप्ताः कृताः विद्धाः अतएव शल्यका इव
शल्यकीकंटक ——— शल्यका इव दृश्यमानाः रणा-
ग्रे प्राणान् मुमुचुः ॥ केचिदसुरा इत्यर्थः ॥ निरंतराः
शरौघेण कृता इति तु पाठे कृताश्चिता इत्यर्थः ॥८०॥
केषांचिद्बाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे ॥ शि-
रांसि पेतुरन्येषामन्ये मध्ये विदारिताः ॥८१॥
तथा देव्या केषांचिदसुराणां बाहवो भुजाः छिन्नाः
खंडिताः भुवि पेतुः तथा देव्या अपरे असुराः ॥

मिषु येषां ते स्वकृरी चकृष्टपापाय:॥७४॥ ॥तिष्ठति
ष्ठेति भाषंते देवीमन्ये महासुरा:॥७५॥ ॥अन्ये च म
हासुरा: संग्रामे महासुता:॥ युद्धे तिष्ठ तिष्ठेति देवीं भा
षंते: कथयंत: स्वकीयां महामहिमकां प्रकटयंत: देव्या
स नंयो युद्धमाजग्मुरिति शेष:॥ तिष्ठ तिष्ठेति सर्वत्र वीप्स
योरिति निहते अभीक्ष्ण्य इति द्वि: तस्य द्विर्वचनं॥ भाषंत
२९ इति भाष व्यक्तायां वाचि॥ अनुदात्तेत्वा आत्मनेपदा २८
त्मनेपदस्य चाक्षिडोद्धि: त्वा दनिमत्वा परस्मैपदं
ञान्तप्रत्यय:॥ तिष्ठति ष्ठेति भाषंते इति तु पाठे तु अ
न्ये महासुरा: देवीं तिष्ठ तिष्ठ अधुना अस्मद्दये वृथा स्व
स्थिक्ष्ण च नष्ठीयस इति निर्भर्त्सनं नाम ग्राह मोल्लप
न्निसुरर्थ:॥७५॥ ॥तिष्ठ तिष्ठेति चैवोक्त्वा देव्या व्ययु
युधुर्मध्ये॥७६॥ ॥अन्ये च महासुरा: मध्ये युद्धे
देवीं तिष्ठ तिष्ठेति भर्त्सनमुक्त्वा देव्यैव समं युयुधु:॥

चाक्षिडोद्धि: त्वादनुदात्तेत्वा निमित्तं दात्मनेपदानि प्रत्ता
युध्यते: परस्मैपदं॥ अन्ये तथा युयुधिरे इत्येव स्यात्॥७६॥
तस्मिंस्तथा विलिप्तांगम: संग्रामे रोमहर्षणे॥७७॥
लोमानि रोमाणि हृष्यंत उद्गच्छंति येन तेन लोमहर्षणे
तस्मिन् रोमांचोद्भवकारिणि संग्रामे रुधिरेण शो
णा: स्त्रोणा: ते: रक्तसमूहै: विलुप्तांगा: विलिप्तांगा:
अपरे महासुरा: देवीं तिष्ठ तिष्ठ मा पलायस्वेति भर्त्स
नमुक्त्वैव देव्या समं युयुधिरे॥ रोमांच: रोमपुलको
रोमहर्षणमित्यभिधा ओघो हेमभस्मोरये॥७७॥
पातितै रथैर्नागैर्हयैरसुरैश्च वसुंधरा॥ अगम्या सा
भवत्तत्र यत्राभूत्स महारण:॥७८॥ ॥देव्या पाति
तै: छेदितै: रथै: नागै: गजै: अश्वै: असुरैश्च आ
कीर्णा सा वसुंधरा आगम्या अनधिगम्या गंतुम
शक्या तत्राभवत्॥ कुत्र यत्र स महारण: संग्राम:

देव्यास्तत्र महिषासुरसेन्यानाम भारत॥ पातितैरथैरि
त्यत्र रो रीति रेफलोपः॥ रथसहिता नागाः रथनागाः
रथाः नागसहिताः अश्वसहिताः रथनागाश्वाः
तैः हेतुभूतैर्नागाश्वादेकैवज्ञावः स्यात्॥ वसूनि धा
रयतीति वसुंधरा न गम्या अगम्या अभवत्॥ गमेः
पोरदुपधात्यत्॥ ७०॥ शोणितौघा महानद्यः स
द्यस्तत्र प्रसुस्रुवुः॥ मध्ये चासुरसैन्यस्य वारणासुरवा
२८ जिनाम्॥ ७१॥ ॥किंच तत्र सु असुरसैन्यमध्ये ४८
सद्यः सपदि तत्क्षणे देव्या सह संग्राममारंभक्षणए
व॥ वारणानां गजानां असुराणां देत्यानां वाजिनां
घोटकानां शोणितौघाः रक्तसमूहाएव महानद्यः
सद्यः अपगाः नद्यः प्रसुस्रुवुः॥ विसुस्रुवुरि
त्यर्थः॥ विशेषेण स्रवंति स्म॥ रक्तप्रवाहमय्यः महा
नद्यः बभूवुरित्यर्थः॥ प्रसुस्रुवुः॥ स्रुगतौ॥ शिर

२

शिरसोवीररसावीरेस। विस्फारासंग्रामो पिदेवता
वेशाच्च॥ आविष्कृतच्चेतयाः॥ खंतः पश्चात्तु केशि
रः वधं तिरवं संयथोस्थानं निवेशायंतीति कं वेधाः
सेतः पुनः शिरो धारिणः सेतः नेन्दुः चेसंच कुः
चकारो कांचिद्दृष्ट्वा समेकुमुष्टिरेच॥ तुयैलया श्रिताहि
न्येयंतिता स्वकरेण त्यं हि पाणयो हियुध्यंति॥ ततवी
णादिकं वाद्यं॥ आनद्धं मुरजादिकं॥ वंशादिकंतु सु
षिरं कांस्यतालादिकं घनं॥ तथोक्तं भारते॥ ततं चै
वावनद्धं च घनं सुषिरमेव च॥ चतुर्विधं तु विज्ञेय
मातोद्यं लक्षणान्वितं॥ आतोद्यं कथ्यते॥ चतुर्विध्य
मिदं वाद्यं वादित्रातोद्यनामकमित्यपि॥ यद्यपि स्वरे
तु निस्त्रिंशचंद्रहासासिरिष्टय इति कोशः स्वड्ग
पर्यायः तथाप्याकृतिसंनिवेशविशेषभेदभि
न्नतया पृथगुपन्यस्तः॥ यष्टादेशाः केचिदत्र भु
जाः संतीति खड्गादिभ्यो ष्टभ्यो अष्टस्वपृष्टसुपं

जन् कुर्वन् यथोचितं असुरसैन्यं क्षयं नाशं निन्ये प्रा
पयामास॥ यच्चारम्य ल॥८॥ ॥सोपि क्रुद्धो धुत
सटो देव्या वाहन केसरी॥ चचारासुरसैन्येषु वने
ष्विव हुताशनः॥८२॥ ॥इति अथ वा स च सिंहः क
तोषि विचिन्वति विचिन क्रियायां संबंधिनीयुः॥ स च
सिंहो महानादमुत्सृजं धुत केसरः॥ शरीरेभ्योमरा
रीणामसूनिव विचिन्वति॥८२॥ ॥स च सिंहो देव्याः
२९ सिंहश्च महानादमुत्सृजन् धुत केसरः अमरारी २९
णां सुरद्विषां शरीरेभ्यः सकाशात् असून् प्राणान्
विचिन्वतीव प्राणानुद्धृत्य यादिव॥ प्राणान् सं
हरतिव॥ विचिन्वतीति चिञ् चयने॥ विध्यदे लिङ
र्थे लट्॥ कर्तरि स्वरादिभ्यः श्नुः लेटोस्त॥ एव्ये
टोडाटावालिषः अडागमः छंदसो गुणाभावः॥
इको यणचि॥ नो कितु रुभ्योः सार्वधातुकयण
इतश्च लोपः॥ परस्मैपदेषु इति तु वार्ति नो ग

डुः श्रूयते अथवा विचिन्वतीति सप्तमी॥ स च सिंहश्च धुत
केसरः महानादमुत्सृजन् असुरान् व्यापाद्य तच्छरीरेभ्यः
प्राणान्विचिनोतीवेत्युत्प्रेक्षते॥ त तैश्च तस्मिन् सिंहे
अमरारीणां शरीरेभ्यः सकाशात् असून् प्राणान् वि
चिन्वतीव इतस्ततः संहरतीवेति वस्तादेव्या गणैश्च
तैरसुरैः सह युद्धं कृतं॥ तथा हि॥८३॥ ॥देव्या गणैश्च
तैस्तत्र कृतं युद्धं महासुरैः॥ यथैनां तुष्टुवुर्देवाः पुष्प
वृष्टिमुचो दिवि॥८३॥ ॥तत्र संग्रामभूमौ देव्याश्चं
कि कोपाः श्री विकारोप निश्वास संभूत गणैश्च तैरसुरैः
सह युद्धं कृतं॥ यथा दिवि स्वर्गे दिविषदः पुष्पवृष्टिमुचः
संतः एनां देवीं तुष्टुवुः॥ एवं ता पुष्पाणां वृष्टयः ताः
मुंचंति पुष्पवृष्टिमुचः युद्धं महासुरैः॥ अथैनां तुष्टुवु
रिति पाठे तु देव्या गणैश्च तैस्तत्र युद्धमभूत्मोलेः म
हासुरैः सम्यक् युद्धं कृतं॥ अथ समनंतरं पु
वृष्टिमुचो दिवि देवा दिविषदः॥ एतां युद्धभूमौ नां सा

सगणां अंबिकां तुष्टुवुः ॥ अहो इदं महाश्चर्यं ॥ यो ह्यते
मायाविनो महासुराः ते समस्ते काकिन्येव क्षयावुध्य
ते ॥ महासुरसैन्यान्यप्यनेकानि दशशः शतशः सहस्र
शः अयुतशः लक्षशः नियुतशः कोटिशः कोटिकोटिश
श्चक्षयंतयेकयैव भितानि तद्गणैकवंधा अपि तया अव
कायाबुध्यते ॥ ते च तद्बलारोषहुंकारज्वलज्ज्वलन
ज्वालावलीढाः क्षणे क्षणे भस्मीभवंति ॥ अथ चरण ३०
३० मंडले तद्बलाविरचितप्रचंडचक्राक्रोशि महायोद्
महासुरवपुर्लिंगाद्रुधिरौघमहानद्यः प्रवहंतीति ततो
मिस्तमद्भुताद्भुतचरितां लोकाभ्युदयैकफलोदयां अंबि
कां देवगणाः स्तुवंतीत्यर्थः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीमद्दक्षा
त्रिशंभु श्रीमन्नोमरान्वय श्रीमदुधरणात्मज श्रीशांतनु
श्चक्रवर्तिविरचितायां शांतनव्यां चंडीकामहास्यटीका
यां महिषासुरसैन्यवधविध्वंसको नाम द्वितीयोध्यायः
२ ॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ मंगमस्तु ॥

उत्सवचक्रुः ॥ ५९ ॥ ॥ क्षणेन तन्महासैन्यमसुराणां
तथांबिका ॥ निन्ये क्षयं यथा वह्निस्तृणदारुम
हाचयं ॥ ६० ॥ ॥ यद्वत् वह्निस्तृणदारुमहाचयं
४ क्षण क्षणेनैव मात्रेण क्षयं विनाशं नयते प्रापयते ॥ त
थातद्वत् अंबिका देवी असुराणां तत् प्रसिद्धं महा
सैन्यं महतीं सेनां क्षणेन क्षणमात्रेण क्षयं विना
शं निन्ये प्रापयामास ॥ नयते द्विकर्मकः ॥ तृणा
नि च दारूणि च तृणदारूणि तेषां महान् चयः
राशिः समूहः तं वह्निर्यथा तथैवेवं साम्यो ॥ ६० ॥
स चापि सिंहो महानादमुत्सृजन्धुतकेसरः ॥ ६१ ॥
न केवलमंबिकैवासुरसैन्यं क्षयं निन्येऽपि तु
सिंहश्च ॥ सप्रसिद्धो देव्याः वाहनीभूतो धुत
केसरः कंपितस्कंधकेसरः सिंहश्च महाना
दं महांतं नादं कठोरवलालकंठगर्जनं उत्सृ

याश्रृंगमिव। नजितस्वनेछिंगेनहीनाधिकतापिवा। उपमादू
दूषणायालंय त्रोद्वेगोन धीमतां॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुनेकं
त्रार्थःप्रदुर्शितः॥ प्रयोगतोनुसर्त्तव्याअनेकार्थाहि धातवः॥
यद्वायथातथावैवंसाम्ये॥२॥ तस्यछित्वाततोदेवीलीलयैव
नू वारोत्करान्॥ अद्यानतुरगान्बाणैर्यंतारंचैववाजिनां॥२॥ त
तोनंतरंदेवीसंयामेलीलयैवक्रीडयैव अनायासेनैवतस्य ॥१॥
॥३॥ चिक्षुरसंज्ञस्यमहासुरस्यशरोत्करान्बाणपुंजान्छित्वाखं
डयित्वातुरगान्घोटकान्बाणैर्जघान। अथचबाणैरेववाजि
नांघोटकानांयंतारंसारथिंचजघान। जहिंस। क्रीडालीलाचन
बो र्मच। स्त्रीणांविलासःविब्बोकविभ्रमाललितंतथा। हेलालीले
त्यमीहावःक्रियाःश्रृंगारभावजाः। नियंतावाजियंताचसूतःक्ष
त्ताचसारथिः॥३॥ ॥चिछेदचधनुःसद्योध्वजंचातिसमुछ्रितं॥

विव्याधचैनंगात्रेषुछिन्नधन्वानमाशुगैः॥४॥ ॥सादेवीसद्यः
सपदितत्क्षणएव आशुगैर्विशिखैः धनुःकोदंडंचिछेद। अ
छिदत्। अतिसमुछ्रितंअत्युन्नतंअत्यूच्चतरंध्वजंचकेतनंआशु
गैःचिछेदअछेत्सात्। छिन्नंधन्वधनुर्यस्यसतथाक्तः तंछिन्न
धन्वानंचिक्षुरंमहासुरंगात्रेषुसर्वावयवेषुचआशुगैरेविव्याध।
ताडयामास। व्यधताडने। ग्रिहज्यावयिव्यधीतिसंप्रसा
रणं। आशुगौवायुविशिखौ॥ धनुश्चापौदृढाज्ञेपुंसकेपि
अन्यथाधनुश्चापोधन्वशरासनेकोदंडकार्मुकमिपस्त्रिधा
नात्। पुंस्येवस्यात्। धनुर्वंशाविशुद्धोपिनिर्गुणःकिंकरिष्यती
तिवत्॥४॥ ॥सछिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥
अभ्यधावततांदेवींखड्गचर्मधरोसुरः॥५॥ ॥सचिक्षुरा
ख्योमहासुरःदेव्याछिन्नंधन्वधनुर्यस्यसःछिन्नधन्वावि
छिन्नःरथोयस्यसःविरथःहताःअश्वाःयस्यसःहताश्वःहतः

सारथिर्यस्य स हतसारथिः इहगयस्थः खड्गचर्मधरः सन्
तां देवीं हन्तुं अन्यधावत् उपाद्रवत् । खुगतौ । सत्तैर्वेगितायां
गतौ धावादेशो वक्तव्यः । यद्येवं सति तेः परस्मैपदत्वादात्म
नेपदं न स्यात् । स्यात्कर्त्रे रिक्रमे व्यवहार इति न स्यात् ।
न गतिहिंसार्थेभ्यश्च इति प्रतिषेधात् । अतश्च अन्वधावत
२ तां देवीमिति पपाठः यद्वा धावु गतिशुद्ध्योरिति येन तस्य २
स्वरितेत्वात् माक्षिकमस्यात्मनेपदमियत्तु अन्यधाव
तां देवीमिति निपाठ पाठं पठिन्तुणां । फलकोत्वी फलं
चर्म । गात्रत्राणं चर्ममयत्वात् चर्म धृञ् धारणे । ध
रतेधरः खड्गश्च चर्म च खड्गचर्मणी । सेनांगत्वादेकवद्भा
वः खड्गचर्मणोधरः खड्गचर्मधरः अन्यथा कर्मण्य
ण् स्यात् ॥५॥ सिंहमाहत्य खड्गेन तीक्ष्णधारेण मूर्द्धनि ॥
आजघान भुजे सव्ये देवीमप्यतिवेगवान् ॥६॥ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॐ नमश्चंडिकायैनमः ॥ ऋषिरुवाच ॥
सुमेधाः ऋषिः सुरथं राजानं चंडिकामहिमानमाचिवान् ॥
निहन्यमाने तत्सैन्यमवलोक्य महासुरः ॥ सेनानीश्चिक्षुरः
कोपाद्ययौ योद्धुमथांबिकां ॥१॥ ॥अथ महिषासुरसेना
नीः चिक्षुरः चिक्षुरसंज्ञकः महासुरः तत्सैन्यं तस्य महिषा
सुरस्य सैन्यं देव्या निहन्यमानं अवलोक्य वीक्ष्य कोपात्यो
द्धुमंबिकां देवीं ययौ जगाम । निहन्यमानमिति वर्त्तमाने
सामीप्ये वर्त्तमानवद्वेति लट् ॥ निहतमित्यर्थः ॥१॥
स देवीं शरवर्षेण ववर्ष समरेऽसुरः ॥ यथा मेरुगिरेः शृंगं तोय
वर्षेण तोयदः ॥२॥ ॥स चिक्षुरनामासुरः समरे संग्रा
मे शरवर्षेण निरन्तरप्रयुक्तबाणपातेन देवीं ववर्ष छादया
मास । कः केन कमिव । तोयं ददातीति तोयदः मेघः तोयव
र्षेण सततं प्रबद्धपाथः प्रपिततपातनेन मेरुगिरेः शृंगंय

राख्योऽसुरः शूलं त्रिशूलमायुधं जग्राह । अगृहीत् अ
स्त्री शूलं रुगायुधं ॥८॥ ॥ चिक्षेप च ततस्तत्तु भद्रका
ल्यां महासुरः ॥ जाज्वल्यमानं तेजोभि रविबिंबमि
वांबरात् ॥९॥ ॥ ततस्त्रिशूलग्रहणानंतरं चिक्षु
॥३॥ राख्यो महासुरः तत् आकृष्टहीतं त्रिशूलं भद्रकाल्यां दे ॥३॥
व्या विषये चिक्षेप । अक्षेप्सीत् । क्षिप प्रेरणे । कीदृशं
त्रिशूलं अंबरात् आकाशात् अंबरमाक्रम्यामाक्रम्य
तेजोभिः रविबिंबमिव जाज्वल्यमानं देदीप्यमानं
अत्यर्थं अतितरां ज्वलद्रूपमित्यर्थः ॥ कर्मणि ल्य
ब्लोपे पंचमी ॥ स्वकृयातेजोभिरविबिंबमित्यपरो
रीतिर ल्लोपं ब्लोपे परवे स्पर्द्धी पीणः ॥ तेजोभिरविबिंब
मिवेत्यत्र दीपपाठे पि ध्रुवेः सूर्यस्य बिंबमिवेत्यर्थः ॥ अ
२

वयः शोलमेषा कीदृश्य भिधानात् । अंबरमंततेसनंतं गच्छ
ति अंबरादिति प्राहुः ॥ तेन तु रविबिंब विशेषणं द्रष्टव्यं ।
नद्या चसा कालस्य कालोऽग्निरद्रुस्यस्त्री काली चेति षड्
काली यद्वा काली चंडिका ॥८॥ दृष्ट्वा तरापतच्छूलं देवी
शूलमसुंचत । तेन तच्छतधा नीतं शूलं सच महासुरः ॥९॥
ततश्चिक्षुरप्रयुक्तं आपतत् आगच्छत् शूलं क्रमे दृष्ट्वा दे
थं वीत्वरया यं शूलं अमुंचत । प्रयुक्तवती तेन देव्या अंबिकया
प्रयुक्तेन शूलेन ततश्चिक्षुरप्रयुक्तं शततधा शतप्रकारे
चूर्णितां नीतं प्रापितम् नत्कत । न केवलं चिक्षुर संबंधिशू
लमेव शतधा चूर्णतां नीतं अपितु स चिक्षुराख्यमहासु
रः देव्या प्रयुक्तेन शूलेन शततधा चूर्णितां नीतं नीत
वान् इत्यर्थः ॥ अस्त्री शूलं रुगायुधं । अमुंचत् मुचॢ मो
क्षणे । त्वरितेन ॥१०॥ ॥ हते तस्मिन् महावीर्ये महिषस्य चमू

पतौ। अजगाम गजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः॥१०॥
महिषस्य महिषासुरस्य चमूपतिः सेना— अपेतस्मिन्
चिक्षुरे चिक्षुराख्ये महासुरे देव्या हते संग्रामे देव्या ह
ते सति चामरो नाम त्रिदशार्दनः अमरहिंसकः महा
सुरः गजारूढः सन् देव्या सह संग्राममपि तु आजगा
॥५८॥ म आययौ आगतवान्। वीर्यबलं प्रभावश्च अर्द
यति हिनस्ति अर्दनः त्रिदशानामर्दनः १० सोपि नि ॥५८॥
क्षिप्तुमोचाथ देव्यास्तामंबिकाद्रुतं। हुंकाराभिहतां भू
मौ पातयामास निःप्रभां॥११॥ ॥अथ सः चामरोपि
चामरनामा महादैत्यः देव्याः प्रतिघातनाय शक्तिं
आयुधविशेषं मुमोच उत्ससर्ज चकार॥ अथांबिका
देवी द्रुतं शीघ्रं सत्वरं हुंकाराभिहतां अत एव निः
प्रभां तां। चामरप्रयुक्तां शक्तिं भूमौ पातयामास भ

अतितरां वेगवान् अतिवेगवान् स चिक्षुरः सेनानी अ
सुरः तीक्ष्णा तिग्मा धारा यस्य तेन तथोक्तेन खड्गेन मं
डलाग्रेण सिंहं आहत्य प्रहृत्य देवीमपि सव्ये वामे भु
जे आजघान प्रजहार। सकर्मकत्वात्सरागकर्मकत्वाच्चा
ङ्गयमहन इत्यात्मनेपदाप्राप्तिर्वामे शरीरे सव्यं स्या
दपसव्यं तु दक्षिणं॥६॥ ॥तस्याः खड्गो भुजं प्राप्य प
फाल नृपनंदन॥ ततो जग्राह शूलं स कोपादरुणलो
चनः॥७॥ ॥सुमेधा सुरथं संबोधयति। हे नृपनंद
न हे राजन् निशामय तत्। तस्याः देव्याः वामं भुजं प्राप्य
चिक्षुराख्यमहासुरप्रयुक्तः खड्गः मंडलाग्रः पफाल।
भिन्नफला विशरणे विशरणार्थ चूर्णीबभूव। विशीर्णो
भूत्। ततः खड्गभंगानंतरं कोपादरुणलोचनः स चिक्षु

तेसति अनंतरं सिंहः पंचास्य उच्चैः समुत्पत्यसम्यगुत्प्लु
त्य गजस्य कुंभौ तयोरंतरं मध्यं तस्मिन् गजकुंभां
तरे स्थितः सन् तेन त्रिदशारिणा सुरद्विषा चामरेण
समं उच्चैर् नितरां बाहुभ्यां प्रवर्तितेन युद्धेन नियु
द्धेन संप्रहारेण युयुधे संप्रजह्रे। युधतेरनुदात्ते
॥५॥ त्वादात्मनेपदं। कुंभौ तु पिंडौ शिरसस्तयोर्मध्ये वि ॥५॥
दुः पुमान्॥१३॥ युध्यमानौ ततस्तौ तु तस्मान्नागा
न्महीं गतौ॥ युयुधातेतिसंरब्धौ प्रहारैरतिदारुणैः॥१४॥
ततौ बाहुयुद्धप्रवर्तितनस्तु युध्यमानौ तौ सिंहचाम
रौ तस्मान्नागात् गजात् संक्रान्तौ महीं भूमिं गतौ
संतौ अतिदारुणैः भयंकरैः प्रहारैः अतिसंरब्धौ

नितरां क्रोधाविष्टौ युयुधाते संग्रामयांचक्रतुः। संप्रवी
रंभिः क्रोधार्थः युयुधाते अतिसंरब्धौ इति छेदः मणी
वादित्वात्प्रगृह्यत्वान्नावादेशक्त्तिभावाभावादेङः पदां
तादिति पूर्वरूपमेव। अथवा शिष्टप्रयोगतः संज्ञापू
र्वको विधिरनित्यः। ओर्गुणानित्यत्वतः स्वायंभुवप्र
योगवत्॥१४॥ ॥ततो वेगात्खमुत्पत्य निपत्य च
मृगारिणा॥ करप्रहारेण शिरश्चामरस्य पृथक्कृतं॥१५॥
ततो युद्धरसावेशात वेगाज्जवात् खं अंतरिक्षं उत्पत्य
उत्प्लुत्य पुनर्वेगान्निपत्य च मृगारिणा मृगशत्रुणा सिं
हेन चामरस्य चामरनाम्नो महासुरस्य शिरो मस्त
कं करप्रहारेण करेण कृतः प्रहारः ताडनं तेन पृथक्

कृतं द्विधाकृतं छिन्नं। प्रवाहजवयोर्वेगो विरुध्रुत्रा निप्र
वर्तने ॥१५॥ उदग्रश्च रणे देव्या शिलावृक्षादिभिर्
हतः ॥१६॥ रणे देव्या शिलाभिः पाषाणैः वृक्षैस्त
रुभिश्चादिशब्दाद्धनुराद्यायुधैश्च उदग्रः उदग्राख्यो
महासुरः हतः अधा निव्यस्तं कृतः ॥१६॥ दंतमुष्टि
॥६६॥ तलैश्चैव करालश्च निपातितः ॥१७॥ ॥करालेना ॥६६॥
मा महासुरः च चाव द्धा — सैन्यः दंतमुष्टितलैः दंतै
मुष्टिभिः तलैः चपाद्दतखड्गाद्यैरायुधैश्च रणे सिंह
नराणैर्दिव्या च निपातितः न्यधा निव्यस्तं कृतः ॥पाणौ
चपेट प्रतल प्रहस्ता विस्तृतांगुलौ। दंतैः सहिता मु
ष्टयः दंतमुष्टयः दंतमुष्टिभिः सहितैः [illegible]लाः दंत

चं ग्रायां चकार ॥११॥ ॥भस्मां शक्तिं निपतितां दृष्ट्वा क्रो
धसमन्वितः ॥ चिक्षेप चामरः [illegible] शूलं बाणैस्तदपि साछि
नत् ॥१२॥ ॥चामरः चामराख्यो महासुरः आत्मयां
शक्तिं आयुधं देव्या भस्मी चूर्णितां भूमौ निपतितां प्र
दृष्ट्वा च दृष्ट्वा क्रोधसमन्वितः अप्रतिहतशक्तिः शक्ति
रघ मदीयाहतं दृग्वस्थामा दिति क्रोधान्मूर्छितः स
न्देवी प्रति शूलं चिक्षेप मुमोच तदपि चामरादेत्य प्रय
क्तं शूलं सा देवी बाणैश्छिनत्। खंडयामास। छिदिर् द्वैधी
करणे। भूतानद्यतने लङ्। छिद्धिः षयेपिक्कुविद्दत्ति।
पुराकल्प एतदासी दिति भाष्यकार प्रयोगाल्लिंग
दियाकु ॥१२॥ ॥ततः सिंहः समुत्पत्य गजकुंभां
तरे स्थितः ॥ बाहुयुद्धेन युयुधे तेनोच्चैस्त्रिदशारि
णा ॥१३॥ ॥ततस्तु देव्या चामरीये शूलेभिन्ने च चूर्णि

त्रिनेत्रापरमेश्वरीचंडिकादेवीरणेक्रुद्धासतीभिंडिपालेनह
स्ताक्षेप्यलगुडेनबाष्कलंनाममहासुरंजघानाजिहिंस।व्य
स्तंचकार।भिंडिपालंखुगस्तुल्यो।रिष्टिः।चक्रपाणिकाष्ठोच्चाभिं
डिपालस्कगोफणिरितितुभिंडिपालव्याख्यानमम्लमय
व्याख्यानम्।—पेस्यंप्रेक्षावद्भिः॥तथापरमेश्वरीबाणैःताम्रं
नाममहासुरंजघानव्यस्तंचकार।तथापरमेश्वरीबाणैरंधा
॥८॥ कंनाममहासुरंजघानव्यस्तंचकार।तथापरमेश्वरीबाणै ॥८॥
रेवउग्रमास्यंमुखंयस्यतंउग्रास्यनाममहासुरंजघानव्य
स्तंचकार।तथापरमेश्वरीबाणैरेवउग्रंमहावीर्यंयस्यतंउग्र
वीर्यंनाममहासुरंजघान।चक्राद्वाससैन्यंतंव्यस्तंचका
र।विगतःअसवःप्राणाःयस्मात्व्यसुःअव्यसुंव्यसुंतथा
चकारेतिव्यस्तंचकार।त्रिनेत्रंचेतिपाठेपरमेश्वरी।त्रीणि
नेत्राणियस्यतंत्रिनेत्रंनाममहासुरंत्रिशूलेनजघा
न।चक्राद्वाससैन्यंतंव्यस्तंचकारेतिव्याख्यातव्यं।पर
माईश्वरी।त्र्यक्षोतेराशुकर्मणिवरदैत्योपधायाः॥यद्वाप

रमेश्वरस्यस्त्रीपरमेश्वरी॥२०॥बिडालस्यासिनाकाया
त्पातयामासवैशिरः॥२१॥ रणेदेवीअसिनाखड्गेन
बिडालनाममहासुरस्यशिरःमूर्द्धानंकायात्शरी
रात्वेगव्याप्तितःपातयामास।प्रेष्यंयामास।दुर्द्ध
रंदुर्मुखंचोभौशरैर्निन्येयमक्षयं॥२२॥रणेदेवीशरै
र्दुर्द्धरंनामदुर्मुखंचनामउभौमहासुरौकर्मणीय
मक्षयंयमस्यगृहंद्वितीयंकर्मनिन्येप्रापयामास।
नयतिर्द्विकर्मकःप्रयोपक्ष्मणिकल्पांतेःनिलयेऽप्य
येपिच॥२२॥ कालंचकालदंडेनकालरात्रिरपा
तयात्॥२३॥ ॥कालंनाममहासुरंकालरात्रिं
बिकाकालदंडेनआपातयात्॥प्राप्नयत्॥२३॥
उग्रदर्शनमस्त्युग्रैःखड्गपातैरपातयत्॥२४॥उग्रद
र्शनंनाममहासुरंअस्त्युग्रैःखड्गपातैःकालरात्रिं
बिकाआतडयत्तउआधावेशुरारिः२४॥ ॥

असिनेवासिलोमानमछिदत्सारणोत्सवे ॥२५॥
साकालरात्रिरेविकारणोत्सवे असिनेवअसिलो
मानंनाममहासुरंअछिदत्अछेत्सीत ॥२५॥ गणैः
सिंहेनदेव्याचक्षयस्वेजाकृतोध्वैः ॥२६॥ ॥द्वि
जत्वसिंहैनादःस्यात।कालचेसादिश्लोकद्वयंकेचि
त्पठंतिकेचिन्न ॥२६॥ ॥एवंसंक्षीयमाणेतुस्व
॥८॥ सैन्येमहिषासुरः॥माहिषेणस्वरूपेणत्रासयामा ॥८॥
सतान्गणान् ॥२७॥ ॥एवंप्रागुक्तप्रकारेणस्वसैन्ये
आत्मीयसैन्येत्वयंक्षीयमाणेसतिमहिषासुर
स्तदसहमानःसन्माहिषेणमहिषसंबंधिना
महिषाकारेणस्वरूपेणतान्देवीसंबंधिनोग
णान्त्रासयामासउद्वेजयामास ॥ संक्षीयमा
णइतिक्षिस्ययेभ्वादिरकर्मकःपरस्मैपदीइहतु

मुष्टितलाः ते प्राण्यंगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥ दंतोगज
दंतः तेनमितोमुष्टिःक्षुरिकामुष्टिः तस्यतलैःभाग
देशैः क्षुरिकाधाराविशेषैश्चनिपातितेनइत्यपि
व्याख्यानं ॥ केचिद्दंतमुष्टितलैरितिसमस्तपाठेत्व
दंतमुष्टितलंयेषांगणेस्तिमुष्टितलाःतैर्निपाति
ना ताइतिव्याख्याति ॥१७॥ ॥देवीहत्वागदापातै
श्चूर्णयामासचोद्धतं ॥१८॥ रणेहत्वादेवीउद्धतना
ममहासुरंचशब्दात्ससैन्यंगदापातैश्चूर्णया
मास ॥ सपिपेषपरासुमकार्षीत् ॥१८॥ ॥बा
ष्कलंभिंडिपालेनबाणैस्ताम्रंतथांधकं ॥ उग्रास्य ५
मुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुं ॥१९॥ ॥त्रिने
त्राचत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी ॥[illegible]१॥

द्वे। स तथा अन्यांश्च शृंगाभ्यां विषाणाभ्यां विदारि
तान् भेदितान् गणान् भूमौ पातयामास। दारितेति
न्नभेदितौ। स तथा वेगेन कांश्चित् अपरान् गणान् भू
मौ पातयामास। स तथा महिषः नादेन ध्वनिना
कंठगर्जनेन च अपरान् गणान् व्याकुलचित्तान् भू
॥ ९ ॥ मौ भ्रमणेन पातयामास। स तथा अपरान् गणा ॥ ९ ॥
न् भ्रमणेन परिवेगाग्रतः पार्श्वतश्च भूतले पात
हि यामास। स महिषः तथा अन्यान् गणान् नि
श्वासपवनेन निश्वास एव पवनः वायुस्ते
न पातयामास। भूतले॥ २८॥ ॥ निपात्य प्र
मथानीकं भ्यधावत सोऽसुरः॥ सिंहं हंतुं महा
न्य

देव्याः॥ २९॥ ॥ स च महिषोऽसुरः महादेव्याः अंबि
कायाः प्रमथानां पारिषदानां अनीकानि सैन्यानि
सैन्यानि प्रमथगणान् निपात्य भूमौ नितरां
पातयित्वा तस्याः सिंहं पंचास्यं हंतुं हिंसितुं अभ्य
धावत् अभिमुख्येनाधावत्। आड्वन्। आद्रीकृत।
धावु गतिशुद्ध्योः लङ् स्वरितेत्वादात्मनेपदं। वरू
थिनी बलं सैन्यं चक्रं चानीकमस्त्रियां॥ ततः
प्रमथगणमथनतः सिंहहंतुमागमनतश्च महि
षे महिषासुरे विषये ऽबिका चंडिका कोपं चक्रे
क्रोधं व्यधादित्यर्थः॥ कोपं चक्रे ततो ऽबिका इति॥
सोपि कोपान्महावीर्यः खुरक्षुण्णमहीतलः॥
शृंगाभ्यां पर्वतानुच्चांश्चिक्षेप च ननाद च॥ ३०॥

महावीर्यः समहिषो महासुरः खुरक्षुण्णमहीतलः ॥
स नेयोद्धुं क्रोधात् कोपात् अत्र कूपारं शाकानिधि
ष्ठकृष्टाग्रं स्रोणि नागः स्तन उच्चैर्न्नोलिहान्यास्पगा
न्यां उच्चैर्न्नलिहान् पर्वतान् उच्चैर्न्नलिहं मुकु
टं इति देव्या मुख्यो विक्षेप च । उच्चैः क्षेपसीन । अ
थवो स्वैनै नादश्च । गलगर्जनं चोच्चैश्चकार ॥ वी ॥१०॥
र्यं बलं प्रभावश्च बलं प्राण सामर्थ्यमिह वीर्य
॥१०॥ संपन्नः सबलवान्महिषो ऽतितरामितियावत् ॥२०॥
वेगभ्रमणविक्षुण्णमही तस्य व्यशीर्यत ॥२१॥ ॥
तस्य महिषस्य महासुरस्य वेगेन जवेन युक्तं भ्र
मणं तेन विक्षुण्णा विनोपूर्ण संपिष्टा मही व्यशी
र्यत स्वयमन्मेव विदीर्णाभवत् ॥ श्रृंगसायां

न्मेघगं तोत भोवि लप्यथोऽधिव क्षसांग्ने नाभु
ल्केक्षीयते कर्म ॥ क्षियते चास्य कर्मणीति
यावत् ॥ सकर्म कत्ते स्ति कर्म कर्तरि लुङ्
रोगन चोकर्म वत् ॥ कर्मणा तुल्य इति येको
स्य नेपदः लृत सार्व धातुकयोः दीर्घस्त्र
पं ॥२०॥ ॥ कांश्चितुंडप्रहारेण खुरक्षेपै
स्तथापरान् ॥ लांगूलताडितांश्चान्यान् शृं
गाभ्यां च विदारितान् ॥२८॥ ॥ वेगेन कांश्चि
दपरान् नादेन भ्रमणेन च ॥ निःश्वासपवने
नान्यान् पातयामास भूतले ॥२९॥ ॥ स महि न१०
षासुरः तुंडप्रहारेण तुंड ओष्ठ घातेन कांश्चि
त् कान् गणान् देवी संपज निर्जान् रणा श्च
रान् हतले पातयामास ॥ पुच्छास्त्री लेप श्रृंगा

सप्तशतिः॰ न्नाभ्रखंडखंडं ययुर्घनाः ॥२३॥ ॥घनाभ्रमहां टीकृत॰
तोमेघाः तेनमहिषेणधुतान्यांशृंगान्याविभिन्नाः वि
दारिताः संतः खंडखंडं न्नानूल्लंययुः प्रापुः महिषे
ण धुतशृंगविदारिताः महांतोपिमेघाः खंडप्रकाराः
खंडसदृशाः संतः खंडसादृश्यंययुरित्यर्थः प्रका
रेणगुणवचनस्येति । अधिकस्याल्पसादृश्ययुण
वचनस्येतिद्वित्वम् ॥ खंडखंडं ययुरितिपाठे कर्मधा
॥३१॥ रयवदुत्तरेषु इति विकल्पेन कर्मधारयवत्त्वातिदेशात ॥३१॥
द्विरुक्तयोर्भागयोर्मध्ये पूर्वभागसंबंधिन्याः वि
भक्तेर्लुक् ॥२२॥ ॥श्वासानिलास्ता विशीर्णानि
पेतुर्नभसोऽचलाः ॥ श्वासानिलास्ताः शतशोनि
पेतुर्नभसोऽचलाः ॥ श्वासानिलाहताः शीर्णानिपे
तुर्नभसोऽचलाः ॥२४॥ इतिपाठत्रयं । तस्यमहि
षस्यरोषजाः श्वासा एवं अनिलाः वायवः तैः अ

शो५।

स्ताः क्षिप्ताः अतएवविशीर्णाः चूर्णीभूताः अचलाः
पर्वताः नभसः सकाशात् निपेतुः निपतिताः यद्वा श्वा
सानिलास्ताः शतशः शतंशतंशः संख्यैकवच
नाच्चवीप्सायांशस्प्रत्ययः । यद्वा श्वासानिलाहताः
शीर्णाः श्वसानिलैराहतास्ताडिताः इत्यनुसंधे
यं । शीर्णाः चूर्णीभूताः ॥२४॥ ॥ इतिक्रोधस
मा ध्मातमापतंतं महासुरं ॥ दृष्ट्वा सा चंडिकाको
८ पं तद्वधाय तदाकरोत् ॥२५॥ ॥ इति श्रा गुरुकरि
स्या क्रोधं समाध्मातं क्रोधाग्निसंतप्तं क्रोधेनस
मंताद्याविष्टमासमंतात् दृष्टं अभितं आपतंतं आपा
यांतं महिषासुरं दृष्ट्वा वीक्ष्य तदा तद्वधाय महि
षवधाय महिषं वधितुं हंतुं चंडिकादेवी कोपमक
रोत् ॥ वधार्से हिंसार्थे इति वधि प्रकृते संतरं ज
निवधाभ्येति वधि ग्रहणे दवसीयते तद्वधायेति ॥
तस्य वधनं वधः तद्वधः भावे घञ् ॥

जानिवध्योऽस्येयत उपपायादुर्द्धाभावः ॥ क्रिया
र्थोपपदस्य कर्मणि स्थानिन इति चतुर्थी ॥ तद्
धयिष्यतु कोपं क्रोधमकरोत् ॥ अकुप्यत् ॥ चंडि
का वै ॥ चंडीति चंडते वा चंडिका ॥ ३५ ॥ ॥ सा क्षि
प्त्वा तस्य वै पाशं तं बबंध महासुरं ॥ तत्याज्य
माहिषं रूपं सोपि बद्धो महामृधे ॥ ३६ ॥ ॥ क्षि
यते स्मिन् वीरैः क्षेपं युद्धं तत्र महति मृधे सा
२२ चंडी देवी तावत् तस्य महिषस्य महासुरस्य बधा २२
य वै प्रसिद्धं ॥ वरुणादेवी प्राप्त पाशं आयुधं क्षि
प्त्वा प्रवर्तितं माहिषं माहिषासुरं सं बबंध अथ स
पाशबंधमसौ हि महिषं माहिषरूपं तत्याज्य उपा
क्षीत् ॥ ततो नुससंहतक माहिषाकारे मायया
क्षि तो दृश्यते पशुः ... पोत्री वा प्र
शस्तः प्रथमपक्षे मृगो ... अथ देव्या
पाशेन सोपि बद्धो नाहित ॥ ३६ ॥

न्यादिः परस्मैपदी विपर्वीकर्मकः इहं तु अंतर्भा
वितण्यर्थविवक्षायां विशीर्यते मघः स्वयमेव
विशीर्यते से तु स्वयमेवेति व कर्मकर्त्तरि लि
ड्रूपं ॥ ३१ ॥ ॥ लांगूलेनाहतश्चाब्धिः प्ला
वयामास सर्वतः ॥ ३२ ॥ ॥ किंच तस्य महिषस्य
लांगूलेन पुच्छेन आहतस्ताडितोब्धिः समुद्रः स
र्वतः सर्वत्र पृथिव्यां सकलजनं तां प्लावयामा
स ॥ वारिपूरमग्नां चकार ॥ तसिप्रकरणे आ
द्यादिभ्यः उपसंख्यानमिति याधिकरणे तसिः ॥
यद्वा कर्मणि ल्यब्लोपे पंचमी ॥ सर्वां पृथिवी
प्राप्य सर्वतः सर्वां पृथिवीं प्राप्य प्लावयामा
समज्जयामासस्यथी ॥ ३२ ॥ धुतशृंगविभि

णार्थेभ्यः परे निःश्वाससम्भवो भवत इति वक्तव्यं ॥२८॥
तत एवाशु पुरुषं देवी चिच्छेद सायकैः ॥ तं खड्गचर्म
णा सार्द्धं ॥२९॥ ॥ ततः खड्गपाणेः पुरुषस्य दर्श
नानंतरमेव देवी आशु सत्वरं सायकैः आशुगैः खड्
ग चर्मणा सार्द्धं तं खड्गपाणिं पुरुषं कंठे चिच्छेद ॥
खड्गं च चर्म च पुरुषं च सायकैः चिच्छेदेति समुच्चयेन तं
सार्द्धमित्युक्तं ॥ खड्गश्च चर्म च खड्गचर्मं ॥ सेनाग
त्वादेकवद्भावः ॥ तेन सार्द्धं ॥ फलकोऽस्त्री फलं चर्म
चर्मभेद्यं चर्म ॥ गाचत्रापि हस्तग्राह्यफलके ॥३४॥
ततस्सोऽपि महागजः ॥ करेण च महासिंहं तं चक
र्ष जगर्ज च ॥३०॥ ॥ ततः पुरुषपतनतः स कोपेन तु
महासुरः महागजोऽभवत् ॥ स च महागजः करेण ह
स्तेन शुंडादंडेन तं प्रसिद्धं देव्याः वाहनं सिंहं
चकर्ष आकृष्टवान् ॥ जगर्ज च ॥ बृंहितं चकार
बृंहितं करिगर्जितं ॥ गज शब्दार्थेः ॥ भ्वादिः परस्मैपदी ॥
गजः सिंहं चकर्षेति हि महासुरविनाशस्य चकोप
युक्ततः ॥ प्रसिद्धिवैपरीत्यात् ॥ ● ॥ ॥ कर्षतस्तु
करं देवी खड्गेन निरकृंतत ॥३१॥ ॥ ततो देवी तु
पुनः सिंहं कर्षतः आक्षिपतः आहरतः तस्य महासु
रस्य करं शुंडादंडं खड्गेन चंद्रहासेन निरकृंतत ॥ नि
कृत्या छेदने ॥ कृती छेदने परस्मैपदी ॥ यदप्यधुः
कृंतति कृंतनो ॥ इति वेष्टने छेदने कमाल इति ॥ इह
तुदादस मात्मनेपदं ॥ कृषयभ्वादस्य पदमनुकु
र्वंति ॥ अन्यथा निरकृंतदित्येव स्यात् ॥ कर्षत
स्तु करं देवीति पाठे कर्षतो गजस्य सकरः प्रसि
द्धः त करः व्याख्या ॥ इह स महासुरः प्राङ्मु
माह वक्षमः ॥ महिषो भूत्वा ततो व्याघ्रः खड्गपोत्री

हरिः पुमान् ॥ गजोथ महिषो भूयो मायावी स म
हामृधे क्षोवेदयितुं आह ॥ ३१ ॥ ॥ ततो महा
सुरो भूयो माहिषं वपुरास्थितः ॥ तथैव क्षोभ
यामास त्रैलोक्यं सचराचरं ॥ ३२ ॥ ॥ ततः ग
जरूपं तत्तु साग ॥ अनंतरं भूयः पुनरपि महासुरः
माहिषं वपुराश्रितः ॥ आस्थितवान् सन् तथैव पू
२८ र्ववदेव प्राग्माहिषः सन् तथैव त्रैलोक्यं क्षोभया २८
मास क्षोभं प्रापयामास ॥ तथैव सचराचरं त्रै
लोक्यं लोकत्रयं क्षोभयामास ॥ ३३ ॥ भूत इति
ष्टसेवायां ॥ से नानुसरणं गति बिभ्रो मइति क
र्तरि क्तः ॥ आस्थितइति पाठे तु आङ्पूर्व स्थितिष्ठति
प्रतिज्ञानार्थः सकर्मकः ॥ गत्यर्थकर्मकाश्लि
षशीङ्स्थासे यादि कर्तरि क्तः ॥ वपुरास्थितः

ततः सिंहोऽभवेत्सद्यः ॥ ३४ ॥ ॥ ततो महिषादिरूप
परित्यागानंतरं स महासुरः मायावी चालद्धः
सपदि देख्यासमेयो सुःसिंहोऽभवत् ॥ ३५ ॥
यावत्तस्यां बिकाछिरः ॥ छिनत्ति तावत्पुरुषः
खड्गपाणिरदृश्यत ॥ ३६ ॥ ॥ ततः अंबिकादे
वी तस्य मायामयसिंहस्य शिरः कृन्तनं यावत्
तु यावता कालेन छिनत्ति छेत्स्यति तावत् तावद्
वैतावत्येव काले समायावी महासुरः खड्गपा
णिः पुरुषः प्रादुर्भवेत् ॥ अदृश्यत दृक्षत दृश्ये
तिरोषः ॥ यावच्छिनत्तिइति भविष्यतिकाले
यावत्पुरा निपातयोर्लट् [illegible] हेधीकरणे
सेधातिः यावत्तावत्साकल्पेऽवधौ मानेऽवधा
रणे ॥ खड्गःपाणौ यस्य स खड्गपाणिः ॥ प्रहर

जंगमात्मकं त्रैलोक्यं क्षोभयामासेत्यर्थः ॥ य
द्वा चराचरं जंगमसहितं त्रैलोक्यं क्षोभया
मासेत्यर्थः ॥ चर गत्यर्थः ॥ चरिचलिपतिवदी
नामभ्याकाभ्यासस्येति पचाद्यचि वा द्विर्भावे
अभ्यासस्य च आगागमः ॥ आग्विधिसामर्थ्या
द्धलादिशेषभावः ॥ अन्यथा ह्यागमादेशयो
र्द्वित्वाभावादागमलिंगमपार्थकं स्यात् ॥
चरेश्च जंगमं चरं च सम्मिगं चराचरं ॥ ३३ ॥

ततः क्रुद्धा जगन्माता चंडिका पानमुत्तमं
पपौ पुनः पुनश्चैव जहासारुणलोचना ॥ ३४ ॥
पीतपेयपानं कर्मणि ल्युट् ॥ ततस्त्रैलोक्यक्षोभ
णतः जगन्माता जैता जननी जगद्धिता चं
डिका देवी क्रुद्धासती अत एवारुणलोचना

॥

अरुणलोचनेयस्याः सा उत्तममुत्तमं पानं मधु
पुनः पुनः पपौ पानेनलीलया मध्वेव पपौ ॥ पुनः
पुनश्च जहास एव युद्धं तृणगणयामास ॥ हास हसने
लिट्यत्तपोर्णल् ॥ पापतविहितउर्णलि ॥ वीरपानं
चकारेत्यर्थः ॥ वीरपानं तु यत्पानं वृत्ते भावि निवा
रणे ॥ वीराणां कर्त्तव्यं मद्यपानं वीरपानं ॥ मुहुः पु
नः पुनः शश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ घटयुता
युतो स्नानं मधु मासो पद्राक्षं ॥ एकैकश्वास तश्चं
डी पपौ वसरणौ सव ॥ ३४ ॥ ननर्द चासुरः सो
पि बलवीर्यमदोद्धतः ॥ विषाणाभ्यां च चिक्षेप
चंडिकां प्रति भूधरान् ॥ ३५ ॥ बलेन सा
मर्थ्येन वीर्येण प्रभावेन तेजसा मदेन हर्षेण
गर्वेण च उद्धतः ॥ अविनीतः निर्भयो दृप्त

टः। समहिषः असुरोपि च ननर्द च कंठगर्जनं चका
र॥ ननर्द गर्जशब्दो च चंडिकां प्रति भूधरान् गिरीन्
विषाणाभ्यां शृंगाभ्यां चिक्षेप च॥ प्रक्षिप्तवान्
अविनीतः समुद्धतः स्वेच्छया सामर्थ्यं सैन्येषु
बलनाशकसीरिणो॥ वीर्यबलं प्रभावश्च॥
सा च तान्प्रहितांस्तेन चूर्णयन्ती शरोत्करैः।
१६ उवाच तं मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरं॥ १६
सा चेति कोप तेन महिषेण महासुरेण प्रहिता
न् क्षिप्तान् तान् भूधरान् गिरीन् शरोत्करैः उत्से
पैः प्रक्षेपणैः चूर्णयंती निष्पेषयंती सती तं म
२० हिषासुरं मदरागाकुलाक्षरं यथा स्यात्तथा उवाच॥
मदात् मधुपानजात् उद्धूतो मुखरागः कषाय
भावस्तेन आकुलानि अक्षराणि वर्णा यस्मिन्

मद्धोद्धूत

आगीछूतकानूसनुत्रैलोक्यं क्षोभयामासेत्यर्थः॥
अस्यके सा विसर्गे पाठे तु आउ स्थः प्रीति ज्ञाने
इश्वास्त्रलिपदं॥ कर्तरीत्वद्भु॥ स्वेच्छया धोदिद्धे सा
कारूस्यइ हंसिचः किंचच॥ तेन गुणाभावः कृ
स्वादगास्तितसिचोलोपः॥ त्रैलोक्यं सचराचर
मित्यत्र त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं चातुर्वर्ण्यादित्वा
त्स्वार्थे ष्यञ्॥ सह लिंगेन तु समहासुर इत्यर्थः॥
चराश्च देवाद्यः अचराश्च पर्वतादयः चरा
चरं॥ सर्वो द्वंद्वो विभाषया एकवद्भवति॥ चराच
रात्मकं त्रैलोक्यं समहासुरः क्षोभयामासे
त्यर्थः॥ यद्वा चराचरश्च चराचराः तैः सहि
तं त्रैलोक्यं क्षोभयामास तत्कीदृशं चरा
चरं॥ चरं जंगमात्मकमित्यर्थः॥ समहासुरः

गर्ज गर्ज यावदहं मधु पिबामि यावत् तत्क्षणेन मधुपा स्यामि
तावत्तत्क्षणं त्वमपि कं० गर्जनं कुरु ॥ कुरु ॥ तावदेव
तवायुः ततः क्षणांतरे मया देव्या त्वयि हते महिषासु
रे अस्मिन्कुले सति अत्रैव संग्राम भूमावेव ॥ अत्रैव
स्मिन्क्षणे वसरे आशु अवलंबितं देवताः इंद्रा
दयोपि देवाः गर्जिष्यंत्याशानंदतो गास्यंति गर्जितावे
ल इदं पिबामीति पापाने भविष्यति काले यावत् ॥ पुरा
निपातयोर्लट् ॥ अतिहीनम् ० यथाजातं ॥ मृत्यैधे वे
चत्वारिंशः ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ऋषिः सुरथं रा
जानं वाक्यमूचिवान् ॥ ३८ ॥ ॥ एवमुक्त्वा समुत्पत्य
साऽऽरूढा तं महासुरं ॥ पादेनाक्रम्य कंठे च शूलेनैन
मताडयत् ॥ ३९ ॥ ॥ सा देवी एवं उक्त्वा समुत्पत्य
उत्प्लुत्य तं महिषं महासुरं आरूढा आरूढ० वलीसती ॥
एनं महिषं महासुरं कंठे च कंठप्रदेशे एवमेकेन पा

देन आक्रम्य शूलेनायुधेन अताडयत् ॥ तड आघाते चु
रादिः आरूढा हेतुगर्भ गत्यर्थाकर्मकेष्वादिना कर्त्तरि क्तः ॥
एनमित्यत्रादेशो रूपभेदमेतदोरन्यतरस्यां ॥ ३९ ॥ ॥
ततः सोपि पदाक्रांतस्तया निजमुखात्ततः ॥ अर्द्धनि
ष्क्रांत एवासीद्देव्या वीर्येण संवृतः ॥ ४० ॥ ॥ ततोनं
तरं महिषो महासुरः तया देव्या पदा पादेन आक्रांतः
शूलेन ताडितः सोपि ततः तस्मात् निजमुखात्
आत्मीयात् मुखात् महिषवक्त्रात् स कारणात् अ
र्द्धनिष्क्रांत एव अर्द्धेन शरीरेण निर्गतः देव्याः वी
र्येण बलेन सामर्थ्येन संवृतः संछादितः संभितः
आसीत् ॥ तथैव तेन वसं क्षणे निष्क्रांतः ॥ वीर्यं ब
लं प्रभावश्च ॥ अर्द्ध निष्क्रांतः ॥ अर्द्धेनैव निष्क्रांतः ॥
अर्द्धनिष्क्रांत एवासौ युध्यमानो महासुरः ॥ त
या महासिना देव्या शिरश्छित्वा निपातितः ॥ ४१ ॥

असौ महासुरः महिषवक्त्रात्तु अर्द्धनिष्क्रान्तः शरीरस्या
र्द्धगतः युध्यमानः युद्धं कुर्वन्नेव तयादेव्या भगव
त्या महासिना मंडलाग्रेण शिरस्तस्यासुरस्योत्तमां
गं छित्वा भूमौ निपातितः ॥ शरीरस्यार्द्धनिष्क्रान्तः अ
र्द्धनिष्क्रान्तः विशेषेण समासः शरीरस्यार्द्धेन नि
ष्क्रान्तोर्द्धनिष्क्रान्तः कर्तृकरणे कृता बहुलमिति स
मासः ॥ अर्द्धेन निष्क्रान्तो देहभागो यस्यासौ र्द्धनि
ष्क्रान्त इति बहुव्रीहौ तु वाहिताग्न्यादिष्विति निष्ठां
तस्य परनिपातः ॥ मात्रार्द्धेन हंसकृष्णमिति समासः ॥
अर्द्धनिष्क्रान्तस्येति ॥ निग्रहप्रसंगात् ॥ ४९ ॥
एवं स महिषो नाम ससैन्यः ससुहृद्गणः ॥ त्रैलो
क्यं मोहयित्वा तु तया देव्या विनाशितः ॥ ५० ॥
एवमुक्तरीत्या महिषो नाम प्रसिद्धः स महासुरः
सैन्यसहितः ससैन्यः सुहृद्गणसहितः सुहृद्गणः
त्रैलोक्यं त्रीन् लोकान् मोहयित्वा मोहं दुःखं प्रा

कर्मणि वचनमेतत् ॥ मदोद्धतं मुखरागाकुलाक्ष
रं ॥ कुलं क्रियाविशेषणानां कर्मत्वं ॥ नपुंस
कैकत्वं च वक्तव्यं ॥ यद्वा मदोद्धृतं मुखरागादे
वी मदेन मधुपानजेन उद्धृतो जातो मुखे रागः के
षा प्रभा वा यस्याः सा तथोक्ता आकुलाक्षरमि
ति क्रियाविशेषणं ॥ अकुलानि व्याकुलानि
अस्पष्टानि अक्षराणि यस्मिन् कर्मणि तत्
अकुलाक्षरं अस्फुटाक्षरं ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
किंचिदुवाचेशा हि ॥ ५५ ॥ ॥ गर्ज गर्ज क्षणं मूढ
मधु यावत् पिबाम्यहं ॥ मया त्वयि हतेत्रैव ग
र्जिष्यंत्याशु देवताः ॥ ५६ ॥ ॥ अत्र या कुला
क्षरमुवाच तत् कथयति गर्ज गर्ज इत्येवं प्रतिपद
मस्फुटाक्षरं देव्योक्तं ॥ ओं जिणातु तत् स्फुटस्या
र्थ संगमयति ॥ हे मूढ हे अज्ञ त्वं क्षणं तावत्

स्तस्याक्रोपपीडयोः॥ भ्रः आप्ता बाहुना पदी चुमर्दि
त धृष्टाहिंतिनिज भाव पक्षे कर्तरि क्तेरूपं॥ योगवि
भागात्समासः॥ उद्धृतं हतं तेन निर्दिष्टं॥४१॥
ततो हाहाकृतं सर्वं दैत्यसैन्यं ननाश तत्॥ प्रहर्षं
च परं जग्मुः सकला देवतागणाः॥४२॥ ततो
महिषासुरवधानंतरं यत्किंचिद्दैत्यसैन्यं नना
१९ ~~श~~ तेषां अवशिष्टमल्पं स्वल्पं तदपि हाहाकृतं १९
हाहा इति ससंभ्रमं दीनभावेन हृतं आकृतिं तस्य
ननाश नाशं ग आदर्शने॥ अदर्शनं अभावः नष्टम
भूत्॥ किं च देवतानां गणास्ते सकलाः सर्वे वि
परं मुत्कृष्टं प्रहर्षं संतोषं जग्मुश्च प्राप्तवंतः॥
हा विषादशुगार्तिषु॥ चायद्दोभयंत इति वक्ष्यमा
संभ्रमेण प्रवृत्तिश्चापलं॥ हाहा इति संभ्रम

प्रभृत्यादीनत्वेन कृतमननार्थं ननाश दैत्यसैन्यमि
त्यर्थः॥४२॥ ॥तुष्टुवुस्तां सुरा देवीं सह दिव्यै
र्महर्षिभिः॥ जगुर्गंधर्वपतयो ननृतुश्चाप्सरो
गणाः॥४३॥ ॥अथ तां देवीं सुराः इंद्रादयः
दिवि भवैर्दिव्यैर्महर्षिभिः सहसहिताः स्तुष्टु
वुः॥ स्तुतवंतः॥ सुनारदादिव्यासमहर्षयश्च
देवीं स्तुतवंत इत्यर्थः॥ अथ गंधर्वपतयश्च ज
गुः॥ हाहाहूहू प्रभृतयः॥ गंधर्वाः गायकाः ते
षां पतयो गाने विचक्षणाः तुंबुरुप्रभृतयः॥
तवंतो गायं चक्रुः॥ अथ अप्सरोगणाश्च ननृ
तुः॥ उर्वशीप्रभृतयः स्वर्वारांगनाः अप्सरसः
तासां गणाः नृत्यवंतो देवीविजयमहोत्सवे॥

न्वति ॥ च विक्षेपे ॥ नाघे लिट् ॥ उस् ॥ ५३ ॥ ॥
इति श्रीमद्भोजाधिराजश्रीमच्चोमशान्वये श्रीम
दुम्बरणाम्नुज श्रीशान्तनुभूचक्रवर्ति विरचि
तायां शान्तनव्यां चण्डिका महास्पष्टटीकायां महि
षासुरवधो विद्युत्पलक्षितस्तृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥
 श्रीजगदम्बार्पणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ मंगलम् ॥

॥ ५०म

पर्यन्तं तलो युद्धं कुर्वाणो देव्या तया भगवत्या तु विनाशितः ॥
विनाशं प्रापितः ॥ महाकाव्यं निपातितं इति किंचित्स्प
ष्टः ॥ महान् क्रोध इति व्युत्पत्त्या महती काली दुर्गा तया
वा निपातितः परस्तु कूलं ॥ त्रैलोक्यस्थैः स्तदा भू
तेर्महिषे विनिपातिते ॥ जयेत्युक्तं तदा सर्वैः सदेवासु
रमानुषैः ॥ ५१ ॥ ॥ तदा तस्मिन्समये देव्या महि
षे महासुरे विनिपातिते सति त्रैलोक्यस्थैः सर्वैः पु
रुषैः देवी प्रति जयलोके को उक्त एषा वर्तस्वेत्युक्तं ॥ त्रै
लोक्ये त्रैलोक्यस्थैः सर्वैः पुरुषैः सदेवासुरमानुषैः
देवाः स्वर्लोकस्थाना इन्द्रादयः असुराः पाताल
लोकस्थाना बलिप्रभृतयो मानवाः भूर्लोकस
स्था ब्राह्मणादयः तैः सहिताः तैः पुनः किं दृशैः
त्रैलोक्यस्थैः सर्वैः पुरुषैः तदा भूतैः तस्मात्
महिषासुरात् आहताः पीडां प्राप्तवन्तः तैः उ

त्मनि सुरारिबले च निहते वधिते सति प्रणतिनम्रशि
रोधरांसाः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः शक्रादयः
सुरगणाः तां देवीं वाग्भिः तुष्टुवुः॥ स्फुलत्वंतः।
वीर्यं बलं प्रभावश्च॥ प्रणतिभिः नम्राः शिरोधराः
शं: शिरोधराः कंधराः ग्रीवाः अंसाः स्कंधाः भुजशिरां
२ सि च येषां ते तथोक्ताः धरंतीति धराः शिरसां धराः २
शिरोधराः प्रहर्षेण प्रमोदेन पुलकाः रोमांचाः ते
षामुद्गमः प्रादुर्भावः तेन चारवः मनोहराः देहाः ये
षां ते तथोक्ताः वाग्भिरिति चतुर्विधाभिर्वाणीभिः
दृष्टश्चेव लुष्टयी शब्दानां प्रवृत्तिः जातिशब्दा गुण
शब्दाः क्रियाशब्दाः यदृच्छाशब्दाश्च चतुर्धा इति॥ अन्ये
त्वाहुः॥ द्रव्यं गुणं क्रियां जातिमाहुर्गोशब्दाश्चतुर्वि
धाः॥ यदृच्छया प्रयुक्तोस्यः संज्ञाशब्दास्तु पंचमाः
अपरे त्वाहुः॥ वैखरी शब्दनिष्पत्तिर्मध्यमा श्रुतिगो

चरा॥ द्योतितार्था च पश्यंती सूक्ष्मा ह्यतिः चतुर्विधा या
गुच्यते॥ शब्दानां निष्पत्तिर्यस्याः सा शब्दनिष्प
त्तिः॥ घटः पटः रूपा वाक् वैखरी कथ्यते श्रुतिगो
चरा श्रोत्रग्राह्या वाक् मध्यमेत्युच्यते॥ द्योतितो
र्थो यया सा द्योतितार्था ज्ञानरूपा वाक् पश्यंति
कथ्यते अनपायिनी ब्रह्मरूपा वाक् सूक्ष्मेति कथ्य
ते॥२॥ ॥देवा ऊचुः॥ स्फुरद्रूपयुक्ताभिर्वचनैर्नि
देव्या यया ततमिदं जगदात्मशक्त्या निःशेष
देवगणशक्तिसमूहमूर्त्या॥ तामम्बिकामखिलदे
वमहर्षिपूज्यां भक्त्या नताः स्म विदधातु शुभानि
सा नः॥३॥ ॥निःशेषदेवगणशक्तिसमूहमू
र्त्या यया देव्या आत्मशक्त्या स्वशक्त्या इदं जग
त् ततं॥ प्रपंचितं तामखिलदेवमहर्षिपूज्यां

सप्तश०

अंबिकां चंडिकां देवीं भक्त्या आनताः स्म ॥ सा नो
स्माकं शुभानि विदधातु । करोतु ॥ तु हि च स्म
वै पादपूरणे ॥ निःशेषाः सर्वे देवाः तेषां गणाः
तेषां शक्तयः तासां समूहाः तद्वन्मूर्तिर्यस्याः
सा तथोक्ता ॥ अखिलाः सर्वे देवाः महर्षयश्च
तैस्तैश्च पूज्यां पूजनीयां आनताः वयं भक्ति
२ प्रह्वाः ॥ ३ ॥ यस्याः प्रभावमतुलं भगवाननं २
तो ब्रह्मा हरश्च न हि वक्तुमलं बलं च । सा
चंडिकाखिलजगत्परिपालनाय नाशाय
सुर चाशुभभयस्य मतिं करोतु ॥ ४ ॥ यस्याः
देव्याः अतुलं अनुपमं प्रभावं बलं च वक्तुं
साकल्येन वर्णयितुं ब्रह्मा च चतुर्मुखः भ
गवान् षड्गुणैश्वर्यसंपन्नः अनंतः विष्णुः ह

श्रीगणेशाय नमः ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ सुमेधाः ऋ
षिः सुरथं राजानं वाक्यमुक्तवान् ॥ ततः सुरगणाः
सर्वे देव्या इंद्रपुरोगमाः ॥ स्तुतिमारेभिरे कर्तुं नि
हते महिषासुरे ॥ १ ॥ चंडिकया रणे महिषासुरे नि
हते सति ततोनंतरं इंद्रपुरोगमाः शक्रप्रमुखाः
सर्वेपि सुरगणाः देव्याः स्तुतिं कर्तुं आरेभिरे ॥ उप
क्रांतवंतः ॥ रभ राभस्ये ॥ आत्मनेपदरूपं लिट् ॥
पुरोगच्छतीति पुरोगमः इंद्रः पुरोगमो अग्रेसरो
येषां ते तथोक्ताः पुरोगमः पुरोगामी ॥ १ ॥ ॥ श
क्राद्यः सुरगणा निहतेतिवीर्ये तस्मिन्दुरात्मनि
सुरारिबले च देव्या ॥ तां तुष्टुवुः प्रणतिनम्रशि
रोधरांसा वाग्भिः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः
॥ २ ॥ ॥ रणे देव्या चंडिकया तस्मिन् अतिवीर्ये सुरा ये
रिबले महिषासुरसैन्ये च तस्मिन् अतिवीर्ये दुरा

स्वयं तां लोकानताः प्रणताः वयं अतस्त्वं पापात्म
कं विश्वं अलक्ष्मी सती परिपालय ॥ हे देवि कृत
धियां शास्त्रजनितधियां ज्ञानिनां हृदये बुद्धिया
बुद्धिरूपा तु अस्ति भविष्यति स्वयं तां लोकानता
प्रणता वयं ॥ अतस्त्वं कृतबुद्ध्यालकं विश्वं बु
२ द्धिः सती परिपालय ॥ हे देवि सतां सज्जनानां हृ
दये पुण्या श्रद्धा सत्कर्मनिष्ठाऽस्ति भविष्य २
ति स्वयं तां लोकानताः प्रणता वयं ॥ अतस्त्वं शा
स्त्रोक्ता श्रद्धा सती सदालसकं विश्वं परिपालय ॥
हे देवि कुलजनप्रभवस्य सतां जनानां कुलज
नो प्रभूतस्य लोकस्य हृदये या लज्जा अस्ति ॥
अस्ति भविष्यति स्वयं तां लोकानताः प्रणताः वयं ॥

अतस्त्वं सत्कुलाचारसंरक्षणसज्जा लज्जा स
ती सत्कुलप्रभवात्सकं विश्वं परिपालय ॥ स्व रा
बः पादपूरणे ॥ स्वयम स्वयं ॥ सुकृतं अयः शुभा
वहो विधिः यस्मिन् कर्मणि ॥ नमने परिपाल
ने वा नवर्त ॥ स्वयमिति क्रियाविशेषणं नपुंस
कलिंगं ॥ ५ ॥ ॥ किं वर्णयाम तव रूपमचिं
त्य मेतत्किं चातिवीर्यमसुरक्षयकारि भूरि ॥ किं
चाहवेषु चरितानि तवाद्भुतानि सर्वेषु देव्यसु
रदेवगणादिकेषु ॥ ६ ॥ ॥ असुराश्च देवाश्च
असुरदेवाः शाश्वतीकविरोधः विविधक्षायां
लु असुरदेवेति षष्ठी ॥ मनुष्याणां च देवानां च गणाः
आदयो येषां ते मनुष्यादीनां तेन तथोक्ताः तेषु ॥

अज्ञाघदंतभिमसुरशकस्य सर्वेप्रयोगः॥ अ
ज्ञाघदंत सादृश्येति तिसा च असुरदेवगणा
दिकेष्विति पाठः सप्तमी॥ हे देवि सर्वेषु असुरदे
वगणादिकेषु तव अद्भुतं रूपं अचिंत्यं मनसा
पिचिंतयितुं स्वप्नेमशक्यं एतत्तव मनोहरं
४ रूपं वाचा किं वर्णयाम॥ वर्ण वर्णक्रियायां चु
रादिः लोउत्तमः मनसापि स्वप्नेमपि नशक्यं ६
तत्र वाचा किं वर्णयितुं शक्यं स्यादिति भावः॥
हे देवि तव भूरि अधिकं असुरक्षयकारि अतीव
वीर्यं च किं वा वर्णयाम यन्मनसाप्यचिंत्यं स्या
त्॥ वीर्यं विक्रमं प्रभावश्च॥ हे देवि सर्वेषु असुरदे
वगणादिकेषु आहवेषु संग्रामेषु ते यान्यद्भुता
नि चरितानि वीरकर्माणि किं वा किं वर्णयाम वाचा॥

रस्ति नालं नहि समर्थः॥ हि प्रसिद्धमेतत्॥ सा चं
डिका देवी अखिलजगत्परिपालनाय अशुभ भ
भयस्य नाशाय च मतिं करोतु॥ अखिलं जग
त् पालयितुं अशुभो यो भयं नाशयितुं च स्वये
स्वांतं दत्तावधानं करोतु प्रभावः प्रभुत्वं स्थो
ल्यसामर्थ्ये सैन्येषु बलं॥ अशुभभयस्य
अशुभकायस्येति च वा पाठः भवतु दयः॥४॥
या श्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः पा
पात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः॥ श्रद्धा
सतां कुलजनप्रभवस्य लज्जा तां त्वां नता
स्म परिपालय देवि विश्वं॥५॥ ॥हे देवि
सुकृतिनां पुण्यवतां भवनेषु गेहेषु
या श्रीः संपत्तिरभूत्॥ लक्ष्मीर्भविष्यति

मायारूपत्वात् ॥ हे देवि त्वं अपारा ॥ अनवधिरनं
तापर्यंत ॥ रहिता ॥ हे देवि त्वं सर्वाश्रया सर्वैः आ
श्रयो यस्याः स्या तथोक्ता आश्रिय ते आश्रया
सर्वस्याश्रया सर्वाश्रयापि ॥ हे देवि इदं अखि
लं जगत् तथैवां राशर्फतं मायायतोऽज्जगतः अं
शरूपेण संपन्नं अंशानुकृतं प्रापदितवा अंश
५ कृतं ॥ हे देवि त्वं अव्याहृतासि केनापि [redacted] ५
न व्याहृतासि पदेन वाक्येन वा यतो वाचो
निवर्त्तंते अप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेः त्वं च
विधा हेनेन परब्रह्मण त्वमेव यद्वा हे देवि त्वं च
अप्रकाशितासि केनापि प्रकाशेनेन प्रकाशि
तासि ॥ परप्रकाश्यत्वानभ्युपगमात् ब्रह्मस्व
रूपस्य स्वयंप्रकाशत्वाभ्युपगमाच्च ॥ तस्य
त्वेन परब्रह्मतत्वमेव ॥ स्वयंप्रकाशमान

मनतिशयानंदचिद्रूपमसीत्यर्थः ॥ यद्वा हे देवि त्वं
अव्याकृतासि अव्याहतासि केनापि न हिंसिता
सि ॥ हन हिंसायां ॥ इत्यादिः ॥ त्वमेव युद्ध्य हि
तारं व्याहृणोत्थि व्याहृ सि व्याहिंनसीत्यर्थः ॥
यद्वा पंथुः ॥ हिंसाकर्मणश्चोः श्चो व्याहृणोति कृणुते
कृञः ॥ करोति कृणोते ह्वे वे संपद्येते पदेक्रमा दिति ॥
अव्याहृतासि परमा इति पाठे तु ॥ हि यस्मात् हे देवि
त्वं परमा परा उत्कृष्टा माळक्ष्मीः ततः अव्याहृता
सि विष्णुः तेन व्याहृतां करिस्य रूपिता लोके पुव्या
हृता व्यवस्थापिता ॥ यद्वा हे देवि हि यस्मात् त्वं स
श्रीः मस्तशेमकूपेषु निजरत्नैः मानृदिवा कर्मैदेदौ ॥
अतस्त्वं अव्याहृतासि ॥ अविनोत्स्तयेन आस
मंतात् हृतासि ते जो लिनिमिनितासि ॥ अतएव त्वं

परमा परा श्रेष्ठा मा तेजोलक्ष्मीः अव्ययः दौ लसे षाकै
यद्वा अव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमाद्या ॥ हे देवि हि
यतः त्वं जगतां माया मूलभूता अतः सृष्टेः प्राक्
केवलैवेति ॥ अव्याकृता सत्वरजस्तमोगुणानुद
यात् भेदप्रपञ्चानुदयात् सत्वादिनां अपृथक्कृता
सा रूपदर्शनप्रसिद्धा परमा प्रकृतिः प्रधानाख्या
स्या यियं देवी सांख्यमते प्रकृतिरित्याख्याता ॥ वे
६ दांतिनस्तु तामनिर्वचनीया मायामाथामनादिम प ६
विद्यामाहुः ॥ शाक्तिकास्तां शिवशक्तिमाचक्षते ॥
तांत्रिकाः कर्मणामपूर्वासादनसामर्थ्यलक्ष
णाकृतिमाहुः ॥ तार्किकास्तां वस्तुतत्त्वावसि
तिसिद्धिमाहुः ॥ शैवास्तां शिवशक्तिसंसक्ति
माहुः ॥ वैष्णवैः विष्णुमायां तां माहुः ॥ सा कास्मि

यानि मनसापि स्मर्तुमशक्यानि ॥ ६ ॥ ॥ हेतुः
समस्तजगतां त्रिगुणापि दोषैर्न ज्ञायसे हरिह
रादिभिरप्यपारा ॥ सर्वाश्रयाखिलमिदं जगदं
शाभूतमव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमाद्या ॥
७ ॥ ॥ हे देवि त्वं त्रिगुणापि त्रयो गुणाः यस्यां
सा सत्वरजस्तम इति त्रयो गुणाः सत्वगुणा त्वं
वैष्णवी शक्तिः सती जगंति रक्षसि ॥ रजोगुणा त्वं
ब्राह्मी शक्तिः सती जगंति सृजसि ॥ तमोगुणा त्वं
माहेश्वरी शक्तिः सती संहरसि ॥ अत एव त्वं त्रिगु
णाप्यसि ॥ अत एव त्वं समस्तजगतां हेतुरसि
सर्जनीय संरक्षणीय संहरणीयानि त्रीणि यानि
जगंति स्वर्गमर्त्यपातालाख्यानि तेषां त्वं हेतुरसि
हे देवि त्वं हरिहरादिभिरपि देवैस्तत्वतो न ज्ञायसे

स्वधा॥ स्वधेमेवं रूपमंत्रा आस्तुती त्वमेवोच्चार्यसे॥ कथ्यसे॥
देवेभ्यो हवने स्वाहा पित्रेभ्यो द्रव्य उच्यते॥ स्वाहा देवहवि
र्दाने श्रौषड्वौषट् स्वधेति च॥ अभिधाने तु विशेषो कश्चित्तः
८॥ ॥या मुक्तिहेतुरविचिंत्यमहाव्रता त्वमभ्यसे सुनियतेंद्रि स्य
यतत्त्वसारैः॥ मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासि सा
भगवती परमा हि देवि॥ ९॥ ॥हे देवि हि निश्चयेन या मुक्ति
हेतुः अविचिंत्यमहाव्रता परमानंदात्तो ज्ञापनीय ब्रह्मत
त्वावगतिरूपसाक्षात्कारलक्षणा विवक्षास्ति॥ सा भगवती त्व
मेव सती सुनियतेंद्रियतत्त्वसारैर्मोक्षार्थिभिरस्तसमस्त
दोषैर्मुनिभिः अभ्यस्यसे॥ पुनः पुनरावर्त्यसे॥ सिध्यसे इ
त्यन्वयः॥ विद्यासि इति पाठे तु हे देवि हि निश्चये॥ त्वमेव
भगवती सा परमा॥ वेदांतश्रवणमनननिदिध्यास
नावर्तनीयब्रह्मतत्त्वावगमात्मा दृष्टसाक्षात्कृतिरू
पा विद्यासि॥ सा विद्यारूपत्वात्त्वमेव मुक्तिहेतुरविचिंत्य स

महाव्रता॥ सुनियतेंद्रियतत्त्वसारैर्मोक्षार्थिभिः अस्तस
मस्तदोषैर्मुनिभिरभ्यस्यसे॥ सिध्यसे स्वस्वरूप
इत्यन्वयः॥ मुक्तिरमृतं कैवल्यं॥ ज्ञानादेव तु कैव
ल्यमित्याद्युपगमात्॥ मुक्तिहेतुर्विद्या अविचिंत्या
चिंतयितुमशक्यानि दुश्चराणि महांति व्रतानि उपवा
सादीनि पुण्यानि यस्याः सा अविचिंत्यमहाव्रता अ
भ्यस्यसे॥ असु क्षेपणे अभिपूर्वकः कर्मणि लट्॥ आप्य
से॥ सुष्ठु नियतानि विषयेभ्यो व्यावर्तितानि इंद्रियाणि
येस्ते सुनियतेंद्रियाः ते च ते तत्त्वसाराश्चेति सुनिय
तेंद्रियतत्त्वसाराः तत्त्वं तत्त्वज्ञानं सारं प्राप्यं येषां
ते तत्त्वसाराः मन्यंते मुनयः तैः मोक्षमर्थयंते मोक्षा
र्थिनः अस्ताः नष्टाः समस्ताः दोषाः कामक्रोधलोभा
दिरूपा येषां ते अस्तसमस्तदोषाः तैः विद्यते ज्ञाय
ते अनया इति विद्या भगवती सर्वैश्वर्यसंपन्ना परमा सं
वेदितुमिष्टा॥ ९॥ ॥शब्दात्मिका सुविमलर्ग्

ग्यजुषां निदानमुद्गीथरम्यपदपाठवतां च साम्नां ॥ देवि
त्रयी भगवती भवभावनाय वार्त्ता च सर्वजगतां परमार्तिह
न्त्री ॥१०॥ ॥हे देवि त्वं भगवती ऐश्वर्यादिसंपन्ना शब्दि
का ॥ वर्णपदवाक्यरूपवाणीस्वरूपा सुविमलऋग्य
जुषां उद्गीथरम्यपदपाठवतां साम्नां च निधानं सर्वज
गतां आर्तिहंत्री परमा उत्तमा च लुवर्गदर्शनी ॥ वार्त्ता व
८ तांतरूपा त्रय्यसि ॥ वेदानां त्रयी भवसीत्यन्वयः ॥
अथवा हे देवि भगवति त्वं सर्वजगतां भवभावनाय संस ८
रूपादनाय परमं निधानं आश्रयस्थानं वसति त्राम
हे देवि त्वं आर्तिहंत्री असि ॥ हे देवि त्वं वार्त्तासि ॥ कृषि
गोरक्षादिवृत्तिरसि ॥ हे देवि त्वं शब्दात्मिकासि ॥
नादस्वरूपासि ॥ यद्वा ॥ वर्णपदवाक्यरूपासि ॥ गद्य
पद्यात्मिकासि ॥ हे देवि त्वं सुविमलऋक्स्थितः संहि
तानि यजूंषि तेषां विमलऋग्यजुषां ॥ ऋक् च ऋग्वे
दः यजूंषि यजुर्वेदः तेषां उद्गीथरम्यपदपाठवतां

तो महामायासि अनादिमादिशक्तिमाहुः ॥ पौराणिकास्त्वं तां
देवीमाहुः ॥११॥ ॥यस्याः समस्तसुरता समुदीर
णेन तृप्तिं प्रयाति सकलेषु मखेषु देवि ॥ स्वाहासि
वै पितृगणस्य च तृप्तिहेतुरुच्चार्यसे त्वमत एव जनैः
स्वधा च ॥१२॥ ॥समस्तसुरता इति सुर ऐश्वर्ये ॥ सुरंति
सुराः सुराणां भावः सुरता सुरता अस्ति येषां ते सुर
ताः इंद्रादयः मत्वर्थे अर्श आदित्यादच् ॥ समस्ताश्च ते
सुरताश्च समस्तसुरताः समस्तविबुधा इति यावत् ॥ हे दे
वि मेधासि हि स्वाहा त्वमेवासि ॥ स्वाहा च कृतभुक्प्रि
या ॥ यस्याः स्वाहायाः समुदीरणेन उच्चारणेन सकलेषु
मखेषु यज्ञेषु समस्ताः सुरताः समस्तविबुधाः यज्ञ
भुजः तृप्तिं प्रयांति ॥ प्राप्नुवंति ॥ किंच हे देवि मेधासि हि सा २
स्वधा च त्वमेवासि ॥ अत एव जनैः पितृयज्ञेषु जनैः
पितृभ्यो स्वधा इति पुरुषैः पितृगणस्य तृप्तिहेतुः

मितेषां ॥ यद्वास्य मासां त्वरमुत्कमेव ॥ भवभावनाय ॥ भवः
शिवः परमात्तस्य भावनं ध्यानं तस्मै ॥ प्रकटा त्रयी त्वमेवा
सीत्यर्थः ॥ रुद्रो जन्मनि कूलाण प्राप्तो संस्मृतिस्तयोर्भाव ॥
अर्द्धेहंत्री तिजननिकर्तुरिति निर्देशः समासार्थ सिद्धः ॥
आन्त्रपीआधनुः को स्या आउ पूर्वता क्वचित् ॥ देवित्रयी
हीतसंबुध्यं तद्गतिपाठः ॥ असीति संबंधत ॥ १० ॥
मेधासि देवि विदिता खिलशास्त्रसारा दुर्गासि दुर्गभव
सागरनौरसंगा ॥ श्रीः कैटभारिहृदयैककृताधिवा
सा गौरी त्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥ ११ ॥
हे देवी त्वं मेधासि ॥ अत एव त्वं विदिता खिलशास्त्रसारासि ॥
यद्वा हे देवी त्वं विदिता खिलशास्त्रसारा मेधासि ॥ धी
धारिणा वृत्तीमेधा ॥ विदितान्यखिलानि शास्त्राणि
चतुर्दश तत्त्वपराणि न्याय्यानि यया मेधया सा त्व
मेवासी ॥ प्रवृत्तिर्वा निवृत्तिर्वा विसेनकृतकेन वा ॥

पुंसा येनोपदिश्येत तच्छास्त्रमभिधीयते ॥ हे देवि त्वं असं
गा संगसक्ता खिलबंधहेतुः ॥ अप्रतिबंधा ॥ अनि
वारितगतिः दुर्गा दुःप्रापा दुःखेन गम्यमानो
दुर्गभवसागरनौरसि ॥ दुर्गो दुस्तरो भवः संसारः
सागर इव दुर्गभवसागरः दुर्गभवसागरे नौर्दु
र्गभवसागरनौस्तरणिरसि ॥ लोके नौः प्रसिद्धापि
स्यात् ॥ यद्वा दुर्गं दुस्तरो भवः संसारः तं दुर्गभवं
स्यति खंडयतीति दुर्गभवसा ॥ न विद्यते गरो विषं दुः
खं यत्र सा अगरा अगरा चासौ नौश्चेति अगरा
नौः दुर्गभवसागरनौश्चेति दुर्गभवसागरनौः ध
भवा हे देवि त्वं दुर्गा दुर्गमे दुःप्रापे ॥ भवे शंभौ परत्र
लतत्वे सागरे अमृत विषये असंगा ॥ रागादिरहि
ता दुर्गा दुःप्रापा दुर्लभा नौस्तरणिरसि ॥ नौरिव

नोर्देवी ब्रह्मप्राप्ति साधनभूता विद्यारूपेति भावः॥ हे देवि
त्वं कैटभारि हृदयैकहृतः पिनासा श्रीरसि विष्णुवक्ष
स्थल निवासिनी लक्ष्मीस्त्वमेवासि कैटभस्येवइंगो
पस्येवभावस्यतत्कैटभं विष्णुकर्णमळोत्पन्नः कै
टभः॥ असुरः तस्य अरिः शत्रुः कैटभारिर्विष्णुः तस्य
हृदयं वक्षः तत्र एकः मुख्यः कृतः अधिवासः स्थिति
र्ययासा तथोक्ता॥ हृदयं चित्तवक्षसोः॥ हे देवि त्वमेव
५० गौरी असि शिवकृतप्रतिष्ठा गौरी उमा॥ शशी चंद्रः मौ ५०
लौ किरीटे यस्य स चंद्रमौलिः शंभुः तेन कृता प्रतिष्ठा
आदरपूर्वकस्थितिः येन यस्याः सा॥ तथोक्ता॥
...वि किरीटं चूडा मौलि॥ १९॥
म ईषत्सहासममलं परिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिकनको
त्तमकांतिकांतं॥ अत्यद्भुतं प्रहृतमात्तरुषा तथापि

स्त्रोणां

साम्नां च सामवेदानां च त्रयाणां सौहृत्नयः॥ वेदशाखा
नां चाकुलौ... वचनप्रयोगः उद्गीथः उद्गानं अत
एव रम्यपाठवतां॥ उद्गीथेन रम्याणि पदानि तैः हृ
द्यपाठवतां अन्यथापदानां पाठः उद्गीथेन रम्य
पदपाठो येषां तानि उद्गीथरम्यपदपाठानि सामानि
इति स्यात्॥ गम्भीरोदात्तिनंद... उद्गीथः प्रणव इति क्षी
रस्वामी ... व्याख्यत्॥ उद्गीथः सामवेदइत्यमरुणा
दिवृत्तिकारः॥ उद्गीथः प्रणव इति पक्षे उद्गीथरम्यता
ऋग्यजुःसामस्वस्ति॥ यद्वा उद्गीथः उद्गानं सा त्वं प्रशस्य
ते॥ वार्ता जनस्य तो... कृषिः पाशुपाल्यं वाणिज्यं
वृत्त्या॥ जनस्यार्तिर्वृत्तांतः॥ त्रिया मूर्त्ताम यजुष
इति वेदाः त्रयस्त्रयी॥ ऋचश्च यजूंषि च ऋग्यजु
षाणि ... चतुरादिना अच् समासांतः॥ इह तु समा
सांतविधेरनित्यत्वमाश्रित्य अनुपरिमवां ऋग्यजुः

सप्तशती

नौ देवी ब्रह्मप्राप्तिसाधनभूता विद्यारूपेति भावः॥ हे देवि
त्वं कैटभारिहृदयैककृतापि असि श्रीरसि विष्णुवक्ष
स्थलनिवासिनी लक्ष्मीस्त्वमेवासि कैटभस्येव दुर्भो
पस्येव भावस्य तत् कैटभं विष्णुकर्णमलं तत्प्रभवः कै
टभः॥ असुरः तस्य अरिः शत्रुः कैटभारिर्हरिः तस्य
हृदयं वक्षः तत्र एकः मुख्यः कृतः अधिवासः स्थितिः
१० र्यया सा तथोक्ता॥ हृदयं चित्तं वक्षस्तो॥ हे देवि त्वमेव १०
शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा गौरी उमा॥ शशी चंद्रः मौ
लौ किरीटे यस्य स चंद्रशेखरः शंभुः तेन कृता प्रतिष्ठा
अवस्थितिरर्धशरीररूपार्धेन यस्याः सा॥ तथोक्ता॥
ऊर्ध्वकिरीटचंद्रकेशा श्वसीतप्रासोलयस्त्रयः॥११॥
म ईषत्सहासममलं परिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिकनको
त्तमकांतिकांतं॥ अत्यद्भुतं प्रहृतमात्तरुषा तथापि

साम्नां च सामवेदानां च त्रयी असि इत्यन्वयः॥ वेदशाखा त्रीणां
नां बाहुल्यात् बहुवचनप्रयोगः उद्गीथः उद्गानं तेन
एकरम्यपाठवतां॥ उद्गीथेन रम्याणि पदानि तैः कृ
तो पाठवतां अन्यथा पदानां पाठः उद्गीथेन रम्यः
पदपाठो येषां तानि उद्गीथरम्यपदपाठानि सामानि
इति स्यात्॥ गम्भीरोदात्तिति ... उद्गीथः प्रणव इति क्षी
रस्वामी व्याख्यत्॥ उद्गीथः सामवेदः इति लक्ष्मणा
दिवृत्तिकाराः॥ उद्गीथः प्रणव इति पक्षे उद्गीथरम्यता
ऋग्यजुःसामस्वप्यस्ति॥ यद्वा उद्गीथः उद्गानं सामस्वि
व॥ वार्त्ता जनश्च तोकवृत्तिः कृषिः पाशुपाल्यं वाणिज्या
ख्या॥ जनश्च तिवृत्तांतः॥ त्रिया ऋक्सामयजुर्भि
इति वेदास्त्रयस्त्रयी॥ ऋचश्च यजूंषि च ऋग्यजू
षाणि अचतुरादिना अच् समासांतः॥ इह तु समा
सांतविधेरनित्यत्वमाश्रित्य सुविमलानि ऋग्यजूं

सहसेसहः अनुर्वे त्वसहसा ज्ञात्वा मिसोजः सहोजस्तमस
स्हतीयाथा इत्योत्तरपदिकमध्याने चावेगेमकं अद्भुते ॥
अतिशुवो ॥ उवं च अन्यो तो श्वर्थे व्ययं ॥ आत्तारुद्र क्रुधं
येनसः ते नपरिसर्ण चेद् विवमक क करासा हृतिवा ॥
ताहस्रामिति ॥१२॥ ॥दृष्ट्वा तु देवि कुपितं भ्रुकुटीक
रालमुद्यच्छशांकसदृशच्छवियन्न सद्यः॥ प्राणान्मुमो
४१ चमहिषस्तदतीवचित्रं कैर्जीव्यते हि कुपितांतकदर्शने
न॥१३॥ ॥हे देवि कुपितं क्रोधाविष्टं भ्रुकुटीकरालं वि ४१
षमविकटं भयंकरं अतएव क्रोधतान्त्र उद्यच्छशांकसदृ
शच्छवि ॥ उद्यत् उदयं कुर्वन् यः शशांकः शशलांछनः
शशिअसकः पूर्णमंडलश्चंद्रस्तेन सदृशा छविः प्रभा प
ञ्चवर्णलोहितत्वं यस्य तत् तथोक्तं ॥ वदीयं संग्रामो मुखं मुखं मु
खं दृष्ट्वा तु दृष्ट्वैव महिषो महासुरः सद्यः सपदि दर्शनक्ष

णएव प्राणान् न मुमोच न तत्याज इति यत् तदतीवचित्रं
मुत्कोयमर्थः॥ हि निश्चयेन कुपितांतकदर्शनेन कैर्जंतुभिः
जीव्यते न कश्चिदपि ॥ जीवप्राणधारणे॥ अकर्मकस्तात्र
वेलिट्॥ ययालुने पदे प्रथमे कपुरुषवचनमेवभावस्ये
कलात् ॥ प्राणधारणं ग्रहं नावं तर्भूतमिति जीवति देवदत्त
इति प्रयोगे पृथक्प्राणपदकर्मवाचि न प्रयुज्यते ॥ उत्तुन्य
मानेपि तस्मिन् प्राणान् धारयतीति गम्यमानत्वात् ॥ अत
श्चजीवतिरकर्मकः ॥ भ्रुवौ कुटीव भ्रुकुटी ॥ इकोऽह्रस्वो
ग्यालवस्येति उत्तरपदिकं ह्रस्वत्वं ॥ भवे च वा ते नभ्रुकुटीभ्रु
कुटी भ्रुकुटी॥ करालं कुपितं चलवस्तुपुंकिमुतस्वैसतीव
निर्भरे ॥ करालो दंतुरे तुंगे ॥ कृणोतु हन्ति करालं ॥१२॥
देवी प्रसीद परमा भवती भवाय सद्यो विनाशयसि को
पवती कुलानि ॥ विज्ञातमेतदधुनैव यदस्तमेतन्नीतं
बलं सुविपुलं महिषासुरस्य ॥१४॥ ॥हे देवि त्वं
प्रसीद प्रसन्ना भव ॥ हे देवि त्वं परमासि ॥ परा उत्कृ

ष्टामात्रु ष्मीरसि॥ हे देवि भगवति प्रसन्ना सती जगतां भवाय
संपदुद्भवाय सद्यः सपदि भवति॥ संपद्यते॥ अथ चेत्
हे देवि भगवति अप्रसन्नासि तर्हि सद्यः सपदि जगतां कु
लानि गृहाणि वंशान् समूहान् वा विनाशयति विध्वंस
यति॥ इत्थं भगवतीति भवच्छब्दप्रयोगे पुरुषमध्यमस्त्वच्छब्दान्य
त्वेन शेषप्रथमः पुरुषः विनाशयतीत्ययं॥ वंशो वंदेग
हे कुलमुक्तमर्थं प्रकृते न देवी चरित्रे न योजयति॥ वि
ज्ञातं निसादिनाईन॥ हे देवि भगवती कोपवती सती कुपिता
१२ अप्रसन्ना सती कुलानि विश्वानि विनाशयतीति तत्॥ अ १२
धुनैव विज्ञातं विदितमस्माभिः एतदिति॥ किंतु यत् एतत्
आहृतं एतं यो उमागतेसु विपुलं सुबहुकुलं बहुतरं न
हि यासुरस्य बलस्ते न्येअस्तं विनाशं नीतं प्रापितमिसे तद
तं स्मालिज्ञानं॥ दे विप्रसादपरमा भगवती भवायेति पाठे तु॥
हे देवि भगवति प्रसादेन प्रसन्नेन परमा उत्कृष्टा स्यौ
तर्हि लोकानां भवाय उद्भूतये संपदुद्भवाय भवति॥ संपद्यते॥

लं

वक्त्रं विलोक्य सहसा महिषासुरेण॥१२॥ ईषत्सहा
सं मंदहास्ययुक्तं अमलं निर्मलं परिपूर्णचंद्रबिंबानु
कारि पूर्णेन्दुबिंबोपमं कनकोत्तमकांतिकांतं कनकं सुवर्ण
उत्तमं कनकं तस्येव कांतिः शोभा यस्य तत्॥ कनको
त्तमकांतिभिः एव कांतं शोभाद्यं मनोहरं॥ हे देवि
ईदृग्विधं तव वक्त्रं मुखं जगन्मोहनं जनयति॥ तथा
पि तव वक्त्रं विलोक्य सहसा भगवति कितं अंतरणा
प्राप्त कोपेन महिषासुरेण प्रहृतं अत्यद्भुतमेतत्॥
अहो ईदृशं जगन्मोहनं जगत्संजीवनं वक्त्रं विलोक्य पुन
नानंदमूर्मदमाप्नुयात्॥ तत्कथं महिषासुरस्तत् दृष्ट्वा कोप
संजातकोपः प्राहार्षीदिति चित्रमेतत् इति भावः॥ अ
तर्कितेतु सहसाऽव्ययं॥ विलोकनं ऽमेयं॥ सहसा व
लेन महिषासुरेण प्रहृतं॥ सहो बलं सहो मार्गः॥

हेदेवि भगवती सदा अभ्युदयदा सती येषां प्रसन्नास्ति तेषामेव य
शांसि सत्कीर्त्तयः स्युः ॥ हे देवि भगवती सदा अभ्युदयदा सत
ती येषां प्रसन्नास्ति तेषामेव धर्मवर्गश्च नसीदति । चकाराद
नुष्ठानस्तुभूतिश्च नसीदति न कश्चिदपि दुःख्यति ॥ हे दे
वि भगवती सदा अभ्युदयदा सती येषां प्रसन्नास्ति त एव
धन्याः स्युः ॥ धन्ये पुण्याः साधवः प्रवीणाः योग्या वा स्युः
यद्वा धनानि लब्धारः प्राप्तारः धन्याः धनगणलब्धे
ति सूत्रेयत्प्रत्ययः ॥ सुकृती पुण्यवान् धन्यः ॥ हे देवि

भगवती सदा अभ्युदयदा सती येषां प्रसन्नास्ति त एव निभृ
तात्मजभृत्यदाराः धन्याश्च स्युः ॥ देव्याः सम्मतनुप्रकाडु
वं सत्ते गुणा इति भावः ॥ निभृताः विनिताः शिक्षिताः त
कुलाचाराः आत्मजाः पुत्राः सुताः भृत्याः अनुचराः दा
राः कलत्राणि यश्च येषां ते तथोक्ताः निभृतविनीतप्र
श्रिताः सन्ताः ॥ १५ ॥ धर्म्याणि देवि सकलानि स
दैव कर्माण्यत्यादृतः प्रतिदिनं सुकृती करोति ॥

स्वर्गं प्रयाति च ततो भवती प्रसादाल्लोकत्रयेऽपि फलदा ननु
देवि तेन ॥ १६ ॥ ॥ हे देवि भवती प्रसादात् भवत्याः देव्याः
प्रसादात् संभाविततः सुकृती सुकृतवान् जनः प्रतिदिनं
सदैव अत्यादृतः अतितरां सादरः सन् सकलानि समे
स्तानि स्वस्वरात्र्यकालिनि अतएव धर्म्याणि धर्मेण प्रा
प्यानि धर्मादनपेतानि वा ॥ यथायथं स्मार्तानि श्रौतानि
चोचितानि वा कर्माणि ब्रह्मयज्ञादीनि करोति ज्योतिष्टो
मादीनि हि स्वर्गकामः करोति ॥ ततश्च स्वर्गं प्रयाति इदं
पुनः करोति कर्म पुनः स्वर्गं याति तेन हेतुना हे देवि लोके
त्रयेऽपि भुवि दिव्यपि त्वमेव फलदासि ॥ ननु इदानिं धर्मव
प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणे ननु नौ वै यो धर्मेति
धर्मेण प्राप्याणि मर्त्यैः यः प्रत्ययः ॥ यद्वा धर्मादनपेता
नि धर्म्याणि धर्मपदार्थन्यायादनपेते यत् आदृतो
सादरः अतिशैतो ननु च भवती प्रसादात् इत्यत्र सर्व
नाम्नो वृत्तिमात्रे पूर्वपदस्य पुंवद्भावो भवतीति

भावप्रसादादिति स्यात् ॥ उच्यते ॥ पुंवदिति योगसाध्यमि
दं पुंवत्त्वं कृत्वदेव योगविभागादिष्टसिद्धिः ॥ तत्तस्मात् प
कोऽपि भवतीसुतक्षयकरो मातः ॥ किंयतोऽयमिति वस्तुं वक्तुं ने
वाशोव ॥ क्वचिदस्येव भवतीति तुष्टाया प्रसादात्प्रस
न्नतातु भवतीकोकं हृयेऽपि फलदास्तीति पुंवत्त्वं
कानिरासपर व्याख्याने भवतीसुतक्षयकर इति प्रयो
१८ गः कदर्थितः स्यात् ॥१६॥ दुर्गे स्मृता हरसि भीतिम
शेषजंतोः स्वस्थैः स्मृता मतिमतीव शुभां ददासि । १८
दारिद्र्यदुःखभयहारिणि कात्वदन्या सर्वोपकारकर
णाय सदार्द्रचित्ता ॥१७॥ ॥ हे देवि हे दुर्गे स्मृतासि त्वं
अशेषस्य जंतोः सर्वस्य प्राणिजंतोः प्राणि
नः स्थैर्ये तेन स्मृतासती अतीव शुभां मतिं च तुर्वर्गफल ४
साधनभूतां बुद्धिं ददासि ॥ त्वमन्यत्त्वत्तो ऽनन्यत्वं ज
नपरां मतिं ददासि ॥ तादृशे हे देवि हे दारिद्र्यदुःखं
भयहारिणि सर्वोपकारकरणाय सर्वोपकारानुक

अथ चेत् भवती कोपवती स्यात्तर्हि सद्यः संपद्येव कुला
नि लोकानां कृद्धा विनाशयसीवेति पूर्वोक्तं स्पष्टी
कृतं ॥ प्रागवदुत्तरार्द्धः ॥ भवतीति भुवच्छब्दे प्रथमपुरुष
एकवचनं विनाशयतीति ॥ अस्तु सदृशीने ॥ अस्तमनुत्वादाम
कारान्तो ऽव्ययमुपलक्ष्यौ वर्तते ॥ अलक्षणपणे इत्यतो
नपुंसके भावे क्तेकृत्तुगस्ते प्रेरणं दुरीकरणं अस्तेन
क्षेपनीतं प्रापितमित्यर्थः ॥ स्यात् विनाशं नीतमित्यर्थ
स्तेन स्यात् ॥ अस्तमिति व्यवगृह्णे सिद्धासिद्धिः ॥१४॥
ते सम्मता जनपदेषु धनानि तेषां तेषां यशांसि न च सी
दति बंधुवर्गः ॥ धन्यास्त एव निभृतात्मजभृत्यदारा
येषां सदाभ्युदयदा भवती प्रसन्ना ॥१५॥ ॥ हे देवि त्व
वती सदाभ्युदयदासती येषां प्रसन्नास्ति त एव लो
काः जनपदेषु विनिदत्सु देशेषु संमताः पुरुषा ल
ब्धप्रतिष्ठाः स्युः ॥ हे देवि भवती सदाभ्युदयदा स
ती येषां प्रसन्नास्ति तेषामेव धनानि स्युः

दत्त्वा वधा नास्मदा द्विचिन्तास्यात्॥ किमिति तर्हि दैत्या
निहंति संग्रामे ध्रुवं तत्रोत्तरमाह॥ ७॥ ॥ एभिर्हतै
र्जगदुपैतु सुखं तथैते कुर्वंतु नाम नरकाय चिराय पा
पं॥ संग्राममृत्युमधिगम्य दिवं प्रयांतु मत्वेति नू
नमहितान्विनिहंसि देवि॥ १७॥ ॥ उपैत्विति लो
ट्तु पाठः॥ कुर्वंत्विति वत्॥ नामेत्यव्ययपाठः॥ नां
१५ बेति पाठे नां॥ अंबेति च्छेदः॥ हे देवि हे अंबे हे सर्व १५
ज्ञानी त्वं सर्वोपकारकरणाय सदा कृपार्द्रचित्ता सती
यद्यत्तत्तथैव मां सर्वथा॥ तथा हि॥ एभिर्हतैः जगत्पीडि॥
महिषासुरादिभिः दैत्यैः हतैः रणे त्वद्धतैः जगत् लोकः
सुखमुपैतु पीडकाभावात्सुखं प्राप्नोतु तथा एते अहि
ता लोकेन ये शत्रुः महिषासुरादयः दैत्याः चिराय न
रकाय नरकं गंतुं पापं पापाचरणं कुर्वंतु॥ किंतु सं

ग्राममृत्युं संग्रामे संग्रामेण वा मृत्युं मरणं अधिगम्य
मृत्युमुपेत्य दिवं स्वर्गं प्रयांतु॥ प्राप्नुवंतु॥ इति मत्वा वि
चिंत्य नु ग्रहबुद्ध्या एतान् अहितान् सर्वलोकद्रोहिणो म
हिषासुरादीन् विनिहंसि॥ विन्यवधीः॥ ततोऽन्यान
पि देवान् विनिहनिष्यसि च वर्तमानसामीप्ये वर्तम
ने वेति लट्॥ नूनमवश्यं निश्चयं द्वयं॥ चिराय चिर
रात्राय चिरस्याय चिरार्थकाः अव्ययाः स्युः॥ अं
बेति अंबार्थनद्योर्ह्रस्वः॥ नाम्ने सैव पाठे॥ न॥ आम
नरकायेति छेदः॥ आमनरकादिकुंभादि मता व्या
पि प्रयाने नरकाय पापं न कुर्वंतु इत्यर्थः॥ अथवा ना
मप्रकाशं संभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने॥ एभिः सुरैः
हतैः जगत्सुखमुपैतु॥ तथा एते असुराः यद्यपि
पापं कृतवंतः कुर्वंतु नाम चिराय चिरकाले नर
काय पापं कुर्वंतु नाम॥ तथापि संग्राममृत्युम

मृत्युमधिगम्य तु दिवं प्रयांतु इति मत्वा नूनं ते निश्चि
त्य हे देवी त्वं तान् अहितान् असुरान् अयि निहंसि गात
स्मात्त्वं सर्वोपकारकरणाय सदार्द्रचित्तासीति प
दुक्तं तत्तथैव नान्यथा ॥१०॥ ॥दृष्ट्वैव किं न भवती प्र
करोति भस्म सर्वासुरान् अरिषु यत् प्रहिणोषि शस्त्रं
लोकान् प्रयांतु रिपवोपि हि शस्त्रपूता इत्थं मतिर्भ
वति तेष्वपि तेतिसाध्वी ॥११॥ ॥हे देवि भवती सर्वा
१६ सुरान् सर्वेषाम् असवः प्राणाः तान् रांति गृह्णंति सर्वा १६
सुरास्तान् सर्वासुरान् दैत्याः तान् दृष्ट्वैव क्रूरेः दृष्ट्वैव
तस्माद्भस्मीभूतान् नु किं न करोति किं भस्मी करोति किं
तु सामर्थ्यमस्ति करोत्येव तत् अपि हे देवि त्वं अरिषु शत्रु
षु शस्त्रमायुधं प्रहिणोषि प्रक्षिपसि इति यत् तत्र
तु वा अपि अयमभिप्रायः हि निश्चयेन ॥ रिपवोपि श
त्रवोपि संग्रामे शस्त्रहताः शस्त्रहताः कृतप्रा

त्तैः सदार्द्रचित्ता कृपयार्द्रहृदया परदेवता त्वदन्या कास्ति न
कापि ॥ अस्मादितो भयं हर्तुं मातदातुं मनुजमां ॥ देवी
त्वं पदं पुरा कारात्कसर्वोपकृतिकारिणी ॥ दुःखेन गंतुं
शक्यते इति दुर्गा ॥ सुदुर्गे दुर्गरक्षणे चेति ठः ॥ बल
वत्सु दुःखं कष्टं तस्य तीर्णं निमित्ते ॥ स्वस्थैः स्मृता ॥ स्वर्ग
स्थैर्देवैः स्मृता अतीव शुभां मतिं ददासी सर्थः ॥ दारि
द्रा दुर्गतो दरिद्रा इति दुर्गलिलिनिः स्त्रीभवती निर्धनीभ
वति किंचनीभवतीति दरिद्रः दरिद्रस्य भावः कर्मं च दा
रिद्र्यं दारिद्र्यतः समुपस्थितं दुःखं दारिद्र्यदुः
खदारिद्र्यदुःखात् जन्य दारिद्र्यदुःखं भयं दारिद्र्यदुः
खभयं हरतीति तच्छीला दारिद्र्यदुःखभयहारिणी तत
स्याः संबुद्धिः हे दारिद्र्यदुःखभयहारिणि ॥ सर्वेषु
भक्तेषु अभक्तेषु उदासीनेषु शत्रुषु च उपकारो
णां करणं विधानं तस्मै यद्येषां देवी सर्वोपकारकरणाय

तथाउग्रेण शूलाग्रकांतिनिवहेन च असुराणां दृशः दृष्ट
यः विलयं विनाशं मागताः नागमन् इति यत् तदेतदस्य
देव्यास्ति कारणं किं अंशुमालिंदुखंडयोगिअननं
धां सुधांशुखंडयुक्तं तव ननं विलोकयतां इति हेतुग
र्भितं विशेषणं ॥ असुराणां यद्यमी असुराः रणे देव्याः
अंशुमालिंदुखंडयोगिअननं अंशुखंडयुक्तं आननं व
क्त्रं न विलोकयेयुः ॥ तर्हि उग्रैः खड्गप्रभानिकरविस्फु
९१ रणैः तथाउग्रेण शूलाग्रकांतिनिवहेन च विलयं ग ९१
तदृष्टयः विनाशं गतदृष्टयः संपद्येरन् इति भावः ॥ अ
त्रेक्षानितिपतितिष्ठते यथा ॥ हे देवि त्वं यानि यद्यसुरा
स्तावकं तांशुमालेंदुखंडयोगिआननं व्यलोकयिष्यन्
तर्हि उग्रैः खड्गप्रभानिकरविस्फुरणैः तथाउग्रेण
शूलाग्रकांतिनिवहेन च विलीनदृशः संपद्येत
न च तदेतत् न संपद्यते तस्मात् अंशुमालिंदुखंडयोगि

आननं न लोकयिष्यन् तस्मादसुराः विलीनदृशो गतमप
द्यत इति खड्गप्रभास्ततेः सांनिकुरुंबमः तस्या विस्फुरणा
नि संचरणानि तैः शूलस्याग्राणि त्राणि तेषां कांतयः
प्रभाः तासां निवहः समूहः तेन ॥ अंशवः किरणाः त
द्धानिंदुरेव तमस्वरः तस्य खंडः शकलः तेन योगः संबं
धोमेलनं तद्वत् ॥ अंशुमालिंदुखंडयोगि ॥ अंशुमालिंदुखंडेन
योक्तुमानं पोष्य तेन नत्रं अंशुमालिंदुखंडयोग्यानननमिति प
समासः सवर्णदीर्घः ॥ २० ॥ दुर्वृत्तवृत्तशमनं तव देवि
शीलं रूपं तथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः ॥ वीर्यं च हंतृ ह
तदेवपराक्रमाणां वैरिष्वपि प्रकटितैव दयात्वयेत्थं ॥ २१ ॥
हे देवि तव शीलं सद्वृत्तं कर्तृ दुर्वृत्तवृत्तशमनं दुष्टवृत्तये
षां ते दुर्वृत्ताः तेषां दुष्टचरित्राणां पुंसां वृत्तस्य शमनं न्या
मयितृ निवारकं वर्तते यद्यादुष्टेन वृत्तेन वर्तनं निष्पन्नं
फलं दुर्वृत्तचेष्टितं दुष्टफलं नरकंवेदक्षणं तस्य शमनं शम

पिबन्नपि नेत्रैस्तृप्तिं न लभे ।। तथा हे देवि तव एतास्मिन सौभाग्य
सौंदर्यं भाग्यं तनूरूपं आविर्भ्यं सम्यग् मनसापि विचारयितुम् अश
क्यं अविचार्यं सतु ।। अन्येषां नोहरे रतुल्यं असदृशं असा
धारणम् असमानं वर्त्तते तथा हे देवि तव वीर्यं हतदेवपराक्र
माणां दैत्यानां हेतृ घातकं वर्त्तते ।। तथा हे देवि इदं प्रागु
क्तभाणिता चयादि व्याख्यकृ यास्याद्रूपतो वैरिष्वपि अहि
तेष्वपि प्रकटितेव ।। प्रकाशितैव ।। वृत्तपद्ये चरित्रे चात्र
१८ चरितं तद्यत्र निःसत्त्वे ।। शीलस्वभावे सद्वृत्ते ।। रूपं गुणे स्वाप्र १८
वेच ।। अचिन्त्यं संस्मर्तुम् अशक्यं ।। वीर्यं बलं प्रभावश्च वीर्ये
हन्तृ ।। हतः देवानां पराक्रमो येस्तेषां असुराणां ।। २१ ।।
केनोपमा भवतु तस्य पराक्रमस्य रूपं च शत्रुभयकार्यंति
हारि कुत्र ।। चित्ते कृपा समरनिष्ठुरता च दृष्टा त्वय्येव
देवि वरदे भुवनत्रयेपि ।। २२ ।। हे देवि हे वरदे
भुवनत्रयेपि ते तवास्य पराक्रमस्य केन सह उप
मा भवतु न केनापि ।। उपमैव नास्ति निरुपमत्व

यश्चिता इव शमितपापफलाः सन्तः लोकान् वाञ्छितान्
स्वर्गादीन् प्रयान्ति ।। तादृक् हे देवि तव तैश्चाहितेष्व
पि सा धीर्मतिर्भवति ।। शात्रवेष्वपि किल सा धीर्मति
रनुग्रहबुद्धिर्भवति किं पुनः साधुषु स्वर्गधर्मनिर
तेषु साधीत्वमतिर्भवतीति किं ब्रूमः इति भावः ।।
भवतीशब्द प्रयोगे प्रकरोतीति प्रथमः पुरुषः भक्त
त्वस्य विधेयतादेव त्वेपि विरोधो वेदाः प्रमाणमितिव
त्प्रोहिण्णोहि ।। हन्तो स्वात्रिषु श्रोत्रः हिलुमीनाइत
ण नं लोकस्त्र भवतो जने ।। शास्त्रेणहता साध्वी ।।
वीतो गुणवचनो तद् जीपू ।। १९ ।। ।। खड्गप्रभानि
करविस्फुरणैस्तथोग्रैः शूलाग्रकान्तिनिवहेन दृ
शोसुराणाम् ।। यन्नागता विलयमंशुमदिन्दुखण्ड
योग्याननं तव विलोकयतां तदेतत् ।। २० ।। हे
देवि रणे तव उग्रैः खड्गप्रभानिकरविस्फुरणैः

त्रैउ·पाळने॥ननुनिदोदरा ब्राक्रिज्जोऽन्यतरस्य भीति
वानिरस्तानितं॥हे देवि त्वया समरमूर्द्धनि युद्धमूर्ध्नि अरि
पुगणान् हत्वा ते दिरिपुगणाः दिवं स्वर्गं नीताः प्रा
पिताः हे देवि त्वया अस्माकं देवानां उन्मद सुरारिभ
यं भयमपि अपास्तं॥अपाक्षिप्तं दूरीकृतं॥हे देवि सर्व
जननी नमस्ते लोके हिताः गीतमे हेति॥त्रैलोक्यत्रै
१९ लोक्यं चातुर्वर्ण्यादि लोकस्वार्थे छन्दु॥अखिलं त्रैलोक्य
मिति पौनरुक्त्यशंकया नाभिधत्ते अखिलं यस्मिन्नि १९
ति क्रियाविशेषणं द्रष्टव्यं॥संभवे षष्ठि चोरनुस्याद्द्रु
शेषणमर्थवत्॥रिपूणां नाशनेन समरमूर्द्धनि समर
स्य मूर्द्धवन्मूर्द्धि युद्धप्रधान ग्रहीत्तः तत्र उच्छितमुद
पः सुरारीणा मसिंस्तो हेशोषो गवेंसाभवे नमस्ते न
मः स्वस्ति इति चतुर्थी॥२३॥ ॥शूलेन पाहि नो देवि
पाहि खड्गेन चांबिके॥घंटास्वनेन नः पाहि चाप

ज्यानिस्वनेन च॥२४॥ ॥हे देवि हे अंबिके त्वं शूलेन
अयुधेन शत्रुभ्यो नोऽस्मान् देवान् पाहि रक्ष॥पार
क्षणे॥सर्वंपित्र॥अस्त्रीशूलं रुग्णायुधं॥हे देवि अंबि
के त्वं खड्गेन च नः शत्रुतः पाहि हे देवि अंबिके त्वं घं
टास्वनेन घंटायाः स्वनेन नः शत्रुतः पापतश्च पाहि॥
हे देवि अंबिके त्वं चापज्यानिः स्वनेन चापारोपिता ह
ढमौर्वीजनितनिस्वनेन नोऽस्मान् पाहि शत्रुतः पाप
तश्चेति शेषः॥२४॥ ॥प्राच्यां रक्ष प्रतीच्यां च चंडि
के रक्ष दक्षिणे॥भ्रामणेनात्मशूलस्य उत्तरस्यां तथे
श्वरी॥२५॥ ॥हे ईश्वरि ईश्वरस्य पत्नी यद्वा हे ईश्वरि
जगद्व्यापिनि॥अत्रोते रात्रु कर्मणि वेदट चोपधायाः॥
हे चंडिके हे देवि त्वं आत्मनः शूलस्य सुधस्य भ्राम
णेन परितो भितश्चक्राकारेण परिवर्तनेन देवान् प्रा
च्यां दिशि रक्ष॥शत्रुतः हे ईश्वरि हे चंडिके त्वं प्र
तीच्यां दिशि पश्चिमायां आशायां आत्मशूलस्य

भ्रामणेन अस्मान् रक्ष शत्रुतः तथा हे ईश्वरि चंडिके त्वं आ
म्बूलस्य भ्रामणेन दक्षिणे दिग्विभागे अवाच्यां दक्षि
णस्यां दिशि आम्बूलस्य भ्रामणेन अस्मान् रक्ष शत्रु
तः॥ तथा हे ईश्वरि हे चंडिके त्वं आम्बूलस्य भ्रामणेन उ
त्तरस्यां दिशि अस्मान् रक्ष शत्रुतः॥ भ्रामणेन भ्रमण
स्य दृक्भ्रामणं प्रदक्षिणीकरणं परितो भ्रामणं उल्लीकरणं॥ अ
२० न्यथा अनस्थानमात्रं चलनमात्रं वा शूलस्य संभवेतां त्रि २०
यस्यात्॥ अतस्च प्रदक्षिणा कृति परिभ्रमणं विवक्षित
मिति सूचयितुं प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षिणे उत्तरस्यामि
त्युक्तं॥ चकारात् विदिक्ग्रहणं॥२५॥ ॥सौम्यानि या
नि रूपाणि त्रैलोक्ये विचरंति ते॥ यानि चात्यंत घोराणि
तै रक्षास्मांस्तथा भुवं॥२६॥ ॥हे देवि त्रैलोक्ये त्रि
षु लोकेषु ते तव यानि सौम्यानि सुंदराणि प्रसन्नानि
रूपाणि विचरंति प्रसरंति विहरंति यानि चात्यंत घो
राणि भयंकराणि रूपाणि त्रैलोक्ये विचरंति तैस्तैश्च

तपराक्रमस्य॥ नन्व तु लोपमाश्यपाभिति निषेधात् तृतीया न
स्यात्॥ स्वविवक्षायां तृतीयास्त्येव॥ सूत्रं तु प्रथमार्थं सह
भावविवक्षार्थं च॥ हे देवि हे वरदे रूपं च शत्रुभयं कारि शत्रू
णां भयासादन शीलं॥ ततोन्येषां तु भीतिहरं अतिम
नोहारि तत्ते वास्ति न तु कस्यापि चित्॥ हे देवि हे वरदे त्व
दीयं चित्ते कृपा च समरनिष्ठुरता च त्वय्येव दृष्टा कुत्रान्य
त्र दृष्टा न कुत्रापि विदितेति भावः॥ भुवनत्रयेति लोकत्रये दृष्टा
इति निष्ठाहेष्टा इति क्वचित्तोपपाठः॥ कृपा समरनिष्ठुर
तेति च प्रथमानंतु द्वितीया समरे निष्ठुरता भावः॥ त्वं जे
लोकगुण न च तस्य पुनर्भाव॥२२॥ ॥त्रैलोक्यमेतद
खिलं रिपुनाशनेन त्रातं त्वया समरमूर्द्धनि तेपि हत्वा॥
ग नीता दिवं रिपुगणा भयमप्यपास्तमस्माकमुन्मद
सुरारिभवं नमस्ते॥२३॥ ॥हे देवि त्वया एतत् त्रैलोक्यं
रिपुनाशनेन अखिलं यथा भवति तथा॥ त्रातं॥ रक्षितं॥

स्तस्थितानि॥ संसमंततस्तु परितः सर्वतो विष्वगित्यमरः
शूलश्च गदा च खड्गश्च शूलं च गदं॥ सेनांगत्वादेकत्वं॥ तद्धा
रयंतीनि तथोक्तानि धनुरादीनि॥ २०॥ ॥ऋषिरुवा
च॥ सुमेधाः सुरथं राजानं वाक्यमूचिवान्॥ ॥एवं स्तु
ता सुरैर्दिव्यैः कुसुमैर्नंदनोद्भवैः॥ अर्चिता जगतां धा
त्री तथा गंधानुलेपनैः॥२०॥ ॥एवमुक्ते भणिता जगतां
धात्री पोषयित्री देवी सुरैः स्तुता ततः दिव्यैर्दिव्यैः नं
२१ दनोद्भवैः नंदनं स्वः तदेव वनं ततः उद्भवैः कुसुमैः २१
तथा दिव्यैः गंधानुलेपनैश्च आर्चिता पूजिता अरा
धिता॥ गंधैरनुलेपनानि॥ गंधाः कुसुमादयः॥ कुं
कुमागरकस्तूरीकर्पूरं चंदनं तथा॥ महासुगंधमिति
के नामास्याधप्रदम॥ अनुलेपनमंगरागः॥
२१॥ ॥भक्त्या समस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैस्तु धूपिता॥
प्राह प्रसादसुमुखी समस्तान्प्रणतान्सुरान्॥
समस्तैरखिलैस्त्रिदशैर्देवैः दिव्यैर्भव्यादिविशेषैः

धूपैः गंधाढ्यैः धूपनार्हैः धूपिता सुपूजिता देवी प्रसा
दसुमुखी प्रसादेन प्रसन्नत्वेन सुमुखी समस्तान्प्रण
तान्समस्तान्सुरानिंद्रादीन्देवान्वाक्यं प्राह उ
वाच॥ उपसर्गप्रतिरूपकः प्रशब्दोऽव्ययाख्यः॥ आ
हेति निपातस्तिङंतप्रतिरूपकश्च॥ नखमुखात्संज्ञायामिति
ङीषो निषेधस्तु संज्ञायामेव॥ देव्युवाच॥ ॥देवी
दृगन्वाक्यमुक्तवती॥२२॥ ॥व्रियतां त्रिदशाः सर्वे यद
स्मत्तोभिवांछितं॥ ददाम्यहमतिप्रीत्या स्तवैरेभिः सुपू
जिता॥२३॥ ॥हे सर्वे त्रिदशाः युष्माकमेतैरेभिः प्रपू
जिताहं प्रीतास्मि॥ युष्माभिः सर्वैः मत्तः मत्सकाशात्
यत् अभिवांछितं अभिलाषितं वस्तु तत्तद्वस्तु व्रियतां
प्रार्थ्यतां अहं ददामि॥ दास्यामि॥ ग्रहप्रीता प्रीत्या इ
ति पाठद्वयं अत्र आद्ये पाठे प्रीत्येति॥ द्वितीये तु प्रीता
ददामीति व्याख्येयं॥ प्रहृजिता सुरैरिति पाठ
द्वयं स्पष्टं॥ यत्नात्तोभिवांछितमिति पाठः स्पष्टः॥

यदस्मत्तोऽभिवांछितमिति पाठे अस्मत् इति अस्मात् इत्यर्थः ॥ त
त् अस्मत्तु देवीभ्यः व्रियतां ॥ अहं देवी दद्मि इति वचनं चातुर्यं
कौशलं स्याल्लु वकुले नोपक्रम्येन नोपसंहाराद्बोधकं कि
चिंतं किं सम्मतं शुद्धेनैक्षमयतीत्यर्थः ॥३१॥ ॥कृतैन्मम प
रे यं च दुष्करं तन्निवेद्यतां ॥३२॥ ॥किं च हे देवाः अपरं यु
ष्माभिः कर्तव्यं सततदुष्करं दुःसाध्यं यत् तन्मदग्रे मह्यं नि
वेद्यतां ज्ञाप्यतां लद्ध्यपरं न हि यासुरवधापेक्षया द्विती
२२ यं कार्यं साधयामीति भावः ॥३२॥ ॥इत्याकर्ण्य वचो देव्याः २२
प्रकृचु स्तुतं दिवौकसः ॥३३॥ ॥इति इत्थं देव्या वचः व्याहारं
आकर्ण्य श्रुत्वा ते सर्वे दिवौकसः इंद्रादयः सुराः प्रत्यूचुः
प्रतिवाक्यमुक्तवंतः दिव ओको निवासो येषां ते दिवौक
सः ॥ प्रीत्यादृतादित्वात् साधुः ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥देवाः वाक्यं
देवीमाहुः ॥३४॥ ॥भगवत्या कृतं सर्वं न किंचिदव
शिष्यते ॥ यदयं निहतः शत्रुरस्माकं महिषासुरः
॥३५॥ ॥यत्र यस्मात् हे देवि त्वया पापस्य वशात् अस्माकं देवा

रूपैरुपलक्षितात्वं तैः रूपैः करणैर्वा अस्मान् देवान् रक्ष ॥ तथा
तैरेवाहवविधे रूपैः भुवं रक्ष ॥ तथा च कारात् ॥ तैरेव विवि
धैः रूपैः पाताललोकं च रक्ष ॥ सौम्यं तु सुंदरे सोमदे
वते सोमायणि सौम्यं ॥ सुंदरे रूप आश्रितः ॥ अनुग्रहना
ति वाग्देवीति यासौ नीजगन्मयी ॥ नानुग्रहनातियान्
देवितेषां योगाजगन्मयी ॥२६॥ ॥खड्गशूलगदादी
नि यानि चास्त्राणि तेऽम्बिके ॥ करपल्लवसंगीनि तैरस्मान्
रक्ष सर्वतः ॥२७॥ ॥हे अम्बिके हे देवि यानि तत्र कर
पल्लवसंगीनि खड्गशूलगदादीनि दिव्यान्यस्त्राणि संति
तैश्च त्वं सर्वतः समंततः अस्मान् त्वदेकशरणान् देवा
न् रक्ष दुःखात् पापतः शत्रुतश्च पालय ॥ हस्तिशुंडोऽश्व
चापाग्रे बली हस्तः करः कुमान् ॥ करो हस्तः पाणिः पं
च शाखः शयः पाणिः ॥ अग्रकर शाखाः करपल्लवाः
तैः संगः तद्वंति करपल्लवसंयुक्तानि ॥ करः पल्लववद्
वकरपल्लवः तेन संगः तद्वंति करपल्लवसंगीनि हे

बकृते मि मालने पद स्यथा सतीमुद ॥ अस्माकं सतिदान
प्रति प्रकाशा वासं प्रदान ता भावात् ॥ सं वे ध्येप ध्येव ॥
मातापित्रोश्च पुत्राणां बालाना कीरोपुरयिते ॥ रजकूस्वां
शुक्रे द तेस्याभिमृश सस्यं वेत नामिति रतू ॥ पक्षं तरे च
घादि च ॥ कृ ॥ ॥ पश्च महेस्तवे रेभिस्तोकोप्यहम
कान ने ॥ तस्य वित्तर्द्धि विभ वै धनदारादि संपदां ॥३४॥ पा हे
देवाः द्वितीयं वरं प्रार्थयंते ॥ हे अंबिके हे देवि अम मे त्वा
२३ न ने हे प्रसन्न वदने त्वं अस्माभिः प्रसन्ना प्रणतास्से वि २३
तासु तीव रहा भि ॥ अतः यश्च मर्त्यः एभिस्तवैर्दृषये रस्मा
भिर्देवैः कृतैः स्तवैः त्वां देवीं स्तोष्यति भक्तिमान् पठि
ष्यति तस्य मर्त्यस्य मनुष्यस्य वित्तर्द्धि विभवैः सह
धनदारादि संपदां वृद्धये समृद्धये प्रभवेथाः सर्वदा
वित्तस्य गर्भस्य कृहेः समृद्धिर्विभवैरुकवैः सह
धनस्य गो महिष्यश्वादेर्दारणां पत्नीनां आदिशब्दा
त्सेवकादीनां संपदां क्षेत्राराम धान्य पुत्र मित्रादि

संपत्तीनां च वृद्धये च ॥ आत्मने लिङ् ॥ व्यत्ययो बहुलमिति त
आत्मनेपदं वैदिकं वेदलुक् छंदे वा स्तवनं भिति देवी
स्तु वचनस्य इथि तु प्रयुक्तमभिः ॥ पद्मादि वित्तधनमिति
पर्यायो ॥ तथाप्यत्र रात्रि गृह्यादिकं धनशब्देन विवक्षितं
वित्त इयश्च विभवश्चैश्वर्यं चा णिचते ॥ सह धनेन गवादि दा
रादि पत्न्यादि ते षां संपदः तासां ॥३५॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥
सुमेधा सुमेधाः सुरथं राजानं वाक्यमुक्तवान् ॥ ॥ इति
प्रसादिता देवैर्जगतोऽर्थे तथात्मन ॥ तथेत्युक्त्वा भद्रकाली
बभूवांतर्हिता नृप ॥३६॥ ॥ हे नृप हे सुरथ इति प्राङ्युक्त
प्रणिपाते दैवैः जगतोऽर्थे त्रैलोक्यस्य संरक्षणलक्षणयोजनाय त
थात्मनः अर्थे च स्वार्थेन विषये देवकार्यार्थे च विषये
प्रा ॥ सा ॥ इस प्रसन्नी कृता प्रसाद सुमुखीकृता प्र
सन्नीकृता भद्रकाली भद्रा सर्वमंगला काली रुद्र
पत्नी कुर्वधारयः देवि तथास्तु देववांछितं वक्त्मसिधे

विलोक्या अंतर्हिता बभूव अंतर्धानमगात् ॥ अदर्शनं बभू
वा ॥ ३७ ॥ ॥ इत्थं तत्कथितं भूप संभूता सा यथा पुरा । देवी
देवशरीरेभ्यो जगत्त्रयहितैषिणी ॥ ३८ ॥ ॥ हे भूप हे सु
रथ जगत्त्रयहितैषिणी सा देवी देवशरीरेभ्यः यथा पूर्वं तेजो
रूपा संभूता ता महिषासुरवधाय प्रादुर्भूता इत्येतत्सर्वं ते
तुभ्यं सुरथाय कथितं मया सुमेधसा मुनिना ॥ तथा पुनः कै
लुक्ले तत्र तत्तेजः सर्वदेवशरीरजं ॥ एकस्थं तदभूत्ना
२४ री व्याप्तलोकत्रयं त्विषा ॥ पुनश्च गौरीदेहात्सा समुद्भू २४
ता यथाभवत् ॥ वधाय दुष्टदैत्यानां तथा शुंभनिशुं
भयोः ॥ रक्षणाय च लोकानां देवानामुपकारिणी ॥
तच्छृणुष्व मयाख्यातं यथावत्कथयामि ते ॥ ४० ॥ ॥
इदं श्लोकद्वयमेकान्वयं द्रष्टव्यं ॥ शृणुष्व
इति पदद्वयं ॥ हे स्वकीय आत्मीये हे भूप हे सुरथ
सा गौरीदेहात् देवानामुपकारिणी देवी पुनश्च

नो शत्रुरयं महिषासुरो नाम निहतः । यस्मात्कृतः अतस्त्वया भ
गवत्या सर्वमस्माकं देवानां प्रयोजनं कृतमेव न किंचिद
वशिष्यते ॥ न कश्चिदपि कार्यशेषोऽवशिष्यते न कश्चि
दपि शत्रुशेषोऽवशिष्टः ॥ ३४ ॥ ॥ यदि चापि वरो देय
स्त्वयास्माकं महेश्वरि ॥ संस्मृता संस्मृता त्वं नो हिंसेथाः
परमापदः ॥ ३५ ॥ ॥ हे महेश्वरि महानीश्वरस्तस्त्री यद्वा
महती ईश्वरी ॥ अश्नोते राष्ट्रकर्मणि ॥ वरट् ङीप् यायाः
हे देवि यदि प्रसन्ना त्वं भगवत्या अस्माकं दनुजा
जीविनां देवतानां त्रैलोक्यजननीकानां वरश्चेद्देयो नुम
तः स्यात्तर्हि अयं वरः प्रार्थ्यतेऽस्माभिः कोसौ हे देवते
परमापत्सु अस्माभिः स्वेदकराण्ये देवैः संस्मृता संस्मृता
सती वारंवारं ध्याता सती नोऽस्माकं परमापदः ॥ परमाः आ
पदः यद्वा परस्मा अ समर्था ॥ आपदः ये तत्र परमापदः
ताः त्वं हन्तात् महासंकटानि हिंसीथाः हिंस्याः हिंसेहिं
सायां रुधादिः आत्मनेपदं ॥ परस्मैपदस्थाने व्यत्ययः

पुनरपिद्रु देसानांद्रुष्पानांदेवाश्पीउ कानांधूम्र
लोचनचंडमुंडरक्तबीजादीनां देत्यानां वधाय
चताभ्यं शुभनिशुंभयोर्वधायचलोकानां रक्षणा
यचप्रयोजनामेव आगेरी देहासमुद्भुतागौर्याः
देहासमुद्भूता अभवत्॥ असीत्॥ तेसर्वयथा
हंतु यथार्थयोवत्॥ हेतुष्पं राजकथयाम्यहं।
सुमेधानाम ऋषिः तत् यथावत् यावत् प्रको
शेपितंमयाकथितं श्रुत्वा आकर्णय॥ स्रणु चैतपा
हेतुस्य यो बहुल भिसालालनपदं॥ शुंभकाष्णे
हिंसा यांच श्वाश्रि॥ शुभाति रागस्ते हिनंगीस
शुंभः दं यादिहये॥ ताजप्यादि भ्यादि शुंभगं
शुभआमोनेचतुलादि शुंभति रोभलेन णेधि
तिशुपः॥ यथाप्रकारवते यथावत्॥ क्रियादिरोष
णं॥ ५॥ ॥ इति श्रीमहाआदिधिराजश्रीप्रतो
मरान्चे येश्री मेडुङ्गरणालिजश्री श्रीकांतनुक्रम

वालिनिरस्थितायाँ शां तनन्यां चंद्रिकामहात्म्यटीका
यां शाकारिसूक्तानि विध्यूपलक्षितलक्ष चतुर्थोध्या
यः॥४॥ ॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥

शुंभति भाषते हि नस्ति शुंभः दंभादिः निरहूमो निशुं
भः॥ ताभ्यामित्यादि पाठे शुंभः शुंभपरो नाथ तुराटिः शु
भितन्नाभलेरणेषु शुंभः॥१॥ ॥तावेव सूर्यतां तद्व
दधिकारं तथैंदवं॥ कौबेरमथ याम्यं च चक्राते व
रुणस्य च॥२॥ ॥तावेव शुंभनिशुंभावेव काम
रूपत्वात् सूर्यतां सूर्यरूपतां सूर्यभावं च चक्राते अधि
दे ष्ठितवंतौ अधिकार इत्यनेन सूर्यभावमिव ऐंदवं
३ इंदुसंबंधिनमधिकारं आधिपत्यं तावेवासुरौ च ३
क्राते॥ तथा तावेव कौबेरं कुबेरसंबंधिनमधिका
रं कुबेरपदं च चक्राते॥ अथ च तावेव याम्यं यम
देवताकं अधिकारं यमपदं च चक्राते तथा तावेव
शुंभनिशुंभौ वरुणस्य अधिकारं चक्राते [illegible]॥ या
म्यमिति दिक्सारिर्वांहि हस नवकेशर पुंडरीपण्डू इत्य
प्रादिष्यतो येषां पुं॥ ... ति नाम्यो मितिस्थाः॥१

सूर्येंदुकुबेरयमवरुणाधिकारान् तावेवासुरौ चक्रा व
प्यगृह्णीतामितिभावः॥२॥ ॥तावेव पवनर्द्धिं च चक्र
तुर्वह्निकर्म च॥३॥ ॥तावेवासुरौ पवनस्य वायोः ऋद्धिं
अधिकृतिं ऐश्वर्यं च चक्रतुः॥ तथा तावेवासुरौ वह्नेः क
र्म च अग्निव्यापारं चक्रतुः॥ अन्येषां चाप्यहीष्टां तावधिका
रान्दिवौकसां॥४॥ तावेवासुरौ अन्येषां च दिवौकसां देवा
नाम धिकारान् अग्रहीष्टां॥ इदमर्द्धकाप्येवं दृश्यते॥४॥
नि ततो देवा विनिर्धूता भ्रष्टराज्याः पराजिताः॥५॥ ततस्ताभ्या
मसुराभ्यां सकाशात् पराजिताः प्राप्तपराभवाः अतएव
भ्रष्टराज्याः भ्रष्टाधिकाराः देवा विनिर्धूताः स्वर्गान् दूरीकृताः नि
आसन्॥ ताभ्यामसुराभ्यां विनिर्धूताः समुत्सिताः स्वर्गात् इ
तिभावः॥५॥ ॥हृताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यां सर्वे निरा
कृताः॥ महासुराभ्यां तां देवीं संस्मरंत्यपराजितां॥६॥ ॥
ताभ्यां शुंभनिशुंभाभ्यां महासुराभ्यां सर्वे हृताधिकाराः अ

पहृतराज्याः निराकृताः निरस्ताः सर्वे त्रिदशाः देवाः तां प्रसि
द्धां अपराजितां कैरप्यपराजितां अपरानूतां अपरैरजितां
अपरैरनभिभूतां देवीं स्मरंति स्म। स्मातीत्यव्ययः स्मृतवंतः
संस्मरंतीति पाठे स्मे इत्यध्याहृत्य लट्। स्मरंति भूते लट् प्र
योगो ज्ञेयः। प्रत्यादिष्टो निरस्ताः स्योत्थस्याख्यातो निरा
कृतः अपराजिता नाम देवी तया निराकृता देवाः कां
बुद्धिमुपेत्य कं देशं गता इत्यत आह ॥६॥ ॥तयास्माकं
२ वरो दत्तो यथापत्सु स्मृताखिलाः॥ भवतां नाशयिष्या २
मि तत्क्षणात्परमापदः॥७॥ ॥इति कृत्वा मतिं देवा हि
मवंतं नगेश्वरं॥ जग्मुस्तत्र ततो देवीं विष्णुमायां प्रतुष्टु [illegible]
वुः॥८॥ ॥यथा प्रागुक्तप्रकारेण आपत्सु परमापत्सु स्मृ
ता सती तत्क्षणाद्देव भवतां देवानां अखिलाः परमा
पदः नाशयिष्यामि इति तयास्माकं देवानां च वरो दत्तो इ
ति मतिं मनसि कृत्वा चेतसि निधाय देवाः हिमवंतं नगेश्वरं

श्रीमन्त्रेराटपस्तनुस्वरवसुनवेनमः॥ ऋषिरुवाच॥
ऋषिः सुमेधाः सुरथं राजानं वाक्यमब्रवीत्॥ पु
रा शुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यां शचीपतेः॥ त्रैलो
क्यं यज्ञभागाश्च हृता मदबलाश्रयात्॥१॥
हे राजन् पूर्वस्मिन् शुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यां द्वाभ्यां
कर्तृभ्यां मदबलाश्रयात् मदेन बलेन सहितं बलं सा
मर्थ्यं मदबलं तस्याश्रयः संश्रयणं तस्मात् हेतोः
मदबलान्वितत्वात् शचीपतेः इंद्रस्य इंद्रत्वं सका
शात् त्रैलोक्यं हृतं अपहृतं ॥ च पुनः यज्ञभागाश्च
हृताः यज्ञसंबंधिविभागा अपि इंद्र
स्य विहृताः त्रयो लोकास्त्रैलोक्यं यज्ञभागानां भा
गा नाशिताः॥ हर्षेणार्थे मुड्डः क्षेप्ये गजदानेन्द्र कीर्ति
ताः॥ स्को ज्वसा मर्थ्ये स्थे न्येषु बलं नाक केसीदिणाः॥
शुंभ वाषण्णे हिंसायां चस्योर्दिः परस्मैपदी॥ दं सा

प्रकृतिः पार्वती साक्षात् प्रत्ययस्तु महेश्वरः । अर्द्धना
रीश्वरः शब्दः कामधुग्वः प्रसीदत्विति ॥ तस्यै नमः भद्द
कायै नमः । भद्रा सर्वमंगला भद्ररूपे स्वर्थः ॥१०॥ ॥
नियताः प्रणताः स्मतां ॥११॥ ॥ तां प्रसिद्धामस्मद्दर्श
ने विको नियताः जितेंद्रियाः प्रणताः नम्रीभवामः
स्मशब्दः पूरणेऽव्ययं । नियति प्रणतास्म नां इति पाठे भ
क्ति प्रह्वभावानां पुंसां नियत्यै दिष्ट्यै च नमः भाग्यरूपा ३
३ यै नमः स्वर्थः । दैवं दिष्टं भागधेयं भाग्यं स्त्री नियतिर्वि
धिः ॥ रौद्रायै नमो नित्यायै गौर्यै धात्र्यै नमो नमः ॥११॥ ॥
रुद्रस्येदं रौद्रं रूपमुग्रमस्त्यस्यां रौद्रा रौद्रायै नमः ॥
रौद्रशब्दः आदित्वादच् । नैध्रुवे त्यफ नित्यायै कालत्र
यावस्थितायै नमः । उरी उघोषो रुदादिरनुदात्त इगुरते
गौरं पंचाघच् । इगुपधत्वात् कोवा । गुरुः गौरव एव वा गौ
रः प्रज्ञादिन्य श्रेति स्वार्थेऽण् ष्याणितिस्त्रिया ङीप् । प

द्मवर्णवाचित्वेन रूढत्वात् षिद्गौरादिभ्यश्चेति निपातना
त्साधुत्वे ङीप् । गौर्यै पार्वत्यै नमः । गौरी गौरवर्णा गौर
वर्णयोगात् । पवागुङः व्यक्ते शब्दे अनउणादौ रिङ्गादि
सूत्रेण रनिवृद्धौ निपातितायां गवतेगौरः गौरोऽरुणे सि
ते पीते च । धात्र्यै धरण्यै नमोऽस्तु धात्र्यै उपमात्रे च नमः ।
धात्री स्यादुपमातापि क्षितिरप्यामलक्यपि ॥११॥ ॥
ज्योत्स्नायै चंद्ररूपिण्यै सुखायै सततं नमः ॥१२॥ ॥
ज्योतिः शास्त्रविशेषस्याज्ज्योतिर्नक्षत्रतेजसोः ।
ज्योतिर्नाभास्करे क्लीबमग्निखद्योतं दृष्टिषु ॥ ज्यो
तिरस्त्यस्यां ज्योत्स्ना तस्यै ज्योत्स्नायै सततं नमः ।
चंदि आह्लादने । चंदतीति चंद्रः रूपरूप क्रियायां रूप
रूपदर्शने च चुरादिः । चंद्रं रूपयतीति तच्छीला चंद्ररू
पिणी तस्यै चंद्ररूपिण्यै सततं नमः ॥ चंद्रस्य रूपं क
रोति चंद्ररूपिणीति च व्युत्पत्तिः । सुखं डः खनक्रियां

यां सुखनं दुःखनं च तत्क्रिया ॥ सुखयतीति सुखाप
त्या यच्च । सुखायै सुखकारिण्यै सततं नमोऽस्तु ॥१२॥
॥ कल्याण्यै प्रणतां वृध्यै सिध्यै कूर्म्यै नमो नमः
॥१३॥ ॥ कलासु साधुः कल्या शुभात्मिका वाणी
ण. कल्यमैतिकल्य निरुक्तेर्वा अणतिकथयति क
ल्याणी तस्यै कल्याण्यै नमः । अणशब्दार्थः कर्म ४
४ व्यणु । किंच जगद्भिः वृध्यै सिध्यै च प्रणतां वंदितां
जगज्जननीं तां देवीं प्रतिनमः । नतिं कूर्मः । कूर्म्यै
इति पाठे कूर्म्यै कूर्मजातिशक्त्यै भूभारोद्धरण समर्थ
कर्मशक्त्यै नमः । कौर्म्यै इतिपाठेपि कर्म संबंधिन्यै
शक्त्यै नमः ॥१३॥ ॥ नैऋत्यै भूभृतां लक्ष्म्यै शर्वा
ते ण्यै नमो नमः ॥१४॥ ॥ निःक्रांता ऋतेः सन्मार्गान्नि
ऋतिः अलक्ष्मीः अन्यायोपार्जिता लक्ष्मीः अलक्ष्मीः

नगाधिराजं जग्मुः प्रयुः । ततस्तत्र विष्णुमायां देवीं प्रतु
ष्टुवुः । प्रहर्षेण भक्तिपूर्वकं स्तुतवंतः । विष्णुमाया महा
माया इति पर्यायौ । अथवा वेवेष्टि विष्णुः मानं माया विष्णु
र्माया मानं परिमाणं यस्याः सा तथोक्ता सर्वव्यापिके
त्यर्थः प्रतुष्टुवुरिति प्रः आरंभे । स्तोतुमारब्धवंत इ
त्यर्थः ॥ देवा ऊचुः । स्तुत्युपयोग्यानि वाक्यान्यूचिरे ॥ ८
नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै सततं नमः ॥९॥ दिव्यति वि
जिगीषते देवी तस्यै देव्यै सततं नमोऽस्तु ॥ महान् देवो म
हादेवः तस्य स्त्री महादेवी महती वा देवी महादेवी तस्यै
महादेव्यै सततं नमः शिवायै मंगलहेतवे भवान्यै सत
तं नमः पुंयोगेतु शिवस्य स्त्री शिवा ॥९॥ ॥ नमः प्रकृत्यै
भद्रायै ॥१०॥ प्रकृतिर्जगत्कारणं सत्वरजस्तमसां सा
म्यावस्था ॥ यद्वा जंगमं त्रापेक्षया मूलमंत्रमात्रालि
कादेवता प्रकृतिः । यद्वा प्रत्ययात्पूर्वा प्रकृतिः । यदाहुः ।

सप्तशती हे सर्वकारिणि देवि तेतुभ्यं दुर्गायै सततं नमः ॥ दुःखे टिकापं०५
न गम्यते दुर्गा । यद्वा दुःखेन गच्छत्यस्यां दुर्गा । सुदु
रारधिकरणे इति वक्तव्यात् । गमेर्डः । तथा हि स
र्वकारिणि देवि तुभ्यं दुर्गपारायै सततं नमः । दुर्गपा
रं यस्याः सा महामाया स्व सिंधोः सा दुर्गपारा य
द्वा पारं तीरं कर्म समाप्तौ । पारयति पारा दुर्गाणां का
५ र्याणां पारा दुर्गपारा । यद्वापि पर्त्ति पारा । दृ पालन ५
पूरणयोः । दुर्गाणां पारा दुर्गपारा । यद्वा दुर्गाः पाराः
पारायतो गणाः यस्याः सा दुर्गपारा नाम देवी ।
हे सर्वकारिणि हे देवि तुभ्यं सारायै संसारसारा
यै धनायै श्रेष्ठायै सततं नमोस्तु ॥ हे सर्वकारिणि
हे देवि तुभ्यं ख्यात्यै विख्यातिरूपायै सततं नमः
हे सर्वकारिणि हे देवि तुभ्यं कृष्णायै कृष्णवर्णायै

कालरात्र्यै सततं नमः ॥ तथैव हे कारिणि देवि तुभ्यं
धूम्रायै धूम्रवर्णायै सततं नमः । सर्वं करोतीति स
र्वकारिणी तत्र संबुद्धिः हे सर्वकारिणि । सर्वकारि
ण्यै इति पाठे सर्वकारिण्यै दुर्गायै देव्यै सततं नम
इत्यनुसंधेयं ॥१५॥ ॥ अति सौम्याति रौद्रायै नम
स्तस्यै नमो नमः ॥१६॥ ॥ सामाद्यण् ॥ सौम्यं सो
मदेवताकं सुंदरं च मनोहरं रूपं अस्यर्थं सौम्यं य
स्याः सा अति सौम्या । रुद्रदेवताकं रुद्रसंबंधि वा
रूपं रौद्रं यस्याः सा अति रौद्रा । तत्र भजता
मभजतां च यथाक्रमात् सौम्या चासावतिरौ
द्रा चेति कर्मधारयः ॥ तस्यै अति सौम्याति रौद्रायै
वा सौम्या रूपायै त्रिशक्त्यात्मिकायै देव्यै नमो नमः
इति त्रयोपदं नमस्त्रयं । सोमस्य भावः सौम्यं सौ

वेष्यत्र॥ रुद्रस्य भावः रौद्रं इत्यादि त्वाभावे ष्यः॥
अतिक्रांतं सौम्यं यस्याः सा अतिसौम्या। अतिक्रां
तं रौद्रं यस्याः सा अतिरौद्रा ततः कर्मधारयेस
इत्यप्य तितस्यै नमः॥ नुसंधयं॥१६॥ ॥ नमो जगत्प्रतिष्ठा
यै देव्यै कृत्स्यै नमो नमः॥१७॥ ॥ जगतां प्राणभृ
तां प्रतिष्ठां आस्पदं आधारशक्ति स्थानं मूलाधा
र संज्ञं न त्प्रतिष्ठेत्युच्यते॥ आस्पदं प्रतिष्ठायामित्या
स्पद शब्दपर्यायः॥ प्रतिष्ठाशब्दः॥ दिवू क्रिडादौ
दिव्यति देवी तस्यै। क्रीडा विजिगीषाद्यर्थ क्रियाका ६
५५ रिण्यै देव्यै नमः॥ करणं कृतिः प्रयत्नः सर्गस्थि
ति प्रत्यवहारविषयः प्रयत्नो यत्र विवक्षितः॥
तस्यै कृत्स्यै कृतरूपायै प्रयत्नरूपायै नमः नम
स्यानां त्रित्वादिह न क्षिप्तं। कृत्स्यै इति पाठे त्वनं

स्याद् लक्ष्मी रुक्तः निर्ऋतिः निर्ऋतिरियमाहृतिनैर्ऋ
ती तस्यै नैर्ऋत्यै अलक्ष्मी रूपायै ते तुभ्यं। शर्वाण्यै शं
भुपत्न्यै नमो नमः यद्वा निश्चिता ऋतिः सत्यं नीय
न सत्य निर्ऋतिः नैर्ऋते र्दिस्वाल्लस्येयं नैर्ऋती तस्यै
नैर्ऋत्यै नैर्ऋत्युपार्जित लक्ष्मी रूपायै ते तुभ्यं
शर्वाण्यै शंभुपत्न्यै नमो नमः। अथ च भुवं बिभ्रति
भूभृतः आदि मेदुकादि कूर्मादि नागादि कुलपर्वता
दि मनु प्रभृति राजानः तेषां भूभृतां लक्ष्म्यै ल
क्ष्मी रूपायै ते तुभ्यं शर्वाण्यै शंभुपत्न्यै नमो नमः।
शर्वस्य स्त्री शर्वाणी इंद्रवरुणेत्यादिना पुंयोगे ङीधा
तुकौ॥१८॥ ॥ दुर्गायै दुर्गपारायै सारायै सर्वकारि
ण्यै॥ ख्यात्यै तथैव कृष्णायै धुम्रायै सततं नमः॥१९॥

सप्तशती

टीकाप०६

नपौनरुक्त्यं दोषावहं यदुक्तं। प्रकर्षहर्षकोपेषु स्व
प्रदैन्यभयेषु च। स्त्र स्यांभासानुवादेषु पौनरु
क्त्यं नदुष्यति। सर्वाणि पृथिव्यादीनि भूतानि एषा
मारं१२ कत्वेन संततानि सर्वभूतानि देहानि इ
ति प्रथमा देवी विष्णुमाया।।१८।। यादेवी सर्वभूते
षु चेतनेत्यभिधीयते।। नमस्तस्यै०।।१९।। ।।
अभिधीयते कथ्यते। चुरादावात्मनेपदी चित
७ संचेतने संवेदने वा चेतनं चेतना ननु चेयं बुद्धि ७
रेवेति कथं पौनरुक्त्यं। सत्यं। यद्यपि वैशेषिका
दौ दर्शने चेतना बुद्धिरेव तथापि सांख्ये बुद्धिध
र्माश्रित वृत्तिविशेषविजृंभित शक्तिश्चेतने त्या
श्रयणाद पौनरुक्त्यं। अन्ये तु चेतना चित्तवृत्ति

विशेषशक्तिः संज्ञानं वा। बुद्धिस्तु स्वप्रकाशज्ञान ज्ञान
स्वभावेत्याहुः।। अन्ये तु निर्विकल्पज्ञानं चेतना बु
द्धिस्तु स्वशेष विशेषावगतिः सविकल्पज्ञानमित्य
स्थितयोर्भिदेत्याहुः।। इति द्वितीया देवी चेतना।।१९।।
।। यादेवी सर्वभूतेषु बुद्धिरूपेण संस्थिता।। नम
स्तस्यै।।२०।। ।। बुद्धिरित्येवरूपेण संस्थिता स
म्यगवस्थिता। यदस्य धुः। संस्थाराधे स्थितो मृ
तौ।। इति तृतीया देवी बुद्धिः।।२०।। ।। यादेवी सर्व
भूतेषु निद्रारूपेण संस्थिता।। नमस्तस्यै०।।२१।।
।। निद्रा तिरूपं तेन। द्राकुत्सायां। नियते द्रास्य
स्यां निद्रा संनिवेशः भुक्तान्नादिपरिपाकादिहे
तुर्निरीन्द्रियप्रवेशो मलकोशो मनसोवस्थानं नि
द्रा सर्वैन्द्रियव्यापारविरतप्राणनं सुखं निद्रस्य

न्यै इति चतुर्थी देवी निद्रा ॥२१॥ ॥ या देवी सर्वभूतेषु टिका प० ६
सप्तशती क्षुधारूपेण संस्थिता ॥ नमस्तस्यै ॥२२॥ क्षुध बुभु-
क्षायां । संपदादित्वात् भावे स्त्रियां क्विप् ॥ क्षुधा प्राति-
पदिकं क्रुमिष्टा क्षुत् ॥ अशनाया बुभुक्षा या क्षुत् त-
या क्षुधा । रूपेण ति एयक् पदं ॥ यद्वा वष्टि भागुरि-
र् ल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः । हलंताद पिटापवा
यथा वाचा निशा दिशा ॥ ततश्च क्षुधेति रूपं स्वरूपं
तेन क्षुधारूपेण क्षुधां विना प्राणिनां शरीरस्थितां
सुखं नास्ति इति पंचमी देवी क्षुधा ॥२२॥ ॥
या देवी सर्वभूतेषु छायारूपेण सं।स्थिता ॥ नमस्तस्यै
॥२३॥ ॥ छाया प्रतिबिंबरूपा सर्वभूतेषु तिष्ठ-
ति । नष्टछायो मध्याह्न इसंत्रतु आतपाभावाभावो
विवक्षितः ॥ छाया सूर्यप्रिया कांतिः प्रतिबिंबम

त स्यात् जगदिति कर्म विवक्षितं । जगत्कारणशीलायै देव्यै
नमइत्यर्थः ॥१७॥ ॥ या देवी सर्वभूतेषु विष्णुमायेति
शब्दिता ॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः
॥१८॥ ॥ या देवी वा ज्ञो मात्मिका सर्वभूतेषु काल-
त्रयात्मिका सर्वेषु भूतेषु भूतात्मिका अनात्मन्या-
त्मबुद्धिं जनयंती आत्मनि चानात्मबुद्धिं जनयंती
सती ममतावशात् येतान् लोकान् प्रसुयमाना स-
र्वजननी महामाया भगवती विष्णुमायेति शब्दि-
ता कथिता । तस्यै त्रिरूपायै साक्षिकायै शानस्यै ता-
मस्यै च प्रत्येकं कायवाङ्मनोभिः एकस्यै वैकस्या
देव्यै भक्तिश्रद्धातिशयद्योतनाय नमः शब्दो नम-
स्यै न च सहाम्रेडितः ॥ आम्रेडितं द्वित्रिरुक्तं ॥
चापले द्विवचनं संभ्रमेण प्रवृत्तिश्चापलं । इत्यंहि

मारंभकत्वेन संजिता निपूर्वभूता निरूहानितेन
त्रितृषा पिपासायां तृषि न्धे। सिरसि त्यः किचनः
तृष्णा। उपभोग निमित्त को भिलाषः। तृष्णा भिल
षणं भोगे तृष्णा वन पिशाचिका॥ तल्लेस्पृहापि
पासे द्वे तद्रूपे हां विकाम्भतः॥ तर्षणं तृष्णा स्पृहा
निरूढलक्षणं चात्। इत्यष्टमी देवी तृष्णा॥२५॥
१ यादेवी सर्वभूतेषु क्षांतिरूपेण संस्थिता॥ नमस्त २
स्यै०॥२६॥ ॥क्षमूष् प्रहसने षित्वात् स्त्रियांष्
माबाहुलकांनु भुक्तिति क्षांतिः अनुनासिक
स्य किं कलोः क्तिति दीर्घः। क्षांतिः क्षमति तिक्षा
चमर्षः सहनार्थकाः क्षांतिस्तृष्णा विरोधिनी तृ
ष्णा परिपंथिनी परप्रयुक्ता पकारं प्रत्यपेक्षाप्र
तिकूलवेदनां प्रत्यपेक्षत्वा। इति नवमी देवी क्षां

तिः॥२६॥ ॥यादेवी सर्वभूतेषु जातिरूपेण संस्थिता॥ न
मस्तस्यै०॥२७॥ ॥नित्यैकानुगतप्रत्ययहेतुरनेक
समवायिनी जातिः। तथा मनुष्येषु मनुष्यत्वं गोषु गो
त्वं जातिः समान्य जन्मनोः जायतेनया भिन्नेष्वभि
न्नो भिधान प्रत्ययो जातिः इति दशमी देवी जातिः॥२७॥
॥यादेवी सर्वभूतेषु लज्जारूपेण संस्थिता॥ न
मस्तस्यै०॥२८॥ ॥ॐ लस्जी व्रीडे। स्त्रियां गुरो
श्च हलः इत्यः प्रत्ययः। हलोजशब्दः श्चुत्वं। स्त्रिया
म जापतष्टाप्। कर्त्तव्याकरणनिमित्तं अकार्यकु
रन निमित्तमन्यतः स्वतो वाजनितं लज्जनं संको
चनं मनुष्यादिचितेषु लज्जेत्युच्यते॥ इत्येकाद
शी देवी लज्जा॥२८॥ ॥यादेवी सर्वभूतेषु शांति
रूपेण संस्थिता॥ नमस्तस्यै॥२९॥ शम् उपशमे।
स्त्रियां क्तिन् शांतिवेति दीर्घः॥ शामयस्ते शामं क्रां

तिः कामक्रोधाद्यभावः। शांतिर्विहितेंद्रियनिवृत्ति
शांतिरित्यन्ये विषयव्यावृत्ता स्वतां शांतिरित्यपरे। इ
ति द्वादशी देवी शांतिः॥१९॥ ॥ यादेवी सर्वभूतेषु श्र
द्धारूपेण संस्थिता॥ नमस्तस्यै॥२०॥ ॥ डुधाञ्
धारणे पोषणयोः। सम्पदादिस्योपसंख्यानमिति रूप
सर्गे संज्ञा आतश्चोपसर्ग इति स्त्रियामङ्। श्रद्धा
नं श्रद्धा श्रद्धा संप्रत्ययः स्पृहा सत्यं तपो भक्त्यति
१० शायः। श्रद्धापरयोपेत इति वत्। शास्त्रोक्तेर्थे विप १०
रीते बुद्धिः श्रद्धेत्यन्ये। आदरेणानुसरणं भक्तिः
श्रद्धा सात्त्विकबुद्धिरित्यपरे इति त्रयोदशी देवी श्र
द्धा॥२०॥ ॥ यादेवी सर्वभूतेषु कांतिरूपेण संस्थि
ता॥ नमस्तस्यै॥२१॥ कामुकांतौ। कान्तेणिङ्। अ
धादयः अर्द्धधातुके वा स्त्रियां क्तिन्। अनुनासिकस्य

नातपः॥ प्रतिबिंबे यथासे क्रांति छाय आदर्शः। छ
ति छिन्नत्ति संतापं छाया। इति षष्ठी देवी छाया॥२५॥
॥ यादेवी सर्वभूतेषु शक्तिरूपेण संस्थिता॥ न
मस्तस्यै॥२६॥ ॥ शक्लृ शक्तौ। शकनं शक्तिः
सामर्थ्यं वस्तुगतः स्वभावसिद्धो धर्मः शक्तिरि
ति रूढं तेन शक्तिः प्रतिवस्तु प्रतिनियतार्थक्रि
याकारित्वं वस्तुधर्म इत्येके। वस्तुस्वरूपमेव
शक्तिः ननु वस्तुनोन्यो धर्मः शक्तिरित्यन्ये अभ्यु
पजग्मुः॥ इह तु सर्वभूतेषु स्थाधाराधेयभावा
नुवादाच्छक्तिः॥ वस्तुधर्म इत्येष पक्षोऽभ्युपगतः।
इति सप्तमी देवी शक्तिः॥२७॥ ॥ यादेवी सर्वभू
तेषु तृष्णारूपेण संस्थिता॥ नमस्तस्यै॥२८॥
॥ सर्वाणि भूतानि पृथिव्यादीनि। येषां देहानां

संस्थिता॥नमस्तस्यै०॥२४॥ ॥वृतु वर्त्तने स्त्रियां क्ति
न्॥वर्त्तनं वृत्तिः यद्वा वर्त्तते नया वृत्तिः आजीवो जीवि
का वार्त्ता वृत्तिर्वर्त्तन जीवने॥वृत्तिर्जीवनोपायः॥यु
क्ते क्ष्मादावृत्ते भूतं प्राप्त्यतीतं समे त्रिषु॥भूतं क्ली
बे ग्रहे युक्ते पृथिव्यादध्वतेपिच॥त्रिषु प्राप्तावती
तेव प्राणिस्वपि समे पिच॥सर्वे भूताः प्राणिनः सर्व
भूताः तेषु। इति सप्तदशी देवी वृत्तिः॥२४॥ ॥या
 देवी सर्वभूतेषु स्मृतिरूपेण संस्थिता॥नमस्तस्यै
०॥२५॥ ॥या चिंता स्मृतिराध्यानं॥अनुभूतभा
वनाख्य संस्कारहेतुको ज्ञानविशेषः स्मृतिः इत्यष्टा
दशी देवी स्मृतिः॥२५॥ या देवी सर्वभूतेषु दयारूपेण
संस्थिता॥नमस्तस्यै०॥२६॥ ॥दय रक्षणे॥षि
द्भिदादिभ्योऽङ् दयंते नेन॥दया कृपानुकंपा स्यात्॥पर

दुःखप्रहरणेच्छा परदुःखसमभाक्कं वा दया॥ इत्येको
नविंशी देवी दया॥२६॥ ॥या देवी सर्वभूतेषु नीति
रूपेण संस्थिता॥नमस्तस्यै॥०॥२७॥ ॥नीतिर्नयः
इति विंशती देवी नीतिः॥नीतिप्रक्षिप्सा इति केचित्॥
२७॥ ॥या देवी सर्वभूतेषु तुष्टिरूपेण संस्थिता॥
नमस्तस्यै०॥२८॥ ॥तुष प्रीतौ॥तुष्टिः प्रीतिरानंदः
विषयोपभोगमवाप्य तदभिलाषादुपरमस्तुष्टि
रित्यपरे। अन्ये तु तुष्टिं विषयोपभोगं प्राप्य पुन
स्तदभिलाषाधृत्तदवाप्या वामं परं सुखमित्याहुः।
इत्येकविंशी देवी तुष्टिः॥२८॥ ॥या देवी सर्वभू
तेषु पुष्टिरूपेण संस्थिता॥नमस्तस्यै०॥२९॥ ॥पु
ष पुष्टौ॥पुष्टिरवयवोपचयः॥पुष्टिरवयवोपनिर्मिति
इति अपरे॥इति द्वाविंशी देवी पुष्टिः॥२९॥ ॥या दे

सप्तशती वी सर्वभूतेषु मातृरूपेण संस्थिता ॥ नमस्तस्यै० ॥ २० ॥ टिकापं०८
॥ सर्वेषु भूतेषु जनयितव्येषु जनयितुं योग्येषु वि
षयेषु या देवी मातृरूपेण कारणरूपेण प्रकृतिरूपे
ण सम्यगव तिष्ठते ॥ नमस्तस्यै ॥ मात्यं मास्यस्यां गर्भ
इति माता ॥ जनयित्री प्रसूर्माता । यद्वा मान पूजायां ।
मान्यते पूज्यते माता । उणादौ तं इति सूत्रेण निपात्य
ते यद्वा । अष्टौ मातृनाम्नः । आद्याः शक्तयो वा श्र ९२
विना भूत स्तुष्टिरेव न दृश्यते ॥ ब्राह्मी माहेश्वरी चैं
९२ द्री वाराही वैष्णवी तथा ॥ कौमारी चर्ममुंडा च काल
संकर्षणी तथा ॥ इति त्रयोविंशी देवी माता ॥ ४० ॥
॥ या देवी सर्वभूतेषु भ्रांतिरूपेण संस्थिता ॥
नमस्तस्यै० ॥ ४१ ॥ भ्रांति मिथ्यामतिर्भ्रमः अतत
स्मिंस्तदिति ज्ञानं भ्रांतिः तद्रूपेण । इति चतुर्विंशी
देवी भ्रांतिः ॥ तदिति विष्णुमायादि भूत-भूतयोर्व्यास

क्विकलोः क्तिर्दीर्घः । शोभा कांतिर्द्युतिश्छविः कमनं कांतिः
काम्यते वा कांतिः । कांतिः शुभेच्छया स्त्रियां । अन्ये तु कां
तिर्ज्योतिः स्वरूपा ज्वलते त्याहुः ॥ इति चतुर्दशी देवी
कांतिः ॥ ३१ ॥ ॥ या देवी सर्वभूतेषु लक्ष्मीरूपेण सं
स्थिता ॥ नमस्तस्यै ॥ ३२ ॥ ॥ सर्वाणि भूतानि या
निरूपाणि तेनु लक्ष्यं दर्शनांकनयोः चुरादिः ॥ लक्षेर्नु
ट्च इति ईः तस्य मुडागमः । नेड्वशी ति करणे रनिटि
ति लोपः ॥ लक्ष्मीः पद्मा विभूति श्री कायशोभा च की
र्तिता ॥ इति पंचदशी देवी लक्ष्मीः ॥ ३२ ॥ ॥ या
देवी सर्वभूतेषु धृतिरूपेण संस्थिता ॥ नमस्तस्यै० ३२
॥ ॥ धृञ् धारणे धात्वादिः स्त्रियां क्तिन् । धृतिः
स्याद्धारणे धैर्ये सौख्यसंतोषयोरपि । इति षोडशी
देवी धृतिः ॥ ३२ ॥ ॥ या देवी सर्वभूतेषु धृतिरूपेण

इतिरूकप्रत्ययः॥ ● चेतनं चितिः संज्ञानरूपेणया
देवी एतत्सकलं अखिलं जगत् व्याप्य स्थिता अवि टिकापं०८
चलिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः॥
रसस्प्राशी पुनः पुनर्नतेरनेककर्तृकत्वाद्धनेकस्तोतृकत्वाच्च
नपौनरुक्त्यमार्थं शाब्दं वाप्रकनीयं॥५७॥ ॥
स्तुता सुरैः पूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथा सुरेंद्रेण दिने
षु सेविता॥ करोतु सा नः शुभहेतुरीश्वरी शुभानि
भद्राण्यभिहंतु चापदः॥५८॥ ॥ पूर्वं पूराकल्पे १२
१३ सुरैः स्तुता तथा अभीष्टसंश्रयात् अभीष्टस्यव
स्तुनः संश्रयात् सुरेंद्रेश दिनेषु सेविता सुरेंद्रः
शक्रः ईशः शंकरः दिनेशः सूर्यः तैः सेविता आ
हिता अतएव भद्रमणतिभद्राणी अस्तु भद्रमिति
कथयंती अतएव शुभहेतुः साईश्वरी ईश्वरस्य प

त्नी नः अस्माकं देवानां शुभानि मंगलानि करोतु
किंचनः अस्माकं आपदश्च विरोधिजनितदुःखा
नि चाभिहंतु विहंतु। सुरेंद्रेण दिनेषु सेवितेति
पाठे। सुरेंद्रेण शक्रेण दिनेषु प्रसह्य अभीष्टसंश्र
याद्धेतोः सेविते सर्थः शुभानि भद्राणि इतिच्छे
पानि नः शुभानि जगद्धितानि कर्माणि प्रार्थनीया
नि तानि च भद्राणि अनुकूलानि अबाधानि अवि
घ्नानि करोत्वित्यर्थः॥ ईश्वरीति अभ्यो नेराशुक
र्मणि वरेट्ट्चोपधायाः इत्यपि व्युत्पत्तेरमनु
संधेयं। अभीष्टसंश्रयेति पाठे अभिष्टः वांछि
तः संश्रीयमाणः संश्रयो यस्याः सकाशात् भव
ति सा अभीष्टसंश्रया देवी॥५९॥ ॥ या सां
प्रतं चोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशा च सुरैर्न

ससप्तमी मस्यते॥ याच स्मृता तत्क्षणमेव हंति नः सर्वापदो भ
क्ति विनम्रमूर्त्तिभिः ॥८२॥ ॥ सुरैः स्तुता सा देवी टिकापं०८
३ नः शुभहेतुरिस्यत्कं साकां[?] यां ह। यादेवी सांप्रतं
इदानीं उद्धतदैत्यतापितैः उद्धतैर्निर्मर्यादैर्बला
ढ्यैर्दैत्यैः शुंभनिशुंभाद्यैस्तापिताः संतापिताः
वयं सुराः तैरस्माभिः सुरैः ईशा स्वामिनी नमस्य
ते॥ सेव्यते। याच देवी भक्ति विनम्रमूर्त्तिभिः स्मृ
ताच स्मृतैव सती तत्क्षणमेव स्मृतिकाल एव नोस्मा
कं सुराणां सर्वापदो हंति। सर्वाः आपदः ताः यद्वा
सर्वाः आपदो येतः स्युः ते सर्वापदः शत्रवः तान्
सांप्रतं अव्ययं। इष्टे ईशा पचाद्यच्। इगुपधज्ञाप्री
करः कः। भक्त्या विनम्राः मूर्तयः कायाः येषां ते
तथोक्ताः तैर्नमस्यते इति नमो चरिवचित्रङ् दुःख

र्वं भूतेषु वर्त्तमाना भ्रांत्यंता अष्टचतुर्विंशति प्रदर्शिताः
॥७०॥ ॥ इंद्रियाणामधिष्ठात्री भूतानामखिलेषु या। मूला
भूतेषु सततं व्याप्त्यै देव्यै तस्यै नमोनमः ॥७१॥ ॥ या
देवी भूतानां पृथिव्यादीनां पंचानां अधिष्ठात्री आधा
रशक्तिः स्वामिनी ईश्वरी व्यापिनी या च देवी अपरेषु
अखिलेषु भूतेषु विशिष्टेषु प्राणिषु वर्त्तमानानां भूतानां
प्राणिनामिंद्रियाणां मनोनेत्ररसनघ्राणत्वक्
कर्णानां च अधिष्ठात्री आधारशक्तिः स्वामिनी
ईश्वरी व्यापिनी प्रवर्त्तयंती तस्यै व्याप्त्यै व्याप्तिरू
पायै सततं नमोनमः॥ एतेषु सर्वगतत्वमुक्तं देव्याः
॥७२॥ ॥ चितिरूपेण या कृत्स्नमेतद्व्याप्य स्थिता ज
गत्॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥७३॥
॥ चिन्त्यते च यतेच यनं चितिः अविकारः कूटस्थ
ता तद्रूपेण। यद्वा चिति संज्ञाने स्त्रियां क्तिन् कुधादित्य

 सुराः अत्र हिमवति पर्वते भवद्भिः का स्तूयते। इति।
शोभने भ्रुवौ यस्याः सा सुभ्रूः हे सुभ्रु भवद्भिः कादेव
ता स्तूयते नाम इति देवान् पृष्टवती पार्वती ततस्तां
पार्वतीं प्रति। न तावद्देवैरेवोत्तरं दातुं सूचितं किंतु
ततः प्रागेव किंतु तस्याः पार्वत्याः शरीरस्य कोशा
त् विनिर्गत्य शिवानाम्नी देवी पार्वतीं प्रति प्रतिवा
क्यम् अब्रवीत्। इयं हि सा मत्तेजसा शिवा इति वच
नात्॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरादिसर्वदेवतेजोमयी
शिवानाम्नी ख्या शक्तिरवसेया। एतदेव दर्शयति॥८५॥
॥शरीरकोशात्तस्याः समुद्भूताब्रवीच्छिवा।
स्तोत्रं ममैतत्क्रियते शुंभदैत्यनिराकृतैः॥देवैः
समस्तैः समरे निशुंभेन पराजितैः॥८६॥ ॥
अस्याः पार्वत्याः शरीरकोशात् शरीरं कोश इव

शरीरकोशः कोशोऽस्त्री कुड्मले खड्गपिधाने र्थौघदि
व्ययोः॥ ततः शरीरकोशात् त्राणार्थं निधित्वेन स
र्वजगन्निधित्वेन च पार्वतीशरीरं कोशेनोपमीयते।
परमानंदनिधिरूपत्वेन न कोशः ततउद्भूता शिवा दे
वी पार्वतीं प्रति अब्रवीत्। किम् अब्रवीत्। तदाह॥ समरे
निशुंभेन पराजितैरभिभूतैः शुंभदैत्यनिराकृतैः
शुंभेन प्रत्यादिष्टैः समस्तैर्देवैः मम शिवायाः सर्व
देवतेजोमय्याः एतत्स्तोत्रं क्रियते विधीयते इत्यब्रवी
त्॥८६॥ ॥शरीरकोशाद्यत्तस्याः पार्वत्या निःसृ
ताम्बिका॥ कौशिकीति समस्तेषु ततो लोकेषु गीयते
॥८७॥ ॥यद्यस्मात्तस्याः पार्वत्याः शरीरकोशा
त् शरीरात् अंबिका निःसृता निर्गता निर्वृत्ता ततः
कारणात् सा समस्तेषु लोकेषु कौशिकी निगीयते

सप्तशती कथ्यते। पार्वत्याः शरीरकोशतः निःसृता सती शिवा कौ टिकापं॥८
शिकीति प्रख्यायते। केशेन दिव्यति कोशतो निर्गमनात्
कौशिकीति न दिव्यतीति ठकू॥ यद्वा कोशाख्या निर्गता
स्या कोशेन निवृत्तैवेति निवृषेक्ष घुनादिव्य इतिठ
कू॥८७॥ ॥तस्यां विनिर्गतायां तु कृष्णाभूत्सापि
पार्वती॥ कालिकेति समाख्याता हिमाचलकृताश्र
१६ या॥८८॥ ॥सा नवावती पार्वत्यपि स्यात् शरीर १८
कोशात्तस्यां सर्वदेवतेजोमय्यां कौशिक्यां वि
निर्गतायां सत्यां कृष्णा अभूत्॥ कृष्णवर्णा सम
जनिष्ट ततश्च सा पार्वती कालिकेति समाख्याता हि
माचलकृताश्रया हिमाद्रौ कृतनिलया भूत्॥ कृष्ण
वर्णार्थात् कालशब्दात् तद्यास्ति वर्त्तमाना कृता यांज्ञा
नपदसूत्रेण ङीपू संज्ञायां कन्। केणइति ह्रस्वः।

चनमः सः पूजायां भावकर्मणोः सार्वधातुके च अ
यस्य हलः क्यस्य विभाषेति च लोपः ऋषिरुवाच।
ऋषिः सुमेधाः सुरथमुवाच॥८३॥ ॥एवं स्त
वाभियुक्तानां देवानां तत्र पार्वती॥ स्नातुमभ्या
ययौ तोये जाह्नव्या नृपनन्दन॥८४॥ ॥हे नृपनं
दन हे सुरथ एवं इत्थं देव्याः स्तवाभियुक्तानां स्तुति
पराणां स्तुतिप्रवणचित्तानां च देवानां अग्रतः
तत्र हिमाद्रौ पार्वती गौरी देवी जाह्नव्याः गंगायाः
तोये पाथसि स्नातुं जलक्रीडां कर्त्तुं अभ्याययौ देवा
नामग्रतोऽभ्यागमत् सा देवानामग्रतः किं कृतवतीत्या
ह॥८५॥ ॥साब्रवीत्तान् सुरान् सुभ्रूर्भवद्भिः स्तू
यतेऽत्र का॥८५॥ ॥सुभ्रूः पार्वती तान् देवान् स्तुत्य
भियुक्तान् सुरान् अब्रवीत् पृष्टवती किमिति॥ हे

सप्तशती

रा ॥ काप्यास्ते स्त्री महाराजन्नुभासयंती हिमाचलं ॥ ५९ ॥ टि०का०पं०४
॥ सा रूपवती कालिका देवी तां च चंडमुंडाभ्यां
शुंभाय महासुराय आख्याता च शुंभस्य समक्षमु
क्ता किमिति ॥ हे महाराज हे शुंभ दैत्येश्वर समधिग
त सर्वैश्वर्य सावधानो भव अतीव सुमनोहरा स्त्री
काप्यास्ते किं कुर्वती । हिमाचलं हिमाद्रिं भासयंती
स्वयं श्यामाश्यामाभिः शोभाभिरद्य शुभ्रशोभा
ढ्यं हिमाद्रिं भासतो निर्भासयंती आस्ते आख्याता । अ
तीवेत्यत्र वाक्ये दैवसिकं संधिकार्यं शुंभायेति क्रि
याग्रहणे कर्त्तव्यमिति संप्रदानत्वं । पत्नेशतरतिव
त । वलवत्सुष्टु कि मृतास्व स्यतीव च निर्भरे ॥ अती
वेति छेदः । सुष्ठुमनोहरेति सुमनोहरा । हरतेरनुद्य
मने च । यथाइकामः वसुधनं येषां ते इव सवः काम
यनाः कामुकाः तेषां मनः इव सुमनः तत्हरतीति इव सुम
नोहरा अस्यर्थ इव सुमनोहरा । इत्यं विकल्पस्य निषे
धावर्ष ॥ तस्याः पातिव्रत्यस्य भंगप्रसंगात् इष्टोर्थ स्ते
षः शोभनं मनो यस्यासः सुमनाः शंभुः तं हरस्य वीग
हरत्वा सुमनोहरा अतितरां सुमनोहरा अतीव सु
मनोहरा । यद्वापि लव्वेशोषणे । इंकामं वायति शोष
यति इवः शिवः । यद्वा इंकामं वा निगच्छति इवः शिवः
अतोनुपसर्गे कः इवस्य सुमनोहरा इव सुमनोहरा ।
अत्यधिकं इव सुमनोहरा अतीव सुमनोहरा । यद्वा
इभ्य कामः ई च लक्ष्मीः व सवश्चाद्वै प्रसिद्धाः । ध्रुवा
दयः इव सवः अति क्रांतः इव सूनू । अतीव सुः शंभुः
अतीवसोः शंभोः मनोहरा अतिवसुमनोहरा । भु
वो ध्वरश्च सामश्च स्वापश्चैवानिलोनलः ॥ प्र

सप्तशती।

१८

त्यूषश्च प्रभासश्च वसवोष्टौ धवादयः॥५०॥ ॥
नैवतां दृष्ट्वा चिद्रूपं दृष्टं केनचिदुत्तमम्। ज्ञायतां काप्यसौ देवी गृह्य
तां चासुरेश्वर॥५२॥ ॥ हे असुरेश्वर शुंभ कुचिदपि भुव
ने केनचिदपि पुंसा तादृक् तादृशं उत्तमं अतिसुंदरं रूपं रा
आकारः नैव दृष्टं नैवावलोकितं हे शुंभ असौ कापि दे
वस्त्री यद्वा कापि यत्तामिषका राज्ञी इति त्वया ज्ञायतां
अवगम्यतां अथ त्वयासौ गृह्यतां उपादीयतां च इति शुं
बीकां प्रति अनिष्ठोन्वयः इत्थं शेषः हे सुरेश्वर हे शुं
भ तादृक् उत्तमं चिद्रूपं ज्ञानरूपं कापि केनचिदपि न दृ
ष्टं न कापि न कृतं नापि तस्मादसौ देवी कापि परदेवता
इति ज्ञायतां असौ काप्येका स्त्री अबला रतीति नैव स्त्री
यतां अपि त्वस्या देवी गृह्यतां चास्य संरक्षणार्थं मान्त्री
यतामिति हितोपदेशः शुंभं प्रति लाटस्ययेन॥५२॥
स्त्रीरत्नमतिचार्वंगी द्योतयंती दिशस्त्विषा॥ सा तु

१८

कालिका हैमवतीश्वरी। इह महामाया देवकार्यार्थं विष्णु
योगनिद्राभूत्। ततः सर्वदेवतेजोमयी शिवाभूत्।
ततः पार्वत्यभूत्। ततः कौशिक्यभूत्। देवस्तुतिसंगीक
र्त्री ततः कालिकाभूत् शिवांबिकानाम स्याहः॥ ४९॥
॥ ततोंबिकां परं रूपं बिभ्राणां सुमनोहरं॥ ददर्श
चंडो मुंडश्च भृत्यौ शुंभनिशुंभयोः॥५०॥ ॥ ततोनं
तरं पश्चात्ततस्तत्र हिमवति गिरौ। आद्यादिलात्तसिः
शुंभनिशुंभयोः भृत्यौ सेवकौ चंडमुंडश्च परमतित
रां मनोहरं रूपं बिभ्राणां दधानां अंबिकां कालिका
ख्यां पार्वतीं ददर्श अपश्यत्। सुमनोहरामिति पाठे
परं रूपं बिभ्रतीं इति सुमनोहरां देवीं ददृशे इत्यर्थः॥
चंडि कोपे। चंडते चंडः मुंडि खंडने मुंडति खंडयति मुं
डः॥५०॥ ताभ्यां शुंभाय चाख्याता अतीव सुमनोह

यानिरत्नानिमणयोगजाश्वादीनिवैप्रभो॥ त्रैलोक्येतु
समस्तानिसांप्रतंतानितेगृहे॥९३॥ हेप्रभोहेत्रैलोक्ये
श्वरहेशुंभमहादैत्ययानितुयान्येवत्रैलोक्येगजाश्वादीनि
तत्त्वजातिप्रधानानिउत्कृष्टानिरत्नानितथादेदीप्यमा
नानिपद्मरागादयोमणयश्चरत्नानितानिसमस्तानि
॥१९॥८ सर्वाणिसांप्रतंअधुनातववगृहेवर्त्तंतेवैप्रसिद्धमेव
तत्र॥ तत्स्वाभिप्रायेणत्वेषोन्वयः हेप्रभोहेशुंभत्वंद ॥११॥
तवचनात्नामानयितुंयतथाश्चेत्तहियानित्रैलोक्ये
गजाश्वादिनिरत्नानिवैप्रसिद्धानिमणयश्चरत्नानि
तानिसमस्तानिलेगृहे॥ सांप्रततुसांप्रतमधुनेववर्त्त
तेतेनादर्शनीलरकारेतुनस्युः किंतुत्रैलोक्येभवतानि
यथास्थानेस्युरितिशुंभप्रतिहितोपदेशः गजाश्वादिरा
त्र्यविवक्षितरत्नजातानिनामितानिर्दिष्टुमाह॥ ऐ
रावतःसमानीतोगजरत्नंपुरंदरात्॥९४॥

गजरत्नमितिपाठःउत्तरत्नरत्नप्रधान्यस्यचनार्थः॥
गजरत्नमितिपाठेरत्नानीतिवीवक्ष्माणरत्नोपसंह
रवशास्वरत्नोपक्रमोप्यवगंतव्यः यःपुरंदरात्
ऐरावतोनामगजःसमानीतःनतेगजरत्नंतवगृहेवर्त्त
तेनिर्दिश्यमानप्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापाद्य
तिसर्वनामानिपर्यायेणलिंगभाजिभवंतिएतिन्या
यस्यनयाइरातद्दानेस्त्रावान्सुरोदःसुरासमुद्र
स्तत्रजातःऐरावतःपुराप्यैरावणादार्यतीतिपु
रंदरःगजइतिरत्नंगजरत्नं॥९५॥ पारिजाततरु
श्चायं॥९७॥ हेप्रभोअयन्वयःपुरंदरात्पारिजाततरुः
समानीतःतत्तरुरत्नंतेगृहेवर्त्तते॥ पारिषःपारिवतोव
जातःपारिजातःपारिजाताख्यःतरुःपारिजाततरुः॥
॥९७॥तथैवोच्चैःश्रवाहयः९८॥ हेप्रभोतथापुरंदरा
देवयःउच्चैःश्रवाःहयःसमानीतःतद्धयरत्नंतेगृहे

वर्त्तते ऽत्रैश्चैश्रवसीयस्यसउच्चैःश्रवाः ॥५८॥ ॥
विमानं हंससंयुक्तमेतत्तिष्ठति तेगृहे ॥ रत्नभूतमिहा
नीतं यदासीद्वेधसोद्भुतं ॥५९॥ हे प्रभो यत्तवेधसः ॥
ब्रह्मणोपि स्वयं रूपेपि छिन्नतश्चोभ्यर्य कारि विमानमा
सीत् तदेतत् हंससंयुक्तं रत्नभूतं रत्नं च प्राप्तं विमानं
यानरत्नं देवयानं इहानीतं सततं स्थे हे तेगणति ष्ठति
॥२०॥ वि विक्रमांतिवर्त्तति स्मिन्देवाः विमानं देवयानं वि ॥२०॥
नो मोक्षी ॥५९॥ निधिरेष महापद्मः समानीतो धने
श्वरात् ॥६०॥ हे प्रभो धनेश्वरात् कुबेरान्नयं एष
महापद्मो नाम निधिः समानितः तदेतत् निधि
रत्नं ते गृहे वर्त्तते महाश्च्यासो पद्मश्च महापद्मः ॥
यद्वा महालपद्माः निधिभेदाः यस्मिन् मेवं कृपप
घतेसन्महापद्मः ॥६०॥ किंजल्किनीदृदो चाब्धिर्म
छाम्म्लानपंकजं ॥६१॥ हे प्रभो तुभ्यं अब्धिः ॥

ह्या

तिष्ठति दैत्येंद्र तां भवान्द्रष्टुमर्हति ॥६३॥ ॥ हे दैत्येंद्र
हे शुंभ तिषादीभ्यादिग्भ्यः दिक्षापि के कुभः द्योतयंती षंगांक्री
या भासयंती षती चार्वंगी षयंतं चाकं मनोहरांषंगं यस्याः
सा तथोक्ता स्त्रीनामरत्नं रत्नं हि मनोहरत्वेनोत्कृष्टं सा
उत्कृष्टा सा पुनस्त्वत्ते धाति कांतिां भवान्द्रष्टुमर्हतियय
यम्भवीकांतयात केनस्यात् ज्ञयंनिष्ठो अन्वयः उत्कृष्टे
षः हे दैत्येन्द्र हे शुंभ सान्नुनंस्त्री रत्नं सानु नमति चार्वंगी
सान्नेनां स्विषादिशो द्योतयंती ति धैर्यैः कितयाल कन्तुस्यात् ॥
तां भवान् द्रष्टुमर्हति नाहतियस्त्वां दाष पन्यु ह्यापत्र्ययेन्त्रस्य
स्यन्नेदेवा तस्मात्तां द्रष्टुं भवान्नायतना मितिस्तुंभं प्रति
तोटस्थ्यनहिद्योपदेशः तस्मात्तां द्रष्टुं भवान्मायत
ना मिति। रमते स्मिन्निति रत्नं रत्नमिति प्रख्यामणौ चव
ने केवलं जातो जातौ यदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते ॥६३॥

कांसा कांचनस्रावीच कांचनवर्षी वकांचनवर्षी कल्प
वृक्षः यद्वा कांचनकांतिमिव कांतिं स्रवति वर्षतीति कां
चनस्रावी यद्वा कांचनस्येव कांतिं स्रवति कांचनस्रावि
प्रवादरादिव्यादीप्सितसिद्धाकांतिरारलोपः यद्वा
कंचिदीप्तिबंधनयोः कंचनदीप्तिः अभावे कंचनम्बकां
चनस्यन्येषामपि दृश्यत इति दीर्घः पृषोदरवत् कांच
नदीप्तिं स्रवति वर्षतीति तच्छीलं कांचनस्राविस्यन्वय
स्राविमुख्यमितिवृद्दस्राक्षितमतत् ॥ कांचनेनामवे
॥२९५॥ दिकनिर्मूदतः स्वर्णकमुमेः स्रवंतीति कांचनस्रावी न
तितु व्याख्यानं करोकाव लंबनं ॥ अथ द्वितीयो न्वयः ॥ ॥२९१॥
हेप्रभो शुंभ यत्त्वं वारुणवरुणसबंधित्रं तत्र छत्रस्व
तवकांचनस्राविगृहे तिष्ठति ॥ कांचनस्रावि इति सप्त
म्येकवचनं ॥ तोगृहे इयस्य विशेषणं स्तुगतौ हेतुनि
तिच्चेतिणि त्राण्यलोकिपूण्यगेपा विपघणः गुणव
द्धिदीर्घस्यः पूर्वविप्रतिषेधेनेतिष्ठकं व्याख्यावादे शोणि

लोपः क्विपश्च लोपः ततः प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणमिति
वृद्धिः ष्णुवादे शास्त्रस्य सर्वमित्ययचात् प्रत्ययलक्षणेन न
भवति गवेहि लगोहितमियदं शावेत ॥ वेणाश्रयविधौ
प्रत्ययलक्षणंनेष्यते पुंसि ॥ कांचनानां स्त्रीकोचनाल्ले:
कांचनानां प्रापयिते ॥ नपुंसकेतु ह्रस्वो नपुंसके प्रा
तिपदिकस्य ॥ पञ्चइगच्छेरूपादेशो कांचनस्रु ॥ त्रिपुराख्व
रूपं ॥ वृतीयादिषु भाषितपुंस्कं तुल्यवद्गालवस्येति ॥ ओक्त
स्वञ्चतुम्बन भवति ॥ अवादेशः ॥ कांचनस्रावीपक्षेकां
चनस्रुणिगेहे ॥६२॥ तथायं स्यंदनवरोयः पुरासीत्स्व
जापतेः ॥६३॥ ॥ हेप्रभो अयं स्यंदनवरः अयमि
तिकोनुयः पुराकल्पे प्रजापतेर्ब्रह्मणः आसीत् ॥
तदिदं नाम रथरत्नं तथा प्रयत्नेन त्वया समानीतं ॥ समा
हृतमितिकवाक्यशेषः स्यंदनेषु वरः श्रेष्ठः स्यंदनवरः

सप्तसति॰ टिका॰पं॰च॰ ५

यातेचक्रिणियुद्धार्थेशोतांगः स्यंदनोरथः ॥ ८७॥ ॥
म्भयोक्तं कोतिदानामशक्तिरीशा नयाहता ॥ ८८॥ हे
ईशस्वामिन्नस्यारतन्स्य संहार कालस्य वाशक्तिः
उक्तोतिदानामप्रसिद्धासोनयाहता स्तहिला। म्भतम
द्यंयुलस्युको। म्भस्कस्त्री पुंसयोरते त्रियते स्मिन्नुपरिष्ठि
ता। तेप्राणिन इतिम्भस्कः प्राणिनामायुषोंतेयाप्राणान्क
॥ २२॥ र्षणकारीणी॥ शक्तिः सोक्तोतिदाकोतिलिंगकायनि
र्निगतिः उक्तमणमुक्तोतिः तांददातिदा। कास्तसाम ॥ २२॥
र्थ्ययोः शक्तिर्देवतायाम्भ्युधावपि ॥ ८७॥ पाशः सलि
लराजस्य भालुस्तवपरिग्रहे ॥ निशुंभस्यापि विजा
तास्यसमस्तारत्नजालयः ॥ ८८॥ परिजनेविषये
सलिलराजस्य प्रचेतसः वरुणस्य पाशः भयुधं
वर्त्तते। पतिपरिजनादानमल शापाः परिग्रहाः ॥

समुद्रः किंजल्किनीकिंजल्पकाः केसराः तद्वंतीभवि
शीर्णकेसरा। अवबेनगत धर्मकेसरवंमात्रापि पंक
जारत्नवादनयथावयुध्य मेदोपचारात प्राप्नुवंती
कणस्छिकेउल्वेन कुंडलं स्वदत्त इति वले किंजल्किनी
पकं सं सर्वदा आम्लानपंकजां अविशुष्ककमलां स्र
जं ददौ। स्वयत्न ददोपंकजे रत्नवा उपचारतः कि
चिज्जलतिजटी भवति किंजल्कः ॥ ८९॥ छत्रंते
वारुणं गेहेकांचनस्रावि तिष्ठति ॥ ९०॥ हे प्रभो यत्
वारुणं वरुणसंबंधिकांचनस्रावि छत्रंतछत्रं रत्नतेन
वगृहे तिष्ठति नान्यत्रकांचनंसुवर्णं स्रवतीतिवर्षती
तिकांचनस्रावीति व्याख्यानमलक्षणिावादुपक्षेणी
यं प्रक्षावाद्भिः यस्यगेहे महापद्मादयो निधयः संति
तस्य छत्रं स्त्राविन स्वर्णेन किंस्यात केस्ति हि विग्रहः को
ऽसौ कांचनं स्वर्णं स्रवति वर्षतीति कांचनस्रावीयद्वा

तानिसमस्तान्याहृतानिते॥स्त्रीरत्नमेषाकल्याणी
त्वयाकस्मान्नगृह्यते॥६७॥एवमुक्तास्तयाऐराव
त॰समानीत इत्यारभ्य॥हेदैत्येंद्रयद्वाहेदैत्यहे
शुभ– शुंभ[illegible]रत्नानिइंद्रादीनांदेवानांऐरावतादीनि
रत्नानिसमस्तानितेतुभ्यंआहृतानि।उपमेढौ
कितानिउपाहारीकृतानि।एषाकल्याणीअंबि
कास्त्रीरत्नंवर्त्ततेतत्स्त्रीरत्नंत्वया।शुंभेनकस्मा
त्कारणात्नगृह्यते।अस्यरूपेणकिंचित्कार
णमस्ति।तस्मात्त्वयागृह्यतामित्यर्थः॥अयं
त्वविकोप्रत्यनिषेधार्थः॥अयंविशेषार्थः तत्[illegible]
त्त्विसमाधिना॥हेदैत्येंद्रशुंभयद्यप्येवमुक्तरी
त्याऐरावतादिनिसमस्तानिरत्नानितेतुभ्यं ॥२३॥

शुंभायआहृतानिदेवैः।उपहारीकृतानि।अथापि
षास्त्रीरत्नंअंबिकातेनवशुंभस्यकल्याणीनभ
भकारिणीन।कस्मादेषाशुंभस्यशुभकारिणी
न।पुनःएषाभगवतीत्वंअन्यंयातीनित्वया।अ
तोनुपसर्गात्कः॥अन्यगामिनीतिगृह्यते।ज्ञाय
तेत्वशब्दोन्यवचीसर्वादिषुपठ्यते।हंअन्यं
महेश्वरंयातित्वया॥यतःएषाअन्यथान्यपत्नी।
महेश्वरपत्नीदैत्योपसंहारकारिणी।अतःशुं
भस्यशुभकारिणीन।तस्यांतच्चिन्तंत्यजेति
हितोपदेशोयं॥६७॥ऋषिरुवाच।सुमेधाः
सुरथमुवाच॥निशम्येतिवचःशुंभःसतदा
उग्रमुदयो●ः॥प्रेषयामाससुग्रीवंदूतंदेव्याम

सप्त० ॥२४॥ हासुरः॥६८॥ महासुरः शुंभः तदा चंडमुंडयोः टी०७५
इति प्रागुपन्यस्तं वचः निशम्य श्रुत्वा सुग्रीवं नाम
दूतं संदेशहरं देव्या देवीमुद्दिश्य प्रेषयामास प्रस्था
पयामास॥ शाम्यति नि पूर्वः श्रवणार्थः इषगतौ॥
प्रपूर्वः आह्वपाः॥ देव्या इति कर्मणि ल्यप्लोपे पं
चमी॥ महासुर इति शुंभस्य विशेषणं॥ दूतस्य तु किं
महत्वेन॥ दूयते नेन यथोक्तवादितया परितोप्यते पर
इति दूतः॥६८॥ शुंभ उवाच॥ इति चेति च वक्तव्या सा
गत्वा वचनान्मम॥ यथा चाभ्येति संप्रीत्या तथा कार्यं
त्वया लघु॥६९॥ हे सुंदरि वह दूत त्वया तत्र गत्वासा स्त्री
मम शुंभस्य वचनात् इति च इदं च इच्छं च साम्नाभेदे ॥२४॥
न चोपायेन वक्तव्या कथनीया॥ अपि च॥ यथा चे

पाशो बंधन त्रासयोः किंच हे प्रभो हे शुंभ तव भ्रातुर्नि
शुंभस्य॥ हे अब्धी जाता रत्नाकरसमुद्भूताः समस्ताः
सकलाः रत्नजातयश्च उत्तमरत्नप्रकारा वास्तिष्ठंति॥
जातिः सामान्यजन्मनोः मुक्ताफलविद्रुमहरिन्माण
णिवज्रपद्मरागाद्या रत्नजातयः रत्नैरत्नमिति प्र
ख्या मणिषु च न केवलं॥ जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तद्रत्न
मभिधीयते॥६५॥ वह्निश्चापि ददौ तुभ्यमग्निशौचे
सुवाससी॥६६॥ हे प्रभो शुंभ तुभ्यं वह्निश्चापि वैश्वान
रोपि देवः अग्निशौचे नाम वाससी च वसन नेददो
त्तवान्॥ अग्नौ निक्षेपतः शौचं निर्मलीकरणं ययो
स्ते अग्निशौचे च वाससी कल्पवृक्षेणापि कल्पितं स्व
र्णमयमग्निदेवताकमग्निनिक्षेपात्पवित्रयामि के
वासोयुग्ममग्निशौचमाहुः॥६६॥ एवं दैत्येंद्र

वक्तव्यासा॥ वक्तव्यप्रतिक्षेपा॥ असनमासः वक्तव्यो
वचनीयः असः प्रतिक्षेपोन्यकारोययासौ वक्त
व्यासा॥ पुनः कथंभूतां अंबिकां॥ ममममेत्यसत्
ममशब्दोत्रमायावचनः॥ निर्ममोयोगी॥ सममः
संसारीतिविवक्षा॥ मायाकृपाविकेरर्थः॥ पुनः कथं
भूतां अंबिकां॥ संप्रीयोप्रीङ् प्रीतौ दिदिः प्रीतिः
॥२५॥ प्रीं श्रियं संपदादिरूपां॥ भावेक्तिप्॥ समीचीना
प्रीः प्रीतिर्येषां ते संप्रीयाविबुधाः॥ इयंतेन इयं प्रा ॥२५॥
प्यंते तपोभिः कृपासके श्रियासंप्रीया॥ आदंतेन रूपं ॥७०॥
॥ऋषिरुवाच॥ सुमेधाः सुरथंप्रतिउवाच॥ सततगच्छा
यत्रास्ते शैलेन्द्रप्रातिशोभने॥ तांचदेवींततः प्राह
श्लक्ष्णंमधुरयागिरा॥७१॥ सः सुग्रीवोनामदूतः

यत्रयस्मिन् अतिशोभने अतिमनोहरे शैलो हिमद्रोप
र्वतप्रदेशे असौ देवी आस्ते तिष्ठति तत्र तस्मिन्
पर्वतप्रदेशे विषये गत्वा ततः तदनंतरं तां देवीं अं
बिकां श्लक्ष्णं समुचितसंगतं॥ सुकुमारं यथास्या
त्तथा मधुराक्षरया म्राव्याक्षर पदया गिरा वाचा
प्राह च॥ शुंभादि तत्संदेशाभिप्रायगर्भसंदर्भमेव
कथं च॥ प्राहेति प्रशस्त उपसर्ग प्रतिरूपको नि
पातः॥ आहेति तिङ्तं प्रतिरूपकमव्ययं कालसा
मान्यवृत्तिः॥ श्लक्ष्णमिति श्लिष आलिंगने श्लि
षेरत्वोपधाया इति क्सकृत्वं षत्वे॥७१॥ दूत उवाच
देवी दैत्येश्वरः शुंभः त्रैलोक्ये परमेश्वरः॥ दूतोहं प्रे
षितस्तेन त्वत्सकाशमिहागतः॥७२॥ ॥देवि सा

यथा नाभवत्॥ अस्ति खलु दैत्येश्वरो महासुरः शुंभो
नाम त्रैलोक्ये परमेश्वरः॥ लोकत्रये परं न उत्कृष्ट
ईश्वरः स्वामि तेन शुंभेन तस्याः कारणं प्रीत्या प्रेषितः प्र
हितः दूतः संदेशहरो हमिहागतः विश्वायन
ईश्वर इति जातिप्राधान्यसुचनार्थं त्रैलोक्य
ग्रहणं॥ देव्याः प्ररोचनाय त्रैलोक्यपरमेश्वर इत्येकप
दपक्षे त्रैलोक्ये इंकामं पाति त्रैलोक्यपः स चासौ परमेश्व
२६ रश्च लक्ष्मीवानित्यर्थः॥ अनेन देवीं प्रति दूतप्रेषणप्र २६
योजनं सूचितं॥ दूतग्रहणं निग्रहपरिहाराय॥ दू
तोक्तं सदसद्वापि शृण्वतो कार्यं हिताहितं दूतो न नि
ग्रहितव्य इति नीतिविदो विदुः॥ आदौ देवी इत्युक्त्वा
देव्या एवं जयः सूच्यते॥ यतः दिव्यति विजिगीषते देवी
हे देवि तेन शुंभेन दूतः प्रेषितः त्वत् देवीति संभ्रमः॥

तथैव सा त्वं त्रीया हर्षेण लघु क्षिप्रं अविलंबं अभ्येति अ
भिमुख्येनागच्छति तथा कार्यं॥ त्वया तथा विधेयं॥ अ
यं त्वं विकायाः अनिष्टोर्थः इष्टस्त्वयं॥ अत्रापरेण मंत्र
नेदबुद्धिसमाधिना व्याख्यायते र्थः॥ हे सुग्रीव हे दूत तत्र
गत्वा त्वया लघुक्षिप्रं तथा कार्यं शुंभाभिप्रायादन्यथा
न कर्तव्यं॥ तत्कथं॥ यथा अंबिका शुंभे निशुंभे च विष
ये अभ्येति यो द्रुतं अभ्यागच्छति॥ कथंभूता अंबिका
अवचनात्॥ अविद्यमानं वचनं यस्यां तस्मात् वचय
थांते अवचनोः असुराः तानत्ति उपसंहरती
ति अवचनात् असुरसंहारकारिणीत्यर्थः॥ पुनः
कथंभूता अंबिका इति गच्छति विनश्यंति दलत
स्मिन् इति शुंभे च विषये इति निशुंभे च विषये॥

संवरणे॥ संवरणमाछादनं॥ क्विप्॥ अविष्णुव्यय
तिसंवृणोति। छादयति व्याप्नोतीय विद्या येने
तिष्अविर्मिया विष्णुमायातया अयोमायया
देव्या आहता अज्ञायस्य शुंभस्य सःअव्या
हताज्ञो न विद्यते॥ निर्निश्चयनिषेधयोः नि
॥२७॥ र्जिताः अजिताः अखिलाः दैत्यारयोदेवाः ये
न स तथोक्तो निष्पतिय पि देवीपारिषदो ॥२७॥
क्तो दोषोत्यनुर्दवयं॥७३॥ मम त्रैलोक्य
मखिलं॥७४॥ छंमआहद॥ पटैकमात्रेद
शे पटोद्॥ घइ सवयंवैकदेशो अवयवी सम्
दायो वर्त्तते॥ केचिदवयवावयविनोरभेदोप
चारास्त्रयोगे पुत्तद्वा त्रैलोक्यं मम स्वं वर्त्तते।

इत्युक्ते किं त्रैलोक्यमेकदेशावृत्यां विवक्षितमिह
ति नृस्य चिह्नं कास्यादतस्तामपनेतुमखिलमिति
अखिलमिति सर्वोक्तेरेकैकोपि लोकोऽखिलो भवति
अखंडवृत्तिर्वा भुवनस्य सतस्त्रैलोक्यमित्युक्तं
इह ममेति विभक्ति प्रतिरूपकमव्ययं मायावाचि
निर्ममो योगीति वत् ममं मायाया देव्यास्त्रैलोक्य
मखिलं स्वं वर्त्तते॥ ननु कुतः शुंभस्यैस पि देवीपा
रिषदो त्किल्वशोनुसंधेयः॥७४॥ ममदेवावशा
नुगाः॥७५॥ देवाः मम शुंभस्य वशानुगाः वश
कांतिरिच्छा॥ मदिच्छानुसारिणो देवाः वर्त्तते इत्यर्थः
ममेति मायावाच्यव्ययं निर्ममो योगीतिवत् मम
मायायाः देव्याः वशानुगा स्वेशावर्त्तिनो देवा वर्त्त
ते॥ ननु शुंभस्यैस पि देवीपारिषदो त्किल्वशोनु

संधेयः ॥७६॥ यज्ञभागेन हं सर्वान् पाम्नामि पृथ
क्पृथक् ॥७७॥ लक्षदैवतोद्देशेन पृथक्पृथक्
विहितान् तांस्तान् सर्वान्यज्ञभागानहं निरू
पान्यज्ञभागान् अहमेव भुंक्षे: पृथक्पृथक् इं
द्रादिलक्षदेवताकारकायुष्म हमुपाश्रिय उपाश्ना
॥२८॥ मि उपभुंजे अरस्सभोजने इत्यादिः अहमिति विश्व
क्ते प्रतिरूपकमव्ययं अविद्यावाचिष्व विद्या ॥२८॥
वावास्मिंस्तु बुद्धिः साचेयं बुद्धिर्देव्येव भग
वतीयज्ञभागानुपाश्नामि इति कुतः शुंभस्य
यज्ञभागभोगइत्यपि देवीपारिषदोक्तिलेशोनुसं
धेयः ॥७८॥ त्रैलोक्यवररत्नानि मम वश्यान्य
शेषतः ॥ तथैव गजरत्नं च हृतं देवेंद्रवाहनं ॥७७॥

सकाशांत्पणं गतः स्यान्न तु जयम्यपि देवीपारि
षदोक्तिलेशोनुसंधेयः ॥७८॥ ॥ अव्याहताज्ञः
सर्वासु यः सदा देवयोनिषु ॥ निर्जिताखिलदैत्या
रिः स यदाह श्रृणुष्व तत् ॥७९॥ हे देवियः सदा स
र्वासु देवयोनिषु विषयेषु अव्याहताज्ञः अप्रति
तौ हितशासनः निर्जिताखिलदैत्यारिः निर्जिताश्चापि
न्ताः आखिलाः दैत्यारयः असुरशत्रवो देवाः
येन सः तथोक्तः शुंभः निशुंभः यत् आह अवोच
तर त् वचनं श्रृणुष्व ॥ आकर्णयस्व यो बहुलमिया
त्मनेपदं ॥ अन्यथा श्रृणिवितिस्यात् आहेति का
लसामान्ये तिङन्तप्रतिरूपकमव्ययं ॥ व्येग

मायानाचिन्निर्ममो योगीतिवत् ॥ ततश्चममतायाया:
देव्या: त्रैलोक्यमशेषतो रत्नानि वश्यानशेगतानि
नतु शुंभस्य तथैव गजरत्नं चमया हृतं देव्या त्रैलो
क्यवशापितं नतु शुंभेन हृतं शुंभं मन्स्याहो पुरीधि
॥२९॥ कामात्रमाह ॥ इयमपि देवीपारिषदोक्ति लेशो नुसं
धेय: पद्माहो पुरीधि कादथ्यर्घास्यात्संनो वस्ता
स्वनि ॥७७॥ क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नं ममाम ॥२९॥
रै: ॥ उच्चै:श्रवससंज्ञं च घणिपयसमर्पितं ॥७८॥
क्षीरं शण्पुदकाणियस्मिन्सक्षीरोद: क्षीराब्धि: उ
त्तरपदे उदकस्योदकसंज्ञायामिति नसंज्ञायामु
त्तरपदस्योदकशब्दस्योदादेशो वक्तव्य: ॥ क्षी
रोदस्य मथनं विलोडनं ततउद्भूतं उच्चै:श्रवस

संज्ञं ॥ श्रगतौ ॥ श्रुश्रवणे ॥ उच्चै: शृणोति ॥ गच्छसाक
र्णयति उच्चै:श्रव: पचाद्यच् ॥ सहसंख्याचेत
न्यासावर्तते ससंज्ञ: सहस्यस: संज्ञायांवोपस
र्जनस्येति सहस्यस: तत: कर्मधारय: उच्चै:श्रव
श्चासौसश्चसंज्ञश्च उच्चै:श्रवससंज्ञ: अश्वविशे
षणत्वेपुल्लिंग: अश्वरत्नविशेषणत्वेतु नपुंसक
लिंग उच्चै:श्रवससंज्ञं ॥ अथनाश्वरास्ते श्रवसीय
स्यस श्रवस: मत्वर्थे अर्शआदित्वादच् ॥ उच्चै
र्मानेन च उत्कृष्टत्वाद् उच्चैरित्युच्यते ॥ उच्चै:
एवासौ श्रवसश्च उच्चै:श्रवस: उच्चै:श्रवस इ
ति संज्ञायस्यस उच्चै:श्रवससंज्ञ: अश्वरत्नवि
शेषणत्वेतु उच्चै:श्रवससंज्ञं अश्वरत्नं माद्रिते:

अमरैः॥ प्रणिपत्य पादपद्मे निपत्य मम शुंभस्यार्पितं
उपढौकितं उपायनीकृतं॥ उपायनमुपग्राह्यमुपहा
रस्तथोपदा॥ अत्रापि मायावाचि ममेत्यव्ययं मायाः
याः भगवत्याः अमरैः भक्तिनम्रैः उच्चैःश्रवस्संज्ञं
अश्वरत्नं प्रणिपत्य समर्पितं तत्त्रैलोक्यगेहं तस्याः
यत्र काप्यस्ति॥ अयं तु शुंभो न्यदीयं ममेदमिति
मुधाभिमन्यते इति देवीपारिषदोक्तिः ले चानुसंधे ॥ ३० ॥
॥ ३० ॥ यः॥ १७॥ यानि चान्यानि देवेषु गंधर्वेषुरगेषु च। र
त्नभूतानि भूतानि तानि मय्येव शोभने॥ १८॥
हे देवी देवेषु वा गंधर्वेषु देवगायकेषु वा उरगेषु नागे
षु वा यानि चान्यानि रत्नभूतानि रत्नवदुत्कृष्टतां
प्राप्तानि भूतानि वारि रंभादि मनोहरादि स्त्रीरूपा
णि संति तानि सर्वाणि मय्येव शुंभे विषये व

त्रिष्वपि लोकेषु वराणि श्रेष्ठान्युत्कृष्टानि रत्नानि
स्त्रीरत्नानि उर्वशीप्रमुख्यानि अशेषतः॥ सामस्त्ये
न मम शुंभस्य वशानि विधेयानि भूयेयानि वर्तं
तानि अभवन्॥ वशं कांतिमिच्छां गतानीत्यर्थः॥ वश
गत इति यत्सप्रत्ययः तथैव तद्देवबलभत्वते एरं गज
रत्नं देवेंद्रवाहनं च मया शुंभेन हृतं गृहीतं॥ वाहन
महितादिति णत्वं मात्र भवति आहितत्वस्य विवक्षि
तत्वात्॥ अत्र हि देवेंद्रस्य वाहनमित्येतस्य स्वस्वा
मिभावसंबंधमात्रं विवक्षितं न त्वाहितत्वं पद्धाहि
ने आरोपितं उत्तोलितं॥ तदाहितमुच्यते॥ इक्षुवा
हनमित्यत्र इक्षवो वाहने आरोपिता इति कृत्वा
णत्वं भवति॥ ममेति विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं॥

त्रिलोकेमन्यामहेवयं ॥ सा त्वमस्मानुपागच्छयतो
रत्नभुजोवयं ॥ ३८ ॥ हे देवी लोकेस्मिन्भूलोकेहिमा
चलवासिनी यां स्त्रीरत्नभूतां स्त्रीरत्नतां स्त्रीजा
त्युत्कृष्टतां प्राप्तवतीवयं शुंभनामानो मन्यामहे
जानीमहे सा एवं विधा स्त्रीरत्नभूता त्वं अस्मा
॥ ३९ ॥ नुपागच्छ शुंभनाम्नो नृपभुजः प्राप्नुहि कुतइह
यतोरत्नभुजोवयंराजानः यतस्त्वंच स्त्रीरत्नं ॥ ३९ ॥
वयंच । राजानोरत्नभुजः अतः सात्वंस्त्रीरत्न
भूतात्वमस्मानुपागच्छप्राप्नुहि । यदुक्तं । स्वे
राष्ट्रेमन्यते । रक्षन्नन्यदीयंक्षिणोतिच ॥ वर्द्धतो
पायवान्नियरत्नहारीचपार्थिवः ॥ देवीव्यार्थ
श्लेषः उपागच्छेयंत्र उपागच्छेतिछेदः ॥ तत्रउ

संबुद्धौरूपोक्तौ च शिववर्त्याचित्वमस्यंपानेपिबति
रक्ष्यायांपातिपायति च शोषणे । पैवोवै शोषणे कप्रू
पायतिशत्रुशोषयतिपाः उरिवरुद्र इवपाः उपाः
हे देवि का आग्निरुद्र इवपायंती शत्रून्शोषयंती
स्तति अस्मानि तिशुंभादीन्देवीमाकारयमाणान्
शत्रून्शोषयितुंगच्छयाहीति देविपार्श्वपदोक्ति
ले शोष्पनुसंधेयः यद्वा असुक्षेपणे दिवादिः
क्विप् अस्यति क्षिपति अभिक्षिपतिन्यत्करो
तिअ असु संतस्य चेतिरुप ध्यादीर्घस्य धातोरिति
प्रतिषेधान्नभवति । पैवैशोषणे ध्वादिः पायतिशाप
यंतिसंतापयंतिलोकानीतिपाः तेषांशुंभादीनां देसा
नोअः असिकाअधिक्षेपिकान्यकारिकाइतिपाः
पाअपाः उइतिसंबुद्धौअचरये । — हे देवीत्वंअस्मा

नुपागच्छेति शुंभादिरत्नेषु निर्दैर्यैराकारिता त्विसा
त्वं पासती: स्वागच्छपायत जगन्ति शोषयतः संतापय
तः तान् शुंभादीन् दैत्यान् भासतां ध्यक्षिप्रंती
न्यस्कुर्वतीसतीगच्छयाहि कुतस्याह यतस्तेरत्नभु
जः भुज कौटिल्ये। तुदादिः क्विप् भुजंती कौटिल्ये
न वर्त्तते भुजः रत्नेषु तेषु तेषु स्त्र्यादिषु वस्तुषु विष
॥३२॥ येषु भुजः कौटिल्येन छन्न्यायेन वर्त्तमानाः रत्नभु ॥३२॥
जः अतस्तेषां शुंभादीनां कुटिलानां दैत्यानां न्यक्का
रणायगमनं युक्तमुपस्थयामं इति। देवीपारिषदो
क्तिलेशाभिप्रायो वसेयः ॥८०॥ मां वाममानुजं वा
पि निशुंभमुरुविक्रमं ॥ भजत्वं चंचलापांगि रत्न
भूतासि वै यतः ॥८१॥ चंचालोलस्यान्तरमं चचल
श्चेचलश्चेव ॥ चंचे चलोनेत्रांतनिरीक्षणेनत

र्त्तते॥ आः सखि शोभनेगर्वसर्वस्वो सावि छमन्द
वादी शुंभः शोभनवीयं देव्येव भनन्मयी भात मिदम
त्वभिछमाचवं ॥ यानि देवेषु गंधर्वेषु उरगेषु वा॥
रत्नभूतानि रत्नतां प्राप्तानि भूतानि॥ भूतानि स
यानि तथ्यानि संतितानि मय्येव देव्यां वर्त्तते। ना
न्यत्र। अथवा इतोऽन्यानि चयानि रत्नभूतानि
पृथिव्यादीनि संतियानि च रत्नभूतानि प्राणभृ
तिस्त्रीरत्नानि पुरुषरत्नानि चेतानि सर्वाणि वि
श्वरूपत्वेन विश्वमातृत्वेन च मय्येव देव्यामेव
वर्त्तते न शुंभे नापि निशुंभे इति। देवी सखीज
नोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः। युक्तेश्मादावृत्ते भ्र
तेप्राप्यतीव स्तमे त्रिषु।७९। स्त्रीरत्नभूतां त्वांदे

सर्वोपाधिव्यभिचारार्थस्तेन धात्वंतराद्पिडो भव
तिकारकांतेरप्युपपदेवेति न चनीत॥ पित्सं पूर्ण
तरस्स्माड्डः पूर्वात्वं चलोपपदात् उः टिलोपः॥
चं चलान्यायादपश्येष्यान् दुष्टान् देशान् आस
मंतादभिव्याप्य पिनष्टि संचूर्णयति हिनस्तीति
चं चलापंअंगगात्रंयस्याः सा च चलापांगी॥ अं
॥ ३३ ॥ गगात्रकंठेन्यम्यो पसंख्याता दाडीप्॥ तत्संबु
द्धो हे चं चलापांगि हे दुष्टदेसापसंचूर्णनेसमे ॥ ३३ ॥
ह्यगात्रे एवं विधात्वं मुंभेनाकारितासि किमिति
मांनाशुंभं मज अनुजं वापि निशुंभं भजेति आ
हूतासि॥ यतश्च वरं लब्ध्वा तासिवेअनुनीयसे
च प्रार्थ्यसे चातः त्वं मां वेति शुंभं आगच्छयाहि
अनुजं वापि इति शुंभानुजं निशुंभं अमगच्छ
याहि॥ अमइयतदमाता विस लोपः चादेशेति रूपं

तच्च॥ मां वा अमम अनुजं इति पदच्छेदात्कुतः किंचि
शत्वं॥ मः शिवेमारमार्गांच मानिषेधे व्ययं मतं॥ मेति
शिवे शुंभे अमसति गच्छति चाभ्रंमात्त तेशंभुना सहदी
प्यते वा इति विरूद्या असगतिदीप्तादानेषुसत
र्ववदपि शब्दविहितोडः डितिटेरस्त्वाद्यस्य लो
पः॥ स्त्रियां टाप् मा इति रूपं ततश्चता हृदी शाभ
वी॥ चं चलापांगी दुष्टदेयसंहारस्रजांगी सतीत्वं
उरु विपुलं यथा स्यात्तथा शुंभनिशुंभादिषु दैये
षु हत्त्वेषु विषयेषु विक्रमं भजसे यं सि मां श्रेय
पराक्रमं दर्शयतिदेवीपारिवादो किलेशाभिप्रायो वस्यः
यद्वा चं चलापांगि रलभतासि वा एयतः इति छेदः ए
२ कोउच्यते विसर्गे रेकारः स्यात् महेश्वर॥ ममति माया
वाच्यव्ययो जीवन्मुक्तो हि निर्मम इति॥ यतीप्रयत्नेय

तन्नंतत्प्रस्त्रियांभावेसंपदादित्वा। द्वाक्विप्॥ रेमहेश्व
रस्यैवकालाग्निरुद्रस्यैवयत्नयत्नंतांयत्तेकालाग्निरु
द्रयत्ततंप्राप्यपूर्वेकर्मणिल्यबलोपेपंचमी। एतन्न्यः
कालाग्निरुद्रस्यैवयत्नंयंत्रप्राप्यहेममहेमायेहेदेवी
चंचलापांगिरत्नभूतासिवासती परान्मत्वं
शुंभंमनुजंवापिइतिपरान्मत्वंशुंभानुजंनिशुं
॥३४॥ भंचहेतुउरुमहांतंविक्रमंपादविक्षेपंपराक्रमं ॥३५॥
शौर्यंचभजउपाश्रयेतिदेवीपारिषदोक्तिश्चेन्ना
त्रिप्रायोनुसंधेयः॥ चंचलात्तरलानन्यायादप
त्रेघ्रात्देशान्अपकर्तुंहिंसितुंअंगतिप्राप्नोति
तच्छीलश्चंचलापांगीअंगिगियर्थः॥ रत्नतांप्राप्त
वान्रत्नभूतः रत्नभूतस्यासावसिश्चेतिरत्नभूतासिः
तं चंद्रहासखड्गरत्नेरिपून्वागच्छतिचंचलापांगी

रलोअपांगौनेत्रांतौयस्याःसाचंचलापांगीतत्सं
बुद्धौहेचंचलापांगि। हेवरारोहेत्वंयतःरत्नभूता
सिसौंदर्येणोत्कृष्टतांप्राप्तवत्यसि। ततःवैअनुनि
यसेनरत्नमानिष्यतिमन्यतेहितदिति। न्यायतः
प्राप्यसितततस्त्वमांशुंभंवाभज। आश्रयरत्नमा
त्कंचास्यैवपार्थिवत्वतःउरुविक्रमंउरुःविपुलः
महान्विक्रमःशौर्यलक्षणोयस्यसतथोक्तः तंम
मअनुजंकनिष्ठंभ्रातरंनिशुंभंवापिभज। संश्ले
यात्वंहिरत्नंरत्नभाजश्चराजानएववयंचराजा
नःतस्मात्त्वमस्मानेवभज। नान्यानितिशुंभानु
कूलोभिप्रायोयं। वैस्या संबोधनेपादपूरणेऽनु
नेयेपिच। देव्यनुकूलेस्वपक्षःमान्निति। सप्तम्या
जनेतुःअन्येष्वपिदृश्यतेइत्येतत्सूत्रेअपिग्रादः॥

रिग्रहा इति शुंभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्तु ॥
देवी स्वकीजनेनादिः क्रियते यथा ॥ हे देवी त्वं परमा
प्रवेर्त्तरूपा ॥ यद्वा परमा उत्कृष्टा मा लक्ष्मीस्त्वमेवे
ति ॥ अतुलमैश्वर्यं प्राप्स्यसे ॥ प्राप्स्यसीति सत्तं सं
तेवैस्वतसि द्धिमिति किंचित्ल मेव ति
॥ ३५३॥ मइति क्षिप्र यमत्स्माघत्परिग्रहः मत्समुख्यः परि
वारः परिजनः तं प्राप्य त्वं परमैश्वर्यं प्राप्स्यसे इस्ले ॥ ३५॥
दपि सिद्धमेवेतत् ॥ मत्स्परिग्रहादिति कर्मणि ल्यब्
लोपे पंचमि ॥ हे देवि त्वं एतदुध्यास माले च्यमत्परि
ग्रहतां व्रज ॥ एतदुध्यासमाले च्यमाघस्य परि
ग्रहः माघस्य परिजितोस्ति मम दध्याः इति एतदु
ध्यासमालो च्यविदार्यमस्परिग्रहतां व्रजम त्समा
घत्परिग्रहोमात्मुख्यः परिजनो यस्माः स्सामर्थ्य ॥

परिग्रहातस्याः भावः मत्परिग्रहता तां व्रज संप्राप्नुहि ॥
यः खल्पिमा ब्रवीत्त्रागानोमेसंतिष्ट्यादेतु ध्यासमालोच्य ॥ सरस्मात
पं क्षांतमेस्पेरिग्रहतां माघस्य परिग्रहतां व्रजंती ॥ ति सएव
खलु चित्रगुप्तांप्राप्नोति ॥ तद्द्विषयमपि देवी प्रथमतः आ
त्मनो मूलं ॥ माघस्य परिग्रहास्तीति बुध्यासमालोच्य ॥ ५
पश्चात्मत्परिग्रहतां माघस्परिग्रहतां व्रजती हि देवी पा
रिषदां कुलेशामि प्रायो व संख्यः त्वनलगो गुणवचन
स्यपुंवद्भावो वक्तव्यः ॥ ७८ ॥ ऋषिरुवाच ॥ सुमेधाः
सुरथं वा चम्रूचे ॥ इत्युक्ता सा तदा देवी गंभीरांतः
स्मिता जगौ ॥ दुर्गा भगवती भद्रा ययेदं धार्यते जगत् ॥ ७९ ॥
त दासं देशाज्ञानणसमये इ सेवं शुंभेन दूत द्वारा उक्ता
कथितासा देवी गंभिरा अगामि प्रायादेसां त्वहं

तुकामा॥ अत एव मंत्रः स्मितं॥ शुंभो दुरात्मा सो मां पति
देवतामिच्छामाहेति सो व्यासमंत्रः स्त्त्रं भिन दासा तेहं
तु मन्ताः स्मति दूतं वाचमुचितामवकथयत्॥ सा देवी कि
दृशी दुर्गा दुरधिगमा दुरवगाहा भगवती समग्रैश्वर्य
धर्मयशः श्रीवैराग्यमोक्षा भगवती क्षेमरूपा। ययाइ
दं जगत् धार्यते। सा इत्थं लक्षणा देवी दूतं प्रति जगो
 उक्तवती स्वर्थः॥ गे शब्दे अतष्ठणलिः॥ अयं भवः॥ इ
ति दूतेन व्यभिचारीभावेनोक्तापि देवी प्रसन्ना सा तो
दृशी मा भूत्। पतिव्रतात्वात् दूतवचनपरा सती
शुंभादिभिः सह रन्तुकामनां भूत्। किंतु पतदा काली
तस्शुंभादीन् हंतुकामा वा भूत् इति॥ ८१॥ देव्युवाच॥
देवी दूते वाच मुचितां जगौ। किं जगा विसाह॥ ॥

सत्यमुक्तं त्वयासि वा। नागतिगेध्यनयोः॥ अतो नुपसर्गेकः॥ ८२॥
परमैश्वर्यमतुलं प्राप्स्यसे मत्परिग्रहात्॥ एतद्बुद्ध्या स
मालोच्य मत्परिग्रहतां व्रज॥ ८३॥ शुंभो वक्ति हे देवी
त्वं मत्परिग्रहात् महाशुंभस्य परिग्रहात् पत्नीत्वे
न स्वीकारात् अतुलं अनुपमं परं श्रेष्ठं ऐश्वर्यं ईश्वरत्वे
परमेषु श्रेष्ठेषु स्वामितां च प्राप्स्यसे प्राप्स्यसि गमि
ष्यसि व्ययसेन। लनेपदं॥ यद्वा मया शुंभेन त्वं परमै
श्वर्यं प्राप्स्यसे प्रापय्यते॥ कर्मणि लृट् इति थासः॥ हे
देवी एतत् सर्वं प्रागुक्तं शुंभादि प्रायगर्भं संदर्भं बु
द्ध्या स्वमनसा समालोच्य विचार्य मत्परिग्रहतां मम शुं
भस्य परिग्रहतां पत्नीत्वं व्रज प्राप्नुहि। या
हि॥ परिग्रहः परिजने पत्न्यां स्वीकारमूलयोः॥
यदाह॥ पत्नी परिजनादानमूलशापाः प

शुंभो निशुंभनाम्नापि तादृशा इति ॥ हियत ॥ एतत्संसय
तः शुंभः त्रैलोक्यस्याधिपतिर्मानसंपीडायाः पति
उत्पादकत्वेन स्वामी ॥ यतस्मात्तादृशएव निशुं
भोपि ॥ शुंभवदेव निशुंभोपि त्रैलोक्यस्याधिपतिः ॥
अधेर्मानिसपीडायाः उत्पादकत्वेन पतिर्भवति ॥
पुंस्याधिर्मनिसीव्यथा ॥ त्रैलोक्यस्यत्वधिपति
॥३७॥ रियंदेव्येवेति देवी पारिशदोक्तिलेशाभिप्रायेतः ॥३७॥
सात्मासतावसेया ॥ ८२ ॥ किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमि
थ्यातत्क्रियते कथं ॥ श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रति
ज्ञायाकृता पुरा ॥ ८३ ॥ त्रैलोक्याधिपतिः शुंभ
इति पूर्ववाक्यापेक्षया किं चेति ॥ किं वितर्के परि
प्रश्नेक्षेपे निंदाप्रकारयोः ॥ किमव्ययं वितर्के तु

स्याद्वेदेवधारणे ॥ शुंभस्त्रैलोक्याधिपतिः सयं किं
तु अत्र अस्मिन् शुंभेपसावाश्रयितव्ये विषये क
श्चिन्मम देव्याः विचारोस्ति ॥ पृथक् प्रति तमम
देव्याय त्प्राक् प्रतिज्ञातं तत्कथं मिथ्याक्रियते ॥ मया
देव्या ॥ अल्पबुद्धित्वात् स्त्रीत्वात् अल्पमतित्वात् अज्ञा
लोच्यपुरा बाल्यकाले या प्रतिज्ञाकृता सा त्वया दूते
न श्रूयतां ॥ पुरात्रा हृमपनीयमयेति केचित्पठंति तत्र
यत्तेन मे तात्कालावगतेः अन्यथा मये सथ्यालार्थं स्यात्
अतः साहसयगमने अल्पबुद्धित्वं अतति सांतसेनगछ
ति सदाप्नोतीति अल्पबुद्धित्वात् किंपि रूपं ॥ तत्संबुद्धौ
अल्पबुद्धित्वात् हे स्वल्पधिषण हे दूत त्वया कं शुंभवा
निशुंभवा मे जेति ॥ तत्रमया देव्या ॥ या प्रतिज्ञा मत्तैरवि

षये कृता सा श्रूयतां। आकर्ण्यतां सा चेत् घटेत् घटेत मे
भर्त्ता। अन्यथा मन्मया प्रतिज्ञातं तन्मिथ्या भूतं कथं क्रि
यते॥ इति देवी पारित्राद्वोक्तिं त्वे ग्रामि प्रायोप्यवसेय॥ अं
गीकृतपरित्यागात् अनंगीकृतसंश्रयात् मानिनो निरयं
यांति यावदाभूतसंप्लवं। कासौ प्रतिज्ञा॥ ८७॥ यो मां ज
यती संग्रामे यो मे दर्पं व्यपोहति। यो मे प्रतिबलो लोके स मे
॥३८॥ भर्त्ता भविष्यति॥ ८८॥ संग्रामे युधि मां देवीं यः जयति ॥३८॥
अभिभवति न्यक्करोति अपनयति। दर्पं मोह हर्षणयोः
मोहं हर्नं जि जि अभिभवे जि जये इ स्वं चेक कर्मकः यो
मे देव्याः दर्पं गर्वं व्यपोहति दवयति दूरीकरोति अपनयति
दर्प मोह हर्षणयोः मोहणं गर्वः गर्वोभिमानो हंका
रः॥ दर्पोहंकार कस्तूर्योः। ऊह वितर्के। अस्त्रनेपदी

स समुक्तं त्वया नात्र मिथ्या किंचित्त्वयोदितं॥ त्रैलोक्या
धिपतिः शुंभो निशुंभश्चापि तादृशः॥ ८९॥ हे दूत त्वया
अत्र शुंभे निशुंभे च विषये स समुक्तं॥ हे दूत अत्र त्व
या मिथ्या पदं किंचिन्नोदितं नोक्तं। तथाहि। शुंभस्त्रै
लोक्याधिपतिर्भवति निशुंभोपि च तादृशः त्रैलो
क्याधिपतिस्तेन तादृशः एव शुंभसदृशः एवमिथ्
या व्ययं॥ इदं हि सो लुठने व च ग अततित जिवति अतः
पञ्चा घचे। अयेन शुभा वहेन विधिनाप्तः आपा
तः तत्संबुद्धो हे अयात हे दूत त्वया अस्यां पति व्र
तायां देव्यां विषये यत् असंभाविन किंचित् मिथ्यो
दितं अव समुक्तं शुंभो वा निशुंभो वा भजेति। तत्तु स
समुक्तं। सत्येन मुक्तं। ऋतेन हीनं त्रैलोक्याधिपतिः

सवर्गे विषये दर्पं हर्षं गर्वं व्यपोहति अपनयति यः
लोके मे देव्याः अप्रतिबलः अप्रतिपक्षः अनुकूलः
समहेश्वरो मे भर्त्ता भविधारकः पोषकः स्यात् नान्य इ
ति देव्याः परमोभिप्रायो यं देवीपारिषदे सहृदये क
हितः ।।७४।। तदागच्छतु शुंभोत्र निशुंभो वा महासु
।।७५।। रः मां जित्वा किं चीरेणात्र पाणिं गृह्णातु मे लघु ।।७५।।
अत्र तस्मात् प्रतिज्ञाकरणात् कारणात् अत्र मज्जये ।।७५।।
साधयितव्ये विषये महासुरः महानसुरः शुं
भो आगच्छतु आयातु । महासुरः महान् असुरः ।।
शुंभो वा आगच्छतु । करोतु संग्रामं मया सार्द्धं मां देवीं
जित्वा विजित्य लघु क्षिप्रं अविलंबं यथा स्यात्तथा मे
पाणिं गृह्णातु पाणिग्रहणं करोतु तयोरन्यतरः ।।

अत्र मत्प्रतिज्ञापरिपालने विषये चिरेण कालेन किं
साध्यं किं विलंबितेन कालेन हतेन स्यात् संग्रामे मां जि
त्वा क्षिप्रं पाणिग्रहणं विधेयं अत्र किं विलंबेन का
लक्षेपेण । अदानस्य अप्रदानस्य कर्त्तव्यस्य च कर्मणः ।।
क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तत्फलं गमस्पाणौ
यतु ज्ञानुस्तत्फलं दक्षति सः इति देव्याभिमतनीसा
शयः तत् तस्मात् प्रतिज्ञातः कारणात् शुंभो वा आ
गच्छतु निशुंभो वा आगच्छतु । अत्र अस्मिन् शुंभ
निशुंभागमने किं स्यात् । तदेनाह स जित्वा जेता त्रै
लोक्य विजयी महानसुरः महासुरः मम महादेवः ।।
महेश्वरः मां देवीं गृह्णातु । अत्र अस्मिन् मे गृह
णे प्रस्तुते किं चिरेण मे मम देव्याः पाणिग्रहणकाले । म
हादेवः अपि तु लघु क्षिप्रमेव पाणिपीडनं करोतु इति

देव्याः परमाभिप्रायं देवी सख्यः स्वस्य चेतः सुउहंते जिज्ञा
इति। जिज्ञे अभिमवे अन्यान्यापि दृश्यते इति किंनिमि
त्तं स्वस्य प्रितिकृतिं तु गागमः नांतः चिरयेतिकोठे
न। अप्ययं चानव्ययं चेदं॥ दूत उवाच॥ ८५॥ ॥
अवलिप्तासि मैवं त्वं देवी ब्रूहि ममाग्रतः॥ त्रैलोक्ये
कः पुमांस्तिष्ठेद् अग्रे शुंभनिशुंभयोः॥ ८६॥ लिप्त
॥४०॥ पदहे॥ उपदेहे उपचयः अवस्सर्वस्त्कलिप्तिगर्वे ॥४०॥
वर्त्तते। मतंगशापादवलेपमत्ताद् इति वत्॥ यदस्य
धुः गर्वाभिमानोहंकारो मानश्चित्तसमुन्नतिः॥ द
र्पोवलेपोहंता च मतस्समः कोस्तिगर्वणीयत्वाम्य
धुः दर्पो मदो वलेपो मानो गर्वो नवेदहंकारः॥ हे
देवी त्वं अवलिप्तासि अहं युद्धे बलवती मयासा

उपसर्गादस्यस्कत्वोर्वा निवचनमिति वा परस्मैपदं॥ यः मे दे
व्याः प्रतिबलो लोके अधिबलः समबलः स्यात् प्रतिब
लः विपक्षः प्रतियोगी वा स्यात् स मे देव्याः भर्त्ता भविष्य
ति इति प्रतिज्ञास्वरूपं लोके जयंती अभिभवित्री श
क्तिरियमेवानेनां कोपि जेतुं अभिभवितुं शक्नोति।
लोके दर्पास्मि गर्वास्ति अहंकाररूपा शक्तिरियमेवनै
नां कोपि दर्परूपत्वादहंकाररूपबलात् प्रच्यावयितुं श
क्नोति। लोके बलस्वरूपा शक्तिरियमेव नैनां कोपि ब
लस्वरूपत्वात्॥ प्रच्यावयितुं शक्नोति। स अभिप्रायेण
प्रतिज्ञातमिच्छे देव्याः यः संग्रामे संग्रामतुल्ये संसा
रग्रामे संसारचक्रे मां लक्ष्मीं संपदं जयति परमैवैरा
ग्ययोगादभिभवति। यः मे अलक्ष्मीके दुर्गते दे

अनुलेपणे कर्मण्यपि टिट्ठाण्मस्त्रत्रेणडीपिरूपं॥
त संबुद्धो हे अवलिप्तासि हे महोद्धत मर्दिनि हे देवि
यतस्त्वं मा लक्ष्मीः अतः ममाग्रतः सखीजनस्यापु
रतः एवं ब्रूहि। यो मां जयति संग्रामे इत्यादि किं ब्रूहि
कुत इत्याह त्रैलोक्ये लोकत्रयमध्ये अग्रे पुरो भावि
॥४१॥ नि संग्रामे शुंभनिशुंभयोर्मध्ये कः पुमान् त्वया स
मं योद्धुं तिष्ठेत् अपि तु न कोपि यद्वा तवाग्रे शुंभनि ॥४१॥
शुंभयोः संबंधी कः पुमान् योद्धुकामस्तिष्ठेत् न को
पि इति देव्याः सखीजनस्याग्रे योप्यनुसंधेयः ॥८०॥
अन्येषामपि दैत्यानां सर्वे देवा न वै युधि। तिष्ठंति संमु
खे देवि किं पुनः स्त्री त्वमेकिका ॥८१॥ वै देवि हे अन्ये अ
अन्येषामपि शुंभनिशुंभव्यतिरिक्तानां दैत्यानां च

त्रलोन्यन त्रभृतिनां युधि सर्वे देवा योद्धुकामाः।
संमुखा न तिष्ठंति। किं पुनस्त्वमेकिका स्त्री अबला
त्वमेकाकिनी स्त्री दैत्यानां पुरतः योद्धुमक्षमेति किं
पुनर्वक्तव्यमिति शुंभादिदैत्यानुकूलोभिप्रायः।
वै हे देवी अन्येषामपि दैत्यानां संमुखाः युधि सर्वे
देवाः न तिष्ठंति चेत्तन्ने मा तिष्ठंतु। त्वं पुनः त्वं स्त्री सर्व
पि समस्तवास्त्वधिदेवतारूपासि किं केवलमेकाकिन्यै
व असहायास्तु रा। योद्धुं अन्येषां दैत्यानां संमुखी किं
न तिष्ठति। अपि तु योद्धुं संमुखी तिष्ठस्येवेति देवी
सखीजनाभिप्रायोप्यनुसंधेयः। वै स्यात् संबोधने पा
दपूरणे नु नयोपि च। एका कि त्वेक एककः श्रेष्ठयस्था
न्ने कान्त पूर्वस्यात इदाप्यसुपः ॥८२॥ इंद्राद्याः सक

ला देवास्तस्थुर्येषां न संयुगे। शुंभादीनां कथं तेषां स्त्री
प्रयास्यसि संमुखं ॥६७॥ हे देवी येषां शुंभादीनां दै
त्यानां संयुगे संग्रामे इंद्राद्याः सकलाः देवाः नतस्थुः
योद्धुं न स्थितवंतः तेषां शुंभादीनां दैत्यानां संमुखं
अभिमुखं त्वं स्त्री अबला योद्धुं कथं प्रयास्यसि ग
मिष्यसि। विवाहनिमित्तप्रतिज्ञाप्रतिपालनाय
॥४२॥ शुंभादिभिर्दैत्यैः समं स्त्रियः ततयुद्धं न घटते। सा ॥४२॥
पितुयुद्धमंतरेणैव शुंभेनाहृता त्वं तं व्रज। व्रजे
ति शुंभानुकूलोयमभिप्रायः देव्याः सखीज
नानां त्वभिप्रायोन्य एवायं। हे देवी त्वं इंद्राद्याः
आशउपवेशनेकर्त्तरि क्विप्। आस्ते आः सांतं
इंद्रादीषु आः आसीनां इंद्राद्याः इंद्रादिभिर्दैवै

ई योद्धुं कोपि न शक्ष्यति। युद्धे मत्समः कोपि नास्तीति गर्वि
तासि तन्नैवं नः एवं गर्विता मा त्वं भूः हे देवी त्वं मम आयतः
एवंवदे वाच्यः ॥ मां जयति संग्रामे इति। यः अवाच्यः त
दागच्छतु शुंभोत्र निशुंभो वा महासुरः ॥ मां जित्वा कि चि
रेणात्र पाणिं गृह्णातु मे लघ्विति प्रतिज्ञाव्याजेन खलु
चेत्केवलमहं मि कामवो चो मैवं वाच्यो मैवं ब्रूहि। कृत
इत्याह। त्रैलोक्ये त्रिषु लोकेषु शुंभनिशुंभयोरग्रेयो
द्धुकामः कः पुमांस्तिष्ठेत्। न कोपि तयोरग्रे योद्धुका
मो त्रैलोक्ये पि स्थातुं नशक्नोति पुमानपि। अबला
त्वं योत्स्यसे इति का कथा। इति शुंभानुकूलोभिप्रा
यः अवलिप्तान् गर्वान्विता मूसदृपनिर्दैत्यान् अस्य
ति अधिक्षिपति अमास्यूतीति अवलिप्तासि।

युगेसंमुरवंयोद्धुं विजेतुं कथं न प्रयास्यसि॥ आपियो
द्धुयास्येस्येव। इति देवी। सखीजनाभिप्रायः॥ यद्वा तस्थुः
यादृषा। इति छेदः। इषगतिहिंसादर्शनेषु। ष्यादिरा
त्मनेपदी॥ कर्त्तरि क्विप्। ईषंते हिंसंति इषः हिंसकाः
ते षाइषां हिंसकारीनां शुंभादीनां दैत्यानां संयुगेसं
ग्रामेद्रं द्राघाः सकलादेवाः न तस्थुः न स्थितवंतः ते
॥४३॥ खलु मीरनोमेव तस्थुः हे देवी या त्वं स्त्र्यपि सर्वशक्ति ॥४३॥
रूपावतीर्णासि सा भगवती त्वं तेषामीषां हिंसकानां
शुंभादीनां दैत्यानां संयुगे संमुरवं यथा स्यात्तथा
कथं न प्रयास्यसि योद्धुमपितु प्रयास्यस्येवेति
देवीसखीजनानामभिप्रायः॥८७॥ सा त्वं गच्छम
येवोक्ता पार्श्वं शुंभनिशुंभयोः॥ केशाकर्षणनिर्द्धू
तगौरवा मागमिष्यसि॥८८॥ हे देवी सा त्वं मयाउक्तेति

ज्ञा प्रतिपालनपरीयसि चेत्तदर्शनात्वं मया दूतेन उ
क्ता कथितैव। सती। यतःगौरवोभिवांछितामया दूते
नोपदिष्टे व सती प्रतिज्ञा नेगृत्य परित्यज्या नपत्रपीस
ती शुंभनिशुंभयोः॥ पार्श्वं गच्छयाति। अतस्त्वमितं मम
उपदेशमाश्रयंती केशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवा सती मा
गमिष्यसि। माङ्यसङिर्व्ययं॥ निषेधार्थकं॥ अन्य
थामाङि लुङ् स्यात्। केशानां शिरोरुहाणां आकर्षणे
न निर्धूतं कंपितं अपास्तं अपनीतं गौरवं गुरुत्वं बहु
मान्यत्वं यस्याः सा तथोक्ता ईदृशी तासती न गमिष्य
सि। अन्यथा त्वं मदुपदेशापदात् दुःखी सती प्रतिज्ञा
पालयितुं संग्रामेकर्तुं कामापि तमलभमानौ ध्वेत्रे
वासिनो केशापाशापकर्षणापाकृतबहुमान्यता सती
बलादाकृष्यमाणा शुंभनिशुंभयोः पार्श्वं गमिष्यसि

इतिशुंभानुक्तोर्थः॥ देवीसखीविवक्षितोर्थस्त्वन्यएवय
था॥ हेदेवीसात्वंदुरालम्नादूतेनेत्थमुक्ताअतएवसंजा
तक्रोधासतीमयासख्यासहशुंभनिशुंभयोःपार्श्वं
गच्छ॥ गच्छेः ततःतयोःकेशाकर्षणनिर्धूतगौरवातयोः
शुंभनिशुंभयोः॥ केशानांमूर्द्धजानांआकर्षणे
॥४३॥ ननिर्धूतंनिरस्तंनाशितंअपनीतंगौरवंगुरुत्वंदे
यैश्वर्यंययादिव्यासाकेशाकर्षणनिर्धूतगौरवा॥
तृतीयार्थेन्यपदार्थबहुव्रीहिः एवंविधात्वंपुनर ॥४४॥
पीअमासखीजनस्यसमीपआगमिष्यसिइयं
देवीसखीजनाभिप्रायः॥ अमासहसमीपेन्यासंक्ते
ह्निनविधूतसमुत्सितं॥ धूतमुत्सृष्टे॥ केशाकर्षणनि
धूतिगौरवादागमिष्यसि॥ इतिपाठे॥ हेदेवीसात्वंम
यातदौरवंबांछतादूतेनेवोक्ताउपदिष्टासतीशुं

भर्त्तासीतितेषामासीनासि॥ हेदेवीत्वंसकलकलाभिः
सहवर्त्तमानासि॥ हेदेवीत्वंदेवाःसांतं॥ दिवुक्रीडावि
जिगीषादौ॥ सर्वधातुभ्योमुन्॥ दिव्यंतिदेवाःअसंत
स्येकरूपत्वादीर्घःदेवाःविजिगीषमाणासि॥ पुनःकथं
भूतात्वंयेषांशुंभादीनांसंयुगेइंद्राद्याःसकलाःदे
वाःतस्थुःतेषांदेवानांस्त्रीप्रयासिस्त्रीःप्रयस्तेइति
प्रजाविनाशजनितदुःखाःकुर्वंतियस्तूयत्ते॥ नित्य
कर्मण्यर्चा॥ डीप्॥ एवंविधासिईदृशीत्वंतेषांसंयुगे
संमुखंकथंनयास्यसिइतिदेवीसखीजनाभिप्रायः॥
संभवत्सेकवाक्यत्वेवाक्यभेदस्त्वनेष्यते॥ अर्थांतर
विवक्षायांवाक्यभेदोनदुष्यति॥ यद्वाहेदेवीइंद्राद्याः
सकलादेवाःएषांशुंभादीनांसंगरेसंमुखंनतस्थुःयु
द्धायस्थातुंनशेकुःएतावतातेषामेषांशुंभादीनांसं

मयस्त्वं गृहीतं केशाकर्षणमर्ह जाकर्षणं यया सा केशाक
र्षण निर्धूता ॥ आहिताग्न्यादि त्वात् अग्न्याहित इतिव
न्निष्ठांतस्य परनिपातः निर्धूते श्रुते केशाकर्षणा सती
असंस्कृत च कुके शाकर्षणा सती अगौरवात् नागमि
ष्यसि अपमाना नागमिष्यसि किंतु गौरवादेव सन्माना
।।१४५।। देव निजस्थानं पुनरप्यागमिष्यसीति देवी सखीजनाभि
प्रायः ॥ केशाकर्षणनिर्धूता गौरवादागमिष्यसीति ।।१४५।।
पाठे तु ॥ हे देवि सा त्वं मया तत्कौरवकारिणा दूतेन नोक्ता
सती शुंभनिशुंभयोः पार्श्वं गच्छ याहि । हे देवि मद्वच
नात्त्वं गच्छेत्तर्हि केशाकर्षणनिर्धूता केशानामाक
र्षणेन निर्धूता आसंयत्त्वा गृहीता वद्धा सती अगौर
वात् अपमाना दागमिष्यन तु सन्मानादिति शुंभानुकू
लोर्थः देव्यनुकूलो ऽर्थस्त्वेषः हे देवि दुरात्मना शुंभदूते

न शुंभं भजेत्युक्ता सती त्वं सक्रोधा सती मया सखीवर्गेण सह
शुंभनिशुंभयोः ॥ पार्श्वं गच्छ यासीति तव्यतयोः शुंभनिशुं
भयोः ॥ केशाकर्षणनिर्धूता निर्धूतकेशा दाकर्षणानि
धूतं अयस्त्वं निगृहितं केशाकर्षणं शत्रुमर्ह जाकर्षणं
येसा केशाकर्षणनिर्धूता सर्ववदग्न्याहित इति वन्नि
शत्रु ष्ठांतस्य परनिपातः ॥ निर्धूते केशाकर्षणा सती गौर
वात् संमाननात् ॥ आगमिष्यसि ॥ पुनस्त्वस्थानमा
यास्यसीति देवी सखीवर्गामिष्यर्थः ॥ केशाकर्षण
निर्धूता गौरवादागमिष्यसीति पाठे तु हे देवि सा त्वया
विधप्रति तं प्रतिज्ञां परित्यज्य मया दूतेन नोक्ता
आदूता सती शुंभनिशुंभयोः पार्श्वं गच्छ याहि अथ
ते न गच्छे[illegible]र्हि केशाकर्षणनिर्धूता निर्धूतकेशा
कर्षणा सती अतिगौरवाद्वा अगौरवादेव अपमाद

वआगमिष्यसिध्रुतंकंपितंयत्कंउक्षितमितियावत्।
निर्निषेधेनधृतेनिर्धूतंदेसेरंनुझितंअसत्कंगृहितंकेशा
नाम्रर्धजानामाकर्षणंयस्याःकेशाकर्षणनिर्धूतानिर्धू
तकेशाकर्षणेतियावत्॥ अस्माहितवतनिष्ठांतस्यपरप्र
योगोविकल्पितःदेसैःगृहीतकेशासतीशुंभपार्श्वंआग
मिष्यसीतिशुंभानुकूलोर्थः॥वास्यार्द्धिकल्पोपमयोरेवा
र्थेपिसमुच्चये। देव्यनुकूलोर्थस्त्वन्यएवयथाहेदेवीसा

पतिदेवतात्वंतेनदुरात्मनादूतेनशुंभंनेजेरुक्तासको
पासतीमयासखीवर्गेणसहशुंभनिशुंभयोःपार्श्वंग
छयोहितत्क्ष्यकेशाकर्षणनिर्धूतागौरवाद्वाइयेकंप
दंकअस्ना। अस्यविष्णुःइश्वमहेश्वरःकेशाःब्रह्मवि
ष्णुमहेश्वराःतेषामाकर्षणंध्यानेनवशीकरणंहृदयव
स्थापनंकेशाकर्षणंधूतंयत्कंउक्षितंनिर्निषेधेतिहू

भनिशुंभयोःपार्श्वंसमीपभागंयाहि।पार्श्वेइतिपाठेद्वि
तीयावचनांतं।हेदेवीमद्वचनान्नगच्छेत्तर्हिगौरवात्॥
वहुमानात्नागमिष्यसिकिंतुकेशाकर्षणनिर्धूता
सतीतयोःशुंभनिशुंभयोःपार्श्वेजिगष्यसिनिर्नि
श्चयनिषेधयोःनिर्धूताअयत्काकेशाकर्षणेन
निर्धूताअयत्कागृहितावंदीकेनास्तिअपमाना
दागमिष्यसिगौरवात्तुनागमिष्यसिइतिशुंभानु
कूलोर्थः॥देव्यनुकूलोर्थस्त्वेषःहेदेवीसंकेतप्र
तिज्ञासात्वंतेनदुरात्मनाशुंभदूतेनइत्थंशुंभंभज
इतिउक्तासतीअतःसेक्रोधामयावसखीजनेन
सहशुंभनिशुंभयोःपार्श्वंहननायगच्छयाहि।ततश्च
तयोःशुंभनिशुंभयोःकेशाकर्षणनिर्धूतामिदूत

तं अस्त्रं अनुज्झितं केशाकर्षणं यैः ऋषिभिस्तेन निर्धूतकेशाकर्ष
णा ऋषयः केशाकर्षणनिर्धूता पूर्ववदध्याहितवत् निर्धूतं तस्य
परप्रयोगः अयस्त्र केशाकर्षणाऽनुज्झितब्रह्मविष्णुमहेश्वराक
र्षणाः ऋषयः तेषां केशाकर्षणनिर्धूतानां आसमंतादभिव्याप्य
वर्तमानं गौरवं संमान्यत्वं तदाददंति नाशयंति ये देव्याः ते केशा
कर्षणनिर्धूतगौरवादयो देव्याः वैभवशोषणे तान् केशाकर्षण
निर्धूतागौरवादीन् देव्यान्वायति शोषयतीति रसीकरोति केशाक
र्षणनिर्धूतागौरवाद्या जातोनुपसर्गे कः एवंविधा सती आग
भ्यसि अनुज्झितब्रह्मविष्णुमहेश्वराणामृषीणामासमंताद
भिव्याप्तगौरवादौ देव्याः अद्भक्षणे क्षिप्ता तान् देयान्वयंती
सती आयास्यसि स्वस्थानमिति सखीजनाभिप्रायोर्थः अथ दू
तं प्रति देव्याः वाक्यं यत्तदाह ॥८८॥ एवमेतद्बलीशुंभो निशुं
भश्चातिवीर्यवान् किं करोमि प्रतिज्ञा मे यदनालोचिता पुरा ॥८९॥

सप्तशति हेदुन्त त्वयायदुक्तं शुंभो बली अतिवीर्यवान् निशुंभश्च बलीएत टी०प०५
त् एवं अन्यथा न जहंतु। किं करोमि यद्यस्मान्मे सा प्रतिज्ञा इद
म् अस्ति प्रागेव मया ऽनालोचिता विचारिता नाभूत् संभावितं
प्रतिज्ञाय निर्वोढव्यं मनिषिभिः प्रतिज्ञायोप्य संभाव्य निर्वा
ढव्यं कथं नु तैः निर्वोढव्यं प्रतिज्ञा लंतर्कितं वाप्यतर्कितं प्र
तिज्ञातं परित्यक्ते: प्रणस्यत्तिर्वरं न त्वणं। स्वोल्पसामर्थ्य स
न्येषु बलं नाकाकसीरिणो: वीर्यं बलं प्रभावश्च वीर्यक
॥४७॥ मरितश्च वीर्यमित्यमिधीयते। इवेत्थमर्थयोरेवं यस्तद्यत ॥४७॥
स्त्तलोहितो यद्यस्मात् कारणात् मयापुरा अनालोचिता
प्य विचारितापि मे देव्याः प्रतिज्ञा इदृश्य भूत् अलश्चाहं किं
करोमि युद्धादन्यत् किं करोमि किं तु युद्धमेव किंचित् करोमि
किंच बली शुंभो निशुंभश्चातिवीर्यवानिति दूतेन तया गर्वि
उक्तस्तमखर्वमपि खर्वं करोमि। एवमेतत् इदमित्थमे

स त्वं गच्छ मयोक्तं ते यद्देत तत्सर्वमादृतः ॥ तथाच
क्ष्यासुरेंद्राय स च युक्तं करोतु यत् ॥१०॥

सप्त-शति वेति देव्याः परमोऽभिप्रायः सत्वमिति ॥७३॥ देवी टिका ५५
दूतं प्रसाह ॥ सत्वं यथासंदेशवादित्वं गच्छ निज
स्थानं याहि हे दूत मया देव्याय देतदुक्तं प्रति
ज्ञावचनं तदेव सर्वं आदृतः अकलितवान्
सन् असुरेंद्राय शुंभाय आचक्ष्व आख्याहि कथं
यस एव शुंभः यत् उक्तं उचितं तत्करोतु यदे
तत्सर्वमादृतः इति पाठे हे दूत सत्वं गच्छ मयाय
देतदुक्तं तदेव अविकलं आदित आरभ्यासुरें
द्राय — चक्षि ॥ जोलोटि रूपं ॥ स च यत् उक्तं
उचितं तत्करोतु ॥७४॥ इतिशांतनव्यां पंचमो
ध्यायः ॥५॥ श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिकेम

॥५८॥

न्मंतरे देवीमाहात्मे दूतसंवादोनां पंचमोध्या
य॥६९॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥ ६९॥

॥५८॥

तस्य मुखात् तद्वाक्यं ॥ यद्वा तस्याः देव्याः वाक्यं प्रीत
कूलं आकर्ण्य श्रुत्वा ततो सौ सकोपः सन् देव्या
नामधिपं धूम्रलोचनं नाम महासुरं प्राह ॥ प्र
कथयामास ॥ प्र इति उपसर्ग प्रीतिरूपकमाहेति
निचिउः तस्मात्तिरूपकमव्ययं ॥ हे शुंभ त्वं सार्धं दे
वीनायालिखयास्लेहयो हुमिच्छति ॥ तां जेतुं उद्यु
१ ह्य ॥ इति हूतवः श्रुत्वा देव्याः नयनाय शुंभो धूम्र १
लोचनं प्रस्थापयामास ॥ २ ॥ ॥ हे धूम्रलोच
न आशु त्वं स्वसैन्यपरिवारितः ॥ तामानय बला
दुष्टां केशाकर्षणविह्वलां ॥ ३ ॥ ॥ केशानामाक
र्षणेन विह्वलां विवशां तां नितंबिनी मां शुंभ क्षि
प्रं बलात् आनय प्रापय मां शुंभमिति शेषः ॥

णीय आपणे ॥ ह्विकम्पे कः ॥ इदं शुंभस्य चरणं सम्यक् त्र
शैक्षिरहितम स्वतंत्रमिदम नीतिकमालोच्य शुंभाहित
कारिणीति विचार्य दोषमाह ः कश्चित् धूम्रलोचनं
प्रस्थाप्य तु मुद्भुत्कमुद्दिश्यायं दिशति ॥ कथं ॥ तामान
य बलात् दुष्टां भिस्त्र तत्रेण श्रुतो धावतीति विदर्थांतर
स्पष्टोपदांतरस्टक्षिरिंदेवतितां ॥ आनय इति पदच्छे
दः क्रियते ॥ तथा हि अनेकार्थं सकृदुच्चरणं तंत्रमा
हुः तत्र अ इति निषेधेऽव्ययं ॥ अमानो ना प्रतिषेधस्य
स्वाद् इति वचनात् ॥ अतश्चाह हे धूम्रलोचन त्वं
स्वसैन्यपरिवारितः सन् तां देवीं आशु क्षिप्र बलात्
बलमाश्रित्य सेनलोकौरोण आनय ॥ कीदृशीं तां ॥ दु
र्वृत्तं तं चेण ॥ अयमन बलां दुष्टां इत्येकं पदं ॥ अविद्य
मानयोनी तिर्यैर्यां तेअनयाः पुरुषाः शुंभादयः

अनयनाभिमानि बलानि अनयानि बलानि॥ अन
यानि च तानि बलानि च॥ अनयबलानि अनयब
लानि अन्तं ति॥ स तत्रं ग्रच्छं ति स्वजंति अनयब
लात् अतस्मात् तदागमनं निक्षिप्तेषु अनयबलात्सु
अयनसंबंधिनलभाम्रुपुरुषेषु चिरोषेषु दुष्टवि
रोधकूराणां अनयबलाद्दुष्टं देवीएवं अनयबला
२ दुष्टाभिरोकंपदं॥ पुनः कीदृशीतां॥ केशाकर्षण
विकलां॥ कश्चिद्ब्रह्मा॥ अथ विष्णुः॥ ईशश्च महे २
श्वरः॥ केशाकर्षणमात्रं सराकेशात्म महामाया के
शासकाशात् जगदुत्पत्तिस्थितिलयान् कारि
णी तत्तदवसरेषु चित्रेषाकर्षणं केशाकर्षणं
ब्रह्माविष्णुमहेश्वराकार्ये तत्रविधेयो विशेषेण
कलयति च कलयति विकला तेषु तेनाकेशात्

श्रीगणाधिपतये नमः॥ ऋषिरुवाच॥ ॥सुमे
धाः सुरथमुवाच॥ ॥इमाकर्ण्य वचो देव्याः स
दूतोमर्षपूरितः॥ स समाचष्ट समागम्य दैत्यरा
जाय विस्तरात्॥१॥ ॥इतिप्राग्युक्तं देव्या वच
आकर्ण्य निशम्य श्रुत्वा॥ अमर्षपूरितः अम
र्षेण क्रोधेन पूरितः पूर्णः स दूतः समागम्य
देवीकैलाससकाशात् आगम्य दैत्यराजा
य शुंभायविस्तरात् शब्दप्रपंचात् समाच
ष्ट॥ अकथयत्॥ चेष्टितं कलितं रूपं॥१॥
तस्य दूतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट् ततः॥
सक्रोधः प्राह दैत्यानामधिपं धूम्रलोचनं॥
२॥ ॥असुराणां राट् दैत्यराजः शुंभः तस्य दू

मेणोद्यालनेपरं॥ यक्षः कुबेरादिः गंधर्वस्तुंबरुप्रभृतिः पृक्षां
तरे चैव्यादि च॥ अयं हि शुंभोनीतिरहितो यदिच्छमा दिक्ष
ते॥ परस्त्रियमानयेति॥ तन्नीतितत्परो मामहस्त्वा॥ हे
धूम्रलोचन तत्परित्राणदः तस्याः देव्याः सकाशात्
त्राणं संरक्षणं येषां ते तत्परित्राणाः स्तद्रक्षकास्तदेक
शरणाः देवादयः॥ दोअवरुंचउने॥ तत्परित्राणान्नत
२ देकशरणान्देवादीन्॥ घातिरवं उ यदि हि नस्तिहंतो ३
ति तत्परित्राणदः तद्रक्षी हिंसीप्रस्थातुः यः कश्चित्
परोमानुषोमर्त्यो वा अमरो देवो वा॥ यक्षः कुबेरादि
र्वा गंधर्वस्तुंबरप्रभृतिर्वा चकारात्॥ दैत्यो वा अन्य
स्ता देवी राक्षसो वा लंकानिवासी॥ नागो वा काद्रवे
यः॥ किंवा अपरो वाजीमूतवाहनादिः किन्नरो वा
अश्वादिमुखः भूतो वा बालग्रहादिः उत्तिष्ठते

हिंसीत् मुधुंच्छ्येचटने सदैवे वह तत्र एवं नस्थापनीयः
इति॥ तस्मात्ता त्रानयथानयसी चेत्त्वं तामापद
मेवानयसि देह कुलध्वंसिनीति॥ नीतिविदूना क्रो
क्रिसमाधिना देवी स्वार्थसिद्ध्यै॥५॥ ॥ऋषिरुवाच॥
तेनाज्ञप्तस्ततः शीघ्रं स दैत्यो धूम्रलोचनः॥ वृतः ष
ष्ट्या सहस्राणामसुराणां द्रुतं ययौ॥६॥ ॥ततः दे
न शुंभेन शीघ्रं गच्छ तामानयमामहः तः आदिष्टः नियो
जितः अनुज्ञातः स धूम्रलोचनः दैत्यः षष्ट्या गु
णितानां षष्टिवर्षसंख्यया गुणितानां सहस्राणां
संख्येयानामसुराणां संघेन वृतः॥ द्रुतं क्षिप्रं
ययौ॥ सहस्राणामसुराणां षष्ट्या वृतः असुर ष
ष्टिः सहस्रवृतो षष्टकोजगम॥ षष्ट्या गुणितानि
यानि असुराणां सहस्राणि तैर्वृतः द्रुतं ययौ

असुराणां संबंधीनि यानि सहस्राणि तेषां संबंधीनि
यार्सीष्ट तथा नृतोद्भूलंघयो ॥ आज्ञप्त इति ह्यत्तमा
रणतोषेण निर्गमने प्रेरित इति चुशब्दः ॥ कर्मणि
क्तः वादी तत्रस्वेज्ञप्त इति निपातनात् वा इद्‌ः प्र
तिषेधो णितु कोपधात्स्वता चेज्ञा नियोजने चु
रादेरेव ॥ अतो निश्चा सामाज्ञापित इत्येवा ॥ ह्य
४ सद्दृष्ट्वा तां ततो देवी लुहिनाचलसंस्थितां ॥ जगा ४
दोच्चैः प्रयाहीति मूलं शुंभनिशुंभयोः ॥ ८ ॥
ततः शुंभे निर्देशानंतरं शुंभनिर्देशतः सधूम्रलोच
नः दैत्यः तुहिनाचलसंस्थितां हिमाचलस्थां तां
देवीं दृष्ट्वा वीक्ष्य इति उच्चैर्जगाद ॥ अहल्यैव तन्नाम
किमिति ॥ हे देवि त्वं ॥ शुंभनिशुंभयोर्मूलं अंतिकं
समीपं प्रयाहि गच्छेति ॥ मूलमाद्ये शिफायां स्या

त्प्रेण विक्लवंतां देवीं ॥ विक्लवनं ॥ पराधच्चू ॥ ब्रह्मा
विष्णुमहेश्वराणां स्वशक्तितः स्वमायया तद्‌प्रका
शीकरणे व्यग्रोऽध्य मामाऽक्षमशक्ति नानयइति दे
वीष्टार्थ प्रतिपत्तिपरमास्थानं तादृशमकुशलप्ध्वंसो
नेष्यविष्यंतीत्तिनीति विद्ममात्यापि प्रीये ॥ ६ ॥
तत्परित्राणदः कश्चिद्यदि वोत्तिष्ठते परः ॥ स हेत
न्यो भूमरो वापि यक्षो गंधर्व एव वा ॥ ४ ॥ ॥ हे धूम्रलोचन
तत्परित्राणदः तत्परित्राणं तस्माद्‌व्यापरणं तद्ददातीति त क्ष
स्याः परित्राणदानक्षमः तत्परित्राणदः अतोऽनुप
सर्गे कः ॥ यः कश्चिद्देवो मर्त्यो वापि अमरो देवो वापि य
क्षो गंधर्वो वापि परः शत्रुः अपरः नान्यश्च अयः
च कारात् ॥ नागादि वा पक्षत्वेन उत्तिष्ठते ॥ उद्युंक्ते
यदि सहं तमापरव ॥ नेतृणा पनीयः उदोत् पूर्वक

राथेइति चवचनात् ॥ धात्वरादिपि कारकांतेरपि चंडोभा
वतिइसभस्यापीति टिलोपः ॥ स्त्रियां टाप् ॥ अवतिरक्ष
त्यापड्ग्रः ॥ ऊः उचौ ॥ उवः ॥ शुंभनिशुंभयो चासौ उग्रे
ति विग्रहः कर्मधारये आटुणे च शुंभनिशुंभयोऽग्रहा
शुंभनिशुंभग्रदेवी ॥ पुनः कीदृशीत्वं देवी ॥ हइतिपरि
छेदः ॥ अवरक्षणे क्विप् ॥ ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधाया
श्चेति वकारस्य अकारस्य च उठ् एत्येधत्यूठ्सु सवर्णदीर्घे
ऊः ॥ रक्षिका इति देवी इत्यर्थो देवी सख्यीजनेन वर्णितः ॥
संस्थितां सम्यग् वस्थितां ॥ संस्थापारे स्थितो मृतो
ऽ ॥ ॥ न चेत्प्रीत्याद्य भवती मद्भर्तारमुपैष्यति ॥ ततो
बलान्नयाम्येषः केशाकर्षणविह्वलां ॥ ८ ॥ हे देवि अ
त्रास्मिन् नहनि भवती प्रीत्या स्नेहेन स्वरूप्या मद्भर्तारं
मम धूम्रलोचनस्य भर्तारं पोषकं स्वामिनं शुंभं नोपे
ष्यति नो गमिष्यति — — — — — ततः — — — —

नेव बलात् बलात्कारेण केशाकर्षणविह्वलां केशानां
माकर्षणाद् भ्रंशं गच्छनात् ॥ विह्वलां विवशां विह्वलां वि
हस्तां व्याकुलां भवंती ॥ देवीं मद्भर्तारं मम धूम्रलोचनस्य
भर्तारं स्वामिनं शुंभं नयामि न प्रापयामि ॥ वर्तमाने
सामीप्ये भविष्यति लट् ॥ उपैष्यतीति ॥ एवरावर्ध्ये
प्रथमपुरुषएकवचने प्रत्ययः सुवाद्ध्यः इति शुंभानु
कूलोर्थः देवस्य तु कूलोर्थः स्वार्थः ॥ हे देवी अद्यभवती
मत्तां मां सखीजनैः आहवर्गे प्राप्य कर्मणि स्यप्लोपे
पंचमी ॥ अबलात् अबलात्कारेण स्वत एव प्रीत्या
हर्षेण भर्तारं शिवं न न उपैष्यति चेत् ॥ द्वौ प्रतिषेधौ
प्रकृतमर्थं गमयेतः ॥ ततः एषोऽहं सखीजनैः त्वां
केशाकर्षणविह्वलां यामि प्राप्नोमि भजामि
के भ्रं अलात्ते भ्रं विष्णुः कं ब्रह्माणं कौ तयोः
ब्रह्मणो विष्णोश्च ईशः स्वामी शिवः केशः त

सप्तशती

स्यशिवस्य केशस्य शिवस्य आकर्षणं आकानं तस्मि
न् विषये विकल्पं ॥ ७ ॥ जीतलादाकुंचितां यामि ॥
भजामि ॥ इति देव्याभीष्टार्थे देवी सरबीजनेन प्रस्तुतः ॥
अथ प्रकारांतरमभा ७ पेव्यतीम त्र ७ पायेष्वति इ
ति छेदः ॥ न चेत्प्रीत्याहूसेकं पदं ॥ ८ ॥ संक्रुद्धो रुषा
कोच शिववाचितमप्ययं ॥ धूम्रलोचन आह ॥ ७ ॥ हे
ति ॥ हे देवि अद्य भवती मे तव भर्तारं मत्स्वामिनं शुं
भं एष्यति प्राप्स्यति ॥ किंविशिष्टा सती सवशा एष्यति ॥
पापारक्षणे ॥ पांतिरक्षंति निवारयंति पाः कर्त्तरि
क्विपि जसि रूपं ॥ अजगति क्षेपणयोः ॥ यः रक्षकानु
शुंभस्य परिवारान् अजीतक्षपाति ... सेनाधः के
शेतिहरि... करोती ॥ या देवी ॥ स प्रत्याजनेईः
अन्येष्वपि दृश्यत इत्यत्र अपि शब्दः ॥ सर्वोपाधिव्या
भिचारार्थ इति वचनात् ॥ धात्वंतरादपि कारवा

६ ६

ञ्ञेनिकुंजेतिकोपिच ॥ इति शुंभानुकूलक्रोधः ॥ देव्यनुकू
लोर्थे स्वेष ॥ हे देवि त्वं मत्कं प्रतिष्ठायां भवार्द्रः मूलनं
मलः भावे घञ् ॥ तं मत्कं प्रीतिं प्रभु तांयांहि आशु हि ॥
इति सदेवी सरबीजनः तुहिनाचलसंस्थितां तां दृष्ट्वा उच्चै
र्जगाद उक्तवान् ॥ कीदृशीं त्वं देवि शुंभनिशुंभयोः ॥ शुं
भ भा हिंसनयोः भ्वादिपरस्मैपदं ॥ शुंभति रणे भासते
हिनस्ति चेति शुंभो दैत्यः प्रथमा घञ् ॥ नितरां शुंभनं
हिंसनं निशुंभ भावे घञ् ॥ शुंभस्य दैत्यस्य निशुंभः
हिंसनं शुंभनिशुंभः शुंभदैत्यकर्तृकहिंसनं ॥ तस्मिन्
शुंभनिशुंभविषये शुंभहिंसनविषये यतमाना ॥ शुं
भनिशुंभयोः ॥ शुंभस्य हिंसनविषये यतमाने सप्तमी ॥
यतिप्रयत्ने भ्वादिरात्मनेपदी ॥ सप्तम्यांजनेर्डः ॥ अन्ये
ष्वपि दृश्यत इत्यत्र अपि शब्दः ॥ सर्वोपाधिव्यभिचा

मानविधमानविबुधप्रीतीनदेवान्॥ उज्ज्ञति उत्सृजति॥
परिवर्त्तयति हि न स्तीति दुर्वचन्॥ उ प्रेहये उह्यं भंस्या
पितिरेलोपः॥ सच उज्ज रे वा स्त्रियां ङीं तान्नुटाप्॥ र
कोयण्णि॥ हल्ङ्यादिलोपः॥ न चेस्त्रीस्ता देवी देवान्
विबुधद्विषिणः उज्ज्ञति समर्थः॥ यतह द्दुष्टो॥ भवती दे
वी शुंभं प्रति तत्प्रसकुसे। नैकविद्ग्राविकाच विबुधद्विषि
विहंत्रीवसतीएष्यति॥ ततः कारणात् अथ धम्रु
नाह धूम्रलोचनः योद्धुमानाः सन्भवतीं देवीं ब
लात्‌ बलं सैन्यं प्राप्य॥ ल्यब्लुपे पंचमी॥ नयामि नृ
गच्छामि॥ मन्त्रान्तरं च नयामि नगच्छमीसमर्थः॥
क्रीद्दशी भवती॥ एष केशाकर्षणविकलां इसेकृप
दं॥ ईप्सगती हिंसादर्शनेषु इत्यादि शब्ले नेपदिओ
उः पूर्वेऽभ्यासमृताह इपन्तहिंसनं तष्टणाः॥ वपाचेत्र॥
एष केशाकर्षणविकलां ताहिं सकेकेशाकर्षणवि
सेन्नाच्ये ष्टामि सैयं देवी ष्टार्थः॥ ८॥

देवसुबाच॥ धूम्रलोचनं प्रीतं॥ दैत्येश्वरेण प्रहितो बलवा
न् बलसंवृतः॥ बलान्नयसि मामेवं ततः किं ते करो
म्यहं॥ ९॥ ॥ हे धूम्रलोचन त्वं बलवान् सामर्थ्ययुक्तः
वीर्योपेतः बलसंवृतः बलेन सैन्येन संवृतो वेष्टितः सं
गतः अथ च दैत्येश्वरेण प्रहितो शुंभेन प्रहितः प्रस्थापि
तः बलवान् बलात्कारेण॥ एवं केशाकर्षणविकलां
मूढे आत्मं छेनविवशां मामेवं नयसि॥ ततो हे ते
वा किं करोमि॥ त्वां प्रति किमप्यहं करिष्यामि॥ युद्धादिकं
करोमि न क्षमास्मीति शुंभानुकूलार्थोयं देव्यनुमतोर्थः स्फुटः॥
हे धूम्रलोचन॥ त्वं बलवान् त्वं बलसंवृतः अस्तीति॥ दै
त्येश्वरेण शुंभेन प्रहितः प्रस्थापितोसि॥ ततो मां नयसि
एवं च सती तामहं पृच्छामि॥ बलस्य बलादहं ब
लादमां देवी॥ ते धूम्रलोचनस्य संबंधि व स्ति
त्वं नयसि॥ किं प्रापयसि॥ नयतेर्द्विकर्मत्वात् ग्रो
ग्रामं नयतीतिवत्॥ प्रधाना प्रधाने चेति कर्मद्वयं तत्स्यं॥

तत्र बलाद्दहं देवी प्रधानं कर्म द्वितीयं किं स्यात्॥ तद्ब्रूहि॥
अथेहत्रहून तत्रासक्तत्वात्॥ बलाद्दमां देवीं शुंभं
चानयासि॥ तर्हि बलाद्धनिति हुत्वात् द्वलं तत्सामर्थ्यं
मत्स्यामि तं हरिष्यामि॥ अथ बलाद्दमां देवीं शुंभस्त्वं
विनलं सैन्यं नयासि॥ तर्हि बलाद्धतं तेवास्यामि
तं हरिष्यामि॥ अथ बलाद्दमां देवीं त्वामेवास्मानेन
यासि॥ तर्हि त्वामेव बलवंतं धूम्रलोचनं अस्यामि
संहरिष्यामि॥ अथ बलाद्दमां देवीं त्वं सबंधिवलं
सैन्यं नयसि॥ तर्हि सुतरां तद्बलास्यामि संहरिष्या
मि॥ ततस्ते किं करोमि॥ किमस्ति ते॥ यत्करोम्यहं
हे धूम्रलोचन समक्तं तेयत्किंचिदस्ति॥ तद्ब्रूहि
तद्धिधिवनष्टं॥ करोमीति क्रोधावेशो छोदव्योक्तो
प्राय:॥ ५७॥ ॥ ऋषिरुवाच॥ सुमेधाः सुरथं प्रक
तं वाच्यमृच्छे॥ ॥ इत्याकर्ण्य: सोप्यथावलीमसुराध
म्रलोचन:॥ हुंकारेणैव तं भस्म साच कारांबिकातत:

ततोपि चंडोभवति॥ डिभास्यापीति अजुराब्दस्य टेर्लोप:॥
स्त्रियामजा घष्टाप्॥ हतत्व्यादिलोपे सतिपाकइतिरूपं॥
याशुंभरक्षक क्षेपिका॥ शुंभरक्षक सैनिक विद्राविको
देवी॥ एवंविधास्ती शुंभं हनुमिष्यती मर्थ:॥ पुन: किं
विशिष्टासती भवती॥ शुंभं हनुं पर्युपतिनेरेस्यापा॥ अ
कारांतमेव तनू विस्तिसंज्ञाने॥ चेतंति केचन॥ तानसे
प्रयुंजनेर इति हेतु मतिवेति णिच्॥ तत: क्विप्॥ णेर् नि
चरेप्रकस्य च लोप: प्राप्य लक्षणेन गुण: चेत: देव
ब्राह्मणादय: तेषु चेतसु॥ बोधयितृषु वैदिकधर्मप्रवर्त
यितृषु देवब्राह्मणादिषु विद्वत्सु प्रीतिस्नेह: चेत्रीति:
नद्दीतिनत्वाम्येव॥ निषेधार्थो विपाठ: नविद्यमा
ना चेतृप्रीतिर्यस्या देवानां न चेत्रीया तयो देवा:
न लोपो न जएनास्ति॥ नलुशब्दस्यापपनत्वं
पकस्या॥ उज्जउत्सर्गो न चेत्रीतीन अविद्य

कोपाविष्टं असुराणां महासैन्यं कर्तृ तीक्ष्णैः सायकैः
शरैः तथा शक्तिपरश्वधैः शक्तिसहितैः परश्वभिः रा
युधैः कुठारैः अंबिकां देवीं ववर्ष ॥ शरसंपातेन शक्ति
संपातेन परशुपातेन च देवीं संछादयामास असु
रसैन्यमर्थः ॥ शक्तिपरश्वधैरिति ॥ मध्यमपदलोपी
समासः ॥ द्वंद्वे तु सेनांगत्वादेकवद्भावः स्यात् ॥ परशु
९ श्च परश्वधः ॥ इह असुरमहासैन्यकर्तृ अंबिकामायु
धैर्ववर्ष ॥ संछादयामास ॥ ततोऽनंतरं सिंहरवं असु ९
रसेनया सह युयुधे नांबिकेति ॥ कस्यचिदाशंका
स्यात् ॥ किमंबिका असुरशरसंपाततो मृता न जी
वतीसेति ॥ यद्यप्युत्तरत्रैस्सा समानीयतां लघ्वीति
लक्ष्मभूतोपरस्पते ॥ तथापि सा महासुरशरसं
पाततः संमूर्छिता सती पुनरुत्थाय कोऽहमक्षमाः
नद्यन्यथा युध्यते नाकिंनेति ॥ वीरकर्मस्वोपकृष्ट

स्यात् ॥ अतः सापि युयुधे ॥ तद्यथा ॥ तत्रैव श्लोके अंबि
कामाम् इति पदच्छेदः ॥ अंबिका कर्त्री ॥ महासैन्यं कर्म
प्रश्नंगीकृतो शेष आम् ॥ स्मृतो वा वधारणे ॥ अथ ध
र्मतोऽन्यः संग्रामेऽस्या लक्ष्मीकृत इति ॥ आम् इति
मनस्यास्मृत्य सा हत्वं कोपाविष्टं असुराणां महासैन्यं
कर्म अंबिका पितथा तदेत तत्कृत्वा स्वती तथा तद्वदेव
तीक्ष्णैः शरैः सायकैः शक्तिपरश्वधैश्च शक्तिभिः सहितैः
कुठारैश्च ववर्ष ॥ असुरसेनां छादयामास ॥ यद्वा ॥
अंभिस्वधारणे ॥ अतथा कृत्वा असुराणां महासैन्यं
कर्म ॥ अंबिका आम् ॥ अंबिकैव दृश्यैव तीक्ष्णैः सा
यकैः तथा शक्तिपरश्वधैश्च ववर्ष ॥ ननु असुरम
हासैन्यं अंबिका भिति ॥ अंबिकाया अवधीरकर्म
ण्युत्कर्षः ॥११॥ ॥ ततो धुतसटः कोपात् कृत्वा नादं
सुभैरवं ॥ पपातासुरसेनायां सिंहो देव्याः स्ववाह
नं ॥१२॥ ॥ ततः कोपात् धुतसटः कंपितस्कंध

केसरः ससिंहो देव्या वाहनं वाहनीभूतो देव्याः सिंहः सु
घोरं अतिभयंकरं नादं सिंहनादं कंठे गर्जनं कृत्वा अ
सुरसेनायां हि सिलुपपात ॥ उत्प्लुत्य निपपात ॥ स्व
वाहनमिति पाठे ॥ अनन्यसाधारणं वाहनं देव्या एव
सिंहो वाहनं नान्यस्य सइति पाठे स प्रसिद्धो सिंहः घो
रंवंन्नास कादीरवुः विलिंगः ॥ वाहनमाहितादिति
निर्देशाद्वाहनशब्दो नपुंसकलिंगः ॥ असुरसेनायां
निपत्य ससिंहः किमकार्षीदित्यत आह ॥१२॥ ॥
कांश्चित्करप्रहारेण देहानास्ये तथापरान् ॥ आक्रम्य
चरणेनान्यान् जघान महासुरान् ॥१३॥ कश्चि
त्पाठः ॥ स महासुरान् इति वा ॥ ससिंहः पंचास्यः
करप्रहारेण कांश्चिद्दैत्यान् जघान ॥ जिहीसः सिंहः
स्वकुपं चास्यः एकं अस्य व अस्यवत् घातकत्वा
करद्वयं चरणद्वयं वास्य चतुष्टयं ॥ पंचास्यानि
युद्धसाधनानि यस्य स पंचास्यः आक्रम्य चाधा
रणान्याभि सधिपाठे ॥ अधरेण चरणेनाभाग
न

त: ॥१०॥ ॥ इत्येवं देव्या उक्तः स धूम्रलोचनः असुरः
तां देवीं अभ्यधावत वेगेनभ्यद्रवत् ॥ स्त्रगतो ॥ स
र्वे विगितायां गतो धावादेशो वक्तव्य आय द्धावाग
तिश्चभ्यो ॥ उभयपदी ॥ ततोनंतरं सांबिका देवी धूम्र
लोचनं क्रोधानलज्वालागर्भेण हुंकारेणैव भस्म चकार ॥
कुं वितर्कपरिप्रश्ने निलायां भर्त्सने भये ॥ को दुः
खप्रकोरपि मंत्रभेदेपि चाव्ययं ॥ क्वचित्तु भस्मसा
त्कारेति पाठः ॥ विभाषासातिकात्स्न्ये नभस्मसा
त्चकार ॥ धूम्रलोचनमारीतं कृत्स्नमभिप्लस्तीच
कोरेत्यर्थः ॥ अतवत्तिविभक्त्याश्रितेनेपदत्वेन लोपव
त्पादांतय तिलंपसेनच ॥ तासावाभिता ॥ हुं इत्य
स्य कारणं हुंकारः हुं इति तरिचर्थः ॥१०॥ ॥ अ
थक्रुद्धं महासैन्यं असुराणां तथांबिका ॥ ववर्ष सा
यकैस्तीक्ष्णैस्तथा शक्तिपरश्वधैः ॥११॥ ॥ अति
अथधूम्रलोचनेभस्मीकृते ॥ तथा कृद्धं अति

सरी॥ तथा तलप्रहारेण सिरांसि हृतवान् पृथक्॥१२॥
केसरीसिंहः केषांचित् दैत्यानां कोष्ठान् जठरेभ्यंत
रप्रदेशान् नखैः नखरैः पाटयामास विदारया
मास॥ पट भाषार्थ चुरादिः॥ पालने के कार्ये त्वे न
प्रयोगतो विदारणार्थः॥ आत्मकल्पेतु चिंत्यन॥ पुंसि
कोष्ठं तु जठरं कुसूलोऽप्यगृहं तथा॥ कोष्ठानि केस
११ रीति॥ तु पाठे त्वयं छांदसं नपुंसकत्वं॥ यद्वा ४१
कोष्ठान् जठरान् इत्य केसरीति छेदः॥ ईः कामः ईना
कामेन चरति॥ इत्यादि कामचारी केसरी अनिवारि
तप्रसरः केसरी इत्यर्थः॥ मध्यमपदलोपी समासः॥
तथा तलप्रहारेण हस्ततलघातेन चपेटेन चपे
टया चपेटघातेन केषांचिद्दैत्यानां शरीरेभ्यः शि
रांसि मस्तकानि पृथक् पृथक् हृतानि हृतवान्॥
करनखपंजरेण शिरांसि छित्वा भुवि पातया

मास इत्यर्थः॥ पाणौ चपेटप्रतलौ प्रहस्तो विस्तृतांगुलौ॥
के चित्तु॥ तलाभ्यां प्रतलाभ्यां हस्ताभ्यां प्रवर्तिते न
प्रहारेण शिरांसि पृथक् हृतवानिति व्युत्क्रमेण त
पदव्याख्युः॥ द्वौ सहतौ। संहतलौ प्रतलौ वामदक्षि
णौ द्वौ प्रतलौ॥ असंहतलौ संहतौ वामदक्षिणौ मिलि
तौ संहततलौ संहततलाख्यौ कथ्यते॥ संहतौ मिलिता
भ्यां चपेटाभ्यां हसि॥१३॥ ॥ विच्छिन्नबाहुशिरसः
कृतास्तेन तथा परे॥ पपौ च रुधिरं कोष्ठादन्येषां धुत
केसरः॥ ॥ तथा शौर्यभाजनेन सिंहेन अपरे
परे शात्रवः महासुराः विच्छिन्नबाहुशिरसः कृताः
बाहवश्च शिरांसि च मस्तकानि बाहुशिरः प्राण्यं
गत्वादेकवद्भावः॥ विच्छिन्ना बाहुशिरो येषां ते विच्छि
न्नबाहुशिरसः कृताः तथा शौर्यशाली धुतकेसरः
सन् केसरी सिंहः अन्येषां महासुराणां कोष्ठात् अंतजे

ठरात्तज्जठरात्स्पंतदेशात् ॥ कोष्ठं अंतरं जठरं विदार्येक
र्मण्य कोपे पंचमी ॥ रुधिरं पपौ ॥ पपाने ॥ एते नसिंह
स्यापि वीरपानोचितः सूचिता ॥ वीरपानं तु युद्धानं
वृत्ते भावि निवारणे ॥ पुंसि कोष्ठोंतर्जठरं कुक्षिरलोतगं
हं तथा ॥ २४ ॥ ॥ क्षणेन तद्बलं सर्वं क्षयं नीतं महात्म
ना ॥ तेन केसरिणा देव्या वाहनेनातिकोपिना ॥ २५ ॥
२२ तेन केसरिणा सिंहेन देव्याः वाहनेन अतिकोपिना अ २२
तएव क्षणेनैव तत्प्रसिद्धं बलं सैन्यं ॥ यद्वा तस्य धूम्र
लोचनस्य बलं सैन्यं क्षयं नाशं नीतं प्रापितं ॥ निर्व्या
पारस्थितो कालविशेषास्तवयोः क्षणः ॥ निलयाप
चयौ क्षयो ॥ आलयश्चयो धूतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्म
वर्ष्म च ॥ अतितरां कोपिना ॥ २५ ॥ ॥ श्रुत्वा तमसुरं दे
व्या निहतं धूम्रलोचनं ॥ बलं च क्षपितं कृत्स्नं देवी
केसरिणा ततः ॥ २६ ॥ चुकोप दैत्याधिपतिः शुंभः प्र
स्फुरिताधरः ॥ आज्ञापयामास च तौ चंडमुंडौ महासुरौ ॥ २७ ॥

नाक्रम्यान्यान् महासुरान् जघानेसेवार्थे ॥ अन्य
था अधरेण वौष्ठेन महासुरगणा माक्रमणं न संभव
ती ॥ अथ देवी प्रभावात् संभवेतु ॥ अथवा स्येन चा
परान् गणने अवार्थे ॥ अन्यथा अधरेण वोष्ठेन म
हासुरगणाक्रमणं न संभवति ॥ अथ देवीप्रभावा
त् संभवेत् ॥ अथवास्येन चापरान् जघाने ग्रासस्य
ग्रहणे नैवाधरस्यापि युद्धसाधनत्वेन ग्रहणं स्व
सिद्धं स्यात् पुनरधरेणेति कथं वाच्यो युक्तिरुक्तिमतां ॥
यद्वा ॥ अधरेण वोष्ठेन स्फुरितेन प्रकटितः कोपो
धरेरूप वर्ण्यते ॥ अधरेण कोपेन आक्रम्य ॥ यद्वा
अधस्तादपि चाधरः शरीरस्याधस्ताद्धोभागेन
उरोदेशाद्वाक्रम्य यद्वा ॥ अविद्यमानाधराधरः
यत्र साधरः ओंकारादेशः तेन अंतरिक्षेणाक्रम्य
निरूप्योगैकेषांचित्पाठ्यामास नरवैः कोष्ठान्के स

संबंधिनी सेना सैन्यं लघु शीघ्रं आसं क्षेपं न्य क्रो
श विनाशं । नियतां योऽन्यता भिति ॥ स दृष्टीन गौरी
य देव्यन कृ ओ धूम्र धिक जं तव्य : ॥१८॥ ॥ के शेष्वा
कृष्य बध्वा वा यदि वः संशयो युधि । तदाशेषा
युधैः सर्वैरसुरैर्विनिहन्यतां ॥१९॥ ॥ हे चं
डमुंड बलानि युष्माभिः सा देवी केशेषु मूर्धजे
षु आकृष्य अथ च सा बध्यावा ॥ युष्माभिः सा
१८ समानीयतां ॥ केशाकर्षणे बंधने च वा वः १८
युष्माकं यदि पक्षांतरे संशयः स्यात् ॥ तदा यु
धि संग्रामे अशेषायुधैः साधनैः तद्युक्तैर्वा
सर्वैरसुरैः युष्माभिः सा देवी विनिहन्यतां
विध्वस्ता ॥ निजसामर्थ्यात् कर्तव्या ॥ यद्वा विशे
षेण निहंतव्या ॥ निघ्ना आपन्ना कर्तव्या

इत्यश्रवणकोपनाशापनक्रियात्रयोपेक्षैकैकृते २
श्लोकचतुष्टयस्यैकान्वयो ज्ञेयः ॥ दैत्याप्त धूम्रलोचने
प्रासि हुंकृतं सुरे निहते भस्मितं कृतेला ॥ ततः देवीके
सरिणा देव्याः सिंहेन तस्य धूम्रलोचनस्य कृ
त्स्नं सर्वं बलं सैन्यं क्षपितं ॥ श्रोतिं नाशितं च श्रुत्वा
आकर्ण्य दैत्याधिपतिः शुंभः कोपतः प्रस्फु
रिताधरः संरंभकंपितोष्ठः स च कोपात् चु
कोप अथ तौ प्रसिद्धौ ॥ आगदृष्टि देवीकौ चंडमुं
डौ महासुरौ कर्मकरौ तौ ॥ आज्ञापयामास च हीन
जाहत्यौ नियुक्ते क्षपितं मितिक्षपणेरणे ॥ चुरादिः
अदंतः श्रोतिं ॥ द्विरिति हृतं वितारितं भिति यावत् ॥ क्ष
पितं भिति पाठे क्षयः संजातोऽस्येति तारकादित्वादि
तत् ॥ आज्ञापयामास ॥ ज्ञानियोजने चुरादिः ॥ स्या

ध्येनिच॥१७॥ ॥हे चंड हे मुंड बलैर्बहुभिः परिवारितौ॥
गच्छतं तत्र गत्वा च सा समानीयतां लघु॥१८॥
हे चंडमुंड युवां बहुबलैः सैन्यैः परिवारितौ परिवेष्टि
तौ तत्र गच्छतं कुत्र यत्र सा देवी वर्त्तते गत्वा च गत्वा
तु ग्लैव क्षिप्रं लघु आशु सा देवी समानीयतां युवा
भ्यामिति॥ शेषः॥ गच्छतमिति लिङ्गे लोण्मध्यमपु
रुषस्य द्विवचनम् अप्पास्तं॥ कोपो बहुः इति रेफांत॥
१२ गच्छतेति पादे तु चंडमुंड लब्धलेषु बलं क्षिप्तेषु बहुव ९३
चनस्य पूर्ववदतिदेशात्॥ काव्यं तु॥ हे चंडमुंड युवां
बहुबलपरिवारितौ मुख्यो द्वौ बहुभिर्बलानि च ते
सर्वे यं अभिलिलाय यत्र सा देवी स्यात् तत्र गच्छतम्॥
तत्र गत्वा तु लघु शीघ्रं सा समानीयतां॥ सा इहानीहि
ते कर्म्म आप्नुमिति द्वितीयम् अनभिहितं॥ आज्ञा प्रामंनी

यत्वामिति वदनुसंधेयं॥ प्रधानं कर्म्मभिहितं तां
प्रधानं गच्छतेति वर्गाक्षेपया बहुवचनं॥ अत एव ना
ऽत्रेवक्ष्यति॥ बहुवचनं॥ यादवः संशयो युधीति॥ अ
भानुकूलो यमर्थः॥ देव्यनेकूलोर्थस्त्वेष॥ तथा
हि॥ गच्छतं तत्र गत्वा तु॥ सा॥ आसं॥ आनीयतां
लघु॥ इति पदच्छेदः॥ अमु उपेक्षणे भावे घञ्॥ आस
नमासः क्षेपोऽपः कारो न्यकारः॥ आस्तु स्यात्को
पपीडयोः॥ ततश्चंडमुंडाभ्यां गमनं दृष्ट्वा सरस्व
त्यौ देवीमाचष्ट॥ हे देवि त्वं आः कोपेन तत्र गच्छ
कुत्र यत्र चंडो मुंडश्च बहुभिर्बलैः सैन्यैः परि
वारितौस्तः॥ गत्वा तु पुनः तं चंडमुंडं च आक्रम्य
स्व॥ हे चंडमुंडयो मा गच्छेति स्यके यातीमना
कारय॥ किं च तु पुनः त्वमा देव्याः सा चंडमुंड

इति पदच्छेदः॥ कथ्य ब्रह्मा अच्युत विष्णुः ईशानश्च रुद्रः
केशाः केशाइव इषवः बाणाः यस्याः सा केशेषुः
तया केशेष्वा देव्या आपूष्य वध्वा दैत्यान्॥ अवर
क्षत्कान् अयदिवः अयेन लब्धा द्यौर्यैस्ते अयदिवो
देवाः तान् अयद्दिवः संभृताः अभरणी हृताः रा
वयः चक्रमंड आक्षाः सर्पाः यया सा संशायुः का
 लिकादेवी तत्संबुद्धौ हे संशायो तस्या युधस्य सं
बंधिन्यः अशाः दिशाः तदाशाः तदा शासु युक्ता
शासु अयुक्ता तिईषाः लांगलदंडा एवायुधानि
यैस्तदाशेषायुधाः दैत्याः तैः॥ अस्य विग्रहं तरे
ये वक्ष्यंते इति तरूपपद विवक्षित्व विग्रहाः अन्वा
न्वयः॥ सरस्वती शिः देवी आर्थ्य ले॥ हे संशायो हे सं
भृत सा नु हे संभृत चक्रमंडआक्षसर्पाभरणे
हे कालिके देवी त्वं अयदिवः अयेन ल ध्यं
स्वर्ग नू देवान् अवरक्ष हे देवी केशेष्वा ततीया

तमेतत्॥ ब्रह्मविष्णुसहरूबाणया त्वया देव्यापारो
न देशानू आहूष्य अधिसाबध्वा च युधियुद्धे तदा
शेषायुधैः पुरीदक्रमयुक्तैर्वायुधैः सर्वैरसुरैः सह
सचंडमुंडश्चदैत्यौ विनिहन्यतां हिंस्यतां इति देव्य
भिप्रायो द्वितीयः॥ इषुवर्णाः केशेष्वा देव्या अवर
क्षी अयदिवः देवान् हे संशायो हे संभृत सर्पाभरणे
तदाशेषायुधैः तेषां विपि विषये आसमंतात् आ
शाअभुवाना ईषाः लांगलदंडाः अयुधानि येषां
ते तदाशेषायुधाः दैत्याः तैः सह विनिहन्यतां
चंडमुंडश्च महृके देव्या अपि विनिहन्तव्या इत्थं व
गम्यते यथा पुत्रेण सह पिता भुंक्ते इत्यत्र पुत्रोपि
भुंक्त इत्यपि गम्यते॥१९॥ ॥तस्याः हतायां दुष्टा
यां सिंहेन विनिपातिते॥ श्रीभगम्यतां बद्धा
गृहीत्वा तामथांबिकां॥२०॥ ॥हे चंडमुंडबल

नीच युष्माभिः सर्वैः दैत्यैः दुष्टायां देसद्रूषिण्यां त
स्यां देव्यां हतायां तदुदितायां सत्यां परासुहृत्तायां
वा तद्दोये ऽस्मिं हे च मम सौख्य स्वादिति निर्विविनि
पातितेभु विपातितेसतिपरा सुहृत्ते वाऽरीभ्रमा
गम्यतां निजस्थानं प्राप्यतां ॥ अथ सा जीवंतीभ
नेतुं शक्या चेत् तर्हि तामं विकां गृहीत्वा वध्वाशी
घ्रमागम्यतां तद्दर्शने मम रुचिरुत्कापोऽस्तीत्यभिप्रा
५६ यः ॥ तस्यां हतायां इति कोपेन ज्वलिता सनाभ्र ५८
ति कोपिना पुंसा प्रबलशाचोऽर्स्य घेम तेपि दुष्ट
मिष्यतां ॥ अथवा कोपज्वलितेन व्याकुलेन चे
तसा तस्यां हतायां समागम्यतामिति तावदुक्तं
ततः पुनरप्युक्तं ॥ बध्वानु जीवंतिमेव तामं वि
कांशीघ्रं गृहीत्वा युष्माभि रागम्यतां इत्युक्तं ॥
ननु च अंबिका शब्दो मातृवाचीति शुंभः कथं

नाशवाचिनी कर्तव्या इति शुंभस्तु कृतोऽर्थः ॥
दैव्यनुकृतोऽर्थ स्य हेषः ॥ दैवीस्ववर्गनादिष्टेन ॥ हे मदी
या गणाः युष्माभिः स चंडो मुंडश्च केशेषु मूर्द्ध
जेषु आकृष्य अथिल्वा बध्वा वा विनिहन्यतां ॥ हे
मदीयाः गुणाः यदि वः युष्माकं केशाकर्षणे व
धने च नासंशयः स्यात् तदा युधि संग्रामे अ
शेषायुध्यैः सर्वैर्युष्माभिः स चंडमुंडश्च विनि
हन्यतां ॥ किंविशिष्टैः युष्माभिः असुरैः ॥
असून् देह प्राणान् रांति गृह्णंति असुराः आ
तोनुपसर्गे कः ॥ ते देहप्राणहारिभिः ॥ इति दे
व्याभिप्रायार्थः ॥ अन्यथा देव्याः पराभव वचः श्र
वणाद पकर्षः शंकितस्यात् ॥ अथवा ॥ केशेष्वा
कृष्य बध्वा ॥ अथ संशय यदि वः ॥ संशयो युधि
तदाऽशेषायुध्यैः सर्वैः असुरैः विनिहन्यतां ॥

७ संबुद्ध्य ॥ के आर्तिर्हे देवी ॥ अंबिकेति अंबिका
शब्देन देवी हनविवक्षिता का हिता हि अविरथिला । दे
अरस्मसनः इष्टा तः कर्तरि पु लिवोर कारादे
शोइलेव ॥ अंबिले रा त्रुणा गा ले षिति अंबिका प
रत्वकनुर्विविक्षिताइति विवक्षितपदविग्रहः ॥
अत्रार्थे दिव्यनुकूलो न्वयः ॥ उच्यते हे सिंहे च अ
न्यत्रेच आर्तिते ॥ हे जगद्रक्षणा सज्जात सतत ग
मने हे देवी तस्यां दुष्टानां देवद्वेषिणां देहसेना ७
यां हतायां गतायां उपस्थितायां सत्यां ॥ अथानं
तरं विलो[illegible]नित रां पायर्यं साशत्रु न शोषयं
सात्वयाद्य्या अंबिकाशत्रु गलेषु लेविकां पा
शरत्तुं गच्छ चातं तो देहसेनां वे धा शीघ्रमाग
म्यतामिति सखीभिर्देवी निगदितेति देव्यपि
प्रार्थे सिद्धिः ॥ २० ॥ ॥ इति श्री शंतनुचक्रवर्ति

विरचितायां चंडिकामहात्म्यटीकायां धूम्र
लोचनवधविध्युपलक्षितायां षष्ठोध्यायः ॥
॥ ६ ॥ ॥ श्री जगदंबार्पणमस्तु ॥

अथाहं विकामिति तामेवाभिगंतु कामः ॥ अत्रा कु-
शुभाद्न्येषां भातेयां विक्रेवेति तस्यां चं उमुडाद्दी
नो रमणाभिलाषो न कर्तव्यः ॥ इयं हि युष्मानि
कमैवेति स्वचयितुं अं विकामि युक्तं ॥ मात्
गमनं हि पशुपक्षां तरेषु स्वत एव गर्हितं इति
शुभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्तेबः ॥ तस्यां
हतायां दुष्टायां ॥ सिंहे च ॥ विनिपा ॥ ओतिते ॥
शीघ्रं ॥ आगम्यतां ॥ बध्वा ॥ गृहीत्वा ॥ ना ॥ अथो
अंबिकां ॥ इतिपदच्छेदः ॥ हतायामिति हतेर्ग
[illegible] कर्तरि क्तः ॥ विनिपा इतिपातशोषणे ऋ
तेरिश्छूपू ॥ विशेषेण निरंतरं पातयति शत्रू
न् शोषयतीति विनिपूतया विनिपादय्यो
ओतितेइति अत सातत्यगमने ॥ अतनं अतः
भावे घञ् ॥ आतः सं ओ तो स्यां ओतितात

दद्दृशुस्ते ततो देवी मीषद्धासां व्यवस्थितां ॥ सिंह
स्योपरि शैलेंद्रशृंगे महति कांचने ॥२॥ ॥ ततः
आगतास्ते चंडादयो दैत्याः महति उच्चे कांचने कांच
व नमये सौवर्णे शैलेंद्रशृंगे हिमाद्रिशिखरे स्थित
स्य सिंहस्य उपरि व्यवस्थितां विशेषेण अवस्थि
तां सिंहमारूढेवेती ईषद् अल्पो हासो यस्याः सा
१ ईषद्धासा तां देवीं दद्दृशुः ॥ अयं भावः ॥ कश्चिद्दीप्तवं १
धनयोः भाव स्पष्टः ॥ कंचनस्य पीतदीप्तिरूपस्य
दमधिकरणत्वेन कांचनं शृंगं ॥ तस्मिन्नुत्तिष्ठप्रा
प्ते तत्रूपं अतिशुभ्रो हिमाद्रिः तस्यापि सोव शृं
गं ॥ तदतिपीतवर्णं ॥ तस्योपरि स्थितो यः सिंहः
सोपि दत्त शुभ्रः तस्योपरि भ्राजमाना या देवी
सा काचित्कादेव्यतिकालिमेति विविधवर्ण
संनिधानाद्धर्मो क्रूपो देव्या वर्णितः शत्रूणां तु

निरुद्धवर्णे दर्शनाद्विवर्णमुखता सूच्यते ॥ देवीनि
षद्धासाम ईषत्स्मितं इति यत्तेन यथा प्राग्धूम्रलोचन
स्तद्दर्शनस्य फले सैन्यः प्राप्तस्तथा सोपि चं
डादिरपि प्राप्ताति देव्या हसोस्त्यासोहा सो वर्णि
तः ॥२॥ ॥ ते दृष्ट्वा तां समादातुमुद्यमं चक्रुरु
द्यताः ॥ आकृष्टचापासिधरास्तथान्ये तत्समी
पगाः ॥३॥ ॥ ततः उद्यताः उद्युक्तास्ते चंडादयो
महासुराः तां देवीं दृष्ट्वा समादातुमुद्यमं चक्रुः ॥
हंतुं वा तत्समीपगाः तयोश्चंडमुंडयोः समीपव
र्तिनः आकृष्टचापासिधराः संतः तां समा
दातुमुद्यमं चक्रुः ॥ हंतुं वा तत्समीपगाः आसन्न
तस्याः देव्याः समीपभागमेनः अकृष्ट आ
स्फालिता चापास्तेन अस्यासीनां खड्गानां धाराः

धारकाः असि धारयन्तीति द्वंद्वः॥ अस्फालिता आ
यामे अस्फालिताः॥३॥ ॥ ततः कोपं चकारो
च्चैरंबिका तानरीन्प्रति॥ कोपेन चास्या वदनंम
षीवर्णमभूत्तदा॥४॥ ॥ ततो दैत्यानुपसंह
र्तुमंबिका देवी तानागतानरीन्प्रति उ
च्चैरतितरां कोपं चकार॥ तदा कोपेन अस्याः
२ देव्याः वदनं मुखं मष्या इव वर्णः रूपं यस्य तत् २
मषीवर्णं हृष्टं वर्णमभूत्॥ यतः कोपादंबिका
या मुखं कालवर्णमभूत्॥ ततः ललाटात्का
ली नाम दैत्यान् विनाशायैव तु देवी समुत्पन्ना तो
कांचिदियाहि॥४॥ ॥भ्रुकुटीकुटिला तस्या
ललाटफलकाद्द्रुतं॥ काली करालवदना वि
निःक्रांतासिपाशिनी॥५॥ ॥ भ्रुकुटिकुपं
यास्तस्याः अंबिकायाः देव्याः भ्रुकुटीकुटिलात्

श्रीगणेशाय नमः॥ ऋषिरुवाच॥ सुमेधाः सुर
थं वाचमूचे॥ ॥आज्ञप्तास्ते ततो दैत्याश्चंडमुं
डपुरोगमाः॥ चतुरंगबलोपेता ययुरभ्युद्यता
युधाः॥१॥ ॥ ततो धूम्रलोचनवधानंतरं शुंभे
न आज्ञप्ताः आज्ञापिताः आदिष्टाः नियुक्ताश्चं
डमुंडपुरोगमाः चंडमुंडपुरःसराः दैत्याः चतु
रंगबलोपेताः हस्त्यश्वरथपदातिसमेताः अ
भ्युद्यतायुधाः सन्नद्धबद्धोन्मुखायुधाः सं
तः ययुः जग्मुः आज्ञप्ता इति वादितस्तत्रेण नि
पातितः पुरोगमः पुरोगामी पुरोगच्छतः पुरो
गमौ चंडमुंडपुरोगमौ येषां ते तथोक्ताः हस्त्य
श्वरथपदाति सेनांगं स्याच्चतुष्टयं च तारिसै
न्यानि॥ तत्र तच्चतुरंगबलं सैन्यं तेन उपेताः
संगताः ययुरिति याता एव नायाता इति भावः॥१॥

विभर्ति धरा। विविधानि चित्राणि यस्य तत् विचित्रं॥ ख
ट्वाया: अंगं खट्वांगं वा चित्रं च तत्॥ खट्वांगं च विचित्र
खट्वांगं॥ तस्य धरा विचित्रखट्वांगधरा॥ प्रेतनरख
ट्वांग धरेति चार्थ:॥ नराणां प्रेतानां शिरसां मालान
रमाला विभूषणं यस्या: सा नरमाला विभूषणा॥
नरमुंडमाळाविभूषणा॥ मध्यमपदलोपी समास: ३
द्वीपी॥ जलाशयो यस्मिन् तत् द्वीपं तस्य निवासत्वे
न द्वीपि व्याघ्र: तस्य चर्म परिधानं वासो यस्या: सा
द्वीपिचर्मपरिधाना॥ व्याघ्रचर्म पांघरली दीर्घे:॥
शुष्कमांसं शरीरं यस्या: सा शुष्कमांसा निर्मांसा अस्थि
चर्ममात्रशरीरा॥ अत एव अतितरां भैरवी अतिभैरवी
अतिभयंकररूपा॥ अति कुंठा भैरवा तु भयंकरा तु
पुरुषा तु इति च भैरवा इति च पाठ:॥ ६॥ अतिवि
स्तारवदना जिह्वाललनभीषणा॥ निमग्नारक्तने
त्रनादापूरितदिङ्मुखा॥ ७॥ पुन: कीदृशी

काली अतिक्रांतं विस्तारं अतिविस्तारं॥ अतिविस्तारोय
यस्य यो तत् अतिविस्तारवदनं यस्या: सा अतिविस्तारवदना॥
ललज्जिह्वा यां चुराद्विरक्त स्मीय॥ आतनी पदी जिह्वा
वेल्यु टिळाळने॥ चलनं लणि सण्यं हर पर्से झेयं॥ जिह्वाया:
ललनं आनळेच॥ लेढ जिव्हाले हणसा तेन भीषणा भया
नक जिह्वाललनभीषणा॥ निमग्ने नितरां अंतर्लीने आ
रक्ते आरक्तवर्णे तारके हि ते नयने यस्या: सा निमग्नारक्तन
यना॥ नादेन सिंहनादेन कंठगर्जनेन आसंतात् पूरि
तानि दिशां देशानां मुखानि द्वाराणि अंतराळा
नि यया सा नादापूरितदिङ्मुखा खांग आप सजना
दसंगोपाय या हाड उ. पू॥ वाटेमृ॥ ६ कुहर पदा उ. [illegible]
वांटाप्ते न उ. [illegible] वा देखोन उ. [illegible] मुक्ते टावेव॥ च
[illegible] पूर्व [illegible] उ. [illegible] मुक्ते टाव
वा॥ ७॥ ॥ सा वेगेनाभिपतिता घातयंती महासुरान्॥
सैन्ये तत्र सुरारीणामभक्षयत तद्बलं॥ ८॥ अवि

कालला यंदूलास्या काली ॥ देवी वेगेन जवेन अभिपति
ता अभियाता महासुरान् घातयंती महासुरान् प्रति
घातं कुर्वंति ताडयंतीत त्रसैन्ये सुरारीणां देवद्विषां
सुराणाम् अरयः तेषां तस्य द्वं बलं ॥ सैन्यं कर्म अभक्ष
यत आस्वादयत ॥ कक्षअदने ॥ चुरादि द्विणिचश्चात्मा
मनेपदं ॥ घातयंतीति घातस्त्र्यर्थेत्त ॥ तं कुर्वंतीतीति क
चू ॥ महासुरान् प्रति घातं कुर्वंती ताडयंती त्यर्थः ॥
४ अन्यथा हन्तेः प्रयुक्ते घातयंती त्युक्ते घातमाम
हासुरानिति ॥ अप्रयुक्तवती त्यर्थः स्यात ॥ यद्वा कुतिर्ग
त्यर्थः घ्नतः गच्छतः पलायमानान् पलायध्वमिति
प्रयुंजना घातयंती त्युच्यते ॥ यथा गच्छतः पुरुषान्
प्रगच्छति प्रयुंजाना गमयंती त्युच्यते ॥ यद्वा महा
सुरान् घातयंती घ्नंती त्यर्थः ॥ [illegible] विष्टप्रयुक्ताणि च
निवृत्ते प्रेषणाद्धातोः प्राकृतेर्थणिजिष्यते ॥ धात्व
र्थानुप्रवेशोपिबुध्या रूपाणिचीयते इति वचनात् ॥

भ्रुवौ कुटीव भ्रुकुटी ॥ इकोह्रस्वोङ्यो गालवस्येति ॥
२ त गौरी रपदीकं ह्रस्वत्वं वा अच्च ले ॥ भ्रुकुसादीनां तेन
उभयविकल्पे त्रैरूप्यं भ्रुकुटी कुटी भ्रुकुटयां भ्रु
भंगात् ॥ कुटिलं भ्रुवौ तस्याः भ्रुकुरंग कुटिलाद्
भ्रुकुटीकुटिलात् ॥ ललाटफलकात् ललाटफ
कमिव विस्तालत्वेन ललाट फलकं ॥ तस्मात् स
काशात् ॥ कुतं चाधि ॥ करालवदना भयंकरंक
रालं दंतुरं तुंगं वदनं वक्रं यस्याः सा तथोक्ता द
ष्ट्राकरालवक्त्रा ॥ असिः खड्गः पाशश्च आयुधं
माकर्षणसाधनं ॥ तद्वती असिपाशिनी पाशपा
णिः सती काली नाम चार्थिकं कापि अपरा देवी वि
निष्क्रांता निर्गता ॥ ५ ॥ ॥ विचित्रखट्वांगधरा
नरमालाविभूषणा ॥ द्वीपिचर्मपरीधाना शुष्क
मांसातिभैरवा ॥ ६ ॥ ॥ ईदृशी काली धरति

नैःश्व वेयंप्रति भैरवं॥१०॥ ॥किं कुर्वंती सा काली तथैव गजानि
वयोधयो द्धार अश्वारोहं॥ जासैकवचनं योधानु अश्वारोहानु
तुरगैः सह अश्वैः समं वक्त्रे निक्षिप्प दशनैर्दंतैः साथ
नैः अतिभैरवं अतिभयंकरं यथास्यात्तथा चर्वयंती भक्षयंती॥ चर्व आदने चादि॥ चर्वयंती अतिभैरवं मस्कं योधानु
तुरगैः सह तानियं प्रयुक्ते च चर्वंति मह्कमाता काली योधानु
तुरगांश्च चर्वंति अति भैरवं मस्कं चर्वंति प्रयुंजाना चर्वयं
ती इत्युच्यते॥ गतिबुद्धि प्रत्यवसानार्थेति सूत्रेण अण्यं
ता वस्थायां कर्ता सण्यंते कर्म भवति॥ तथैव रथं सारथिना
सह॥ अत्रापि जातैकवचनं॥ रथान् सारथिभिः सह वक्त्रे
निक्षिप्प दशनैः साधनैः अतिभैरवं अतिभयंकरं यथास्यात्तथा चर्व
यंती चर्वंति चर्वंति प्रयुंजाना भुक्ष्वेति प्रेरयंती चर्वयं
ती उच्यते॥ अत्र योधाः तुरंगाः रथाः सारथयश्च च
र्वाः भक्ष्याः चर्वकोति भैरवी मस्कं पात्रवक्त्रं परिवेषि
का कालिसैव चर्वयंती माता पुत्रान् वेति समाधिः॥ अथो

रोहाः अत्र योधाः सारथिः यता॥ चर्वयंतीति वा परमनो नि
दंनुम॥ चर्वयतीति पाठे पालि द्वितीये काले व्यत्ययो वा कु
र्मीतिलट्॥ हस्तश्चरथाविध्वंसनेनानं तरं पदातिरूपं॥
सैन्यं विध्वंसयितुमाह॥ ॥एकेजग्राह केशेषु॥ ॥सा का
ली एकमसुरं ताडयितुं केशेषु करेण जग्राह॥ ॥ग्रीवाया
मथचापरं॥ ॥अथ सा काली अपरं दानवं ग्रीवायां ताडया
मास॥ ॥पादेनाक्रम्य चैवान्यं॥ ॥अथ सा काली अन्यं दा
नवं पादेनैवाक्रम्य अपोथयत॥ हिंसितवती॥ यद्यपि युक्तो
पपुंथतीति सार्थे भाषार्थे पोथयेदि सन्निधानात्॥ पुवंदो
पुष्पभाषार्थ इति हृत्वान्येनेवादिधौ लेनेत्वान्येनपुथ
हिंसार्थ इत्यपि ज्ञेयः॥ अथवा अपरा यो इति पाठः॥ पुय
संकूर्णने चुरादिः चूर्णी चकार॥ यद्वा अपुदयदिति पाठः
पुद हिंसायां चुरादिः॥ ॥उरसान्यमपोथयत॥१२॥
अथ सा काली अन्यं दानवं उरसाक्रम्य अपोथयत॥
हिंसितवती अपुदयदित्यर्थः॥ ॥तैर्मुक्तानि च शस्त्रा

सप्त॰

६ णि महास्त्राणि तथासुरैः॥ मुखेन जग्राह रुषा दशनैर्मथि
तान्यपि॥१३॥ ॥सा काली देवी तैः खड्गमुद्गरादिभिरसुरैः
मुक्तानि प्रयुक्तानि खड्गादीनि हस्तस्थानि तथा महास्त्रा
णि च महांति बाणादीनि आग्नेयवायवीयादीनि मोक्षणी
यानि क्षेप्याणि मुखेन जग्राह॥ गृहीतवती॥ अपि च
तानि तानि शस्त्राणि महास्त्राणि तथा रुषा मुखेन गृ
हीत्वा दशनैः साधनैः तया काल्या देव्या मथितान्य
पि॥ मथ विलोडने॥ व्यालोडितानि चर्वितानि चूर्णिता
नि शस्त्रमस्त्रायुधमिति॥ आयुधत्वेन एकत्वेऽपि
तज्ज्ञा काऽप्रयोगभेदेन भेदोस्त्येव॥ तयोरिति साधुः॥
पि बीशक्ति विचित्रानंतेति घटते एवायमर्थः॥१४॥
बलीनां तद्बलं सर्वमसुराणां दुरात्मनां॥ ममर्दाभक्ष
यच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा॥१५॥ ॥सा काली
देवी दुरात्मनां दुष्टात्मनां बलीनां बलवतां
असुराणां चंडादीनां तद्बलं सिद्धं सर्वं च तुर्विधं हस्त

१ वे वेगः प्रधावनजवयोः॥९॥ ॥पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहयोध
घंटासमन्वितान्॥ समादायैकहस्तेन मुखे चिक्षेप
वारणान्॥१०॥ ॥पुमान् पार्ष्णिरधस्तयोर्गुल्फयोरधः प
श्चाद्भागः पार्ष्णिः पृष्ठोपमत्वात् पार्ष्णिः पार्ष्णिरिव पार्ष्णिग
हंति॥ अवष्टभ्नंतीति पार्ष्णिग्राहाः पार्ष्णिग्राहस्तु पृष्ठतः॥
गजानां तु पार्ष्णिग्राहाः रक्षकाः पृष्ठरक्षकाः॥ अंकुशो
स्त्री सृणिः स्त्रियां॥ अंकुशान् गृह्णंतीति अंकुशग्रा
हाः कर्मण्यण्॥ युध्यंते संप्रहरंतीति योधाः॥ पचाद्यच्॥
योद्धारः॥ घंटाः गजानां पार्श्वे लंबिताः निनादस्य वा
रिणो लंकाराश्च तैः समन्वितान् वारयंतीति शत्रून् वारणाः
गजाः तान् पादिता गजेः॥ तान्॥ एकहस्तेन समादाय सं
क्षिप्य गृहीत्वा मुखे वक्त्रे चिक्षेप॥ सा काली देवीति संबंधः॥
पार्ष्णिग्राहादिभिर्घंटांतैः सहितान् गजान् रथान् रथैः ॥१०॥
तथैव योधं तुरगैः रथं सारथिना सह॥ निक्षिप्य वक्त्रे दश

द्रुगभिस्सरुः ॥ दंता नाम अग्राः भागाः दंताग्राः दंतेषु वा
अग्राः तैरभिहताः ॥१५॥ ॥ क्षणेन तन्महासैन्यमसुरा
णां निपातितं ॥ दृष्ट्वा चंडिकुद्रावतां कालीमतिभीषणां ॥१६॥ ॥
कालमाद्व्या क्षणेन क्षणमात्रेण कालेन ॥ यद्वा क्षणे
न रणोत्सवेन तन्महत्तत्सिद्धं हस्त्यश्वरथपदाति इक्ष
णं चतुर्विधं महत् बहुलं चंडादीनां असुराणां सैन्यं
७ बलं निपातितं रणाहमौ दृष्ट्वा अवलोक्य प्रचंडविक्र ७
मश्चंडो दैत्यः तां अतिभीषणां अतिभयंकरस्वरूपां विक्र
मं कालीं देवीं अभिदुद्राव अभि समुख्ये नोपद्रुतुमाद्र
वत् ॥ क्षणेन तद्बलं सर्वमसुराणां निपातितं इति पाठे वि स
एवार्थः ॥ अतिभीषणामिति पाठे तु क्रियाविशेषण
मेतत् ॥ द्रुगतोक्तिः ॥ अतिद्रुद्राव अतिभीषयतेअ
तिभीषणां यथा दिलातर्थः ॥ चंडस्त्वाभिदुद्रुव
न्तून कार्यादि हत तआह ॥ शरवर्षैर्महाभी
मैर्भीमाक्षीं महासुरः ॥ छादयामास चक्रैः सह
तां

मुंडः क्षिप्तैः सहस्रशः ॥१७॥ शराणां वर्षाणि संपाताः
तैः महाति भीमानि बलानि घोराणि बलानि तैः भीमभ
सा यंकरे अक्षिणी यस्याः तां ॥ बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वां
गात् षच् समासांतः महान् असुरः छंदसंवरणे चुरादिः ॥
मुंडानि मस्तकानि क्षिप्तानि आपतितानि रणे तेन
मे चैस्तरनि मुंडक्षिप्तानि क्षिप्तमुंडानि क्षिप्तमस्तकानि
वाहिताग्न्यादिषु पाठात् निष्ठांतस्य क्षिप्तस्य परनिपातः
सहस्रेण सहस्रशः संख्यैकवचनाच्च वीप्सायां शस्
कुर्वन्निनेनेति चक्रैः घूर्णकनिधानं क्षयादीनां चचक्रे
देशकृत इति वक्ष्ये ॥ अथान्वयः ॥ महासुरश्चंडः म
हाभीमैः अतिभयंकरैः घोरैः शरवर्षैः बाणसंघातैः
भीमाक्षीं भयंकरदृष्टिं तां कालीं देवीं बलमर्दिनीं देवीं
छादयामास ॥ आच्छादितां चकार ॥ किं च सएव महासु
रश्चंडः सहस्रशः सहस्रेण चक्रैः आसमंतात्
तां कालीं छादयामास ॥ कथंभूतैः चक्रैः मुंडक्षिप्तैः

मुंडानि क्षिप्तानि रणे। तदेव मुंडानि मस्तकानि क्षिप्तानि
अपनीतानि शत्रूणां येस्ता चि मुंडक्षिप्तानि क्षिप्तमुंडा
नि अपनीतमस्तकानि तैः वाहिताग्न्यादि[त्वा]दिति निष्ठांत
स्य क्षिप्तपदस्य परनिपातः॥ अपरे त्वाहुः॥ चंडशरव
र्षैः तां कालीं छादयामास॥ मुंडश्च मुंडस्तु क्षिप्तैः अति
तश्चक्रैः आयुधैः तां कालीं छादयामासेति॥ तच्चुडत्त
रवा॥ अथ मुंडश्च धावतामिति॥ आधोन्येन पृथङ्मुंड
स्य युद्धाभावेन विरोध्यते तस्मा चंड एव शरवर्षैरकैश्च
८ कैश्च तां छादयामासेति युक्तं वक्तुं तत्र मुंडक्षिप्तैः
रिति विसर्गे मुंडशब्देन पदंपतं॥ किंतु निर्विसर्ग एव कृ
तसमासः पठनीयो मुंडक्षिप्तैरिति तत्र चंड एव शरवर्षैः
तां चक्रैः छादयामास॥ कालीं॥ किंभूतैश्चक्रैः मुंडक्षि
प्तैः क्षिप्तमस्तकैः॥१७॥ ॥ तानि चक्राण्यनेकानि विश
मानानि तन्मुखं॥ बभुर्यथार्कविंबानि सुबहूनि घनो
दरं॥१८॥ ॥तानि चंडेन दैत्येन प्रयुक्तानि अनेकानि

अथ पदाती लक्ष्यं बलं सैन्यं ममर्द॥ मर्द क्षोदे॥ स्वा
र्थे लिङ्॥ चुक्षोद पिपेष॥ चूर्णीचकार॥ अन्यान्नु दे
क्ष त्यान् अपायंश्च॥ स्वादत॥ यथा अन्यान्नु दैत्यान् अत्ता
उपयच्च॥ अत्ती लउद॥ तत आघाते चुरादिः॥ निर्दन॥
असिना निहताः केचित् केचित् खट्वांगताडिताः
जग्मुर्विनाशमसुरा दंताग्राभिहतास्तथा॥१५॥
तथा कालदेव्या केचिदसुराः असिनाखड्गेन
निहतास्ताडिताः संतः विनाशं जग्मुः॥ तथा के
चिदसुराः तथा कालया दंताग्राभिहताः संतो वि
नाशं जग्मुः॥ असौ कालवे तु विच्छन खट्वायाः अंग
अस्थि तेन ताडिताः खट्वे तपितृभूमिष्ठास्नग्गनसी
द्रव्यधिप दैवताः तदैतेन गमातृश्च मप्रतिहत
शक्तिकर्मसाधकं॥ अन्ये त्वाहुः॥ खट्वासुरशरी
रपंजरः खट्वा स्यमंगं खट्वांगमिति॥ अन्ये तु
प्रेतनरशिरःकरखीकसपंजरः कंकालः खट्व

बाणसंभवेषु॥अभूतं चोपम्यं द्रष्टव्यं॥अर्के स्फ
टिकसूर्ययोः चक्रं राष्ट्रे रथांगे च सैन्ये शस्त्रे च
कीर्तितं॥घनो मेघे मतं गुणे त्रि मूर्त्तानिरंतरे
१८॥ ॥ततो जहासातिरुषा भीमं भैरवनादिनी॥
काली करालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनोज्वला॥१९॥
ततो रणे सर्वोल्लासतः काली देवी अतिरुषा कृ
धा भीमं भयंकरं यथास्यात्तथा जहास॥हसित
वती॥हस हसने॥कीदृशी काली॥भैरवं भयं
करं॥यथास्यात्तथा॥नंदती भैरवनादिनी॥यद्वा
भैरवः कालाग्निरुद्रः तद्वन्नादास्तरणे गर्जति भै
रवनादिनी यद्वा भीमं यथास्यात्तथा भैरवं देवं ना
दयति नादोपेतं करोति सानवपरस्त्रीभोगे
सबलः॥कृतशृंगं नादं कृतवती भैरवनादिनी॥
पुनः कीदृशी काली करालवक्त्रा करालं भय
कृद्रूपं दंतुरं तुंगमकृते॥करालं वक्त्रं यस्याः
सा तथोक्ता॥यद्वोत्तरा हृमेकपदं॥कालीपदं

९ ९

विहाय॥करालेवक्त्रे यस्या अभ्यंतरेलत्रदुर्दर्शाः दुःखे
न दृश्यमानाः कृष्णुमशक्याः येदशनाः दंताः दं
ष्ट्राः तैरुज्वला॥करालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनोज्वला॥ ६
हासः शुभ्रः तेन काली कृष्णापि सती उज्वलाभू
दिति वर्णोत्कर्षोक्तिः॥१९॥ ॥उत्थाय च महासिंहं
देवी चंडमधावत॥गृहीत्वा चास्य केशेषु शिरस्ते
नासिनाच्छिनत्॥२०॥ ॥सा काली देवी विजिगी
षुः सती महासिं महांतं खड्गं उत्थाय उत्थाप्य स
म्यक् कृत्वा ऊर्ध्वीकृत्य॥अंतर्भावितण्यर्थोत्र तिष्ठति॥
यद्वा उत्थाय उत्थाप्य ऊर्ध्वीकृत्य उद्भवति ष्ठति॥
कचित्सकर्मको गतो गतिवचनः॥अकर्मकः॥यद्वा उत्था
प्येति पाठः॥तयन्तो णिच्॥महासिंहं तु यमानं प्रयु
ज्य ऊर्ध्वीकृत्वा चंडमधावत॥धावुगतिशुद्ध्योः॥धा
तुः सुरितेलोप्रासनेपदं॥चंडदैत्यमुपजोतुमा
टौकत॥ततः किमकृतसेत्याह॥गृहीत्वेत्यादि॥

सप्त०

अस्य चंडस्यासुरस्य केशेषु मूर्द्धजेषु गृहीत्वा आकृ
ष्य तेन प्रसिद्धेन असिना शिरोमस्तकं अच्छिनत्
अच्छिदत् ॥ कलेवरादपातयत् ॥ व्याहरद्देवीकर
णे ॥ उत्थायैव महासिंहं देवीइति पाठे महासिंहे केस
रिणं उत्थाय अरूढदेवी चंडमधावतेति संबंधः ॥
अथवा महासिंहं देवी इति छेदः ॥ रूषा तेनासुरस्य
यं ॥ कूल उन्मादने चुरादिः देवी महासिंमहां त
रवकं उत्थाय उतोलय उत्थाल्येमहं इति रूषा चंड
१० मधावत ॥ अतएव तेनाशिनी अच्छिनदिमन्वयो १०
घटते ॥ उत्थाय अरूढस्य उत्तोल्य उत्थाप्य इत्यर्थ
पर्यायणं शिष्टप्रयोगतो धावने कर्थे च या घ
टते ॥ यद्वा उत्थाय च महासिंहं देवी चंडमधा
वतेति कचित्पाठः ॥ महासिंहं सकाशात् उत्था
य अथ रूढदेवी चंडमधावतेति अन्वयः ॥ यद्वा
उत्थाय च महासिंहं देवी चंडमधावतेति पाठः ॥
सुपिस्थः कः उत्कैस्तिष्ठति ॥ उत्था अयगतो

असंख्यातानि च क्रूराणि कृत्तिणि तन्मुखं तस्याः
कोल्याः देव्याः मुखं कुर्लं विशमानानि ॥ प्रवेश
नशीलानि बभुः ॥ भान्तिस्म ॥ अभ्रुभिरि दिदीपिरे
कान्तीव ॥ अर्कबिंबानि च ॥ यथा सुबहून्यनेकानि
अर्कस्य रवेर्बिंबानि मंडलानि घनोदरं घनस्य मे
घस्य मेघस्य उदरं जठरं अभ्यंतरं प्रविशमाना
नि प्रवेशनस्वभावानि भांति शोभन्ते यथा मान्य
पि च क्रूराणि तानि विविदृश्यानि भुनेपदं विध्यौ निरु
पसर्गस्याश्रयणादिकं नरानं च ॥ कर्तरिहि ॥ ता
छिल्यवयो वचनशक्तिषुवानन्दश प्रत्ययोः नारु
त्रो ल्लटः ने ल्लो कान्यये धातोष्वधीप्रति प्रविधि
ध्यौ लौन्तितिलटः चात इति तरावत्साजाप्यत
थान कारेण प्रसादस्तश्रवणात् ॥ नशांतयोगे
हकधोगषष्ठी वाचित्वा द्वितीया ॥ विशप्रवेशने
सकर्मकः ॥ उपदाविविश्वैः राश्चे मोसेकाः
को शालेश्वरेभांति वत् ॥ उत्सादो वकुन्यर्क वि

अथ मुंडोऽभ्यधावत्तां दृष्ट्वा चंडं निपातितं ॥ तमप्यपातयद्भूमौ
खड्गाभिहतं रुषा ॥२२॥ ॥अथ मुंडो महासुरः तयां का
ल्या देव्या निपातितं भ्रंशितं चंडं दृष्ट्वा तां कालीं अभ्य
धावत् ॥ उपद्रोतुं माढौकत ॥ स्यगतो ॥ सत्वेविगितायां
गतौ धे वादेशा दृश्यते ॥ यद्वा धालु गतिशुध्योः खादिते
तु ॥ लङ् अथ सा काली देवी रुषा क्रुधा तमपि मुंडासुरम
पि खड्गाभिहतं खड्गेन ताडितं परासुं भूमौ अपातय
त् ॥ पातयामास ॥ खड्गो नरकंकालः प्रेतेन रहिता
११ स्थि पंजरः तेन ताडितः परासुः छूतः तं ॥ मुंड केत्रि ११
षु मुंडितं ॥ दानवेषु स्त्रिमुंडः स्यात् मस्तके चैयोरदः ॥
मुंडितेत्रिषु लिंगेषु मुंडे मुंडं त्वयोर्निहितं ॥ अपातयद्भू
पातयते लेट् ॥२३॥ ॥हतशेषं ततः सैन्यं दृष्ट्वा चंडं नि
पातितं ॥ मुंडं च सुमहावीर्यं दिशो भेजे भयातुरं ॥२३॥
देव्याहतेभ्यः शेषमवशिष्टं सैन्यं देसबलं स्वल्पं कं चं
सुमहावीर्यं सुष्ठुमहद्वीर्यं प्रभावो यस्य सः तं चंडं च सु

महावीर्यं मुंडं च युद्धे देव्या निपातितं दृष्ट्वा भयातुरं सत् त
तः पुरुषभ्रमितः स कातरगतः अपगतं दिशो भेजे ॥ तं
तो युद्धभूमितो पसृत्य दिशं तां नाशिश्रयत् ॥ भयेनातु
रं विकलं कथितं भयातुरं ॥२३॥ ॥शिरश्चंडस्य काली
च गृहीत्वा मुंडमेव च ॥ प्राह प्रचंडाट्टहासमिश्रमभ्येत्य
चंडिकां ॥२४॥ ॥काली अंबिका ललाटोत्थिता देवी
चंडस्यासुरस्य शिरश्च तथा मुंडस्यासुरस्यैदं मौंडं
शिरश्च तयोर्मस्तकद्वयं गृहीत्वा आदाय प्रचंडाट्टहास
मिश्रं प्रचंडः प्रगल्भः अट्टः अत्युच्चकः हासः प्रचं
डाट्टहासः तेन मिश्रं मिश्रितं प्रगल्भादिकहास
गर्भं यथा स्यात्तथा अभ्येत्य अंतिकमागत्यैव चंडि
कामंबिकां आद्यशक्तिं प्राह अवोचत् ॥ प्राहेति व
यं कालसामान्यद्योति ॥ यथा स्त्रियः किमद्भुतं
कार्यं विधायस्व निकाये सहासं भाषंते स्वके लो
के तथैवं सहासमुवाच ह ॥ अथवा योलोपरदेव
तां त्रिभुवनजननीं स्तुवंतेश्वरीं प्रागभ्येत्य प्रगत्या

शुंभाय गृहीत्वा णे हं त कथितं तो तौ विमौ चंडमुंडौ पुनः इ
प्सुभाग तौ तावालोक्य जननीति सोक्त्रासो हास्यो
सो युक्तः रवेणोक्तं विस्तरेण ॥२४॥ ॥ कालीकिमब्र
वीत् चंडिकामित्याह ॥ काल्युवाच ॥ ॥ मया तवात्रो
पहृतौ चंडमुंडौ महापशू ॥ युद्धयज्ञे स्वयं शुंभं नि
शुंभं च हनिष्यसि ॥२५॥ ॥ हे चंडिके तव महापशू द्वौ
चंडमुंडौ अत्र युद्धयज्ञे युद्धे एव यज्ञस्तस्मिन् युद्धयज्ञः तस्मि
न् विषये मया काल्या उपहृतौ समर्पितौ उपहारी
१२ कृतौ स्तः अतश्च युद्धयज्ञो यस्याः सा युद्धयज्ञा देवी १२
देवकार्यकारिणी हे युद्धयज्ञे देवि हे देवकार्यकारिणि त्वं स्व
यमेव शुंभं निशुंभं च द्वौ महापशू देवगणप्रीत्यै हनिष्यसि ॥
यद्वा युद्धयज्ञे विषये हनिष्यसि यथा देवगणप्रीत्यै
यज्ञे शास्त्रोक्तैः महापशुभिः नरमेधैर्हन्यते नरः
तथा तावन्मया ऋत्विजेव चंडमुंडौ नाम महापशू
द्वौ हतौ ॥ अतःपरं शुंभं निशुंभं च महापशुं त्वमेव

आद्यः पूर्वैः कौल्पशु ॥ आसमुत्पादयित्वा अथ देवी उग्रा
उग्रनीलसती महासिंहं च आप्य अगमत् प्राप्य चंडम
धावतेति अन्वयः ॥ अत्रैवं पाठे ॥ अर्थांतरे यथा दे
वीं इति रूपा उग्रा उग्रनीलसती महासिंहं च महाराव
कं च आप्य अगमत् प्राप्य चंडम् अधावतेति कर्तरान्वी
न्वयस्तु पूर्ववत् ॥२०॥ ॥ छिन्ने शिरसि दैत्येंद्रश्च
क्रे नादं सुभैरवं ॥ तेन नादेन महता त्रासितं भुवनत्रयं ॥
२१॥ ॥ दैत्येंद्रः चंडमहासुरः तस्यैव शिरसि देव्या
छिन्ने सति शिरःछेदसमय एव पशुवत् सुभैरवं
सुष्ठु भयंकरं नादं सिंहनादं मुखेन ध्वानं च चक्रे कृत
वान् ॥ तेन महता नादेन शब्देन भुवनत्रये त्रासितं
त्रस्तं उद्वेगं प्रापितं कर्मणि क्तः ॥ उद्वेगं प्रापितं ॥ यद्वा
त्रसनं त्रासः तदस्य संजातं तारकादित्वात् इतच् ॥
मसौ चंडः छिन्ने रसा ॥ अपि मायावित्वात् ॥ पुनः सोऽपि
तो युद्धे अन्यथा कथमयं नादः स्यात् तेन नादेन
भयंकरेण त्रासितं संजातत्रासमभवद्भुवनत्रयं ॥२१॥ ॥

श्चंडमुंडादेव्यैव कथ्यते ॥ ततश्च पृषोदरादित्वाच्चंडमुंड
रूणाने चामुंडा साध्यति ॥ यद्यस्य करे स्ति तत्तस्यास्तीति
तद्वत्संभवति दंडीतिवत् ॥ यं करेण यो गृह्णाति स तस्या
स्तीति मत्वर्थ संभवनात्तद्वान् संभवति तद्धारणात्
स्वरदूतीतिवत् ॥ प्रकृतेपि चंडमुंडौ कयापि गृह्णाति सा
चंडमुंडवती कालीति मत्वर्थे आरी आदित्वादिति स्त्रियां
टपि चंडशब्दस्य पृषोदरादित्वात्तदभावे चंडमुंडे चामुं
॥९३॥ डेति चंडिकापि प्रायः ॥ यद्यपि चंडमुंडयोः शिरसी एव ९३
काल्या गृहीत्वा आनीते ॥ ननु तावेव चंडमुंडौ देव्यो त
थापि कापि ॥ ग्रामैकदेशे दग्धे ग्रामो दग्ध इतिवत् चं
डमुंडैकदेशयोः शिरसोश्चंडमुंडौ समुदायोतयोः प्र
युक्तौ शिष्टप्रयोगतः ॥ कश्चित्त्वाख्याने च प्रमाणश्च ।
समाख्यातस्तत्स्कन्धश्च समीरितः ॥ इत्यभिधानात्
रा चोनु तस्कराद्मुंडयति खंडयति च मुंडा च मुंडेव
चामुंडा इहस नेषामपि हृष्यत इति पुरुषवद्दीर्घे संज्ञेति ॥

तत्रा ॥ यस्माच्चंडं च मुंडं च गृहीत्वा त्वमुपागता ॥ चामुंडेति ततो
लोके ख्याता देवी भविष्यसीति चंडिकाभिप्रायतश्चामुंडे
ति प्रकृतार्थ हार्दिद प्रकृतार्थानुज्ञानाद्गुणविप्रणीति
रूढशब्दार्थे निराकाकोप प्रसंगच्च ॥ ७ ॥ ॥ इति श्री
महाराजाधिराज श्रीमन्नागमराम्बयश्रीमदुदूरण सुंड
श्री शे तनुश्चक्रवर्ति विरचितायां गोपालनस्यां चंडिकाम
हात्म्य टीकायां चंडमुंडवधाविद्धपलक्षितः सप्तमो
ध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ श्रीमज्जगदंबार्पणमस्तु ॥ श्री राजाम
गजहूं ॥ ५।८७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

१४ ९८

हंतुमर्हसीतिभावः॥२५॥ ॥ऋषिरुवाच॥ ॥सुमेधाः
सुरथंवाचमूचे॥ ॥तावानीतौततोदृष्ट्वाचंडमुंडौम
हासुरौ॥उवाचकालीकल्याणीललितंचंडिकांवचः॥
२६॥ ॥ततोनंतरंकल्याणींकल्याणशुभांवाचंवचनंति
कथयंतीचंडिकांभगवतीतौमहासुरौचंडमुंडौकालमा
आनीतौदृष्ट्वाकालींदेवींललितंईप्सितंमनोहरंव
चःउवाचउचितंउक्तवती॥२७॥ ॥यस्माच्चंडंचमुंडंच
गृहीत्वात्वमुपागता॥चामुंडेतिततोलोकेख्याता
देवीभविष्यसि॥२८॥ ॥चंडिकादेवीकालीमादि
श्यतु॥किमिति॥कालित्वंयस्मात्कारणात्तुचंडमु
डंचगृहीत्वामामुपागतासिततःकारणात्तुलोकेभु
वनेचामुंडेतिख्यातादेवीभविष्यसि॥लोकेचामुंडे
तिनाम्नाकीर्तितादेवीभविष्यसि॥स्पष्टस्पष्टं॥
इतिललितंवचःचंडिकाम्बिकाहस्ताच्चंड
मुंडौद्वौकालमार्गेण्हादसोयतः॥महत्वंचेच्छुत

देशानां सैन्यानीति भावः ॥ देशानां महतां यानि सर्वाणि ह
स्त्यश्वरथपदातिलक्षणानि समस्तानि सैन्यानि तेषां मु
द्योगः उद्यमः तं उद्योगं सर्वसैन्यानामित्येव सिद्धे दे
शानामिति प्राधान्यख्यापनार्थं ॥ यद्वा ॥ सर्वाणि सै
न्यानि येषां ते सर्वसैन्याः रक्तबिंदुप्रभृतयो देशाः ते
षामुद्योगः तमादिदेश ॥ प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमदभ्रं ब
हुलं बहु ॥ क्षयो नाशः संजातो येषां तानि क्षयितानि तेषु
१ हतेषु कृतेषु ॥ यद्वा क्षपितेषु ॥ क्षेप प्रेरणे ॥ चुरादिः ॥ २
प्रेरितेषु द्रावितेषु प्राणेभ्यो दूरीकृतेषु नाशितेष्विति या
वत् ॥ कोपपराधीनं अधिनं चेतो यस्य स तथोक्तः कोपेर प
धीनं चित्तं इति यावत् ॥ यद्वा कोपे पराधीनं आयत्तं अधी
नमर्पितं चेतो यस्य स तथोक्तः असुरेश्वर इति असुरा
णामीश्वरः शुंभः ॥ यद्वा असून् प्राणान् राति गृह्णाति
असुरः मृत्युः ईश्वरो यस्य सः असुरेश्वरः मृत्युपर
तंत्रः आसन्नमृत्युः शुंभो देवीं प्रति देशानामुद्योगमा

दिदेश आज्ञापयामासेतिभावः ॥ हपूरणे ॥ २ ॥ ॥ अद्य सर्व
बलैर्दैत्याः षडशीतिरुदायुधाः ॥ कंबूनां चतुराशीतिर्निर्यां
तु स्वबलैर्वृताः ॥ ३ ॥ ॥ शुंभः पुनर्विशेषतः आदिदेश ॥ कि
मिति ॥ अद्यास्मिन्नहनि इदानीं वा मदाज्ञया षडशीति
दैत्याः प्रधानभूता उदायुधाः उद्धृतशस्त्राः सज्जीकृ
तायुधाः सन्तः सर्वबलैर्वृताः सर्वैः सैन्यैः तुरंगकक्ष्य
कैः सज्जितैः हस्त्यश्वरथपदातादिभिः सेनाभिः वृताः
वेष्टिताः सन्तः निर्यांतु देव्याः संमुखे हंतुं निर्गच्छंतु ॥ षड्भि
रधिकाऽशीतिः शाकपार्थिवत्वात्समासः ॥ विंशत्याद्याः
सदैकस्मिन् संख्याः संख्येयसंख्ययोः ॥ किंच कंबूनां कंबूना
म्नां दैत्यानां चतुराशीति वृंदभेदाः सर्वबलैर्वृताः स
तः निर्यांतु देव्याः संमुखे निर्गच्छंतु ॥ चतुर्भिरधिकाऽ
शीतिः चतुराशीतिः पूर्ववदेकवचनं ॥ यदि चतुरशी
तिर्विसर्गः पाठः तदा चतस्रः अशीतयः कंबूनां
केयः समाहृताः इति विग्रहस्तदा तु द्वितीयार्था

स्त॰ दा.का.५

द्विमासमाहारे समासः॥ यद्वा॥ चतस्त्रश्च अशीतिश्च द्वंद्वे प १
तोऽप्यत्र्यः समाहृताः इति द्विगुर्वा समासे द्वंद्वं वा
नां चतुरशीतिः॥ कतिस्विद्बहुत्वेनैषामिति निर्णय
तु निरेतु॥ इति एकवचनान्तेन योज्यं॥ एकवचो द्विप्रतः
यथा वृक्षाः फलकलिलता सा सापि कुलकलिता च फलती
ते एकवचनसंगतिः॥ चतुराशीतिपाठे॥ अन्याहतद्वंत्र
तत्रे माद्विति योगविभागतः शिष्टप्रयोगतः प्रागेका
2 दशभ्यो छंदसीति सूत्रकाव्यव्यवहारलिंगात्॥ योग 2
विभागादिष्टसिद्धिः इत्याहं तच्चरेफात्॥ अत एव पूर्वो
दशादित्या द्व॥ अन्येषामपि दृश्यत इति वा आशीतिश
ब्दाकारस्य वा दीर्घत्वं द्रष्टव्यं नेतत्सर्वत्र कर्तव्यमिति
चतस्त्र आशीतयेद्वत्र दशातिकाद्विकसंख्या
संख्येयेषु च चात्र बुधाः॥ ॥ कोटिवीर्याणि पंच
राशकुराणां कुर्वन्ति वै॥ शतं कुलानि धूम्राणां
निर्गच्छंतु ममाज्ञया॥४॥ ॥शुंभः पुनर्निर्दिशितः

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ऋषिरुवाच॥ ॥सुमेधाः सुरथं
वाचम्नवे॥ ॥चंडे च निहते दैत्ये मुंडे च विनिपातिते॥
बहुलेषु च सैन्येषु क्षयितेष्वसुरेश्वरः॥१॥ ततः को
पपराधीनचेताः शुंभः प्रतापवान्॥ उद्योगं सर्वसै
न्यानां दैत्यानामादिदेश ह॥२॥ ॥अस्य श्लोकद्व
यस्यैकक्रियत्वादेककर्तृत्वादेकान्वयता वसैया
का अस्याद्व्याख्या तत्र चंडे दैत्ये निहते सति तथैव मुं
डे चंडे दैत्ये विनिपातिते सति तथैव च सैन्येषु च बहुलेषु
बहुसंख्यातेषु क्षयितेषु सत्सु संजातभयेषु दूते
षु सत्सु अतोऽनंतरं कोपपराधीनचेताः कोपपर
वशात्मा ततः प्रतापवान् अकंप्य तेजस्कः परत्वा
असुरेश्वरः शुंभः दैत्यानां सर्वसैन्यानां उद्योगं दंडी
ति सेनानिःसरणार्थं यात्रां सर्वोत्सुकतामादिदेश॥ देवीप्र
देवी प्रहृष्टिषेणाधितुं उद्योगं कुरुतेत्याज्ञापयामास॥

ह्राः कालकनामानो दैत्याः कालं यमरूपमात्मानं शत्रुभ्यः
कायति कथयति कालकः कालकस्यापत्यानि पुमांसः
कालकाः शिवादित्वादण् ॥ यद्वा कालं मदं कायति कथ
यति कालकः तस्य इमे कालकाः कालककुलोत्पन्नाः दै
त्याश्च ममाज्ञया त्वरिताः त्वरास्संभ्रमे ॥ संभ्रमसहि
ताः वेगेन संजातत्वराः सत्वराः संतः दैत्यास्समं युद्धाय
योद्धुं सन्नद्धाः सायुधाः संतः निर्यान्तु तथा तद्वत् ॥ दौर्हृदाः अ
२ सुराः दुष्टं हृदयं यस्य स दुर्हृत् दौर्हृदः सुहृद्दुर्हृदौ मित्रामित्रयोरिति नि ३
पातितः ॥ तस्यापत्यानि पुमांसः दौर्हृदाः दौर्हृदाख्याः असु
राः ते युद्धाय सन्नद्धाः संतो ममाज्ञया त्वरमाणाः त्वरिताः
निर्यान्तु ॥ तथा मौर्याख्याः असुराः मुरस्यापत्यानि
गोत्राणि गर्गादित्वाद्यञ् ॥ यञञोश्च लुक् ॥ बहुत्वे त
न ॥ कादकस्तस्मात् ॥ केदोवरपुत्रेणाभिजायते ॥ यद्वा मुर
स्य देहस्य भावः मौर्यं तद्वंतः मौर्याः अर्शआदित्वादच्
यद्वा मुरस्यापत्यं मौरिः ॥ [illegible] ॥ मौरीमह

तिमौर्याः ॥ इतश्चादिभ्यश्च ॥ ते निधुद्धाय सन्नद्धाः त्वरिताः मद
ज्ञया दैत्यास्संभ्रमे निर्यान्तु ॥ तथा कालकेयाः कालकायाः
अपत्यानि पुमांसः कालकेयाः कालकेयनामानो अ
सुराः स्त्रीभ्यो ढक् ॥ कालकवंशजाता दैत्याः शुभ्रादिभ्य
श्चेति ढक् ॥ कालकेयाः तेऽपि मदाज्ञया त्वरिताः युद्धाय स
न्नद्धाः संतो निर्यान्तु ॥ इति शुम्भाज्ञादिदेश ॥५॥ ॥इत्याज्ञाप्या
सुरपतिः शुम्भो भैरवशासनः ॥ निर्जगाम महासैन्य
सहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥६॥ ॥इत्येवमसुरानाज्ञाप्य भै
रवशासनः भैरवं भयंकरं शासनं आज्ञा यस्य सः
तथोक्तः यद्वा ॥ भैरवात्मनो [illegible] सकारणत्वशासनं यस्य
शुम्भस्य आसन्नमरणत्वात् स तथोक्तः असुरपतिः
शुम्भः बहुभिरनेकैर्दैत्यैः वृतः सन् निर्जगाम ॥ दैत्या
सैन्यसंयोद्धुं निर्ययौ निरगात् किंभूतैः बहुभिः महासैन्य
सहस्रैः सैन्यानां सहस्राणि सैन्यसहस्राणि महांति
सैन्यसहस्राणि तेषु बहुषु परिमितेषु संतितानि म

हा सैन्यसहस्राणि तैर्बहुभिरनेकैरसंख्यातैः दानवसैन्यैः
वृतो देव्याः समं योद्धुं निर्जगाम शुंभः ॥६॥ ॥आयांतं चंडि
का दृष्ट्वा तत्सैन्यमतिभीषणं ॥ ज्याःस्वनैः पूरयामास
धरणीगगनांतरं ॥७॥ ॥आयांतं शुंभसेनायां समवे
तायसैन्यास्ते सैनिकाश्च तेरिति सैन्यः पुंसि ॥ सेनां स
मवेतः सैन्यः सेनायावेतिन्यः ॥ अतिरूपानेऽपित्रा
४ दृश्यार्थे तथाच ॥ अमन्वयः अतिभीषणमिति भयंकरं त ४
सैन्यं ॥ यद्वा ते सैन्याः सेनायां समवेताः संमिलिताः ह
स्त्यश्वरथपदातिसमूहः यस्य शुंभस्य तत्सैन्यं ॥ तेषायां
तं शुंभं दृष्ट्वा चंडिकादेवी ज्यास्वनैः धनुर्ज्यानां टंकारै
र्वीर्टिकारध्वनिभिः धरणीगगनांतरं द्यावापृथिव्यं
तराळं पूरयामास ॥ अथ द्वितीयान्वयः ॥ अतिभीषणं
अतितरां भीषणो भयंकरः तत्सैन्यं तस्य शुंभस्य सैन्यः
सेनायां समवेतो मिलितः हस्त्यश्वरथपदातिसमूहः

आदिदेश ॥ किमिति ॥ ये प्रसिद्धानि ॥ कोटिवीर्याणि कोटि
गणितवीर्याणि ॥ कोटिवीर्येनामधेयानि असुराणां पंचाश पं॰
त्कुलानि वृंदानि निर्गच्छंतु ॥ ममाज्ञया देव्याः समं योद्धुं
निर्यांतु ॥ कोटिसंख्यानि पंचाशदिति पाठे ॥ असुरा
णां कुलानि निर्यांतु ॥ कीर्तितानि पंचाशत् पुनः कथि
तानि कोटिसंख्यानि असुराणां कुलानि वै प्रसिद्धानि
मम शुंभस्याज्ञया देव्याः समं योद्धुं निर्गच्छंतु इत्यर्थः ॥
किंच धूम्राणां धूम्रनाम्नामसुराणां शतं कुलानि शतं वृं
दानि निर्गच्छंतु ॥ ममाज्ञया देव्याः समं योद्धुं निर्यांतु ॥ धौम्रा
णामिति पाठे तु ॥ धूम्रस्यापत्यानि पुमांसः धौम्राः तेषा
दित्यादृष्टु ॥ अंतरश्लोकपवादः ॥ धौम्राणामसुराणां शतं
कुलानि योद्धुं निर्गच्छंत्वित्यर्थः ॥ विधौम्रोः ॥६॥
कालका दौर्हृदा मौर्याः कालकेयास्तथासुराः ॥ युद्धा
य सज्जा निर्यांतु आज्ञया त्वरिता मम ॥५॥ ॥ शुंभः
पुनर्विशेषतः आदिदेश ॥ किमिति ॥ कालकाः असु

तीयस्तु तरो सुष्ठु महानादं महान्तं नादं गलगर्जनं छत्तेवानु
चकार ॥ अंबिकापि घंटास्वनेन घंटानादेन तं नादं
तस्यासिंहस्य नादं सिंहनादं अबृंहयत् ॥ अबृंहयत् ॥ बृहि
वृद्धौ ॥ हेतौ णिच् ॥ लङ् ॥ अडागमः ॥ वृद्धिर्मासु ॥ अंबिका
चापध्वनैर्हयदिति पाठे तु आगमन्यासेना निषिद्धः डागमाभा
वः ॥ अन्यथा तु पाबृंहयदिति स्यात् ॥ ततः सिंहो महानादं ॥
स ततसिंहो महानादमिति च पाठ इष्ये ॥ बनेकवस्तु सुष्ठु किन्तु तेस
५ तीवचानिर्दिष्ट ॥८॥ ॥ धनुर्ज्यासिंहघंटानां नादापूरि ५
तदिङ्मुखा ॥ निनादैर्भीषणैः काली जिग्ये विस्तारितानना
९ ॥ ॥ धनुर्ज्यानादेन सिंहनादेन घंटानादेन च आपू
रितदिङ्मुखा आसमंतात्पूरितानि दिङ्मुखानि यस्या
सा तथोक्ता ॥ चांगा ओपसर्गेना दसंयोगे पृषादीति प
दिङ्पू ॥ पक्षे तु दप्यू ॥ एवंविधा काली देवीति स्त्रियं वि
धेर्भीषणैः निनादैर्विस्तारितानना विस्तारितास्या विस्तारि
तमुखा सती जिग्ये जिजये ॥ जि जये अभिभवे व्यत्ययो

च कुलमिति कर्तर्यात्मनेपदं ॥ को कोत्कर्षेण वर्त्ततेय द्वारा
कूनामिव बभूवे ॥ य द्वाजिग्ये इति कर्मणि प्रयोगः ॥ तथाहि
धनुर्ज्यासिंहघंटानां नादापूरितदिङ्मुखा विस्तारिता
ननात्तया काली देवी तया भीषणैः भयंकरैः निनादैः
स्वनैः असुरवर्गः शत्रुवर्गो जिग्ये अभिबभूवे ॥ कर्तरि
परस्मैपदी जयति ॥ कर्मणि तु भावकर्मणोरित्यात्मनेपदं
जज्ञे इति तु पाठे जानेः प्रादुर्भावे आत्मनेपदी काली भीष
णैर्निनादैर्विस्तारितानना जज्ञे प्रादुरभूदिति वित्ति
कृतकनालवदनाज्ञाता अजनिष्ट ॥ कीदृशी काली ॥ ध
नुर्ज्यासिंहस्य घंटायाश्च नादैः आपूरितदिङ्मुखा
आसमंतात्पूरितदिगंतराला ॥ अथवा जज्ञे इति ज्ञाअ
वबोधने कर्मणि लिट् आत्मनेपदं ॥ भीषणैर्निनादैः
या विस्तारितानना दैत्यसैन्यानि स्वकीयप्रयत्नानि प्र
यवसास्या मिति विवृत्ती कृतकनालबकाद्रूपते
सा काली ति दैत्यैर्जज्ञे अनुमापि ज्ञाता कीदृशी काली

धनुर्ज्यासिंहघंटानां नादापूरितदिङ्मुखा इत्यन्वय ॥ स
र्वा सिमहे वर्त्तिनानाकालिकावासरवीतितत्सादृश्य
तः संशयाभिरश्च तेषामधिपेणे र्निनादेर्विशेषचिन्हेर्दिक्स्ता
रितानना देहा सैन्यानि सर्वाण्यप्यमुनि प्रसक्तसास्त्रा
निति विहत्ती हृत कमल वदनासती या वत्ते ते साकाळी
ति देवैरज्ञायि इति भावः ॥१९॥ ॥तन्निनादमुपश्रुत्य
दैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशं ॥ देवी सिंहस्तथा काली सरोषैः प
६ रिवारिताः ॥२०॥ ॥चतुर्दिशमिति लुप्तदशकारान्तं तन्नि ६
नादविशेषणं चेत् ॥ अथ चेत्सप्तम्यन्तेन क्रियाविशेषणं
स्यात्तदा दिशा शब्देनटावंतेन साधनीयं ॥ चतस्रो
दिशो विकरणसंख्यताः यस्य तन्निनादस्य चतुर्दिक
तं चतुर्दिशं चतुर्दिक्व्याप्तं तन्निनादं तासां धनुर्ज्यासिं
हघंटानां निनादं निःस्वनं ध्वनिं उपश्रुत्य कर्णं कृत्वा कुपि
तैर्दैत्यसैन्यैः देवी च आद्याशक्तिर्भगवती अंबिका सिं
हश्च केसरी वाहनीभूतः काळी च अंबिकायाः लला

तसैन्यैः ततः सैन्यैरायांतं दृष्ट्वा चंडिका देवी ज्यास्वनैः ध
नुष्टंकारैः पिता हृष्टमनो मीजानि तन्निस्वनैः धरणीगगनां
तरं पूरयामास ॥ अथ तत्लीयोन्वयः ॥ भीषणं भयंकरं शुंभं
आयांतं दृष्ट्वा भीषणं भयंकरं तत्सैन्यनापतस्य शुंभस्य
सैन्यनापि आयातु ॥ आगच्छतु ॥ दृष्ट्वा चंडिका देवी ज्यास्व
नैः धरणीगगनांतरं पूरयामास ॥ आयांतं आगच्छंतं शुं
भं आयातु आगच्छतु ॥ तत्सैन्यं शुंभसैन्यं नपुंसकलिंगं ॥
ज्यायाः स्वनाः तैः पूरिआप्यायने ॥ धरणीचगगनं च ध
रणीगगने तयोरंतरं मध्यं पृथिव्याकाशमध्यं व्याप्त
यामास ॥ आयांतं शत्रुं तं पदं ॥ आयातु मिति तु पाठे क
र्तरि रूः ॥ ततः शुंभं तत्सैन्यं च ॥२॥ सचसिंहो म
हानादमतीव कृतवान्नृप ॥ घंटास्वनेन तं नादमंबि
का चोपबृंहयत् ॥३॥ ॥सुमेधाः ऋषिः सुरथं राजा
नं संबोधयति ॥ हे नृप हतावधानो भव ॥ ततः
धनुर्ज्यानिःस्वनादनंतरं सचसिंहः सिंहश्चअं

७ र सिंहानां देवश्रेष्ठानां ।। भवाय भूतये अभिवृद्धये स्थितएव अतीव ७
वीर्यबलान्विताः शक्तयः सामर्थ्यलक्षणा देवतारूपाश्च ब्र
ह्मेशगुहविष्णूनां तथा इंद्रस्य च पंचापि पंचानां शरीरेभ्यो
विनिःक्रम्य विनिर्गत्य तद्रूपैः ब्रह्मादिरूपैः । तदाकारै
ताद्रूप्यस्तुल्यैश्चंडिकां ययुः प्रविष्टवत्यः ब्रह्मा च हंसगः
ईशश्च रुद्रः महेश्वरः गुहश्च कुमारः विष्णुश्च नारायणः
इंद्रश्च वज्री ए तेषां तनुभ्यो विनिर्गत्य एकाएका शक्तिर्देव
ता चंडिकां ययुः ।। ब्रह्मणः शरीरात् ब्राह्मी निर्गता । महे
श्वरस्य शरीरात् माहेश्वरी ।। कुमारस्य शरीरात् कौमारी ।।
विष्णोः शरीरात् वैष्णवी ।। इंद्रस्य शरीरात् ऐंद्री एतास्ततस्तस
स्त्वेनिर्गत्य तद्रूपेश्चंडिकां ययुः ।। आपुरित्यर्थः ।। भवः क
ल्याणं संसारसत्तावाप्तिर्जन्मात्तु ।। अमराणां सैन्यानि
तेषाममरसिंहानामिति पाठे तु ।। अमराः सिंहा इव श्रे
ष्ठाः अमरसिंहाः तेषां उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याः
प्रयोगे समस्य इति ।। अश्व पुरुष ।। वीर्यं वीर्यकर्म बलं प्राण

सामर्थ्ये ।। स्वेच्छालक्ष्य सामर्थ्ये सैन्ये युज्यते ना काकसीरिणाः ।।
ब्रह्मनीवर्धते चिन्हं भले वला ।। ईशे ईशः महले खनं वृणोति
गुहः चेवेल्लि व्याप्नोति विश्वं तवा विश्वं विष्णुः इंद्र इति परमै
श्वर्ये राजते इंद्रः शक्नोति शक्तिः क्तिन् शक्नोतेः कर्तरि नयः
वा शक्तिः क्तिन् ।। चंडिका चंडते चंडिका तां ।। यत्प्रपंचो लिङ्ग
तद्रूपेति यद्रूपं तदेव ख्याल कर्तुमाह ।। यस्य देवस्य यद्रू
पं यथाभूषणवाहनं । तद्वदेव हि तच्छक्तिरसुरान्योद्धुमा
ययौ ।।१३।। देवीदानवयुद्धं द्रष्टुमुपागतानां तेषां ब्रह्मादी
नां शरीरेभ्यो विनिःक्रम्यानुभावात् । प्रकाम्यात् ।। कायव्यूहेन
प्रयत्क्षरूपेण तयो ब्रह्मणो दय शक्तयः तत्तद्देव सदृशरूपैः चं
डिकां वीरताः चंडिकां युद्धायोत्साहयितुं ययुरिति प्रोगपं
तास्ने नस्पष्टयति ।। यस्य देवस्य ब्रह्मादेः यद्रूपं आकारः यथा
भूषणवाहनं ।। यथालंकारं यथा वाहनं च येस्य देवस्य यद्वा
हनं तद्देवरूपं बिभ्राणाता द्वारा नैव शरीरविन्यासं
धारयंती तद्वदेव च वाहनमारूढवती तच्छक्तिस्तस्य स

स्कदेवस्य सप्तसायोर्दिं: अमरा एषादिदेवता: तद्वदेवायुधानि वि
भ्रती सती हि निश्चयेन असुरान् योद्धुं ॥ युधसंप्रहारे ॥ दे
यान् संप्रहर्तुं आययौ ॥ देवी सा निःशेष संग्रामरंगस्थले
वर्ताऽनागमत ॥ १३ ॥ ॥ हंसयुक्तसमानस्था साक्षसूत्र
कमंडलु: ॥ आयाता ब्रह्मणः शक्तिर्ब्रह्माणी साभिधीयते
१४ ॥ हंसयुक्तेयानं जितो यो विमानः तस्मिन् हंसयुक्तवि
मानेतिष्ठती तेहंसयुक्तविमानस्था ॥ उदक्याणां स्फटिक
८ म मणीनां सूत्रं जपमाला अक्षसूत्रं च कमंडलुं च ताभ्यां ८
सहवर्तमाना साक्षसूत्रकमंडलु: ॥ एवं विधा सा कानामे
त्याह ॥ एवं विशेषणाविशिष्टा ब्रह्मणः शक्तिः रसुरैः स
ह युद्धमायाता आजगाम सा खलु ब्रह्मणः ब्रह्माणी साभिधी
यते ॥ ब्रह्मणस्त्री ब्रह्माणी साभिधीयते ॥ ब्रह्मणस्त्री ब्रह्माणी
अत्रानुगागमाभावाद्वेदागमप्रसिद्धं नामधेयमित्यूह्य
ते ॥ अत एव निरुक्तिं तां नापेक्षितनियसिद्धनामेति नास्य
दृष्टि: ॥ यद्वा देवस्तत्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्र: प्रजापति: ॥

टोड्दनात तथा चएता: देवी सिंहकालम: तिस्रोपि शरौघै: शार
सेपाते: शरक्षाते: चतुर्दिशं यथास्यात्तथा परिवारिता:
परिवेष्टिता: कलिता: विद्ध इतियावत् ॥ वष्टिभागुरिरल्लो
पमवाप्योरुपसर्गयो: ॥ इत्यल्ले ताइपि टापेवाप्यथावाचा नि
शा दिशा ॥ इति दिग्गशब्दात्टाबंतोप्यस्ति चतुस्रो दिशा:
चेधिकरणसंभृता: यस्मिन् शरौघवारणे कर्मणि तत्
चतुर्दिशं क्रियाविशेषणानां कर्मत्वं नपुंसकैकत्वं वक्तव्यं ॥ (७०)
एतस्मिन्नंतरे भूप विनाशाय सुरद्विषां ॥ भवायाम
रसिंहानामतिवीर्यबलान्विता: ॥ ७१ ॥ ॥ ब्रह्मेशगुह
विष्णूनां तथेंद्रस्य च शक्तय: ॥ शरीरेभ्यो विनिष्क्रम्य
तद्रूपैश्चंडिकां ययु: ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोकद्वयमिदमेकक्रिया
कर्मकान्वयमवसेयं ॥ सुमेधासुरथं राजानं बोधयति ॥
हे नृप दुतावधारनो देवीमहिमानमाकर्ण्यत ॥ एतस्मिन्नं
तरे एतस्मिन्नवसरे देवी दानवसंग्रामे प्रस्तुते सति अंतरेऽ
वकाशे समये मध्ये वा सुरद्विषां दैत्यानां विनाशाय अमर

यं माहेश्वरी देवता प्राप्ता असुरैः समं योद्धुं आजगाम ॥ शुक्ले
शुभ्रके श्रेष्ठे सुकृते वृषभे वृष ॥ अस्त्री त्रिशूले च शूलं स्यात् ॥ शुभ्रं ॥
देवाद्दुतेवरः श्रेष्ठो त्रिसुशूलमस्ताकृ प्रिये ॥ अनापकः
परिहार्यः कङ्को वलयोस्त्रियां ॥ प्रासादिकं रिक्तं ॥ लेखा
रेखा कला प्रकृतौ चित्राता ॥ अन्यथा लेखा राजिरितिअ
र्थः ॥१५॥ ॥ कौमारी शक्तिहस्ता च मयूरवरवाहना ॥ यो
द्धुमभ्याययौ दैत्यान् अम्बिका गुहरूपिणी ॥१६॥ ॥ शक्ति
रायुधं हस्ते यस्याः सा तथोक्ता शक्तिहस्ता उपाहरणार्थे
ऽपि ॥ परे निष्ठा सप्तम्यौ भवत इति वक्तव्यं ॥ मयूरेषु श्रेष्ठो व
रः मयूरवरः वाहनं यस्याः सा मयूरवाहना ॥ वाहन वर
माहिताग्न्यादित्वात् नाशंकनीयं ॥ आहितशब्दाभावात् ॥ नहि
मयूरवरः वाहनेना रोपितो किंतु वाहनेयष्टा रोपिते मयूर
ते तदा रोपितत्वं नाहि तन्मुच्यते ॥ मयूरो वरं यस्याः सा तथो
क्ता ॥ रूपरूपवत्यानि अभ्युदयार्थि ॥ गुहं कुमारं कारणरूपय
ति दर्शयति गुहरूपिणी यद्वा गुहस्य रूपं गुहरूपं तद

स्यामस्तीति गुहरूपिणी अत इनिः ऋण् प्योड् प्॥ यद्वा गुह
रूपं करोति सा रूपयति तदा चष्टे वा तच्छीला गुहरूपयतेर्णिनिः
अम्बिका माता तत् कौमारी कुमारस्येयं कौमारी शक्तिश्चेति ता
दैत्यान् योद्धुं अभ्याययौ अभ्याजगाम ॥ च कृ
चौ तत् कौमारी वैशिकर अम्बिका माता दैवता शक्तिहस्ता मयूरवा
हना गुहरूपिणी च सती दैत्यान् योद्धुं संग्रहीतुं अभ्याययौ वि प्र ५
पन्वयः ॥१७॥ ॥ तथैव वैष्णवी शक्तिर्गरुडोपरि संस्थिता ॥
रगा शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥१७॥ ॥ गरुडस्यो
परि गरुडोपरि ॥ पूरणगुणेत्यादिना षष्ठीसमासप्रतिषेधः
हृद्रूतो व्ययस्य तेन बहुपरि इतिवत् षष्ठीसमासः ॥ संस्थि
ता सम्यग् अवस्थिता ॥ गरुडारूढेत्यर्थः ॥ संख्याधारे स्थिते
स्मृते ॥ शंखश्चेषां रेजत्वः चक्रं च सुदर्शनः गदा च कौ
मोदकी शार्ङ्गं धनुः हस्तिदन्तः शृंगं शृंगस्य हस्ति
तस्येदं शार्ङ्गं वैष्णवं धनुः अन्यत्र दृश्यते च ॥ पयेश्रृङ्गमा
हिषमुच्यते ॥ गवलं माहिषं शृंगं शार्ङ्गं चापादि मन्मयं ॥

रक्तरक्तश्चंदनकः पूतैर्ष्वसेनांगतेनरक्तवङ्गावेननपुंसभवं॥
तत् शंखपद्मं हस्ते यस्याः सा शंखवच्चकगदाऊ रक्तहस्ता॥
प्रहरणार्थमेवः पानिवासप्रभेभावतदिति वक्तव्यं॥ शिखो
शियं वेणवीशक्तिर्देवतानारायणी तथैवचतदेव ब्रह्म
ण्यादिशक्तिर्वदे वदे समनुयोद्॥ तुथसंप्रहरे॥ संप्रह
तुअभ्युपायेयोगभूपाजगम॥ अथवा तथैव तदेववि
१० ष्णुदेवे वैष्णवीशक्तिरपिदेशानप्र। तुक्षमीतथावः॥
वैष्णव्याः शक्तेरायुधानि पंचगोहरस्कच रादइति वैष्ण १०
व्याः॥ आकुरच॥ शंखचक्रगदा ऊ नेकस्मिनुबाहौ॥ त्रिशूलीस
हस्तत्र लग्नः शंखोवादनेर्थः॥ शाऊ तु स्पृष्टो निविष
भिन्न वैष्णव्यामिति॥ यद्वात्र हे वादनार्थे॥ शंखो वाद
नोपिचमाद्रु कुसुमाख्वळेवीसिवैष्णव्यं॥ शंखो नाम्युध्यं
तस्य वादनार्थत्वात् इतिकाणेद्र रयपहुतेत्र॥ शंखपा
णिरन्यत्र पाणेः समासे तस्य परनिपातलोभावे प्रसंग
त॥ आस्ते च शंख रवस्य ~~स्य वादनार्थत्वादिति~~ संप्राने ध्व
नितशेसाकुळेनरातु चा दायुधलो चितेमहत्त्वं विस्तरेण॥ २०७॥

अणूशब्दे॥ ब्रह्मअणातिकथयतिप्रपादयति ब्रह्माणीकर्म
ण्यणि॥ स्त्रियांङीप्॥ यद्वा ब्राह्मणं भणातिमद्वीयोयामि
त्यपि ब्रह्माणि॥ हंसोयतिविशेषेणप्रणश्वेतछादपुनः
अतएवहंसेयतिविशेषैर्युक्तौ चिमानं विगतमानं परं ब्र
ह्म तत्र तिष्ठकपनिषद्वत्वादित हंसयुक्तविमान
स्था ब्राह्मी वाणी ब्रह्माणी वर्धके यः॥ २०८॥ ॥माहेश्व
रीवृषारूढा त्रिशूलवरधारिणी॥ महाहिवलयाप्राप्ता
चंद्ररेखा विभूषणा॥ २०९॥ ॥वृषं वृषभं धर्मं वा
रूढा आरूढवती त्रिशूलवरधारिणी॥ त्रीणि शूलानि
अग्राणि यस्यायुधस्य तत् त्रिशूलं त्रिशूलं त्रि
शूलं वरं धरति धारयति बिभर्तीति त्रिशूलवर
धारिणी महातः महान्तो नागाः वलयाः यस्याः सा
महाहिवलया महोरगकृतस्वर्णवलया चंद्र
स्य रेखा चंद्ररेखा कला विभूषणं यस्याः सा चंद्र
रेखाविभूषणा॥ एवं लक्षणा शक्तिः माहेश्वरस्य

रेणेंद्रः शक्रः समवस्थोऽभूद्यदा का शक्तिना ।। तथैव सा ऐंद्री शक्तिः
इंद्रस्येयमैंद्री देवता तथैव तद्वेदचब्रह्माण्यादिवदेवदेवी दृ
नवसंग्रामे दैत्यैः सहसंग्रामयितुं प्राप्ता आप्लुव्याप्तौ कर्त्त
रि क्तः ।। यो दुर्नायो यथाना करोति असा दुर्नय इति प्रतिषेधा
दव्ययीभावेनेति यथेति एष्वकुपदं ।। वज्रहस्ता वज्रालं
कृतहस्तापि ।। वज्रो स्त्री हीरके पवौ ।। हीरको रत्नभेदः ।। इंद्रस्य
स्त्री इंद्राणी शक्तिस्त्वैंद्री ।। तदुक्तं ।। ब्रह्माणी माहेश्वरी कौमा
९९ री वैष्णवी वाराही नारसिंही ऐंद्री चेति देवशक्तयः सप्तोक्ता ९९
थिता ।।२०।। ।। ततः परिवृतस्ताभिरीशानो देवशक्ति
भिः ।। हन्यंतामसुराः शीघ्रं मम प्रीत्याह चंडिकां ।।२१।।
ततोनंतरं ताभिः ब्रह्माण्यादिभिर्देवशक्तिभिः परिवारि
तः परिवेष्टितः ईशानो महेशः चंडिकामाह ।। किमिति
मम शंभोः प्रीत्या स्नेहेन कारणेन असुराः हन्यंतां शी
घ्रमिति ।। कश्चित्तु चंडिके तिपाठः ।। तदा परिवृता ईशानो
रति च स्त्रीलिंगं हे मे चंडिकादिविशेषणे ।। एवं चेदेव

शक्तिसमन्वित त्वं ।। चंडिकायायुक्तं ।। बलेरश्युत विष्णुनांत
थेंद्रस्य च शक्तयः ।। शरीरेभ्यो विनिः क्रम्य तद्रूपैश्चंडिका
यथुः प्रस्थाने ततथा यमन्वयुः ।। ततोनंतरं देवशक्त्यागमन
नादनंतरं ताभिर्ब्रह्माण्यादिभिर्देवशक्तिभिः परिवृता परिवेष्टि
ता ईशाना ईशाने वर्गात्संपन्ना प्रतिहतशासना स्वा
मिनी चंडिका देवी भगवती देवशक्तीः प्रति आह ।। किमिति
हे देवशक्तयः भवतीभिः मम प्रीत्या मम चंडिकायाः प्रीत्या स्ने
हेन कारणेन शीघ्रं क्षिप्रं असुराः सर्वे हन्यंतामिति ।। आह
ति कालसामान्ये लट् प्रतिरूपकं मव्ययं ।। ईशानः ईश्व
रेश्वर्ये ल्युट् शानच् ।। यद्वा ताच्छील्येवानश् स्त्रीयां तु टा
प् ।।२१।। ।। ततो देवीशरीरात्तु विनिष्क्रांतातिभीषणा
चंडिकाशक्तिरत्युग्रा शिवाशतनिनादिनी ।।२२।।
ततः असुराः हन्यंतामिति चंडिकां प्रति ईशानशासना
नंतरं देवीशरीरात् चंडिकाशरीरात् अपि पुनश्चंडिका
शक्तिः विनिः क्रांता अभवत् ।। निर्गता ।। विनिर्गता प्रा
दुर्भूता ।। देव्याः चंडिकायाः शरीरात् सकाशात् चंडिकायाः

देव्याः शक्तिः कीदृशी शक्तिः चंडिकायाः अतिशयेन
अहर्षभयं कारिणी अतिपाशिनी लिखिवित्साठ ॥ प्रस
ङ्गः पाशो यस्याः पाशिनी अतिक्रूरा पाशिनी ॥ पुनः
कीदृशी शक्तिः अहुलाज्वाल रौद्र ॥ पुनः कीदृशी शक्तिः
शिवाशतनिनादिनी ॥ शिवानां श्रृगालानां शतेन न
तो निनादः ॥ शिवाशतनिनादः सोस्ति अस्याः शिवाश
तनिनादिनी श्रृगालशतजनितध्वनि ॥ शिवाशब्दः
१२ श्रृगालेपिस्त्रीलिंगः शिवः कं शिवा कोषाभवेहा १२
मलकी शिवा ॥ शिवं रुद्रं शिवः शंभुः शिवा गौरी शि
वाभवे ॥ शिवा गौरी स्त्रृगालयोः ॥ अतः शिवेन पर
मेश्वर्यं नपि कथ्यते ॥ शक्तिः शक्ति भवे दोपचारात्
तस्याः विशेषणं शतनिनादिनी येत तद्वातल सं
ख्ययानिनदति तच्छीला शतनिनादिनी ॥ शत
मिस्यसंख्येयम् ॥ सर्वतः शब्दायमानाशव्दयं
ती इत्यर्थः ॥ एतदुक्तं भवति ॥ यस्या देवस्य यद्रूपं

तं सैवाराहमतुलं रूपं याबिभ्रती हरेः ॥ शक्तिः साप्यायया तत्र
वाराहीं बिभ्रती तनुं ॥ १८ ॥ ॥ पुन वैष्णव शक्तेस्तरा विर्भा
३ व वमाह ॥ हरेर्भगवतो विष्णोः अतुलं बलपराक्रमादानुपमं
वराहस्य इदं वाराहं रूपं या बिभ्रती सती भगवतीजज्ञे अजं न च
प्रादुर्बभूव ॥ जनिप्रादुर्भावे ॥ अनुशीलनकर्तरिलिट् ॥ यद्वा ज्ञा ३
अवबोधने कर्मणि लिटात्मनेपदं ॥ कथंभूतः शक्त्येण वजरे
आज्ञायिष्ट जगता ॥ अपिहरेः शक्तिः नारायणी देवता वा
राही वाराहस्य इयं वाराही तां वाराहीं तनुं शरीरं यष्टिं विभ्र
ती धारयंती सा तीत्तत्र तस्मिन् देवीदानवसंग्रामे देसान्यो
द्रुमहत् तु आययौ आजगाम ॥ १८ ॥ ॥ नारसिंही नृसिंहस्य
बिभ्रती सदृशं वपुः ॥ प्राप्ता तत्र सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसं
हतिः ॥ १९ ॥ ॥ पुनर्नैष्णवशक्तेस्तरप्रादुर्भावमाह ॥ तत्रे
देवीदानवसंग्रामे सटाक्षेपक्षिप्त इत्यर्थः ॥ २० ॥ ॥ व
जहस्ता तथैवैन्द्री गजराजोपरिस्थिता ॥ प्राप्ता सह
स्रनयना यथा शक्रस्तथैव सा ॥ २० ॥ ॥ सहस्र न
यनानि यस्याः सा तथोक्ता ॥ एत एवमभायेनप्रका

स०श०

अजः छागो हरिश्चैषो ध्रुवः द्रुहिणयोरपि ॥ सा चंडिकायाः
शक्तिर्देवता धूम्रजटिलमीशानं शूलिनं कपालिनं तं
मस्कंजयंतं इमाह ॥ आचष्ट ॥ अब्रवीत् ॥ आहेति का
लमात्रे विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं ॥ किमाह ॥ हे भ
गवन् दूत त्वं गच्छ हि त्यात्राकेः दूतोस्मीति दूतभावं
भज शुंभनिशुंभयोः पार्श्वं च गच्छ याहि ॥ यः समुच्च
यार्थो भिन्नक्रमश्च ॥ दूत त्वं गच्छ पार्श्वं चेइति ॥ योज ७२
१३ नांतरेतु ॥ धूम्रजटिलं इतिच्छेदः ॥ दूत त्वं इति छेदः
सा चंडिकायाः शक्तिः अपराजिता नाम देवता जटि
लं ईशानं जटासंलीमस्यसः ॥ ततु दाद्वयं इति लक्ष
आह किमिति ॥ अलुक् पु कोधम्नित पूर्णत्वात् ॥ धूम्र
छुष्टलोहितः ॥ हे धूम्र हे धूम्रवर्ण हे भगवन् त्वं
दूत ॥ लोण्मध्यमपुरुषैकवचनांतमेतत् ॥ स्याः त्वं
देवहरो दूतः दूत इव वा चरति ॥ दूतमीलोटस्युः

सेहं पिञ्च ॥ अतो हेर्लुक् ॥ दूत दूत इवाचर ॥ शुंभनिशुं
भयोः पार्श्वं गच्छ याहि ॥ सर्व आदिपदि केपः भिक्षीचरे बा२
वक्तव्यः ॥ यद्दूतवदाचर ॥ दूत इति उपमानादाचारे
क्विबंत ला मनोभिष्टनुरव्यार्थे दूतशब्दात् स्वप्रत्ययः
क्विपेलये स्तेषां हे भगवनिति चैश्चियो पेत छजित
संबोधने ॥ दूत त्वेति नीच हे प्रयुक्तमिति केयंवाचो
युक्तिः पटुतोचिता स्यात् ॥ धूम्रजटिलमित्र एक
पदपक्षे धूम्रश्चासौ जटिलश्चेति विग्रहीतव्यं ॥ त
तो विशेषणसमासेना धूम्राः जटाः यस्येति तु विग्रह
कर्मधारयः ॥ मत्वर्थीयो इति प्रतिषेधादिलजाता
ह्रुक्ष्रुं नी हो धूम्रः इस्वस्यात् ॥ शुंभनिशुंभयोः पा
र्श्वं गत्वा चि ब्रवाणि र होहचंडिकायाः शक्तिः ॥ २३ ॥
ब्रूहि शुंभं निशुंभं च दानवावतिगर्वितौ ॥ ये चान्ये
दानवास्तत्र युद्धाय समुपस्थिताः ॥ २४ ॥ हे भ
गवन् हे रुद्र कथं शुंभनिशुंभौ दानवावतिगर्वितौ अस्म

सम: कोपि संग्रामशूरो नास्तीति संजाताहंकारौ शुंभ
निशुंभौ च दानवौ हितं वक्ष्यमाणं ब्रूहि कथय ॥ उपदिश ॥
अथ वयेन अन्ये दानवास्तत्र शुंभनिशुंभयो: पक्षे सं
ग्रामशूरा: अन्यतमा: गर्विता युद्धाय मुहुः कर्तुं समु
पस्थिता: संगता: स्युस्तानपि च हितं वक्ष्यमाणं उप
दिश ॥ ब्रूहि किं कथनं ॥ अकथितं चेत्तत्र तु विराग
सीति द्विक्रमं केषु परिगणित तत्लादस्य ॥ २४ ॥ ॥ त्रै
लोक्यमिंद्रो लभतां देवा: संतु हविर्भुज: ॥ यूयं प्रया ७४
७४ त पातालं यदि जीवितुमिच्छथ ॥ २५ ॥ ॥ अनेन हि
तमाह ॥ चंडिकाया: शंभु: हे शुंभाद्या दैत्या: यूयं
सर्वेपि यदि जीवितुं इच्छथ जीजीविषवश्चेत्तर्हि पा
तालं रसातलं प्रयात प्रगच्छत ॥ ततश्च इंद्र: त्रैलो
क्यं लोकत्रयीं लभतां प्राप्नोतु ॥ इंद्राद्यो देवा: सु
पर्वाण: हविर्भुज: यज्ञेषु हविषि यथाभागं भुंजा
ना: संतु हविषि भुंजतामिति सर्वहिता चंडिकाया:

थावाहनं स्वर्णं ॥ तद्देवहितकारि सुरासुरयो हु माय
योरिति य च नोत् ॥ चंडिकाया: शक्ति: निर्गता चंडिका
कालीरेव शिवेति नाम्ना प्रादुर्भूदिति ॥ यद्वासए वाथ: ॥
शिवा नाम तत्कुलं निनादा चंडिकाया: शक्तिरिति ॥ अथवा
शिवा या शतेन सह निनदतीति शिवाशतनिनादिनी ॥
अन्यथोत्तरत्र तदागच्छतु तृप्यंतु मच्छिवा: पिशि
तेन व: ॥ इति शिवागतं तत्कथं स्यात् ॥ २२ ॥
सा चाह धूम्रजटिलमीशानमपराजिता ॥ दूत
त्वं गच्छ भगवन् पार्श्वे शुंभनिशुंभयो: ॥ २३ ॥
अपराजितापरै: शत्रुभि: अजिता जनभिभूता य
द्वा अविद्यमान: पर: उत्कृष्ट: शत्रुर्वा यस्या:
सा अपराजयति स्माजिता अथवा नकोको त्कृ
ष्टा ॥ यद्वा अज: पितामह: संजातो स्या: अप
राजिता पितामह माता विष्णुमायेति यावत् ॥

राम

दहं पुलमेव च ॥ कश्चिच्छायां ॥ गुडूको श्रंति गुडूको शि
णः ॥ लभूत्रीलोदिनादिः ॥ तद्यंतु लोट् ॥ धिशितं तरसं
मांसं ॥ रधो ॥ यतो नियुक्तो दूत्येन तया देव्या शिवः स्वयं ॥
शिवदूतीति लोकेऽस्मिंस्ततः सा ख्यातिमागता ॥ २७ ॥
यतः कारणात् तया शक्त्या स्वयं देव्या शिवः शर्वः शंभुः
दूत्येन दूतत्वेन दूतभावेन दूतकर्मणा वा नियुक्तः अधि
कृतः प्रेरितो मन्यते ॥ ततस्मात् कारणात् सा चण्डिकायाः
१५ शक्तिः देवता अस्मिन् मर्त्यलोके शिवदूतीति विख्या १५
तिं कीर्तिं प्रसिद्धिं आगता तां आगमत् ॥ आगता तु आप्त
वती ॥ कर्तरि क्तः ॥ सख्युर्यः ॥ दूतवणिग्भ्यां चेति वक्तव्यं
दूतस्य भावः कर्म वेति यः दूतशब्दात् ष्यंतुन ॥ येन स
मोपिनो यतः वणिज्या वणिज्यमिति ष्यञ्यं तु ब्राह्मणा
दौ वणिक्शब्दस्य पाठात् सेत्स्यतीति ॥ दूतशब्दस्य नदा
दौ नृपि ब्राह्मणादौ पठितः ॥ यद्यप्यपि ॥ दूसंतज्ञाव
कर्मणीति कश्चित्याह ॥ दूसं दोषम् भिन्नार्थमिति भव
तिरिति तत्र ॥ सख्युर्यः ॥ दूतवणिग्भ्यां च यो भवति ॥

न केवलं सख्युरेव यः ॥ अपि तु दूतवणिग्भ्यां च यो भ
वतीति चकारेण एव समुच्चीयते ॥ ते तु ष्यञपि ॥
यदि ष्यञपि चेन्न समुच्चीयते तदा ब्राह्मणादौ वणि
क्शब्दपाठो निरर्थकः स्यात् चकारेणैव ष्यञ् ॥ सिद्ध
त्वात् ॥ दोसेनेति तु कश्चित्पाठः ॥ दूतमेव दोसं पश्यादि
त्वादण् ॥ शिवदूतीति दूतनिष्पाद्यो दीर्घ इति कः ॥ टुडुउ
पपा ॥ दूतनिष्पाद्यो दीर्घश्चेति शार्णादिकः ॥ क्तोऽसं
देशहरो दूतः दूयते नेनेति यथोक्तं वाचिको हर इति दूतः
स्त्रियां गौरादेर्वा दूतिगणत्वात् ङीष् ॥ दूती स्त्रीवाचि
क सूत्रे ॥ शिवेन दूती शिवदूती शिवेन संचारयति संदेशं
प्रापयति संचारयति दूती ॥ यद्वा ॥ शिवे दूतं प्रेष्यं करो
ति शिवदूती ॥ कर्मण्युपनिस्त्रियां ङीप् ॥ शिवे कर्मणि दू
तयति ण्यंतात् ॥ शिवं दूतयति दूतं करोतीति तत्करोति
तदाचष्ट इति णिजंतात् कर्मण्यण् ॥ शिवो दूतो यस्याः
सेति बहुव्रीहौ बहुसुता ब्राह्मणीति तद्धितवद्दूतीति ॥

दावेन भवन्ति ॥ शिवदूतीति विख्याता सा कैः ॥२६॥ ॥ तेऽपि श्रुत्वा व
चो देव्याः शर्वाख्यातं महासुराः ॥ अमर्षापूरितास्ते जग्मुर्यत्र
कात्यायनी स्थिता ॥२७॥ ॥ तेऽपि देव्याः वचः श्रुत्वा ते शुं
भाद्या अपि महासुराः शर्वाख्यातं शृणोति हिनस्ति शर्वः
शिवः शंभुः तेन ख्यातं कथितं देव्याः शिवदूत्याः शत्याः
वचः संदेशवाचं श्रुत्वा अमर्षापूरिताः अमर्षेण क्रोधेन
आपूरिताः क्रोधाविष्टाः संतः जग्मुः यत्र कात्यायनी स्थि
९६ ता शर्वाणी चंडदेवी संस्थिता स्वामवादादुद्दीपिता मर्षपूरिताः त्रि ९६
याकेवलं मुक्तमिति मन्वानाः संतस्तत्र ययुः यत्र स्क
नेकात्यायनी चंडिका वर्तते स्म ॥ तत्र जग्मुः ॥ कतो नाम ऋ
षिः तस्य गोत्रापत्यं स्त्री कात्यायनी ॥ कतस्त्रावेदगर्भोदि
यमुता सर्वत्र लोहितादिकृते नेत्य इति स्त्रियां श्रुः क
स्ययेमाद्दराः पिलोहितजन्तु ॥ उमा कात्यायनी गौरी ॥ य
तः कात्यायनी स्थिते तिपाठे आप्यादिख्याल्लभ्यथे तो सि
यत्रैते वाक्ये ॥२८॥ ॥ ततः प्रथममेवाग्रे शरशक्ति

शक्तिर्देवता अपराजिता शुंभादिभ्यो हितमुचितमुपादिश
तु ॥ अग्निमुखदेवतोद्देशेन हूयमानं होमद्रव्यं घृता
दिकं हविराकुः ॥ अन्ये तु हूयते हविः संभाव्यमिष्टाकुः ॥
घृतमाज्यं हविः सर्पिः हविष्यं च तदुच्यते ॥ इच्छत लटो
मध्यमस्य ॥ इषु गतीयमान्यः शीति ॥२५॥ ॥ ब
लावलेपाद्यदि चेद्भवंतो युद्धकांक्षिणः ॥ तदागच्छत
तृप्यंतु मच्छिवाः पिशितेन वः ॥२६॥ ॥ अथ चेद्भवंतो
दानवाः बलावलेपाद्बलतः बलगर्वकारणात् युद्ध
कांक्षिणः स्युः तदा तर्हि मया सह योद्धुमागच्छत ॥
स्ययं तत्फलं च स्यष्य ॥ मच्छिवाश्च वः पिशितेन तृप्यंतु ॥
मम शास्ते परिवाराः श्रृगालाश्च वः युष्माकं रुधि
रं च भुंतानां देहानां पिशितेन मांसेन तृप्तिमाप्नुवंतु ॥
कंकुकाश्च मरूराश्च श्रृगालाश्च सुतारवाश्रियाः स्वं
तित्रासाकीनौ भैरवानां चते तथा ॥ गर्वाभिमानो हंकारो
मानाश्चित्तसमुन्नतिः ॥ दर्पेवलेपोहंतापि स्या

खात्वांगधनुर्मुद्गरैः खात्वांगं मौर्वीटंकारेण शब्दितं धनुः तल्लोमुद्गरैः
प्रेरितैः महेषुभिः महद्भिः प्रयुक्तैः इषुभिः शरैः चिच्छेद
अच्छिदत् ॥ खण्डयामास ॥ शूलं च कपालं खट्वाङ्गमिति पाठे
च कार्यपि विच्छेद ॥ अस्त्री शूलं ना आयुधं ॥ कांस्यसामर्थ्य
२। योगैः परशुश्च परस्वधः ॥ लीलया क्रीडया खात्वा तया द्योतिसं
योगयोः ॥ खात्वं कर्मणिक्तः ॥ पत्री रोपश्च इषुर्द्वयोः ॥ २९ ॥
तस्याग्रतस्तथा काली शूलपातविदारितान् । खट्वांगपोथि
तांश्चारीन्कुर्वतीव्यचरत्तदा ॥ ३० ॥ तदा देवीदानवसंग्रा
१९ मकाले तस्याः देव्याः चंडिकायाः अग्रतः पुरस्तात् दृष्टिपथे १९
काली चंडमुंडमर्दिनी तथा तद्वत् चंडिकेव युध्यमानोऽरीन्
सुरद्विषः शूलपातविदारितान् शूलेन कृत्वा व्यालाः सह
शैः तैः विदारिताः दलिताः तान् शूलपातविदारितान्
खट्वांगपोथितां श्च कुर्वती असुरशरीरकं कालपंजरं मा
सुखेन पोथितान् पिष्टितान् आहत्य तान् कुर्वती सती व्य
चरत् विचरति स्म विहरति स्म ॥ येन येन यो चंडिका लक्षा
दो सप्ता काली नाम देवता तस्या क्रमो वर्णितः ॥ सापुरः

पुरतो यातः ॥ खट्वांगं शरीरकं कालः शरीरास्थि पंजरः पुंस्य
साधार्थः ॥ चुरादिः ॥ पालने कार्थ्येत्वादि हनु हिंसार्थः ॥ पोथि
तानिनु पाठे पोथितिः हिंसा सुकं कुर्वाणो इति भोद्दि शब्दितं कृन
णिक्तः ॥ यद्दस्युधुः ॥ पुष्पे हनु पालि हिंसार्थे भवार्थपोथये
दिति ॥ ३० ॥ ॥ कमंडलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः ॥
ब्रह्माणी चाकरोच्छत्रून्येन येन स्म धावति ॥ ३१ ॥ ॥
ब्रह्म त्रयाणामिति वेदं कथयति ब्रह्माणी ब्राह्मी शक्तिः देवीप
नेवसं शामेयेनयेन पथा धावति तस्मा मो हुंगच्छति स्म तत्र
तत्र पथि शत्रून् सुरद्विषः कमंडलुजलाक्षेपाद्दा कृष्य
प्रोक्षणाद्धृतौ हतवीर्यान् वीर्यं बलं प्रभावश्च हतौज
सश्च हतदीप्तिबलान् करोति ॥ व्यदधात् ॥ हतवली ॥ वो
जो दीप्तौ बलेपि स्यात् स्यूलं सामर्थ्य सैन्येषु बलं ना का
कसी शिरो ॥ वेदस्तत्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः ॥
ब्रह्मणेणति कथयति कर्पं यति ब्रह्मा णी कर्मण्यण् ॥ अ
ण्राव्दार्थः स्त्रीयां ङीप् ॥ लट् स्मेस्यात् इति धातु

नाम्नि शुष्मौ स्यादिति तेनु ॥ यद्वा स्कंदो सर्वे वेत्ति तायां कृ तेनाधा
या देशो यत्कृष्य ॥ शक्तिः ॥ अनेन आह्नीयारा शक्ति ब्रह्माणी ना
मतस्य शाक्तेर्वर्णितिः ॥ कमंडलु जलाक्षेप हतवीर्यान्
इति रूप पाठे तु अहतवीर्यान् अहतौजसश्च आहत
वीर्यान् हतौजसः ॥ कमंडलुजलाक्षेपेण हतवीर्यान् हतौ
जसः ॥ तान् कमंडलुजलाक्षेपाहतवीर्यान् हतौजसः ॥ अ
स्त्री कमंडलुः कुंडी अथवा धावती येन येन धावते तानि
१८ जन्हवनैर्माक्षियते ॥ तेजनेयेन अन्यायेन धावति १८
तिस्मन्लोके न तु परावर्तिस्म ताक्रूरान्दैत्यान् ब्रह्माणी
ब्रह्मशक्ति देवता कमंडलुजलाक्षेपाद्धतवीर्यान्हतौ
जसश्चाकरोदकृतवती ॥२१॥ ॥माहेश्वरी त्रिशूलेन न
तथा चक्रेण वैष्णवी ॥ दैत्याञ्जघान कौमारी तथा श
क्त्यातिकोपना ॥२२॥ ॥ दैत्यान्मारे माहेश्वरस्येयं मा
हेश्वरी शक्तिर्देवता त्रिशूलेनातिकोपना सती दैत्यान्

ष्टिभिः ॥ ववर्षुरुद्धतामर्षास्तां देवीममरारयः ॥२८॥ ॥
ततो नेतरे अमरारयः सुरद्विषः शत्रवः उद्धतामर्षाः प्रवृद्धरो
षाः सन्तः प्रथममेव प्रथमारंभसमये कालीचनोऽसितद्वि
तीया ॥ अन्ये दैत्याः शरवृष्टिकाया अग्रभागे उरसि शरवृष्टि
शरवृष्टिः शरसंपातैः शक्तिपातैः ऋष्टिपातैः खड्गपातैश्च
साधनैः तां देवीं चंडिकां ववर्षुः ॥ ववृषुः अच्छादयामासुः ॥ वृ
षसेचने ॥ असंयोगादिति कृपि कृपू सर्वे विषयः छंदसि विक
ल्प्यंते ॥ छंदोवत्सूत्राणि भवंति ॥ छंदोवत्सूत्राणि च ॥ अ
न्यथा त्वारादित्तिः ववृषुरित्येव गुणाभावः स्यात् ॥ अम
र्षः क्रोधः उद्धतः कास्तस्मात्तद्धर्ष्ययोः शक्तिः कास्तस्मात्तिरक्षमा
युक्तः कृष्टिः खड्गः एषयः सत तथा राववर्षिणि ॥२८॥ ॥सा
च तान् प्रहितान् बाणान् शूलशक्तिपरश्वधान् ॥ चिच्छेद
लीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥२९॥ ॥सा चंडिका
त प्रहितान् बाणान् ~~शूलशक्तिपरश्वधान्~~ ॥ असुरैः
प्रयुक्तान् शराश्च शूलशक्तिपरश्वधान् परशुः कुठा
रान् कांश्चन्योन्यापि चायुधानि लीलयाऽनायासेना

दिः हेतुमति णिच् ॥ कर्म्मणि क्तः अन्यथा विदीर्णाः स्युः चुरा
दौ नास्ति ॥ यद्वाथ्यपुः ॥ दारितेति भेदितो ॥ यद्वा विदा
रणं विदारो भेदः स संजात एषां विदारिताः संजातभेदा
इत्यर्थः ॥ रुधिरस्य मोघाः तेषां प्रवर्षाणि तद्भृतः ।
ओघो वृंदेंभसां रये ॥ स्यादष्टौ लोकधातुं शेषस्तरे व
र्धमस्त्रियां ॥ अथ यच्चासुरा देवदेवे यदनुजेंद्रादिदानवाः
इत्यभिधानात्पथुः सामान्येन ॥ तथापि हतामातृभेद
तो भेदेनाथ्य प्रधानादि तेरपमानि पुमांसं देहाः देहस्य दी
१९ लाद्दिह प्रकृतरपदाण्वः द नौरपमानि पुमांस्यो हान १९
वाः तेस्यपर्हा निहताभिहता ॥ ॐ तुण्डः अभावेरुद्राः अत
एवसमानार्थितां विवक्षेण दितसुराणां भितिसलमाना
थौनोंए क्रोधो नहत्ततः ॥ ३७ ॥ तुंडप्रहारविध्व
स्ता दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ वाराहमूर्त्त्या न्यपतंश्चक्रे
ण च विदारिताः ॥ ३८ ॥ ॥ वाराहस्य भगवतो विग्र
हियं वाराही मूर्तिः कायो यस्याः सा वाराहमूर्तिः

रा मूर्तिदेवता तस्याः संबंधी तुंडं वक्त्रं तुंडितोऽनेन ॥ तुंडमनेन न
रवेडयता ॥ त्रि तुंडितेन प्रकृतः प्रहारः अघातः तेन विध्व
स्ताः तुंडाग्रेण पोत्रेण यः प्रहारः तेन व्यस्तकलाः असु
रास्तस्याः स्वेनं धीन्यो येद्वेदंष्ट्रे ऊर्ध्वतयोरग्रभागे ता
भ्यां क्षतानि हिंसितानि वक्षांसि येषां तेन दंष्ट्राग्रक्षतवक्ष
सो दानवाः तस्याः एव चक्रेण वेष्टचामुण्डेन विदारिताः
विदीर्णगात्राः ध्वसंतो देहाः रणभुवि न्यपतन् ॥ निपतित
वंतः ॥ लङ् न्यपतदेवहातिपठित्वा ऊ न्यतः पुमागमः एते
न वाराहाः चक्रेः सौम्यान पराक्रमः उक्तः ॥ ३५ ॥ ॥ नेखै
र्विदारितांश्चान्यान्भक्षयंती महासुरान् ॥ नारसिंही
चचाराजौ नादापूर्णदिगंतरा ॥ ३९ ॥ ॥ नादेन सिंह
नादेन कंठगर्जनेन आसमंतात् दिशि व्याप्य पूर्णानि छि
द्रितानि दिगंतराणि तराणि यया सा नादापूर्ण
दिगंतरा नादा पूरितदिगंतरा इत्यपि पाठे स एवार्थः ॥
वाक्षंतेतिवा पूर्ण इति पूरिते निपातते ॥ नादेनआपूरि

तानि दिग्मुखानि यैः तत्त्वाणि यथा स्यात्तथोक्ता ॥ नृसिंहस्य
भगवतो विष्णोरवतारस्येयं महावीरस्य शक्तिर्नारसिंही
देवता आजौ युद्धे च चार विचचार विजहार ॥ देवीदानव
संग्रामे सर्वत्र चारित ॥ किं कुर्वती नखैर्नखरैर्नखायुधैः
विदारितान्नखैर्विस्फुटित गात्रान् अन्यान् अपरान्
महासुरान् भक्षयंती खादयंती प्राग्युक्तरूपो हतो दैत्यो
स्यो न्यान सुरानस्य वक्ष्यंती सर्वः ॥ अथवा ॥ च ॥ अ
२० अन्यान् ॥ इति च्छेदः ॥ अ इति प्रतिषेधार्थमव्ययं ॥ अन्या २०
निति अनप्राणेण वा चोयत ॥ अननीयाः अन्याः जी
वयितुमर्हाः अनन्याः अन्याः अजीवनीयाः दुष्टत्वा
न्मारणीया इत्यर्थः ॥ तान् महतः असुरान् भक्षयंती
सिंही रव तु नारयति स्वादयति च ॥ समिसमिज समि
धुधः ॥ समिद्धनो रोहणेष्मादिभिः स्तुतभक्षणे याभिः
अनेन नारसिंह्याः शक्तेः पराक्रमः कथितः ॥३६॥

जघान तिर्हि हिंस ॥ तथा अतिकोपना विष्णोरियं वैष्णवी
शक्तिर्देवता चक्रेण दैत्यान् जघान ताडयामास ॥ ते
था कुमारस्येयं कौमारी शक्तिर्देवता अतिकोपना अत्यु
ग्रकोपा सती शक्त्या आयुधेन दैत्यान् जघान हिंसितव
ती ॥ एतेन वैष्णवी माहेश्वरी कौमारीति स्तुणी शक्ती
नां क्रमेण त्रिशूलचक्रशक्त्याख्यायुधानां संग्रामे पराक्र
मो वर्णितः ॥ अतिकोपना ॥ कुप क्रुधो ॥ क्रुधमंडा
धैपम्भ्वेति युन् ॥३७॥ ऐन्द्री कुलिशपातेन शतशो
दैत्यदानवाः ॥ पेतुर्विदारिताः पृथ्व्यां रुधिरौघप्रव
र्षिणः ॥३८॥ इन्द्रस्येयं ऐन्द्री शक्तिर्देवता तस्याः
ऐन्द्र्याः शक्तेर्देवतायाः कुलिशं वज्रायुधं तस्य पा
तः अघातः तेन ऐन्द्रीकुलिशपातेन शततं शतं शततराः
सख्येव कर्चनोत्तु वीक्षीर्यां रास्त ॥ दैत्यदानवा विदारि
ताः अत एव रुधिरौघप्रवर्षिणः सतः पृथ्व्यां क्षौ
ण्यां पेतुः पतिताः विदारिताः दृ विदारणे ॥ क्त्या

तकोपं अतएव विविधैर्बहुविधैरायुपायैः संग्रामस्था
पनैस्मोघैः महासुरान् मर्दयंतं चूर्णयंतं दृष्ट्वा देवा
रिसैनिकाः देवानामरयो दैत्याः सुरद्विषस्तेषां सै
निकाः सेनायां समवेताः ये सैन्याः ते सैनिकाश्च
तेनेशुः ॥ णश अदर्शने ॥ आदर्शनमगुः ॥ पलायां
ययुरितियावत् ॥ ब्रह्माणी वैष्णवी रौद्री कौमारी शि
वदूतिका ॥ ऐंद्री चैव नारसिंही च वाराही चाष्टमातरः ॥
२१ एताः शास्त्रयायुक्ता योद्धृताः ॥ आगमेप्युक्ता मातरो २१
दैः ॥ ब्राह्मी माहेश्वरी चैंद्री वाराही वैष्णवी तथा ॥
कौमारी चर्ममुंडा च कालसंकर्षणी तिच ॥ ब्राह्मी
माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥ वाराही च
तथेंद्राणी चामुंडाः सप्तमातर इत्युक्तं ॥ अन्यत्रो
क्तं ॥ ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥ वा
राही चैव माहेंद्री चामुंडा चाष्टमातरः ॥ ३७ ॥
पलायनपरान्दृष्ट्वा दैत्यान्मातृगणार्दितान् ॥ यो

द्धुमभ्याययौ दैत्यो रक्तबीजो महासुरः ॥ ३८ ॥ ॥ रक्त
बीजं यस्यासुरस्य स रक्तबीजः महासुरः दैत्यान्मातृ
गणार्दितान् ब्रह्माण्यादिमातृसमूहेन हिंसितान्
अतएव पलायनपरान् युद्धाद्दूपगमेत सुरान्
दृष्ट्वा वीक्ष्य क्रुद्धः क्रोधाविष्टः सन् कर्तरि क्तः ॥ दे
व्यासमं योद्धुमभ्याययौ ॥ अभ्याद्रुद्राव ॥ अभ्यादु
ढौके ॥ रक्तबीजं करोतीति बीजयातिस्य रक्तबीजयतीति र
क्तबीजः कर्मण्यण् ॥ वहुव्रीहिस्तु रक्तः ॥ प्रागेव ॥ आदि
गृहे साधयां कर्मणि क्तः ॥ ३९ ॥ ॥ रक्तबिंदुर्यदा भूमौ प
तत्यस्य शरीरतः ॥ समुत्पतति मेदिन्यां तत्प्रमाणो म
हासुरः ॥ ४० ॥ ॥ अस्य रक्तबीजस्य महासुरस्य शरी
रतो रक्तबिंदुः शोणितः पृषतः यदा भूमौ पतति च्य
तितदा तत्प्रमाणः रक्तबीजाख्यदैत्यशरीरपरिमा
णकः ॥ महासुरः मेदिन्याः सकाशात् समुत्पतति
समुत्पद्यते ॥ समुद्भवति ॥ अतश्च सेरक्तबिंदुवी

जो रक्तबिंदुश्चेति विख्यातोऽत्र महासुरः ॥ रक्तबिंदु
रित्येकं वचनमुपलक्षणं तेन यावंतस्तस्य रक्तबिंदवः
पतंति भूमौ तावंत एव तादृशा एव रक्तबीजाख्या देह
समा एव महासुराः मेदिनीतोऽत्र निर्गताः समुत्पद्यंते ॥ मे
दिन्यामिति पाठेऽप्यधिकरणं विवक्षितं ॥ ४० ॥ ॥युयुधे
स गदापाणिरिंद्रशक्त्या महासुरः ॥ ततश्चैंद्री स्वव
ज्रेण रक्तबीजमताडयत् ॥ ४१ ॥ ॥महासुरो रक्तबीजः

रक्तबिंदुबीजः गदापाणिः सन् इंद्रशक्त्या सह ऐंद्र्या

शक्त्या देवतया सार्द्धं युयुधे संग्रामयामास ॥
ततः ऐंद्री च इंद्रशक्तिश्च देवता स्ववज्रेण निजायु
धेन कुलिशेनैनं रक्तबीजं महासुरमताडयत् ॥ ता
डयामास ॥ तड आघाते चुरादिः ॥ युयुधे युध संग्रा
मे ॥ दिवादिरनुदात्तेत् ॥ कर्तरि लिट् ॥ गदापाणी म
स्य सः इंद्रस्येयं शक्तिरैंद्री नता ऐंद्री स्ववज्रेणेति स्व
पदसमासाधारणेनोधनयाति ॥ बंधुजीवप्रस्तते

चंडाट्टहासैरसुराः शिवदूत्याभिदूषिताः ॥ पेतुः पृथि
व्यां पतितांस्तांश्च खादाथ सा तदा ॥ ७१ ॥ ॥शिव
दूत्या चंडिकोत्पन्नया या त्रा तया चंडाट्टहासैः प्रचंडाट्टहा
हासैः भयंकरैः अभिदूषिताः प्रापितवैक्लव्याः प्रापि
तमूर्छा असुराः पृथिव्यां रणाद्भितौ पेतुः पतंति
स्म ॥ अथ तदा पृथिव्यां पतितान् असुरान् च खाद ॥
खाद भक्षणे ॥ भक्षयामास ॥ अनेन शिवदूत्याः शक्तेः
पराक्रमः उक्तः ॥ चंडिकाशरीरान्निर्गतायाः शक्तेः शि
वदूतमकरोत् सा शिवदूतीनामदेवता अभिदूषि
ताः दुष्टवैक्लव्ये वैक्लव्ये नैविवेकः णिच् क्तः ॥
पेतुः पत्लृ गतौ क्षेत्रे लिट् उस्य द्वापत्य स लोपे ॥ ७२ ॥
इति मातृगणं क्रुद्धं मर्दयंतं महासुरान् ॥ दृष्ट्वाभ्यु
पायैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ॥ ७३ ॥ ॥इति
आ उक्तप्रकारेण मातृगणं मातृणां ब्राह्मण्या
दीनां गणः समूहः तं क्रुद्धं क्रोधयिष्टं आविष्टं

रक्तबिंदुरितिसकर्मकतानोपपद्यते॥अथवाद्रूपणोस्तेन
किंचित्स्रवतीतिवत्सकर्मकतापिघटेत॥अथवाकुलिशेनाह
तःशोणितंकर्मसुस्राव जगाम प्राप्तवानित्यर्थः॥विव
क्षायांसकर्मकतस्यैव॥अतः तस्यरक्तबिंदोः शरीरतःशोणि
तंकर्तृसुस्रावेत्यत्राकर्मकत्वंतु घटात्पयःस्रवतीतिवत्कर्मनि
रपेक्षस्यादृवसेयां।तत्सुद्योगोपराक्रमो॥७२॥ ॥यावंतःप
तितास्तस्यशरीराद्रक्तबिंदवः॥तावंतः पुरुषाजातास्तद्वी
२२ र्यबलविक्रमाः॥७३॥ ॥तस्यरक्तबीजस्यशरीरात्पुरुषः
सकाशात्यावंतोयत्परिमाणाः यावत्संख्याकाःरक्तबिंदवः २३
रुधिरपृषताःपृथिव्यांपतिताःआपतन्तावंतस्तएवतत्प
रिमाणाएवतावत्संख्याकाएवपुरुषाःदैत्याःतद्वीर्यब
लविक्रमाः तस्यैवरक्तबीजस्यैववीर्यंचबलंचवि
क्रमश्चयेषांतेदैत्याः तथोक्ताः तस्यरक्तबीजस्यतु
ल्यवीर्यास्तुल्यबलास्तुल्यविक्रमाश्चदैत्याः
समजनिषतेत्यर्थः॥यावंतःयत्परिमाणा

णेवानुप॥पतिताःसुविस्तराः वीर्यंबलेप्रभावश्च॥वी
र्यंवीरकर्मचे॥बलंप्राणसामर्थ्यं॥स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषु
बलंनाकाकसीरिणो॥विक्रमस्तुपराक्रमोतौशौर्येचापि
प्रकीर्तितौ॥विक्रमस्त्वतिशक्तिता॥७३॥ ॥तेचापियु
युधुस्तत्रपुरुषारक्तसंभवाः॥समंमातृभिरत्युग्रंशस्त्र
पातातिभीषणं॥७४॥ ॥तत्रतस्मिन्देवीदानवसंग्रामे
रक्तबीजासुरस्यरक्तसंभवाःरक्ताज्जातेपुरुषाः दैत्याः
तेपिचब्रह्माण्यादिभिर्मातृभिः समंसार्धमत्युग्रमतिदा
रुणंअसिशंकुःयथास्यात्तथाशस्त्राणांपातैरतिभीषण
मतिभयंकरंचयथास्यात्तथायुयुधुः॥युधसंप्रहारे
अनुदात्तेत॥इहतुव्यत्ययोवाकुर्वन्ति परस्मैपदं॥
युयुधिरेपुरुषाइतितत्वन्यथास्यात्॥७५॥ ॥पुनश्च
वज्रपातेनक्षतमस्यशिरोयदा॥ववाहरक्तंपुरुषा
स्ततोजाताःसहस्रशः॥७६॥ ॥पुनश्चपुनरपिदे
व्याशस्त्रपादेवतयाहतेनवज्रपातेनकुलिशेनाघा

घातेन अस्य रक्तबीजस्य महासुरस्य शिरोमस्तकं यदा क्षतं
आहतं दलितं भग्नमाहेत्स यदा ततः वज्रताडिताच्छिरसः स
काशाच्छिरोऽलितं रक्तं कर्तृ बहु प्रवहति स्म॥ प्रवाहिव
भ्र वेति यावत्॥ ततश्च तस्माच्च रक्तप्रवाहाद्वक्ष्यिता स
हस्रसहस्रे सहस्रशः संख्येकवचनाच्चनेष्वायंशस
पुरुषाः देहाः जाताः समजायन्त समुदपद्यन्त वा हे
ति वह्नापणे॥ लिङ्ग्यात्मस्योऽपि न्यायं प्रतिसंप्रसा
२८ रणं तु संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति नेह स्यात्॥ बहिरङ्गप्र २८
सारणः प्रकृत्यंतरया धातुरयज्ञादिरस्ति त्यपरे॥ वाऽपि प्र
यत्नं ह्रस्वलनपदा निर्मलाद्भवति अपरे॥ चक्षिङ्ःङि
कारणमनुदात्तेत्त्वनिमित्तात्मनेपदानित्यत्वे ज्ञापकमा
कुः॥ नवइह ह्ययं एव वा इति रक्तनिः स्रवणजनितध्वनिमा
हिरन्ये॥ वषट् इति वषट्शब्दमाह रक्तं कर्तृ इत्यर्थः॥ उवाह स
र्वं वषडिति शब्दं स्रुकरणं आहितं च विभक्तिप्रति
रूपकं कोऽल्पसामान्यमवाच्यमव्ययं॥ यतो निर्गलनेनस

न्नं सहस्रशो रक्तबिंदवः॥ रक्तबिंदुः क्षितिं स्पृष्टः सन् जायते तत्स
मोऽसुरः॥४८॥ कुलिशेनाहतस्याशु बहु सुस्राव शोणितं।
समुत्तस्थुस्ततो योधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः॥४९॥ ८
इंद्रेण शक्त्या ऐंद्र्या देवतया कुलिशेन आहतस्य वज्रेण युधेन
ताडितस्य रक्तबीजस्य महासुरस्य शरीरतः बहु बहुलं शो
णितं कर्तृ आशु सुस्राव बहुमौ प्राच्छरपत्॥ पपात॥ ततः शो
णितात्मककारणात् तस्यैव रक्तबीजस्यैव रूपमाकृतिर्येषां
ते तद्रूपाः तस्यैव रक्तबीजस्यैव पराक्रमो येषां ते तत्पराक्र
माश्च योधाः योद्धारः महासुराः समुत्तस्थुः समुत्थिताः
समुत्तस्थुः॥ रता बाणविरोधिनः॥ रक्तबीजासुररक्तात्सु
रयोः रक्तबीजरक्तात् उत्पन्नं तेम महासुराः रक्तबीजस्य
भासुररक्तात् उत्पन्ना इति बलउक्तं तद्रूपास्तत्पराक्र
मा इति॥ आशु शीघ्रं सुस्राव॥ स्रवति॥ ह्लादः॥ आशु
समुत्तस्थुः॥ कुलिशेनाहत इति॥ प्रथमांतपाठे घटः
स्यान्तीति वत्॥ अकर्मकत्वे न शोणितं सुस्राव रक्तं

अथ चलाइंद्रस्येयं ऐंद्री शक्तिर्देवता च तं समरे युद्धे सा वैष्णवी
शक्तिर्देवता च चक्रेणाभिजघान ॥ उरसि हि सनं केवलं चक्रेण ग
दया ताडयामास जघान ॥४६॥ ॥ वैष्णवीचक्रभिन्नस्य रुधिरस्रा
वसंभवैः ॥ सहस्रशो जगद्व्याप्तं तत्प्रमाणैर्महासुरैः ॥४७॥ ॥
विष्णोरियं वैष्णवी तस्याः शक्तेर्देवतायाः चक्रेण भिन्नस्य वि
दारितस्य रक्तबीजस्य महासुरस्य रुधिरस्रावसंभवैः रक्तप्रवा
हसमुद्भवैः तत्प्रमाणैः रक्तबीजासुरशरीरपरिमितैः सहस्रं
सहस्रं सहस्रशः ॥ यद्वा सहस्रेण सहस्रशः संख्यैकवचनान्ता
२५ द्वीप्सायां शस् ॥ महासुरैः रक्तबीजरक्तप्रवाहजैः जगत्भु २५
वनं व्याप्तं व्याकीर्णं अस्तस्याकैः रक्तबीजैः त्रैलोक्यं व्याप्तमि
तिभावः ॥४७॥ ॥ शक्त्या जघान कौमारी वाराही च तथासि
ना ॥ माहेश्वरी त्रिशूलेन रक्तबीजं महासुरं ॥४८॥ ॥ कुमार
स्येयं कौमारी शक्तिर्देवता च शक्त्या आयुधेन रक्तबीजं महा
सुरं जघान जिहिंस ॥ तथा वाराहस्य भगवतः इयं वा
राही शक्तिर्देवता असिना खड्गेन तं रक्तबीजं महासुरं ज
घान ताडयामास ॥ वाराह्याः देव्याः वदनमेव वराहाकारं
शेषं तु करचरणादिकं मनुष्याकारमिति ज्ञेयं ॥ तेन वाराह्या देव्याः

संग्रामे खड्गग्रहणं न संभवतीति नाशंकनीयं ॥ तथा माहेश्वरी
महेश्वरस्येयं शक्तिर्देवता च त्रिशूलेनायुधेन तं रक्तबीजं म
हासुरं जघानेत्यतीतः ॥ क्वचित्तु पाठः ॥४८॥ ॥ ताडयामा
स हृदये न चचाल तथापि सः ॥४९॥ ॥ इति हृदयस्थले ॥ यद्य
पि हृदये स्ताडयामास तं तथापि सः रक्तबीजः संग्रामान्न
चचाल नापजगाम नेत्यर्थः ॥४९॥ ॥ स चापि गदया दैत्यः स
र्वा एवाहनत् पृथक् ॥ मातॄः कोपसमाविष्टो रक्तबीजो महा
सुरः ॥५०॥ ॥ स चापि रक्तबीजो महासुरः दैत्यः कोपसमा
विष्टः क्रोधानलज्वालाकुलः सन् गदयाख्यायुधेन सर्वा एव
अखिला एव मातॄः ब्राह्म्याद्याः शक्तीः पृथक् पृथक् प्रत्येकं अ
हनत् ॥ अताडयत् ॥ दैत्यः महासुरः इत्युभयैकत्वेन पौनरुक्त्यं स्या
त् पुमान्यतो दैत्यो विविक्तः स्यात् मत्यो महाश्वासावसुरश्चे
ति महासुर इत्यति सामर्थ्यप्रदर्शनात् पौनरुक्त्यं ॥ यद्वा दितेर
पत्ये दैत्यः अस्य ग्रहणाभिज असुरः अतोनुपसर्गकः ॥
महाश्वासावसुरश्चेति महासुरः ॥ नैः मिवश्च दैनाश्च स्पात
कुठाकु साग ॥ अतोनुपसर्गकः ॥ आहनोभिदीति ॥ हन
हिंसागत्योः लुङ् स्तिपु ॥ आदिप्रभृतिभ्यः ॥ शब्लोलुक् संज्ञा

स०श० पूर्वकोटिभिरानिस्सरतीति चेन्नाह ॥ गुदाहननतीति हननः पचाद्यच् ॥ हनन
इवाचरतीति आहनत् सर्वत्रोऽनिपद्विक केन्यानिकृष्याव क्रम्य ॥ सेनाये
तत्या हन् धातुराहननं शोब्दात् तद्रक्तिपूर्व ॥ अडागमः ॥५०॥ ॥तस्या
हतस्य बहुधा शक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥ पपात यो वै रक्तौघस्तेना
सञ्छतशोऽसुराः ॥५१॥ ॥शक्तिशूलादिभिरायुधैः बहुधा वे
कृपिः प्रकारैराहतस्य ताडितस्य रक्तबीजस्य वै प्रसिद्धो यो र
क्तौघः वेगवद्रुधिरप्रवाहः भुवि पपात ॥ प्रत्यंशिसेन रक्तौ
घेन शतशः शतं शतं शतशः असुराः आसन् शतेद्वस्य लक्षणे
२६ शतशः सहस्रशो लक्षशः कोटिसंख्याप्यापि बहुशः संख्याकाः अ २५
सुराः रक्तबीजासुरास्तत्तुल्यपरिमाणकायपराक्रमाः आसन्नु
त्पन्नेकवचनेऽत्र वीप्सायां शस् ॥ शतशो देवीनां अस्त्राणि
शस्त्रायुधानि इत्यपि यथायोग्यं व्याख्या ॥ ब्रह्माण्याः आयुधं शत्रु
घ्नोमन्त्रः वैष्णव्यां चक्रं माहेश्वर्याः शूलं कौमार्याः शक्तिः ऐन्द्र्याः
कुलिशं वाराह्याः खड्गं च चक्रं च ॥ नारसिंह्याः चक्रं सुखनखरपं
जरं शिवदूत्याः शूलं पिनाकाख्यं धनुश्च कालाः शूलं च
चक्रं च ॥५१॥ ॥तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैः सकलं जगद्व्या

मेयरत्नं कृत्व प्रथमतः ववइत्येवं रूपं शब्दमाह ॥ अतो ववाह इति
शोब्दानुकरणं द्रष्टव्यं ॥ तेन अनुकार्यानुकरणयोर्भेदस्याविव
क्षितत्वाद सत्स्वर्थे न लेभ पित्पर माहेति वहिःभत्त्वमुप्रसभावः ॥
अन्यथा वह नमाहेति स्यात् ॥ केचित्तु कृत संप्रसारणमुत्याह
सवपेतुः ॥ वयं अन्ते ॥ संप्रसारणमत्र कर्तव्यं कृते तस्मिन्
संप्रसारणाच्च इति पूर्वरूपत्वे निते प्राप्ते वा छंदसीत्यनु
वृत्ते पूर्वरूपस्याभावपक्षेनित्रोऽवर्णो यस्य मानानिति व द ॥
पुनः प्रसंगे विज्ञादि कोपणवित्यणादेशे एवं श्रूयते छंदो
वसु शस्त्राणि श्रवंतीति तद्धिं पाठ व्याख्या श्रु धातुनांदृश्य
ते श्रेश्विणि क्वचित्प्रयोग इव भगवान् स्नानवस्थापयेदपि
॥५॥ ॥वैष्णवी समरेचैनं चक्रेणाभिजघान ह ॥ गदया ता
डयामास ऐन्द्री तमसुरेश्वरं ॥५५॥ समरे संग्रामे वैष्णवी
पिष्ठात्रिं वैष्णवी शक्तिः देवता चक्रे मेन रक्तबीजं दैत्यं
असुरेश्वरं गदया आयुधेन ताडयामास जघान ॥ यद्वा एवं
द्रीति भिन्नं पदं ॥ प्राक्तं ...रारूपा मेन रक्तबीजं दैत्यं
चक्रेण वैष्णवेनायुधेन जघान जिहिंस ॥ हसोसद्वमेन त

सप्त० पेता सती तानू प्राह ॥ माभूयं सुरश्रेष्ठाः ॥ विबोद्धभवते सब्रवीत् ॥
अस्तु नैव वः शत्रु बुद्धिः नत्स्यामी साम्ब्यासयंती सा ॥ मा वि
षीद इति देवानुक्त्वती सत्यर्थः ॥ प्राहेति विभक्ति प्रतिरूपकम
व्ययं ॥ कालसामान्येव ते ते ॥ अथ देवानिसमाश्वास्य चंडि
का देवी कालीं शक्तिं उवाच ॥ रे चामुंडे हे काली त्वदीयं वदनं
विस्तीर्णं कुरु विशमनं विपुलं रचय ॥ इति कालिमा दिक्षात्
इत्थं शिनेकर्मं कृत्या ह्याहो वा चेकृपोन कृत्यं दृष्ट्वं ॥ ८ र
२७ यद्वा ॥ अप्रा ॥ आह सतु ॥ लग ॥ इति पदच्छेदः ॥ प्राद्दरणे ॥ २८
अददि ॥ अं वि ष्णु प्राप्तेम्बर्येण हरयतीति अप्रा ॥ आसुर्
पसर्गकः ॥ विष्णुमाया चंडिका देवी तानू विषण्णानू देवा
नू दृष्ट्वा वीक्ष्य ॥ हे रक्षितत्वनासंभ्रमे ॥ त्वरेते त्वराप चोच्च
त्वरमाणासती आह सतु ॥ एतावतेवरक्तबीजरक्तजं जंतु
दर्शने नैवएतेषां ता आसन्निति देवान् हसत ॥ हसहसन ॥
लडीस्य तततश्च कालीमुवाच ॥ हे चामुंडे हे काली त्वं त्वदीयं

वदनं विस्तीर्णं कुर्वंति कथयामास चंडिका ॥ अत एव चंडिका प्रा
हसत ॥ त्वराई तच्छेदे सत्यर्थेः ॥ त्वरे त्वरा देवी ॥ अत एव
प्राहसत् तद्दर्शपिपाठे ॥ तदा देवानां क्षयोद्ये काले सत्यर्थे
वासिष्ठः ॥ य क्षप्राह सत्वेर सेके पदं ॥ तान् विषण्णान् सुरा
न् दृष्ट्वा चंडिका प्राह सत्वरा युद्धस्व इति संग्रामं कर्तुं स
त्वरा ॥ त्वरयासह वर्तमाना सती कालीमुवाच ॥ कमिति
हे चामुंडे हे काली त्वदीयं वदनं वक्त्रं देहाननं विस्तीर्णं विश
लं कुरु विरचयेति ॥ प्राहेति प्राप्तवीहृष्टे तिद्ध तत्प्रीतिस्पक
मव्ययेका ल सामान्ये ॥ अं हस्त रूपमे हुनि आहयुद्धमेद
नी सत्वरासंभ्रमा आह सत्वरा ॥ यद्वेष्टे देवीपुराणे ॥
प्रयथो प्राह कास्यतेति नैष्टिकाह ॥ ५८ ॥ मच्छस्त्रपा
तसंहतानू रक्तबिंदुन्महासुरान् ॥ रक्तबीजात्तिद्ध त्व
वक्त्रेणानेन वेगिना ॥ ५८ ॥ हे चामुंडे हे कालीत्वं अ
नेन विस्तीर्णेन तेन वेगेन वेगयुक्तेन त्वदीयेन वक्त्रेण
असुरान् रक्तबीजात्महादेहात्सकाशात्प्रभवत्वकि
या देखाः शस्त्राणि तेषां पाताः पतनानि तेभ्यः संभूताः
५८ ५८

समुत्पन्नाः तान्मच्छस्त्रपातसंभूतरक्तानां बिंदवः एषतां
तान्रक्तबिंदून्प्रतिच्छ । वक्त्रेण गृहाणवक्त्रेणस्वीकुरु ॥
इत्युरक्तानां प्रतिहर्वीगतानार्थः ॥ रक्तबीजादिसापादनं ॥
यावत्तद्रक्तबिंदवः क्षितिं न प्राप्नुवंतीत्यस्यरांतितावद्
वांतरिक्षे तान्रक्तबिंदून्प्रतीच्छमुखेन ग्रहाणेति स्र
च नार्थः ॥ अन्यथा रक्तबीजे रक्तबिंदवः क्षितिं प्राप्नुवंतः
संतः पुनस्त्वत्क्रमाणांस्त्वम् रक्ताभान्महासुरानुत्पजनय
२८ पुरिसिष्यावः ॥५३॥ ॥भक्षयंतीचर रणे तदुत्पन्नान्महासु २८
रान् ॥५४॥ ॥हे चामुंडे कालीत्वं तदुत्पन्नान् तत्स्मात्रक्त
बीजात्उत्पन्नान्समुद्भूतान्महासुरान्भक्षयंतीरैवा
दयंतीसतीरणेसंग्रामे चर विहर क्रीड ॥ ततः किं फलिष्य
तीत्याह ॥५५॥ ॥एवमेषक्षयं दैत्यः क्षीणरक्तोगमिष्यति ॥५६॥ ॥
एवमनेनप्रकारेणएषदैत्यः रक्तबीजः क्षीणरक्तः स
न्क्षयंनाशंपराजयंलागमिष्यति प्राप्स्यति ॥ रक्तबी
जरक्तजाः महासुराः किं करिष्यंतीत्याह ॥५६॥ ॥भक्ष्य

तमासीत्ततोदेवाभयमाजग्मुरुत्तमं ॥५२॥ ॥असुरस्यरक्तबीजा
ख्यस्यदेहस्ययदसृक्क्षतजंरुधिरं तस्माद्भविष्यतासंभूता
स्तेसंभूतैरुसुरैरुनर्दिष्टमानधेयैरसुरैः रक्तबीजसदृशैः
धातुकैः समस्तंसकलंजगत्त्रैलोक्यंव्याप्तमापूरितमासीत्
ततोदेवाः उत्तममुत्कृष्टंभयमाजग्मुः प्राययुः ॥ अलौकमेतदा
सीत् ॥ अहो खल्वसौरंगेति कूर्मणि वेताकोऽस्य ॥ अजगदुक्षार्थो
दैत्यसंक्षयार्थः संग्रामः प्रारब्धोभगवत्यासतावन्नोपरतः ॥ प्र व
त्युतरक्तबीजरक्तोद्भवैः शतसहस्रकोटिशः कोटिकोटिसं
ख्याकैश्च तैरशेषंजगदापूर्णं घातुकैः तेहंतेताडितदेवाः सा
धुसभापुरुत्थितमामानिभावः ॥ पटेकदेशोद्दग्धे पटोदग्धः
इतिवज्जगदेकदेशोऽपिजगदेवेतिस्वाकल्पेनजगद्व्याप्ति
रित्यस्वापितुसकलग्रहणं ॥ सकलमिति वोचेतकिंतदिति
साकांक्षस्यात्ततः उभयसंपुटं ॥५१॥ ॥तान्विषण्णान्
सुरान्दृष्ट्वा चंडिकाप्राहसत्वरा ॥ उवाच कालीं चामुंडे
विस्तीर्णंवदनंकुरु ॥५२॥ ॥ चंडिकादेवीसुरान्विष
ण्णान्खिन्नान्दुःखितान्दृष्ट्वावीक्ष्यसत्वरासंभ्रमा

गदयाताडयच्चंडिकां ॥ न चास्या वेदनां चक्रे गदापातोऽल्पिकाम
पि ॥५९॥ ॥ तस्याहतस्य देव्या शूलेन प्रयुक्तेन सतिततो नैतत्र्य
सौत रक्तबीजो महासुरः गदया चंडिकां देवीं ताडयामास ॥
अथ गदाघाता नंतरं असौ गदापातः अस्याः देव्याः अल्पि
कामपि स्वल्पामपि वेदनां दुःखं देव्यामां न चक्रे नैव चकार
देव्याः परमात्मानंदरूपत्वात् तद् दुःखलेशोऽपि कृत इति भा
वः ॥ आत्मेह मन इत्यात्मनपरं अकर्म कार्य भवति न नु
२९ सकर्मकात् ॥ अन्यथा ताडयेति स्यात् ॥ देवनापीडन २९
बाधा व्यथनं दुःखं व्यथा ॥५९॥ ॥ तस्याहतस्य देहात्
तु बहु सुस्राव शोणितं ॥ यतस्ततः स्ववक्त्रेण चामुंडा सं
प्रयच्छति ॥६०॥ ॥ चंडिकयाहतस्याशस्त्रैराहतस्य र
क्तबीजस्य महासुरस्य देहात् सकाशात् यतो यतः
यत्र यत्र बहु शोणितं रुधिरं सुस्राव निरगात् तत
स्ततः तत्र तत्र शोणितं कर्मवक्त्रेण चामुंडा काली वि
स्तीर्णकृतेन निजमुखेन संप्रतीच्छति स्म जग्राह ॥
पपा इति भावः ॥ यतस्ततइति आद्यादित्वात्तसिर्यथायोगं ॥
तदा देहात् सकाशात् यतो यतो यद्द्वारात् सुस्राव शोणितं
निरगात् च ततस्ततो द्वारात् तस्मात् स्ववक्त्रेण प्रतीच्छ
ती स्म चामुंडेत्यर्थः ॥ तद्वक्त्रेणेति पाठे ॥ तेन विस्तारितेन
वक्त्रेणेत्यर्थः ॥ यतस्ततः इत्यर्थे पुनःकेचिद्व्याचख्युः ॥
इतस्तत इत्येव क्वचित्पाठः ॥६१॥ ॥ मुखे समुद्गता ये
स्या रक्तपातान्महासुराः ॥ तांश्चखादाथ चामुंडा पपौ त
स्य च शोणितं ॥६२॥ ॥ अस्याः काल्याः चामुंडायाः मुखे
न रक्तपातात् रक्तबीजरुधिरपतनात् समुद्गताः समुत्प
न्नाः ये महासुराः तान् चामुंडा काली चखाद ॥ खाद भक्ष
णे ॥ जक्षिति स्म ॥ अथ तस्य रक्तबीजस्य शोणितं पपौ
पीतवती ॥६२॥ ॥ देवी शूलेन वज्रेण बाणैरसिभिरृ
ष्टिभिः ॥ जघान रक्तबीजं तं चामुंडापीतशोणितं ॥६३॥
देवी चंडिका भगवती शूलेन चक्रेण क्वचिद्वज्रेणेति पाठः ॥
कुलिशेन बाणैः असिभिः खड्गैः ऋष्टिभिः खड्गप्रभेदैः

तं रक्तबीजं महासुरं जघान निजघ्ने स॥ कीदृशं॥ चामुंडया का
आपीतं शोणितं रुधिरं यस्य सः तं चामुंडापीतशोणितं॥ ल नु
बाणबाहुल्यं युक्तमेव स्यात्॥ असिबाहुल्यं किमर्थमुच्यते
असि कुन्त प्रहारा उपचारा देहस्य इह केचेले॥ एवं दृष्ट्या
पि॥ दृष्ट्या बाहुल्या दुपचारिताः असिश्चिशिष्टिभिरि त्य
त्र असिश्चिसः सकोपेक्षां दृस्सत्वेन कृतेरूपे॥ यद्वा रोतीरेफ लो
पे पूर्वस्य दीर्घे णि इति दीर्घो भावश्छांदसः॥ ऋष्टिश्चिरिति कै
३० दारि पाठे सलोपरेफलोपसमाधानं छांदसं दृष्टव्यं॥ यद्वा ३०
याष्टिभिरिति विवक्षायां छांदसं प्रहारणमुक्तं॥ ष्टिभिरिष्टि
भिरित्यर्थः॥ तथा च असिश्चिशिष्टिभिरिति संधिर्युक्त एव॥६६॥
स पपात महीपृष्ठे शस्त्रसंघसमाहतः॥ नीरक्तश्च महीपाल
रक्तबीजो महासुरः॥६७॥ हे महीपाल हे सुरथ हे राजन् रे
क्ता: शस्त्रसंहति [illegible] तः॥ शस्त्रसमूहान्द्रुतो: हस्त ताडितः
यद्वा अघाटितो त्तस्ति॥ शस्त्रसंहत्याहतः यद्वा शस्त्रसं ह
तिभ्यः समाहतः॥ कर्मणि ल्यप् लोपे पंचमी॥ चामुंडया देव्या

माणास्तथा चोग्रान च खलस्यंति चापरे॥५८॥ हे चामुंडे
हकाली अपरे च ये रक्तबीजरक्तजाः महासुराः उग्राः अति
रोद्राः संति ते पिबन्त्यः त्वयाभक्ष्यमाणाः ग्रस्यमानाः संतः
[illegible] पुनर्नैवोत्पत्स्यंते भोक्ष्यंति॥ पदगतो॥ अनु
दात्तेत्वादात्मनेपदी चक्षिङः ख्याञ् करणादनुदात्तेत्व निमि
त्तात्मनेपदस्यानित्यत्वमवसितमिति परस्मै पदं भवति
अन्यथा नाशस्यंते इत्येव स्यात्॥५९॥ ऋषिरुवाच
सुनथा: सुरथ महीपचिवाने॥ इत्युक्त्वा ततो देवी शूलेना
भिजघान तं॥ मुखेन काली जगृहे रक्तबीजस्य शोणि
तं॥६०॥ इत्युक्त्वा प्रकारेण चंडिकादेवी जिगीषुः सती
तां कालीं चामुंडां इत्थं कुरु इत्थं कुर्विति उक्त्वा आदिश्य तं
रक्तबीजं महासुरं शूलेन रक्तगोलोहदंडेन त्रिशूलेन वा
अन्याभिमुखेनोरसि जघान ताडयामास॥ कालीचमु
खेन रक्तबीजस्य शोणितं रुधिरं जगृहे॥ अथ भिष्ट
मंतरिक्षे जगृहे अपिबत्॥६१॥ ततोसावाजघानाथ

निःशेषपीतरुधिरत्वात् निरक्तश्चासन् रक्तबीजो महासुरः॥
मत्तेमहीपृष्ठेभ्रमेरुपरिभागे पपात प्रापतत्॥ शस्त्रसंघसमा
हत इति पाठे॥ स भूम्यां जनेर्द्रः॥ अन्येष्वपि दृश्यत इति अ
पिशब्दः॥ सर्वोपाधिव्यभिचारार्थः॥ तेन धातुं तरादपी
डोभवति॥ करकांतेरपि चेति वचनात्॥ शस्त्राणि संहति
समाहरति राशिं करोति॥ शस्त्रसंहतयुद्धे लेन शस्त्रसंते
न युद्धेन समाहतः शस्त्रसंहारसमाहतश्चेति यावत्॥
शस्त्रसंघसमाहत इति पाठः॥ संग सार्थौ तु जंतु क्षिस्य
क्षिधानात्॥ प्राण्यारब्धसमूहः संघः॥ यद्वा मेघसंघ
वदुपचारात्॥ संघेव संघः शस्त्राणां संघः शस्त्रसंघः
शस्त्रसमूहः तेन समाहतः॥ शस्त्राणि जंतवद्ववचेष्टे
तेजं तुज चेष्टावत्त्वेन वेष्टितत्वात्॥ यद्वा शस्त्रसंहसमा
स त इति पाठः॥ पृषोदरादित्वात्ति शब्दलोपः॥ छंदोनुस
र्वैलुहृत्तेः कविना॥ ६०॥ ॥ ततस्ते हर्षमतुलमवापुस्त्रि
दशगणा नृप॥ तेषां मातृगणो जातो ननर्तासृङ्मदोद्धतः॥ ६१

सुमेधः सुरथं राजानं संबोधयति ॥ हे नृप हे सुरथ हे राजन् इतस्त्वं
कथयांदत्ता वधानेऽभव ॥ ततो रक्तबीजासुरवधानंतरं त्रा
ग्विषण्णाः त्रिदशा देवाः संप्रति अतुलं सहर्षं अपरमितं
संतोषमानंदं अवापुः प्राप्तवंतः ॥ अथ च तेषां रक्तबीजा
दीनां दैत्यानां असृङ्मदोद्धतः रुधिरपानमदोत्कटः अ
तएव मत्तः मदघूर्णितः मातृगणः मातॄणां गणः ब्रह्मा
ण्यादिमातॄणां समूहः आनंदतो ननर्त नृत्यतिस्म ॥ एतेन
युद्धावस्थाने वीरपानं सूचितं ॥ वीरपानं तु यत्पानं वृत्ते भा
२१ विनी वा रणे ॥ रुधिरेऽसृग्लोहितास्ररक्तक्षतजशोणितं ॥ अ २१५
सृक्पानकृतो मदः तेन उद्धतः ननर्त नृति गात्रविक्षेपे ॥
परोक्षे लिट् ॥ ३४ ॥ ॥ श्रीमन्महाराजाधिराजश्रीतोमरान्वय
श्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशांतनुश्चक्रवर्तिविरचितायां रंगत
नव्यां श्रीचंडिकामहास्पटीकायां रक्तबीजवधविष्पुपल
क्षितोऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥

दुःक्रेरण दुःसाध्येन संतुष्यता आब्रह्मणा चतुर्मुखेन मिश्रं
सेवितं अव्यक्तं रक्तबिजवधाश्रितं चतुर्मुखेन श्रितं सेवितं
संस्कृतमित्यर्थः॥ यद्वा रक्तबीजवधोश्रितमिसा श्रितेपा
ठे अब्रह्मणा अः विष्णुः उकारः स्कुमहेश्वरः तेषां समाहारः
द्वंद्वैकवद्भावो॥ द्वयोः राधयोः संधौ सवर्णदीर्घः तत्ठेना
॥१॥ सहा ह्रुणः ऊ इति प्रातिपदिकं॥ हस्वो नपुंसके प्रातिपदिक
स्य॥ उना श्रितं उ श्रितं रक्तबीजवधेन अतिदुःक्रेरण
अतिदुःसाध्येन लीलया देव्या कृतेन संतुष्यता ठेना ॥१॥
ब्रह्मविष्णुमहेश्वरेण श्रितं सेवितं आदृतं अहो नु रक्त
लिदमसाश्चर्यमित्यतिश्लाघितमिति रक्तबीजवधाश्रि
तमित्यनोसहाह्रुणे न सिद्धं भूयश्चेच्छाम्यहं श्रोतुं रक्त
बीजेवधे निपातिते॥ चकार शुंभो यत्कर्म निशुंभश्चातिकोपनः॥१॥

राजाह॥ हे सुमेधाः हे ऋषे देव्या रक्तबीजे महादैत्ये निपातिते निहते सति उ
ग्रकोपनः शुंभः अतिकोपनः निशुंभश्चान्यः अत्यधिकं पुमेः यत्क
र्म संग्रामलक्षणं कार्यं चकार॥ हे तद्वा न तदहं सुरथः भूयोधिकं
यथा तस्यास्तथा श्रोतुमिच्छामि॥ पुरुहः पुरुभूयिष्ठं स्फारं भूरश्च
श्च भूरि च॥ ऋषिरुवाच॥ सुमेधाः सुरथमूचे॥ चकारकोप
मतुलं रक्तबीजे निपातिते॥ शुंभासुरो निशुंभश्च हतेष्वन्येषु चा
हवे॥ ३॥ हे राजन् शृणु आह वेस संग्रामे देव्या रक्तबीजे निपातिते
सति निहिते सति ततोन्येषु च दानवेषु देव्या हतेषु सत्सु शुंभासु
रो निशुंभश्चासुरः अतुलमनुपमं असममयर्दि कोपं क्रो
धं चकार विदधौ रक्षयति करोति कुरुते विधाति विधत्ते आ
दधाती सर्थः॥ अन्यामर्दः समाघात संग्रामाभ्यागमाहवाः
अत्ययंत तस्य इयि याहवः॥ ३॥ हन्यमानं महासैन्यं विलो
कयामर्षमुद्वहन्॥ अभ्यधावन्निशुंभोथ मुख्ययासुरसेनया॥४॥

दिव्याहन्यमानंहतंमहासैन्यंविलोक्याथअमर्षंक्रोधंउद्वहन्
न्‌उज्झिरंन्क्रोधाविष्टःसन्उद्वहन्नितिपाठेबिभ्राणः॥धा
रयन्सन्निशुंभःमुख्ययानिजयाआत्मीययाअसुरसे
नयाआसुरीयासेनयासहाभ्यधावत्।देवीमितिद्रोतुमा
ढौकत।स्वगतोलङ्सत्तेर्वैगितायांगतौधावादेशोवक्तव्यः
॥२॥ यद्वाधातुगतिशुद्ध्योःसरितेतहन्यमानावर्त्तमानसामी
प्यवर्त्तमानवद्वेतिलटःकर्मणिशानच्।उद्वहन्नितिपाठेय ॥२॥
द्यपिउद्वहनंपाणिपीडनंतथापिहिधात्वनेकार्थतया
धारणामर्षः॥अन्यथासदृशीमुद्वहेकन्यामकगणामनु
पक्षलामितिचउद्वहनंपाणिपीडनंचस्यात्॥४॥तस्या
ग्रतस्तथापृष्ठेपार्श्वयोश्चमहासुराः॥संदष्टौष्ठपुटाःक्रु
द्धाःहंतुंदेवीमुपाययुः॥५॥तस्यनिशुंभस्यासुरस्याग्र
तःपुरस्तात्।तथातद्वत्पृष्ठेपश्चाद्भागे।तथापार्श्वयोः

× नामदृष्टुमाप्यद्भुतांतरे॥१॥विचित्रीमद्भुमाख्यातंभगवन्भवतामम॥देव्याश्चरि तमाहात्म्यं रक्तबीज वधा २

श्रीगणेशायनमः॥श्रीत्रिपुरसुंदर्य्यैनमः॥राजोवाच॥सुमे
धसम्ऋषिंवाचंप्रस्तुत्ताम्रचिवान्नृपः॥सुव्रतःसुरथो
श्रितं॥१॥हेभगवन्हेसुमेधानामऋषेहेजमम॥हेमनतारहि
तभवतात्वयासुमेधसा।ऋषिणाममसुरथस्यभ्रष्टएवतः
रक्तबिजवधाश्रितंरक्तबीजवधविषयंविचित्रमद्भुतंइदं
दिव्याश्चंडिकायाःचरितस्यचरित्रस्यमहात्म्यंमहात्मता
आख्यातंकथितंरक्तबीजवधाश्रितंरक्तबीजवधेनाश्रि
तंवायद्वारक्तबीजवधेनस्नविष्णुनाश्रितंआश्रितं
रक्तबीजवधाश्रितं।रक्तबीजवधेनदुःकरेणसंतुष्व
तायेनविविष्णुनाअहोइदमद्भुतमितिश्रितंसेवितंआश्रि
तंविष्णुश्रितंरक्तबीजवधाश्रितमितिभावः॥अक्रोरि
वसुदेवस्याद्वाक्रारस्तपितामहः।रक्तबीजवधेन

अशु२

तुमात्मभिः॥६॥ स्वबलैर्वृतः स्वीयैरात्मीयैः सैन्यैर्वेष्टितः महा
वीर्यः महाप्रभावः शुंभोपि दैत्यैः स्वैः प्रथमतः मात
भिः सह ब्रह्माण्यादिभिर्मातृगणैः समं युद्धं प्रथमं कृत्वाथ
पश्चात्कोपेन क्रोधावेशात् चंडिकां देवीं निहंतुं आजगाम।
पापयोः कोपावेशात् सोशुंभो न जानाति चंडिकां भगवतीं हं
तुं न शक्येतिमात्मप्रभावं दर्शयितुं कोपात् सक्तैः। वीर्यं बलं प्रभावं ३
बलं प्राणसामर्थ्यं। स्थैर्यं सामर्थ्यं सैन्येषु बलं नाशक
शरीरेणः॥ ६॥ ततो युद्धमतीवासीद्देव्याः शुंभनिशुंभयोः॥
शरवर्षमतीवोग्रं मेघयोरिव वर्षतोः॥ ७॥ ततोनंतरं तयोः अ
तीव उग्रं परस्परं रौद्रं शराणां वर्षं शरवृष्टिं वर्षतोः शरान्मु
चतोः शुंभनिशुंभयोः देव्याः चंडिकायाः सह अतीव अत्य
तरां सुष्ठु युद्धं रणमासीत् कयोरिव वर्षतोः मेघयोरिव य

थामेघौ द्वौ पृथक्स्थितौ वर्षतः वृष्टिधारां तथा अतीवोग्रं
शरवर्षं शरवृष्टीः वर्षतोस्तयोः शुंभनिशुंभयोः देव्याः स
ह। अतीव युद्धमभूदित्यर्थः बलवत् सुष्ठु किमुत स्वयतीं
वं चून्निर्भरेः तयो युद्धं तयोर्युद्धमिति च पाठद्वयं॥ ७॥
चिच्छेदास्तांच्छरान्ताभ्यां चंडिकास्वशरोत्करैः। ताड
यामास चांगेषु शस्त्रौघैरसुरेश्वरौ॥ ८॥ ताभ्यां शुंभनि
शुंभाभ्यां आस्तान् क्षिप्तान् असुक्षेपणकर्मणि क्तः चा
शान् बाणान् चंडिकादेवी स्वशरोत्करैः स्वैः शराणा
मुत्करैः पुंजैः यद्वा स्वेषामात्मीयानां शराणामुत्करैः पुं
जैः यद्वा स्वस्याः आत्मनः शराणामुत्करैः पुंजैः सर्व
नाम्नामो वृत्तिमात्रे पुंवद्भावः स्यादिति क्रायः पुंजराशी
तूत्करः कूटमस्त्रियां। उत्क विपक्षे उत्कीर्यंते उत्कराः
कर्मणि ऋदोरप्। स्ताम्भैः चिच्छेद खंडयामास अथ च

सालावसुरेश्वरौ शुंभनिशुंभौ उभावपि कर्मणि तौ अंगेषुत
दीयेषु अथ संग्रामे तिलोमकूपेषु सौ । घे बाणाद्यायुधव्यूहे
स्ताडयामास चर्वजंघायां च ॥१८॥ निशुंभो निशितं खड्गं च
र्म चादाय सुप्रभं । अताडयन्मूर्ध्नि सिंहं देव्या वाहनमु
त्तमं ॥१९॥ निशुंभः निशितं तीक्ष्णं खड्गं मंडलाग्रं सुप्र
॥४॥ भं प्रभामंडलं भास्वरं चर्म च फालकं आदाय गृही
त्वा देव्याश्चंडिकायाः उत्तमं श्रेष्ठं मुख्यं वाहनं सिंहं नं॥४॥
वाहनीभूतं केसरिणं मूर्ध्नि मस्तके आताडयत् हंति स्म
तडआघाते । चुरादिरयं ताडुड् निशितं क्षतं शातं ते
जितमिति याबल फलकोस्त्रीफलं चर्मपरप्रहारनि
वारणसाधनं चर्ममयं चर्मसुप्रभमिति खड्गस्य
विशेषणं चर्मश्च सभवेच्याभिचारे चस्यात् विशेषण
मर्थवत् ॥१९॥ ताडिते वाहने देवी क्षुरप्रेणासिमुत्तमं

वामदक्षिणयोर्भागयोः वर्त्तमानाः महासुराः संदष्टौष्ठपुटाः
रोषदष्टाधरोष्ठाः क्रुद्धाः सन्तः देवीं चंडिकां हंतुं ताडयितुं
उपाययुः उपसमीपमाययुः राजग्मुः उ ओष्ठयोः सम्या
सिवर्णौ तादृशात् रूपं वक्ष्यं उत्तरोष्ठापेक्षया ऽधरोष्ठत्र
करणात् ओष्ठाधरा विवक्षितः अन्यथा अभिधाने ओ
ष्ठ शब्दः अधरपर्याय एव अधरश्चाद्योष्ठपर्याय एव य
दभ्यधुः ओष्ठाधरौ तु रदनच्छदौ दशनवाससी इति च
वाभ्यधुः ओष्ठो दंतच्छदोधरः इति । यच्चाभ्यधुः ओष्ठ
मात्रेधरस्य ग्रहणे इति पुटशब्देन परस्परं संसक्तविधानं च
स्ते ऽच्यते । ओष्ठः पुटाइवओष्ठपुटः संदष्टः ओष्ठपुट
र्येस्ते संदष्टोष्ठपुटाः दैत्याः पुटसंश्लेषणे उद्यते संश्ले
ष्यते पुटः क्रुद्धा इति कर्त्तरि क्तः ॥१८॥ आजगाम महावि
र्यः शुंभोपि स्वबलैर्वृतः ॥ निहंतुं चंडिकां कोपात्कृत्वा युद्धं

चर्मणि खड्गेन छिन्ने द्विधा कृते स ततः निशुंभोसुरः देवीं प्र
ति शक्तिमायुधविशेषं चिक्षेप प्रेरयामास प्रयुयुंजे।
॥११॥ तामप्यस्य द्विधा चक्रे चक्रेणाभिमुखागतां ॥१२॥
देवी अभिमुखागतां तामप्यस्य निशुंभस्य महासुरस्य
शक्तिं चक्रेण द्विधा चक्रे चिच्छेद। अभिमुखमागतां तां
॥५१॥ कर्तरि क्तः अपिशब्दोभ्यधिकं सूचयति खड्गं चर्म च वि
छेदन केवलं तद्द्वयमेव देवी चिच्छेद अपितु तदीयां
शक्तिमपि चिच्छेद ॥१२॥ कोपाध्मातो निशुंभोथ शूलं ॥५१॥
जग्राह दानवः ॥ आयांतं मुष्टिघातेन देवी तं चाप्यचू
र्णयत ॥१३॥ अथानंतरं कोपाध्मातः पूरितशरीरकोपः
कोपाविष्टः यद्वा कोपाध्मातः कोपाग्नियुक्तः निशुंभो
दानवः दनोर्दानव मातुरपत्यं पुमान् दानवः असुरः
देवीमुद्दिश्य शूलं आयुधं अस्त्री शूलं कमायुधं ज

ग्राह प्रयुयुंजे इत्यर्थः अथ देवी अभिमुखमायांतं तं चापि
शूलं मुष्टिघातेन मुष्टेः प्रहारेण अचूर्णयत स साथ पा
शास्त्रेण अवध्वंसने चूर्ण प्रातिपदिकात् णिच् ॥ अवध्वं
सितवतीत्यर्थः ॥ अथवा चूर्ण प्रेरण संपेषणयोः चुरा
दिः अचूर्णयत् प्रेरयत् तस्मै। स विनष्टिस्म इति वार्थः
आयांतमिति पुल्लिंग प्रयोगात् शूलोपीयमपि तत्
छंदः पुल्लिंग एव द्वितीयैकवचनांतः ध्मा शब्दाग्निसं
योगतः कोपेन आध्मातः कोपाग्निदीपितः कर्मणि क्तः
स्त्रीपुंसयोः शूलो मुष्टिः ॥१३॥ आदायाथ गदां सोपि
चिक्षेप चंडिकां प्रति। सापि देव्या [illegible] त्रिशूलेन भि
न्ना भस्मत्वमागता ॥१४॥ अथ सोपि निशुंभोपि गदां आ
दाय गृहीत्वा चंडिकां प्रति चिक्षेप प्रेरयामास ॥ सापि
गदा निशुंभेन प्रेरिता गदा देव्या कर्तृभूतया चंडिकया।

त्रिशूलेनअग्निबीजगर्भेणकरेणछिन्नाविदारितासातिभ
स्मत्वमागतानस्मत्वामागताभस्मीबभूवेत्यर्थः॥ क्वचित्
आविध्याथगदांसोपिइतिपाठः सोपिनिशुंभोपिचंडि
कांप्रतिगदांचिक्षेप॥ आविध्याथचआताडयच्च॥
इतिगदाव्याख्यातयस्यात्॥ ततश्चयदिगदयादे
वीविध्यादथनिशुंभस्तर्हिदेवीप्रयुक्तत्रिशूलेनभस्मी
 करणवर्णनेनिशुंभप्रयुक्तगदयाविफलत्वात् देव्या
उत्कर्षाभिधानात्॥ देवीविषयव्यधनंगदयाकृतमेव
ति॥ त्रिशूलेनगदयाभस्मतांनीतेत्यादि॥ कृतयाहके
तंस्यात्पाठश्चैवंलुंटतेवेदमनियामिकंजारणसंत
सापिवाकिं हृतंस्यादिति॥ क्वचित्तुआविध्याथगदां
सोपितिपाठः॥ आविध्येतिगदांभ्रामयित्वेत्यर्थः
क्वचित् आविध्याथगदांसोपिइतिपाठेगदांमाविध्या

निशुंभस्याशुचिच्छेदचर्मचाप्यष्टचंद्रकं॥१०॥ निशुंभेन
वाहनेताडितेसतिदेवीचंडिकाक्षुरप्रेणक्षुरप्रयाकारेण
पूरयतिमुखेननुक्रोतिक्षुरप्रोबाणविशेषः तेनक्षुरप्रेण
तिमुखेनबाणेननिशुंभस्यउत्तमंस्त्रेवंअसिंखड्गंचि
च्छेदअक्लिंबेनअष्टचंद्रकंचर्मफलकंचतेनैवक्षुरप्रेण
चिच्छेदप्रयत्नेनअसींचर्मचविदारयामासेत्यर्थः॥
अष्टौचंद्राःयस्मिन्ततअष्टचंद्रकंलिपिताष्टकंचं
द्रकमित्यर्थः॥ यद्वाअष्टः व्याप्तःचंद्रोकर्पूरोयस्मि
न्विलेपोस्तितदष्टचंद्रकंअशूडः व्याप्ताकर्त्तरिक्तः
यद्वाअष्टौचंद्राश्चित्रितानुकायतिअष्टचंद्रकंअष्ट
नांचंद्राणांसमाहारोष्टचंद्रकंतत्कायत्यासलक्षणत्व
नलिखितंकथयसष्टचंद्रकंकर्परस्यंद्रसंज्ञकः॥१०॥
छित्रेचर्मणिखड्गेनशक्तिंचिक्षेपसोसुरः॥११॥ देव्या

नं उपमितं व्याघ्रादिभिः ॥ सामान्यप्रयोगास्समस्यते ॥ नि
शुंभो नृ ॥ पातितां भूर्छांप्राप्तितानतावन्मारितास्तीदा
नीं अयेततो निशुंभः सम्प्राप्य चेतनां मात्त कार्मुकं
तितद् शुंभि वन अवनात् ॥ १६ ॥ तस्मिन्निपतिते शूरो
निशुंभे भीमविक्रमे ॥ भ्रातर्यतीव संक्रुद्धः प्रययौ हंतु
मंबिकां ॥ १७ ॥ तस्मिन् भीमविक्रमे घोरपराक्रमे भ
॥७॥ यंकर वीरकर्मणी निशुंभे भ्रातरि भूमौ निपतिते प्रथ ॥७२॥
मं मूर्छितं भूर्छिते सति भ्राता शुंभः अतीवक्रुद्धः अ सं
तितरां क्रोधाविष्टः अतएव अंबिकां चंडिकां देवीं
हंतुं प्रययौ ॥ प्रजगाम ॥ अंबिकेयं परदेवता हंतुं न श
क्येयं सेव धारयितुमशक्ता तां स्वचयितुं अतीव सं
क्रुद्ध इत्युक्तं ॥ तमो गुणफलं खलु ताहृक् ॥ क्रोधेन तत
मसावृतः कः खलु क्रूपरयति विक्रमस्येति शक्तिं ब

ता विक्रमो वीरकर्मणि ॥ विक्रमः पादविक्षेपे ॥ विक्रमो
वीरकर्मणि ॥ भ्रातरि ति संबंधिशब्दत्वात् भ्राता त्र शुं
भ एव ॥ प्रयाणस्य कर्ता विसीयते ॥ १८ ॥ स रथस्तथा थ ३
स्कचैर्गृहीतपरमायुधैः ॥ भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशे
षं बभौ नभः ॥ १७ ॥ तथा तेन प्रकारेण तदा तस्मिन् का
ले ॥ स्यंदनस्थः रथस्थः रथारूढः सः शुंभः महासुरः
स्क अतुच्चैर्गृहीतपरमायुधैः अतुलैरनुपमैः अष्टाभिर्यु
तैर्बाहुभिः अशेषं सकलं नभोमंडलं व्याप्य आकार
मंडलमाक्रम्य बभौ शुशुभे भास्ट दीप्तौ ॥ आत्मने
॥ १७ ॥ तमायांतं समालोक्य देवी शंखमवादयत् ॥
ज्याशब्दं चैव धनुषश्चकारातीव दुःसहं ॥ १८ ॥ देवी
चंडिका तं शुंभं महासुरं संमुखमायांतं समागच्छंतं वि
लोक्य शंखं आवादयत् ॥ दध्मौ पूरयामास ॥ किंच

अतीव अतितरां दुःसहं सोढुमशक्यं धनुषः ज्यायाः ध
नुरारोपितमौर्व्याः शब्दं टंकारस्वनं च चकार ॥ शंख
स्वनश्चापस्वनश्च युद्धोत्साहं जनयति ॥ मौर्वी ज्या
शिंजिनी गुणः ॥ आरोपितज्यास्वनार्थं धनुर्ग्रहण
धनुः शब्दो घंवादित्वात् ॥ पुंनपुंसकलिंगः ॥ धनु
र्वंशाविद्धोपि निर्गुणः किं करिष्यति दुःखेन सोढुं श
॥८७॥ क्या दुःसहः तं सस्वनतीव च निमे ॥१८॥ पूरयामास ॥८७॥
कं कुंभो निजं घंटास्वनेन च ॥ स तस्य दैत्यसैन्यानां
तेजोवधविधायिना ॥१९॥ समस्तदैत्यसैन्यानां सकल
सुरसेनानां तेजोवधः तेजोनाशः तं विधाति करोति
तेजोवधविधायि तेन ॥ यद्वा तेजांसि च वधाश्च ते
जोवधाः तान्करोति तेजोवधविधायी तेन ॥ यद्वा ते
जांसि च वधाश्च तेषां विधानं विधायः तेजोवध

ध्वगदां भ्रामयामास सर्वशः ॥ अथैनं किंचित् ॥ दुष्यति वैद
ष्यमिष्यमाणार्थसिद्धेरिति चेन्मैवमायुष्मतः नैवं संरब्धाः
शब्दशक्तिस्वभावात् दाविद्धो मणिरित्यादौ विध्यतिराड
स्वौ विताडनार्थ एव प्रसिद्धो न तु जातु परिभ्रमणवृत्ति
रियत्वं विस्तरेणाप्रकृतमनुसरामः ॥१४॥ ततः परशु
हस्तं तमायांतं दैत्यपुंगवं ॥ आहत्य देवी बाणौघैरपात
यत्भूतले ॥१५॥ ततो गदायां भग्नायां तदनंतरं प
रशुहस्तं परश्वधपाणिं अभिमुखमायांतं तं दैत्यपु
गवं दानवश्रेष्ठं निशुंभं देवी चंडिका बाणौघैः शर
व्यूहैः आहत्य आघातं विधाय ताडयित्वा भूतले
अपातयत् ॥ भ्रंशयामास ॥ स्फुरत्तरपदे देव्या वृष
भकुंजराः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याः ॥ पुंसि स्त्रियां वा
चक्राः ॥ — — — — — — वंशांगो बलवान्वा दैत्यपुंगवः

जिता: ईभानांगजानां महांतो मदा: यैस्तै: दूरीकृतमहाम
त्तेभमहामदप्रवाहै: सींहगर्जनश्रवणादुद्विग्नैर्गजा: ख
लु निर्मदास्तु: महानादै: महद्भि: क --- स्याप्यपेच्या
स्यस्य नादै: कंठगर्जनै: सींहनादै: गगनमाकाशादंशं
पूरयामास। तथैव तद्देवतै: महानादै: दशापि चादि
श: ककुभ: पूरयामास। संवर्द्धयामास। कचित्तु गांतथो
॥९॥ पदिशो दशेतिपाठ: अपवाद: आधिक्ये पूर्वहस्तशंख ॥९॥
ज्याघंटानां नादापेक्षया सींहनादोधिक: । यतो सोग
गनं च गां क्ष्मां च दशापि च दिश: । पूरयामास। अथ
च सींहनादेन महत्तरेण शंखज्याघंटानां नादास्तिरो
हिता इत्यप्युपपाद्दनस्यते। २०। तत: काली समु
त्पत्य गगनं क्ष्मामताडयत् करभ्यां तन्निनादेन प्राक्स्व
नास्ते तिरोहिता: ॥ २१ ॥ तत: सींहनादादनंतरं काली

चामुंडा गगनं आकाशं समुत्पत्य सम्यक् उत्पत्य उदेत्य
पुनरागत्य क्ष्मां पृथ्वीं कराभ्यामताडयत् । कराभ्यां पा
णिभ्यामाहतवतीयदा काली चामुंडा समुत्पत्योड्डीय
गगनं क्ष्मां च द्यावापृथ्वी व्योह्व अपि कराभ्यां हस्ताभ्यां
अताडयत् । ताडयतिस्म। ततस्तन्निनादेन द्यावा
पृथिव्याघातजनितध्वनिनाते प्राक्स्वना: प्राक्तना:
शंखज्याघंटासींहस्वना: तिरोहिता: आच्छादिता: ।
आसन् अल्पोध्वनिरधिकध्वनिना हितीरोधी
यते । न्यक् क्रीयते ॥ अभिप्रायते देवता शक्तिरीदृ
श्यद्भुतकरी यतो द्यावापृथिव्यावपि काली कराभ्या
मताडयत् । अकंवलयत् । आहातन्यासीत् । तिरो
तधोगियास्यकर्मणि क्त: दधाते हि । २१ । अहो दृत्ता
सभांशिवं शिवदूती चकार हा तै: त्रो दैवसुरास्त्रसु: स्तंभ:

कोपंपरंययौ ॥ २२ ॥ चंडिका शरीरविनिःक्रांतावशक्ति
र्देवता शिवदूतीदेयानामा शिवं कर्णकुद्वयथास्यात्तथा
अट्टहासेन भयंकर अट्टहासं चकार ॥ तान्प्रति
इमे वेतलतेरट्टहास जनितैः शब्दैः ध्वनिभिरसुराः ॥
केतुः कम्पं उद्वेग ॥ त्रासं उद्वेगं प्रापुः एवं न्यासं कोपं प्रापुस्त्वस्य
परम अधिकं कोपं ययौ प्राप ॥ अट्ट अतिक्रमे हिंसनयोः
॥१०॥ अट्टनम् अट्टः ॥ अतिक्रमं उल्लंघनं ॥ शत्रून् उल्लंघ्यात ॥१०॥
सनम् अट्टहासः यद्वा अट्टेनात्येन अतिक्रमेण अतिक्र
मेण हासः नित्यवीप्सयोरिति ॥ वीप्सायां द्विर्वचनं अ
तिशयेन व्याप्तोऽट्टः अट्टाट्टः ॥ अतिशयेनातिक्रमः
तेन कृतो हासः अट्टाट्टहासः कर्मधारय वद्युत्तरे
ष्विति सुपोलोपः अट्टाट्टहासमिति पाठे अट्टाट्टहा
सो महाहासः शब्दैः ध्वादिवास्परस्परूपसंतं यद्वा अ

विश्वासः मावेष्टन्तोऽस्त्यस्मिन्वासत अवोक्तः ॥ तेन निज
घंटास्वनेन आत्मीयघंटानादेन च ककुभोदश पिदि
शः पूरयामास सं एवं वद्ययामास ॥ पूरिश्याप्यायने दिवा
दिः आप्यायन वृद्धिः हेतुमति चेति णिच् ॥ कास्सुप्रत्यय
स्यकमेत्वे ति लिटि ॥ स्वनेन चेति चकारेण शंखज्यानिर्घो
षस्वनैर्दिशः पूरयामास ॥ एतदुक्तं स्वनत्रयं समुद्री
यते ॥ तेजः आभाखेदीप्तौ च बलेऽप्यधिसंस्मृतं ॥ अधि
क्षेपाव मानादेः प्रयुक्तस्य परस्यायत् ॥ प्राणात्ययेऽप
सहनं तत्तेजः समुदाहृतं ॥ १९ ॥ ततः सिंहो महानादैः
स्साजितेभमहामदैः ॥ पूरयामास गगनं गां तथैव दि
शो दश ॥ २० ॥ ततः शंखादिनिस्वनादनंतरं सिंहो देव्याः
केसरि युयुक्षुः सन् त्याजितेभ महामदैः त्याजिताः व

देवीव्याजहरव्याहारतस्मिन्तदा तस्मिन्काले आकाश
संस्थितैर्देवैराकाशस्थैः जयजयेत्यभिहितं जयश
त्रुन्निभवेस्वस्ति। अथच आजियुद्धेकृत आजयज
य। शत्रून्निभवे स्वभिहितं स्मिन्सर्थयुद्धे तेन शोद्ध
व्यः दुरात्मन्निर्येननेन दूतवचनेअनितदीर्घदर्पा
॥१९॥ न्निरं विकायाः सुचितो। अन्यथायुद्धे प्रतियोद्धरि
दुर्गान्निरायोधनौ चिंतनावहेतु अतएवदेवैराजय ॥१९॥
या जयेत्यभिहितं जय। जि जि अभिभवे। जिजयेत्चेल्लो
कोत्कर्षेणवर्त्तस्यसंस्थाधारस्थितोमतो। तिष्ठ
तिष्ठतिकोपे॥ संभ्रमोक्तौ द्वादिरुक्तिः जयेतिस्वप
क्षस्थापनंपरपक्षेप्रतिक्षेपनंचजयेत्यर्थः॥२३॥ सु ३
शुंभेनागसयाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा। आयांती
तीवन्हिकूटाभासानिरस्तामहोल्कया॥२४॥ ६९

शुंभेनागयुद्धे क्षिप्ता ज्वालातिभीषणा। ज्वालयाते
जसा अतिभीषणा। ज्वालेव अतिभीषणा वा अतितेल
तांसा ध्वंसकारिणी याशक्तिरायुधविशेषः मुक्ताप्रे
तासावन्हिकूटाभा आयांती सती चंडिकयाकर्त्र्या
तयामहोल्कयासाधनीभूतयाकरणभूतयाशक्त्या
निरस्ता निवारिता भूता व्यावर्त्तिता वन्हिकूटाभाप
स्निपुंजकांतिः महोल्कया बृहत्तरांगारकोत्थज्वाल
याइसपिकस्त्रियांस्यात्। ज्वलदीप्तौ ज्वलतीति क
सते प्योगः कर्त्तरि ज्वलति ज्वालः ज्वलितीति ज्वालस्च
वन्हेर्द्वयो ज्वलकीलावर्त्तीर्हीतिः शिखास्त्रियां
मायानिश्चलयंत्रेषु केतरान्तराशिषु। अयोधने
शैलश्रृंगे सीरांगे कूटमस्त्रियां। महतिउल्काज्वाला
यस्याः सामहोल्का महोल्का नाम शक्ति चंडिकाया

आयुधं निरस्तः प्रहितो मुक्तः प्रेरितः क्षिप्तः उसितः ।
विसृष्टो दवितो दूरीकृतो बाणादिमोक्षणे ॥ २४ ॥
सिंहनादेन शुंभस्य व्याप्तं लोकत्रयांतरं ॥ निर्घात
निस्वनो घोरो जितवान् अवनीपते ॥ २५ ॥ हे अवनी
पते हे सुरथ यद्यपि खलु शुंभस्य सिंहनादेन कंठ
गर्जनेन लोकत्रयांतरं जगतामंतरालं भुवनत्र
॥१२॥ यमध्यं व्याप्तमाकीर्णमभिभूतं । अथापि तत्सैनि
कायः घोरः भयंकरः निर्घातनिस्वनः समजनि ॥१२॥
ष्ट स्म जितवान् शुंभकृतसिंहनादमतिमहत्तम
पि तत्सैनिकनिर्घातनिस्वन एव तत्लोप्याधिकया
ति नमत्यात्तमभिभूतवान् निर्भावः निर्हणनं निक्षि
तो प्रस्थापणं मारणं निर्घातः तस्य निर्घातस्य निस्व
नः निर्घातनिस्वनः शब्दः यः स तु देवी प्रति शुं

हे ते हिंसंति अट्टाः हिंसकाः दैत्याः तेषु अट्टहासः तंय
द्वा अट्टेषु अतिक्रमस्तु उल्लंघितमर्यादेषु दैत्येषु हासः
अट्टहासः तं इत्यकश्चिदाह । अट्टः शाकूटध्वनि
रिति तत्रप्रमाणसंघात स एवाह । अट्टोति शयइ
ति तत्रुतं वीप्सातोन्यत्राट्टशब्दस्य कैनख्याति शा
यार्थतायां प्रयोगाभावात् । यच्चोक्तं तेनैव । अट्टः ५
शाकटानि अर्थेष्विति तच्चापापास्मापीयः प्रामाण्यानु
पन्यासात् ॥ २२ ॥ देशात्मे स्तिष्ठ ति ष्ठेति व्याज हरां वि
कायदा । तेदाज्ञयेय मिहितं दैवेराकारासंस्थिते ॥ २३ ॥
रा हे शुंभ हे दुर्मन् । त्वं खलु दूतप्रालिष्ट पः तिष्ठ तिष्ठ
मान्यया स्त्रिस्त्यकल्मष पत्ये किमतो निष्ठुरालापेन
प्रथमतो चिंता क्रियाकेवलमुत्तर त्रेतियदाज्ञं बिका

सचिकुरवान्तं जितवान्यः भृत्तिरोहितं चकारेत्यर्थः ॥ अ
थवा शुंभस्य येन सीहनादेन लोकत्रयांतरं व्याप्तं
कवलितं स एव खलु सिंहनादः घोरः भयंकरः नि
र्घातः निस्वन इव तस्य शुंभस्य पातयिता पातः ॥
अत एव तमसुरं जितवान् जिगाय अभिभूतवान्
पराजयान् प्रापितवान् । येहास एव सिंहनादः ।
सकलदानवनाशायास्यात् निर्घातनिस्वनः सं
॥१३॥ पद्यमानः सं अजितवान् जनितवान् चकार शप्र ॥१३॥
हर्षमिश्रा घननादोऽयमर्थः ॥ महाध्वनिर्घोषाः पृथि
वीव्यापिनिर्घनगमनतः पतलिचढस्यातोनर्थ
करः स निर्घातः पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ अथवा
यस्य शुंभस्य प्रथमं सः प्रयाणे चितेनसीहना
देन लोकत्रयांतरं व्याप्तं कवलितं स शुंभः पृथ्व्या
निर्घातनिस्वनः संपद्यमानः सम्भूत निर्घातस्येव नि

र्घनिगमनतः प्रभ्रष्टस्य ज्योतिर्मंडलपातस्य दानवनाश
कारिणःस्मात शुंभस्येव निःस्वनो यस्य सः निर्घातनि
स्वनः अनेन व्याप्तपापेन कवलितं उरः प्रधानमंगं
सद्व उपलक्षितः स न अजितवान् तं अभिभूतवान्देवी
मिति शेषः यद्वा येन सीहस्य देवीवाहनस्य नादेन देवी
कंठरवकंठनादेन एव लोकत्रयांतरं व्याप्तं कवलितं
॥१४॥ स एव जितवान्सन् लोकेषु रुरुवान्सन् शुंभस्य देहस्य ॥१४॥
घोरः भयंकरः निर्घातनिस्वनो बभूव निर्घनगगन
तः पतन्महान्ध्वनिर्ध्वनिः निर्घातनिस्वनो महोत्पातः
पापात्मनाम्भ्युदयकारीयात् ॥ २८ ॥ शुंभमुक्तान्शं
रान्देवी शुंभस्तत्प्रहितान्शरान् ॥ चिच्छेद स्वशरैरुग्रैः
शतशोथसहस्रशः ॥ २९ ॥ अथ देवी उग्रैः रौद्रैः स्व
शरैः आसीयैर्बाणैः शतशः शतं शतं सहस्रशः सह

स्त्रं सहस्रं शुंभमुक्तान् उग्यान् शरान् चिच्छेद द्विधा च का
र॥ शतशः सहस्रशः इत्यव्ययं। शरान् स्वशरैरिति
चोभयत्र विशेषणं यथायोगं द्रष्टव्यं। संख्यैकवचना
च्चैवीप्सायामिति शस्॥ अथ शुंभस्य युयैः स्वशरैः
लसं हितान् तया देव्या प्रहिता प्रेरितान् उग्यान् श
रान् शतशः शतं शतं सहस्रशः सहस्रं सहस्र
॥१४७॥ शरान्॥ चिच्छेद॥ द्विधा चकार॥ खंडयामास ॥१४७॥
शतशः शतं शतं शरान् स्वशरैः शतशः शत
न शतेन सहस्रशः सहस्रं सहस्रं शरान् स्वशरैः
सहस्रेण चिच्छेद इत्यनेन देव्याः शुंभस्य च सम
युद्धमुक्तं शुंभेन मुक्तान् देव्या च मुक्तान्। देवी शुं
भस्य शरान् स्वशरैः चिच्छेद चेति समत्वमन
योस्तावदित्यर्थः॥ २८॥ ततः सा चंडिका कोप

त्सैनिकैः समरमावेशात् कोठतः कथितस्त्वं निर्ज
हि मारय संहारं गतेति शब्दः स सन्नूत्स निर्घातनिस्वनो
त्र विवक्षितः॥ अतश्चैव स एव शुंभसिंहनादमधि
कमप्यधिकतइवाक्रितवान् निभ्वतिरोहितं
चकारेत्यर्थः अथवा। निश्चयेन घ्नंति शत्रून् ये वि
रिति निर्घाताः खड्गाद्यायुधसम्रहाः तेषां निस्वनः॥
निर्घातनिस्वनः खड्गाद्यायुधसम्रहानां परस्य
रहेति जनितो ध्वनिः शुंभसिंहनादं लोकत्रयांत
रालं व्याप्तमपि ततोधिकतरं चात्सं ज्ञितवानम्य
स्वेति रोहितं चकारेत्यर्थः॥ अथवा अकस्मिक
एव गगनाद्घनादसायतज्यो नियतो यः सनि
घतिः स निर्घोषः तस्य यस्या निस्वनो घोरः समुत्प
तः पातयिता शुंभस्य तस्य सिंहनादमधिकमप्य

स्तवे आपातयदित्यर्क ततस्तस्य पुनरुज्जीवनस्र्वकंयु
द्धायागमनं स्तोतुमोहस्त्रैपि ॥२७॥ ॥ततोनिशुंभः
संप्राप्य चेतनामात्तकार्मुकः ॥ आजघान शरैर्देवीं कालीं
केसरिणं तथा ॥२८॥ ततः भूतलेपतनादनंतरं शुंभेमूर्छि
तेसतितिनिशुंभः प्राप्तमूर्छितः पश्चाच्चेतनां संज्ञां संप्राप्य
॥३५ आत्तकार्मुकः गृहीतशरासनः सन् शरैर्देवीं चंडिकांत
थात द्वत्कालीं चामुंडां तथा तद्वत्केसरिणं सिंहं आजघा ॥३५॥
नताडयामास । आजेयन हननं स्यात्तेनेयत्वविधाव
कर्मिकाधिकारात् सकर्मकत्वेनुनात्मनेपदं । वक्षस्येयध्या
हृत्यविषमलोचनस्यसामीप्येष्ठ त्वार्जुनः स्ववक्ष
आजघ्ने आस्फोटितवानित्यर्थः ॥२८॥ पुनश्च कृत्वा
बाहूनामयुतं दनुजेश्वरः ॥ चक्रायुधेन दितिजश्छादया

मास चंडिकां ॥२९॥ दैत्येंद्रजोनोदितिजः असुरः द
नोर्जाता दनुजाः दनुजानामीश्वरः स्वामी दनुजेश्व
रः स निशुंभो मायावी पुनश्च २ बाहूनां दोष्णामयुतं
दशसहस्त्रं कृत्वा विधाय अयुत बाहुभिस्तावच्च
युतेन चक्रनामायुधानामयुतेन दशसहस्त्र
॥३६॥ साधनी भूतेन चंडिकां देवीं छादयामास । छेदसं ॥३६॥
वरणे चुरादिः संवृतां चकार ताडयामासेत्यर्थः । रथांग
युधसैन्येषु चक्रं राष्ट्रसमूहयोः अमुत्वे चामुगान ३
अस्तुयानजवायतान् निशुंभः सिंहनादं चकारामर च
भीकरं ॥२९॥ ततोभगवती क्रुद्धा दुर्गा दुर्गार्तिनाशि
नी ॥ चिच्छेद तानि चक्राणि स्वशरैः सायकांश्चतान् ॥३०॥

ततोनंतरं दुर्गा दुर्गार्त्तिनाशिनी दुस्तरार्त्तिनाशयती
२यि दुस्तरदुःखसंबंधिनी भगवती दुर्गा चंडिका देवी शुद्ध
क्रोधा विलसती स्वशरैः स्वबाणैः तानि निशुंभे
न प्रेरितानि चक्राणि चिच्छेद किंच निशुंभप्रहित
सायकांश्चाशुगान् चिच्छेद खंडयामास। दुर्गाम
॥१६॥ हि नाशयति: आर्त्तिः पीडा तां नाशयंती दुःखेना ॥१६॥
गंछंत्यस्यां दुर्गा आर्त्तिः पीडा तां नाशयंती। दुदु
रीरचित्रकर एवेतिगमेई ॥ आर्त्तिः पीडा धनुर्बाणौ
शरे खड्गे च सायकः इत्यमरः। स्यति अंतं क
रोति सायकः॥ ॥ ततो निशुंभो वेगेन गदामादाय
चंडिकां॥ अभ्यधावत वै हंतुं दैत्यसैन्यसमावृतः॥ २६

शूलेनाभिजघान तं। स तदा निहतो भूमौ मूर्छितो नि
पपात ह। २७। सा चंडिका देवी ततः शुंभेन सम रसाम्य
तः तदा समानाय पतत्र वक्षःस्थले ती शुंभं दैत्यं शूलेना
युधेनाभिजघान। अभिमुख्येन ताडयामास।
स शुंभः तदा तस्मिन्काले निहतः यद्यपि तदा निहतः त
या देव्या चंडिकयापि निहतः आसमंतान्निहतः तांह
तः अत एव मूर्छितः सन् भूमौ रणक्षितौ निपपात हते
नितरामापवन्मूर्छा संजाता अस्य मूर्छितः इह निष्ठ सिद्धे
स तदा अपि निहत इति तु ... तदा तस्मिन्काले देव्या हतेन
निहतः स शुंभः अनिहतः न निहतः नमानितः न परा
हतः किंतर्हि स मूर्छितः सन् भूमौ निपपात सर्वः ।
इहानीतः परशुहस्ते तमिस्य त्रस्तोके ... निष्ठे मेदेवी

धारेयस्यस स्थितधारः॥ अस्त्रीशूलं रुगायुधं ॥ रुगाहदे
अर्द्दे नास्य विहरणे आत्मनेपदं ये वाचिचावात्मनेप
दं॥ ॥ शूलहस्तं तमायांतं निशुंभममरार्दनं ॥ हृदि विव्या
ध शूलेन वेगाविद्धेन चंडिका ॥ ३३ ॥ चंडिकादेवी अमरार्दनं
अरिमर्दनं नु इति वा पाठः ॥ अर्द हिंसायां चुरादिः ॥ अर्दयतेति
नंति अर्दनः नंद्यादित्वात् ल्युः योरनो लिलोपश्च अथा ॥५७॥
॥५७॥ भ्यणावर्दनाः तं शूलहस्तं शूलं हस्ते स्ति यस्य तं निशुंभमायां
तं आगच्छंतं वीर्यस्य वेगाविद्धेन वेगेन संभ्रमेण त्वं न वघथ
स्यान्तरर्थ शूविद्धेन भ्रामितेन उपक्षिप्तेन हृद हि तेन वा सू
लेन आयुधेन हृद्वि वक्षसि विव्याध ताडयामास व्यध ताड
ने। विधव्यास्य यो यंयधा संप्रसारणं। आविध्यो विक्षेत्व्या
ग्रहिज्यादिना संप्रसारणं। हृदीति प्रवक्षरणात निशुंभस्य

तिगम्यते। क्रियाप्याविसमास्यात् भेद्यो नार्थः प्रदर्शितः।
प्रयोगतो नुसंतव्याहयते कार्यो हि धातवः। तेन आविध्ये
ति विवक्षितार्थसिद्धिः॥ ॥ निभिन्नस्य तस्य शूलेन हृद
यान्निस्सृतोपरः॥ महाबलो महावीर्यस्तिष्ठेति पुरुषो वद
न ॥ ३४ ॥ देव्या शूलेन भिन्नस्य स्वितस्य विद्धस्य तस्य
निशुंभस्य हृदयात् वक्षसः उरस्थलात् सकाशात् महाबलः
महाप्राणसामर्थ्यः महावीर्यः महत्तरस्थिरक्रमो देवी प्रति
तिष्ठ तिष्ठेति वदन् अतः कथास्य सिमदप्रवेरण्यति भा
षमाणः अपरः श्वरः तिष्ठंभातनिःसृतः निर्गात निरगमम
न। स्थौल्यसामर्थ्ये सत्यं षु बलं नातो क्रमशो विक्रमः वी
र्यं बलं त्रमावश्च अपरः पुरुष इति हकारेदे नरूपत्वं
नतु निशुंभस्य रूपं पक्षेत्र सत्वेन अत एव नपरः अपरः श्च्या

पर्यायो नुसंधेयः॥ क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः पुरुषा वा समाना
वौ॥३४॥ ॥तस्य निःक्रामतो देवी प्रहस्य स्वनवत्ततः
शिरश्चिच्छेद खड्गेन ततो साव्यपतद्भुवि॥३५॥ ॥स्व
नवत् ततः इति छेदः॥ ततो नितरां देवी स्वनवत् उच्चैः स्त
रांसं शब्दं यथा स्यात्तथा प्रहस्य परैर्तिष्ठ तिष्ठ मा यास्य वा
धिकानन्नयी मायामुपेत्य मामेव हेतुं पुनरुद्देक्ष्यसि॥ गु
१८ दहि पुनस्तर्हि प्रहरिष्यामीति हसित्वा तस्य निःक्राम
तः पुरुषस्य प्राकृतेन निशुम्भशरीरात् निर्गच्छतः निशुम्भो १८
दरस्थान्तात्तस्य शिरः मस्तकं खड्गेन चिच्छेद॥ ततः शिर
श्छेदात् हेतोः शिरश्छेदानन्तरं वा आसौ निशुम्भो नाम दैत्यः
भुवि रणक्षितौ अपतत्॥ तस्मिन्निशुम्भे निपतिते त
दीयांस्तदीयांकुसरान्किंचकार देव्य ततः परसिप तत्रा
हन्त्रुचिः॥३६॥ ॥ततः सिंहश्चखादोग्रदंष्ट्राक्षुण्ण
शिरोधरान्॥ असुरांस्तांस्तथा काली शिवदूती तथा
परान्॥३७॥ ॥ततः निशुम्भे पतने दैन्यतरेय द्वौ निशु

ततश्चक्रायुधं प्रेजनतः निशुम्भो वेगेन जवेन त्वरया गदाम
दाय गदां आदाय सैन्यस्य समावृतः देव्या तां सैन्येः समावृत
परिवृतः सन् चंडिकां देवीं हन्तुं ताडयितुमुपड्डीतुम् अभ्यधा
वत आधावत वेनिश्चितमेतत् धातुगतिशुद्ध्योः स्वकी
ते सम्प्रुष्ठ आत्मनेपदं॥ जवप्रवाहयो वेगः॥ ॥तस्या
॥३७॥ पतत एवाशु गदां चिच्छेद चंडिका॥ खड्गेन शितधारेण सच
शूलं समाददे॥३८॥ ॥आपतत एव आद्रवत एव आगच्छत ए
व आपतनसमय एव तस्य निशुम्भस्य गदां चंडिका देवी शित ॥३८॥
धारेण अशित धारेण तीक्ष्ण धारेण खड्गेन मंडलाग्रेण अ
सिना आशु शीघ्रं चिच्छेद खंडयामास॥ ततश्च स निशुम्भः भ
ग्नगदायुधः शूलमायुधं समाददे संजग्राह॥ शूलं गृही
त्वा चंडिकामाहन्तुमधावदिति भावः॥ शितेन निशितेन तीक्ष्णे

सप्त० टी०का०१

नेशुः पाशास्त्रशोने ॥ अयं तादृशो नमस्त्वादृशोनं ॥ नरपंतिस्मश्र
मृषित प्राणानुअसाक्षुरि सार्थः ॥२५॥ ॥ब्राह्मणी जंत्रपूत
नतोयेनान्ये निराकृताः ॥२८॥ ॥अन्ये महासुराः केचिद्ब्र
ह्माणीमंत्रपूतेन ब्राह्मण्याः ब्रह्मराक्षः देवतायाः मंत्राः
गुणभाजणीयो वयमियो निगमागमज्ञोपदेशगम्यः प्रण
वादिः ॥ तेन पावत्रीकृतेन तोयेन वारिणा निराकृताः प्र
थनाद्यपास्ताः ॥ प्रसादृष्टनिरस्तस्य प्रसाद्यस्मात्तो नि
१९ राकृतः ॥ आणशब्दार्थः ॥ ब्रह्म अणति कथयति ब्राह्मणः प
रमेष्ठिकर्मण्यप ॥ ब्रह्मानस्येयं शक्तिर्देवता ब्राह्मणी तस्ये १९
दपिस्मणना दिरहिः स्वेशे पूर्वको विधिरनित्य इति वदना
तु ॥ यद्वा सैव ब्रह्म अणति कथयति ब्राह्मणी ॥ विश्वंण्याणि
स्त्रियां ङीप् ॥ वेदस्तत्त्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः ॥
तादृशं ब्रह्मलेण स्याच्चित्त्रीब्राह्मणीज्ञया ॥२९॥ ॥माहे
श्वरी त्रिशूलेन निभिन्नापेतुस्तथापरे ॥२१॥२ ॥माहेश्वर
स्येयं शक्तिर्देवता माहेश्वरी तस्याः त्रिशूलमायुधं तेन
भिन्नाः विदारिताः सन्तः अपरे दैत्याः तथैव निर्गुभव

५१ देवरणाक्षितो निपेतुः पलतिस्म ॥३९॥ ॥वाराहीतुंडघातेन
केचिच्चूर्णीकृता भुवि ॥४०॥ ॥वराहस्य भगवतो विष्णोः
क्रीडाकूडेतनो रियं शक्तिः वाराही देवतास्याः तुंडव
क्त्रं तेन कृतो घातः ताडनं प्रहारस्तेन वाराहीतुंड
घातेन केचिन्महासुराः चूर्णिताः अवस्त्रंसिताः चू
र्णीकृताः भुवि पेतुः समरे ॥४०॥ ॥खंडं खंडं च चक्रेण
वैष्णव्या दानवाः कृताः ॥४१॥ ॥विष्णोरियं शक्तिर्देवता उ
वैष्णवी तया वैष्णव्या चक्रेण वैष्णवेनायुधेन केचिद्दान
वाः असुराः खंडंखंडं कृताः खंडत्वं प्रकारं प्रापिताः खं
डीकृताः खंडिताः शकलीकृता इति यावत् प्रकारेण गु
णवचनस्येति द्विर्वचनं ॥ खंडखंडमिति पाठे तु कर्म
धारयवदुत्तरेष्विति कर्मधारयसमासत्वात् तदृशा तु
सुपोलुक् ॥ खंडशः कृताः खंडं खंडं कृताः इत्यर्थः ॥ प्र
कारोक्तेः साहुप्यं च तद्धि ह सादृश्य परिगृह्यते ॥ नन्वत्र
दानवा इति बहुवचनात् प्रयोगात् खंडं खंडः कृता इ

त्रिभिश्चिलङ्गं पुल्लिङ्गेपि च कर्मधारयस्यादिति खड्गोपि खड्गं ख
ड्गः कृता इति वक्तव्यं पुल्लिङ्गेन च ॥ अत्राह ॥ खड्गेन बहुल्य
गुणवचनेला तु गुणमुख्यगुणिनि वर्त्तते ॥ खलु गुण
वचनोपि गुणवचनस्य लक्षणं ॥ तस्मात् गुणवचने बहु
क्रियाविशेषणं च भवतीति क्रियाविशेषणानां कर्म
त्वे नपुंसकैकत्वं च भवतीति वक्तव्यमिति ॥ बहुवचनो
त्वेनापि पुल्लिङ्गत्वमिति ॥ अन्यत्राह ॥ खड्गो खड्गो इ
२० ति च आयुधप्रयोगे संयोगं च लुप्तदिति ॥ २१ ॥ २०
वक्त्रेण चण्डिकास्ताग्रविमुक्तेन तथापरे ॥ २२ ॥ ॥ यथा
तदुक्तं इत्यस्य व्याख्यानं चण्डिकाया दीर्घः शङ्खः हस्तः तस्या
ग्रं तेन विमुक्तं प्रेरितं तेन वक्त्रेण अपरे दानवाः वि
नेशुर्विनाशमगुः विनष्टाः ॥ २८ ॥ केचिद्विनेशुरसु
सु राः केचिच्च नष्टा महाहवात् ॥ २९ ॥ ॥ केचित् दनुजाः
महाहवं महायुद्धं प्राप्य कर्मविलम्बं लोपपंचमी
महाहवात् विनेशुः विध्वंसमगुः प्राणान्तेष्व जु ॥

ऽन्यपरान् कांश्चिदसुरान् सिंहः देवीवाहनं पंचास्यः चखाद भ
क्षयामास ॥ कथंभूतान् उग्रान् यद्वा उग्रदंष्ट्राक्षुण्णशिरो
धरान् उग्राभिः रौद्राभिः दंष्ट्राभिः क्षुण्णाः संपिष्टाः संचूर्णी
कृताः शिरोधराः ग्रीवाः शिरोधरा येषां ते उग्रदंष्ट्राक्षुण्ण
शिरोधराः तान् शिरोधरः शिरो धिः धरतीति धरः पचाद्यच्
शिरसो धरः ॥ शिरोधरं इति बिभर्त्ति तु चिरं हे कर्मण्यणस्यात् ह
ततः सिंहभक्षितेभ्योपरान् लान् असुरान् काली चामुण्डा च खा
द ॥ भक्षयामास तथा सिंहकाल्यादितरेषाः ये इतरे असुराः
दैत्याः तानपरानसुरान् शिवदूती च खाद ॥ भक्षयामास
चण्डिकाशक्तिनिर्दिष्टा तोरान्धि नाम देवता शिवदूती लक्ष्य
ते ॥ उग्राभिरिति पाठे ॥ उग्रैरौद्रैः कर्कशैः भयंकरैः यथास्यात्तथा दं
ष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् असुरान् सिंहः काली शिवदूती च चखा
देत्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥ कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाः केचिन्नेशुर्महासु
राः ॥ ३१ ॥ ॥ केचित् कपि च महासुराः कौमार्याः शक्त्या
आयुधेन निर्भिन्नाः ताडिताः विदारिताः खण्डिताः संतः

स० केचित्त्वसुराः भीताः आहवात् युद्धात् सकाशात् नष्टाः
अदर्शनं गताः पलायिताः अन्ये निर्दिष्टाः समाघातसंग्रामाभ्या
गमाहवाः ॥ अवकृत्य ते अस्य हृद्यायेकं प्रतिभटानि नाहयः ॥३३॥
भक्षिताश्चापरे कालीशिवदूतीमृगाधिपैः ॥३८॥ ॥ अपरे
निशुंभसैन्ये असुरविशिष्टाः अन्ये असुराः सर्वेपि चंडकस्या चामुंडया शि
वदूत्या चंडिकादेहविनिः कौशिक्याः शिवदूती तथा मृगाधि
पो देवीवाहनीभूतः सिंहः तेन भक्षिताः खादिताः कर्म
णि क्तं ॥ कालीशिवदूतीचे मृगाधिपश्च ॥ चार्थे द्वंद्वः परमलिं
गं द्वंद्वतत्पुरुषयोः ॥ एवं च निशुंभो निशुंभसैन्यं च देव्या ल
थासंग्रामे न्ययानि ॥४१॥ ॥ श्रीमद्राजाधिराजश्रीम
तोमरान्वय श्रीमद्उद्धरणात्मज श्रीरामलनुचक्रवर्ति वि
रचितायां सप्तशत्यां चंडिकामाहात्म्यटीकायां निशुंभव
ध विधुपलक्षितो नवमोध्यायः ॥९॥ ॥ श्रीजगदंबार्प
णमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ मंगलमस्तु ॥

२१ २१

कस्मात्तु गर्वं मा आवह ॥ बलावलेपात् ॥ अवलेपो त्रलेपनं ॥
लेपः संबंधः ॥ अवछेष्ट आश्रितः ॥ संबंधः ॥ अवक्षेपः ब
लस्य सामर्थ्यस्य अवलेपात् संबंधात् संसर्गात् गर्वं
मा आवह ॥ अवलेपस्तु गर्वः स्यात् लेपने षणेऽपि च ॥
अवलेपः शब्दो प्रलेपनार्थः ॥ संबंधार्थ को ग्राह्यः ॥ ग
र्वोऽथ तु तस्मिन् गम्यमाने ॥ हेतुगर्भं बलावलेपात्
बलगर्वात् गर्वं मा आवहेः ॥ नेनान्वयेऽपि च पाग वीज्ञे
१ करोतीति तदपि अपदोपः स्यात् ॥ बलात् गर्वं मा १
आवहेये तावदेतानि मत्कांक्षितस्य सिद्धत्वाद् बलेपा
दिति तस्यार्थकत्वेनैव न्यस्यात् ॥ स्या त्वमिति कुत्कं
साकां इत्याह ॥ मा च अन्यासां ब्राह्माण्यादीनां श
क्तीनां बलं सामर्थ्यं पराक्रमाश्रित्य अतिमानिनी सती
अतितरां मा कारयती सती युध्यसे ॥ संग्रामयसे ॥ त्वं हि
कथम्भूसी अतिमानिनी ॥ यदन्यबलेन युध्यसेन तु स्वब
लेनेति शुंभाभिप्रायः ॥ गर्वेऽभिमानोऽहंकारो मानश्चि

त्तसमुन्नतिः ॥ युध्यसे चेति पाठे तु बलस्यावलेपात् ॥ अतो युष्मात्तु
गर्वं मा आवह ॥ आश्रय अथ च त्वं तव बलेनैव वाश्रितकुतस्ते व
लं यतस्ते बलावलेपः स्यात् बलं तु तदन्यदीयं सैन्यादिवाहनी ॥
अन्यासां बलमाश्रित्य युध्यसे चातिमानिनी चेति ॥ यदन्य
दीयबलेन युध्यसे कुतस्ते तर्ह्यतिमानिनीत्वं ॥ यद्यतिमा
निनी त्वं कुतस्ते तर्हि अन्यबलाश्रयणं युध्यते कुतस्त
स्मात् [illegible] य संग्रामात् [illegible] दिति बलेवलेपा
त् गर्वं मा आवहेति शुंभाभिप्रायांतरमेवतत् ॥ अतिमानिनी
इति तत्संबुध्यं तस्य पाठे तु सोल्लुंठनमेतत् ॥ त्वं स्वबलेन
लेऽपि स्वसमानेऽपि भिक्षितु खलीकरोषि से हे अतिमानिनी सं
बोध्यसे अथ त्वं कथं त्वमन्यासां बलमाश्रित्य युध्यसे
अतस्ते कुतो मानः कुतः स्वरांतमानिनी कुतस्त्वमात्म
मतिमानिनी स्याह्येतत् ॥ मत्स्वरांतं तत्र मां च मा गर्वमा
वहेति शुंभाभिप्रायांतरमेतत् ॥ अथ च स्वमसंधाप्य
सिंग्रालेन तस्ते दुष्टापि ॥ हे दुष्टे च दुर्गे ते या यो मां ज

प्रति संग्रामे इति त्वया संग्रामे किं कृतं किं सैन्यासौ बलमा
श्रित्य युध्यसे कालमा खलु चंडमुंडाभ्यां निहतौ खड्गं खलु सिं
हेन संहृतं ॥ रक्तबीजरूपानने खलु कालीकिलचूष्यया ना
स ॥ निशुंभो ब्रह्माण्यादीनामन्यासां बलमाश्रित्य निहति
णं तितस्तत्तस्माद् द्वाव्यन्यपि ताभिरेव विनिहितानीति ॥ तस्मा
त् संग्रामे प्रतिज्ञापिकर्पिता लयेति साधु त्वं हे दुष्टे इति शुं
भाभिप्रायां तरनेतत् ॥ अथ चलोके दुःखेनगच्छ हस्यं दुर्गे
२ हे दुर्गे इत्य क्षिप्तुरवीकीयसे ॥ संबोध्यसे इत्यथ चक्रेरागादि २
शब्दवत् सुसन्निमात्रमेव ॥ अतएव धावयः वग तर्थे स्वभा
वात् हृयसे चेन्मया तदा कथं हे दुर्गे इति ॥ अथुनैव खल्वे
षा कृत्वे श्यां तु र्भविष्यतीयदयं त्वया निहतः स्यां स्या त्वं दु
र्गे न्वर्थ नाम्नायो देवीपादिषदेवह तो वृधारणीयः ॥ बलावळे
पाद् दुष्टे त्वं भीति पाठे तु बलेविषये गर्व बलेपेन दर्पेण गर्वेण
आक्रांतातदुष्टे बिकलाविरूढा तत्संबुद्धौ हे बलावलेपादु
ष्टे इति शुंभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलो ये स्वोप ॥ बलावलेपेन

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ सुमेधाः ऋषिः सुरथं राजानं
प्रस्तुतं वाचमा ॥१॥ श्रिह ॥ ॥ निशुंभं निहतं दृष्ट्वा भ्रातरं प्राणसं
मितं ॥ हन्यमानं बलं चैव शुंभः क्रुद्धो ब्रवीद्वचः ॥१॥ ॥ अथ
शुंभो देवेश्वरः प्राणसंमिते प्राणतुल्यं भ्रातरं निशुंभं देव्याचं
डिकया निहतं असुरकुलं मारितं दृष्ट्वा विक्रोषकवलं चसेन्य
हन्यमाने ॥ वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्वेति कर्मणि लटः
शानच् ॥ हतं निहतं दृष्ट्वा क्रुद्धः चक्रोधाविष्टः सन् देवी वेचः
वचनमब्रवीत् ॥ सुदिर्दुष्कर्मकः ॥ देव्या निशुंभो निपातित इ
ति व्यपदेशमात्रमेतत्तत्स खलु मे प्राणाभ्येतः स्न बाधेन नि
हतो हंतारं प्राणान्वेवतयोहतः किमतः परमेव शिष्टमिष्ट
मिति निरस्थितं प्राणसंमित मित्युक्तं ॥१॥ ॥ बलावले
पाद्दुष्टे त्वं मा दुर्गे गर्वमावह ॥ अन्यासां बलमाश्रित्य
युध्यसे चातिमानिनी ॥२॥ ॥ शुंभो देवीमाह ॥ हे दुर्गे हे
दुष्टे सर्वदानवनाशिनी यात्वं गर्वमहंकारं मा आवह
उर्वीमाश्रय ॥ गर्वमिदग्रतो मोत्वं कुरु नायं गर्वावसरः

सिद्धस्य हि संपदः । नदीभृतयः मदबलारा मध्येव विभूतयः से
तीति पदभूतस्य स्पष्टार्थः ॥ अभेद्या जगन्ति जगति तु एकेषां हं जगति
एकेव जगतीहं अन्तरे कोपसदीन अत्र अस्यां तेक स्यात्मयि ज
गत्संतए केवल स्थिता यांसत्तां अथवा अन्यास्यां नेव स्यां
जगत्सामीप्यस्य केवलं स्थिता यांसस्तां म तो जगतामिः सका
शज्जगतीतीमतः सकलाग्र अपरा द्वितीयाच्छिदः का त्रा
ममस्यात् न कोपि ॥ तस्मान्म ज्ञोसीरेक्यान्न हेतुर्द्वेष्यस्य
३ ग वद्धोभयं भरेतः पदपदतो वलोकयत ता । मदि भूतयः ब्राह्म
ण्यादयः शाल्यः मद्यात्प्रभवाः मूलेभ्यो मध्यः न यो माय ३
द्रितं मयत्नि ह तास्यात्स्त्वं दुर्गेवेति भुंभाभिसाया तद
नितं तु ॥ देवी पाति वदेस्त दे वीप्रातिवश्यथाभिप्राय णा
स्यमो कास्याधो क्रियाय मते ॥ वलावले पातीति ॥ बलाव
पा लेतु दुष्टे इत्येकं पदं संबुध्यंतं चेतनत ॥ हे बलावले पातु ळे
दुष्टे हदुकोसौ लग्न वेदिपं आवाहा ॥ आश्रयमकुरु अवले
पोऽहं कारः अलसातस्तग नेवाहुः दर्पः क्षिप ॥ आसनं

दितिव्याप्य अस्ति सतलेक व्यातिआ ॥ वले सैन्ये सामर्थ्ये च वि
षये अवलेपो गर्वो हं कारो दर्पः । बलावलेपः बलावलेपो न वो
ऽन च सिव्यात् स्यतैत ॥ स दुर्योधनु लाग तउद्धतावः सबला
वलेपा तु देसः उपद्रवकारी तस्य विषये दुष्टा हि सा हि ति
बलावलेपान ॥ दुष्टे इत्येकं पदं ॥ तस्याः संबोधनं हे बलावपा
तु दुष्टे ॥ किं विशिष्टः चमोऽत्र लक्ष्मी लोके नाता ॥ किं विशिष्टं ग
वेअन्या संदितीये नेतत पद्मकारोतं प्राणिहितमुत्पाद्यहिं
सकं ॥ अवसमासेने ॥ अननचेतनइत्येयं धातुः ॥ अनिप्राणि
तनः प्रचायजंतः ॥ अनायप्राणितोहितः अस्प्राणिहितः
भुस्यादिः बोधं तवकर्मणि अनंदत्वाच्छंदसो विदप्रयोगतो
लो षायो चस्यात् ॥ तं आप्यप्राणिहितमुत्पादिनस्यतिनअं तं
नयंति नन्नाशयति असाः अस्पस्य प्राणिहितस्य मुत्पादः
न्यासात्रो हिंसकः रक्षक अभ्यामः तं अन्यासों अकारो तपु
छिंगा द्वितीये कन च नो तं पदं ॥ सोमपानितिवत् ॥ प्राणिहित
मुनिजनरक्षणमित्यर्थः ॥ येन गावेणहृतनप्राणिहितः
मुनिजनादिः अंतं नाशं नानीयते तेन ॥ वेसि पिविचूलोवूर

क्षिणं आह ॥ आश्चर्यं कुर्विन्नर्थे ॥ साचचि स्फुटं साकाइसा ह
सा त्वं च कमात्रिस सामर्थ्यं मुपेत्य कुचयोर्युद्धसंप्रहारे अनुदा
त्तं त्यात्मत्वं नप ॥ किंविशिष्टा त्वं अतिमानिनी मानहरणा
यां मानेन मानः भावेचानु सास्य स्याः मानिनी अतितरां
मानिनी अतिमानिनी अस्यर्थं हुस्य कौमुर्खः इत्यम यदि वी
ष्टार्थो वा विरामः प्रकरणं स ॥ सेतीति यत्र स्वरूपे ति वा कृपार्थे रू
पपद्रूपे सुर्थे कर्मप्रत्यय मरो धावतीति व ॥ जगतो नाम न्यासंप्र
स्य [illegible] जगत ॥ तज्जगतामभवाप्ये कर्या [illegible] न्यात ॥४॥
॥४॥ ति स्त्र [illegible] ॥ अहं च जगती [illegible] जगतीम न्यायीयतः दुग्धं
च दृष्टि व्याप्य कं दृष्टि मयत्नयंयतः ॥ दुष्टेति ॥ परस्त्रीलो
लुपत्ये न स्वस्त्री सकाप्यव ज्ञतः ॥ हं तव स्वतो राजा नृणा
मायुः शतं चयस ॥ प्रहार्यं हि स्त्रीं वेनो कं त्वया स्फुटं दु
रा [illegible] ॥ अतस्त्वं [illegible] नया गो हं तदैव हं तमप्यहं
इस [illegible] यते ॥ देव्या हे दुष्ट स्पष्ट [illegible] ॥ अथ येतं
न सं वा [illegible] व्यक्ति [illegible] विव्यतिं ॥ ॥ कैषि स्वा च ॥

सामर्थ्य गयेण अदृष्टा अविस्फुता [illegible] तातसं युद्धे हे
बलो वक्ष्य पादुष्ट इ [illegible] मयत्रा प्यर्थ देव गं तं व्य ॥ इ ॥ देस्व
वाच ॥ ॥ चेदिकाक्षं भवा चसम चा अधिकर्मदः ॥ ॥ एकैवाहं ज
गत्यत्र द्वितीया कामिमापरा ॥ पश्यैतां दुष्ट मय्येव विशंत्यो म
द्विभूतयः ॥४॥ ॥ हे दुष्ट हे असत्य [illegible] अत्रास्मिन् जग
ति भुवने त्रयेपि स्त्री [illegible] मे के वल कमेवा द्वितीया भक्ति [illegible] प
रमात्म रूपा हमे के वास्मि ॥ [illegible] कारेन पर मायाहृ
ति [illegible] एकैवाहमस्मि ॥ ममैव देव्याः द्वितीया अपरा
व्यक्ति का स्ति अस्ति चेत्कथं चन सामर्थ्यान्नेव हे दुष्ट
इ तः [illegible] त्वं [illegible] प्रकृति [illegible] म
द्विभूतयः मय्येव देव्या मे विभूतयः [illegible] ॥ [illegible] कोत्र वा दि
विधो [illegible] प्रादुर्भावो [illegible] चामिक
स्ते ज्ञानं [illegible] द्विभूतयः [illegible] कार्य
[illegible] पर्यपत्यो धावतीति नद्या कृपार्थे रू
पं कर्मे हदृष्ट [illegible] ॥ न कार्य [illegible] सिद्धि सं

बहुत्वं तयासंहृतं उपसंहृतं च तानि बहूनि ब्रह्माण्याद्या
दिशक्तिरूपाण्युपसंहृतानि यस्मात्तस्मादहमेकैवति
ष्ठामि हे शुम्भ त्वं अजौ युद्धे स्थिरो भव यत्तदिति बहु
त्वसामान्यमपेक्ष्य एकवचनं यानि बहूनि रूपाणि
आस्थितास्मि अंगीकृतवत्यस्मि तानि बहूनि रू
पाणि उपसंहृतानि वर्जितानि मयेत्यर्थः॥ तस्माद
हमेकैव तिष्ठामि अजौ युद्धे त्वं स्थिरो भव॥ आस्थि
५ तेति गत्यर्थाकर्मकसूत्रेण श्लिष्टेतः कर्तरि क्तः ऽय ६
जो ऽङ्गस्येत्युद॥ काकाक्षिगोलिकान्यायेनोभय
त्रापि संबध्यते॥ अहमेकैव तिष्ठाम्याजौ॥ आ
जौ त्वं स्थिरो भवेति उभयत्रापि संबंधसंभवा
त्॥ ३॥ ॥ ऋषिरुवाच॥ ॥ सुमेधाः सुरथमप्र
ति तमाह॥ ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धे देव्याः शुम्भस्य
चोभयोः॥ पश्यतां सर्वदेवानामसुराणां च दारुणं॥ ७॥ ॥

ततो नेत्रतो देव्याः प्रवृद्धिकायाः शुम्भस्य चासुरस्य उभयोः
युद्धं प्रवृत्ते प्रावर्तिष्ट॥ यदि इदं युद्धं सर्वेषां देवानां
सर्वेषाममसुराणां च पश्यतां भयकारकं तथाप्युभयेषां
दारुणं भयंकरं घोरं॥ यदि शुम्भो जेष्यति तदा देवानां
शुम्भतो भयं स्यात् यदि च देवी जेष्यति तदा असुराणां
देवीभयं स्यात् तस्मादुभयेषां दारुणं॥ यद्वा पूर्वप
क्षे [illegible] चातेदृष्टीर्णां भयहेतुत्वात्पुद्धमित्यर्थः॥
उभयशब्दः संख्यावाचित्वात् सर्वनामत्वाच्च बहुवचनोपि
॥ अतएव उभयो देव्याः शुम्भस्य चयोर्लिंगं यदि ह
स्यादिति इह उभयशब्दस्य स्त्रीपुंसलिंगतावगत
व्या॥ ७॥ ॥ शरवर्षैः शितैः शस्त्रैस्तथाचास्त्रैः सु
दारुणैः॥ तयोर्युद्धमभूद्भूयः सर्वलोकभयंकरं॥ ८॥ ॥
[illegible] वृत्ते तयोरित्यर्थः॥ शरवर्षैरिति पाठे तु सुधन्वेप
[illegible] सर्वोप्यन्ते हेमयहेषाजौ च सुदारुणैः शरवर्षैः

बाणवृष्टिभिः तयोः शुंभयोः वक्रुतं सर्वलोकभयंकरं
युद्धं तयोरभूत् ॥ तथा तद्वत् शितैः सुदारुणैः घो
रतरैः शस्त्रैः अस्त्रैः मंत्रवद्भिः सायकैः क्षेपणैः भूयो
वक्रुतरं सर्वलोकभयंकरं युद्धं तयोरभूत् ॥ तायु
धानि दिव्यशुद्धानि आयुधसाम्यात् युद्धसाम्यं
तथास्त्रैश्चैव दारुणैरिति पाठे सत्यर्थः ॥ तु
ल्यजातीये शायुधे सौ युयुधाते देवी च शुंभश्च स
र्व ॥ ७॥ ॥ दिव्यान्यस्त्राणि शतशो मुमुचे यान्य
थांबिका ॥ बभंज तानि दैत्येंद्रस्तत्प्रतिघातकर्तृ
भिः ॥ ८॥ ॥ अथांबिका देवी दैत्येंद्र विजययानि श
तशः शतशः दिव्यानि ॥ दिव्यभवानि सर्वशस्त्राणि
स देवतान्यस्त्राणि मुमुचे ॥ प्रयुयुजे ॥ प्रयुक्तव
ती बभंज ॥ तानि दैत्येंद्रः शुंभः तत्प्रतिघातकर्तृभिः
तत्प्रदस्त्रविरोधिभिरस्त्रैः बभंज ॥ भंजो आमर्दने

सुमेधाः सुरथमुचिवान्वयः ॥ ॥ ततः समस्तास्ता देव्यो ब्रह्मा
णीप्रमुखा लयं ॥ तस्या देव्यास्तनौ जग्मुरेकैवासीत्तदां
बिका ॥ ५॥ ॥ हे सुरथ ततः मध्येन विरतांमध्ये स्थिताः
शुंभेन युद्धकरणे तत्पराः समस्ता अष्टौ ब्रह्माणीप्रमु
ख्याः ब्रह्माणीप्रधानाः शक्तयः देव्यः देवताः तस्याः
आद्यायाः देव्याः चंडिकायाः एव तनौ तन्वां शरीरे लयं ली
नतां देव्यां जग्मुः प्रापुः तदा अन्यसांलया रहितोदयका
ले अंबिका चंडिका देवी एकैवासीत् अद्वितीयासीत् चं
डिकैकैवातिष्ठत् ॥ एकैवजाता ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥
चंडिका शुंभं वाचमुवाच ॥ ॥ ५॥ ॥ अहं विभूत्या ब
हुभिरिह रूपैर्यदास्थिता ॥ तत्संहृतं मयैकैव ति
ष्ठाम्याजौ स्थिरो भव ॥ ६॥ ॥ हे शुंभ रणे स्थि
तो भवेः चंडिका देवी बहुभिरनेकैः रूपैः हे दुष्टा
विभूत्या विभवेन गौरवेण व्यापकत्वेन ऐश्व
र्येण यायत् बहुलं आस्थिता वा अंगीकृतं तत् संहृत

ता

दिभिः लीलयैव अप्रयत्नेनैव तच्च भंजं खंडयामास ॥ आ
दित्यावादस्त्रैः अवक्षं लीलया विलासेन चूर्ण
यामास ॥ ६ इति शेषेणाचारणरा [illegible] ॥ तदादिभि
रस्त्रैः परमा ईश्वरी परमेश्वरी ॥ [illegible] कर्मणि
वरः [illegible] पर्यायाः ॥ ७ ॥ ततः शरैस्तैर्देवी माच्छा
दयत् स असुरः ॥ सापि तत्कुपिता देवी धनुः चिच्छेद
च इषुभिः ॥ ११ ॥ ततः दिव्यास्त्र [illegible] नादनंतरं
सः असुरः [illegible] देवीं चंडिकां [illegible] सुतेरसः
ते शरवितानैः शरसमूहैः [illegible] आच्छादयत् छद सं
वरणे चुरादि [illegible] लुङ् ॥ छादयामास ॥ नि
[illegible] ॥ सा च देवी अपि तत् कुपिता [illegible]
हेतोः पृथक् [illegible] तस्मात् शरशरान् [illegible] छादना हेतोः
कुपिता क्रोधाविष्टा सती इषुभिर्बाणैः धनुर्ध्वा
पं तस्य शरासनं चिच्छेद खंडयामास ॥ [illegible]
[illegible] शराः पत्री [illegible] इषुर्द्वयोः [illegible] पृषत्क इति

बहुवचनं पुनः पुनर्धनुःछेदं पुनः पुनर्धनुर्ग्रहं धनुश्छे
दं धनुश्छेदं संसूचयितुमाश्रितं ॥ अन्यथैकस्य धनुषः
छेदकर्तृत्वे धनुश्चिच्छेदेषुणा इत्येव ब्रूयात् ततो
[illegible] ॥ १२ ॥ छिन्ने धनुषि दैत्येंद्रस्त
था शक्तिमथाददे ॥ चिच्छेद देवी चक्रेण तामप्यस्य क
रे स्थितां ॥ १३ ॥ अथ दैत्येंद्रः शुंभः धनुषि शरास
ने छिन्ने सति तथा चक्रेण खंडिते सति तथा
तद्वत् शक्तिमायुधमाददे ॥ समाददे संजग्राह ॥ अथ
देवी अस्य शुंभस्य करे स्थितां प्रेरयितुं गृहीतां तामपि श
क्तिमपि चक्रेण आयुधेन चिच्छेद [illegible] ॥ करे स्थितां
[illegible] पाठे [illegible]
[illegible] शक्तिं चक्रेण चिच्छेद ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] धनुश्छेदमदंतरं श
क्तिमपि तां चिच्छेद ॥ समाददे [illegible] पाठे [illegible]
[illegible] सामर्थ्ययोः [illegible] ॥ १२ ॥ ततः खड्गमुपादा

५

SJ-XI-60

यथा तथेंद्रं च भानुमत॥ अभ्यधावत वै हंतुं दैत्यानामधि
पेश्वरः॥१३॥ ॥ ततः क्रुद्धो दैत्याने करे दैत्यानामधि
पाः धूम्रलोचनचंडमुंडरक्तबीजनिशुंभादयः तेषा
मीश्वरः स्वामी शुंभः रक्तं चंद्रहासं उपादाय तानुम
तु किरणयुक्तं शोभान्वितं लिखिताग्निवांः चंद्राः य
स्मिन् फलके तं च तं चंद्रफलकं चोपादाय गृहीत्वा तां
देवीं हंतुं अभ्यधावत ॥ धातुगते रुद्धे याः स्व
रितेसाडु॰ आत्मनेपदं ॥ दैत्यानामधिपेश्वर इत्येकपदमि
ते नामप्रसिद्धिः ख्यातिः कीर्तिः न नाम अनाम अ
कीर्तिः रख्यातिरकीर्तिः अनाम धीयते येषु अ
नामधेयाः अकीर्तयः धूम्रलोचनचंडमुंडरक्तबी
जनिशुंभादयो दैत्याः अकीर्तिभाजः दैत्येषु अनाम
धेयः दैत्यानामधेयः तां दैत्यानामधेयान् पाति रक्ष
ति दैत्यानामधिपः अतो नृपसंगेनि दैत्यानामधि
पश्चासा विश्वरश्च ऐश्वर्योपेतः शुंभः दैत्यानामधि

८

प्रतियोगैः खंडयामास॥ आग्नेयास्त्राणि वारुणास्त्रैर्विरो
धीनि वारुणास्त्राणि वायव्यास्त्रैर्विर्मितानि वायव्या
स्त्राणि पन्नगास्त्रैः पवनाशिनीस्त्रैर्विमितानि पन्न
गास्त्राणि गरुडास्त्रैः पन्नगरशनास्त्रैर्विमितानि च
कार॥ इत्थमन्यान्यपि प्रशस्त्राण्यस्त्राणि स्वास्त्रैर्द्वि
छान्यवकर्तव्यानि॥ शातं शातं शाते शाः संस्कृतेकपच
नोच्चवीक्षायां शास्॥ दिव्यानि प्रयुक्तान्यामुद्धक प्रति
वोचनुरोपिकाः मुक्तं चेमुक्तं प्राक्षुणे॥ तेषामेव
कापर्युक्तास्त्राणां प्रतीघातः विघातः उपसर्गस्य घ
ञ्प्रमनुष्यवेकुंठदीर्घः॥ तस्य कर्तृणि प्रशस्त्राणि
तैः जैनकर्तृः प्रलोतिरिति लिंगात्समास॥१९॥
मुक्तानि तेन चास्त्राणि दिव्यानि परमेश्वरी॥ बभंज ली
लयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः॥२०॥ ॥परमे
श्वरी चंडिका देवी तेन च शुंभेन मुक्तानि प्रेरितानि
दिव्यानि दिव्यविभवोपास्त्राणि उग्रहुंकारोच्चारणा

वादर्द्धकरामकस्तं खड्गचर्मणो समपद्यत धनुषा मुक्तै
रुक्मिते: प्रेरिते: ॥ कुरंटकेति बाणः स्यात् बाणो
बाणिसुतेपरे ॥ धनुर्ग्रहणादत्र शरः बाणो विवक्षि
तः ॥ संज्ञेवेश्यापि चाटे च स्यात्तु द्रोषणमर्थवत् ॥१४॥
अश्वांश्च पातयामास रथं सारथिना सह ॥१५॥
सादेवी तस्य शुंभस्य तत्केवलं खड्गं चर्म चाच्छि
द ॥ अपि तु अश्वांश्च छित्वा त्वरैः पातयामास ॥
सारथिना सह यत्रास्थितं रथं च स्यंदनं च पात
यामास व्यसरत्सा वयस्यं निवेशितं प्रक्षेरशयां च
कार ॥१५॥ ॥ हताश्वः स तदा दैत्यश्छिन्नध
न्वा विसारथिः ॥ जग्राह मुद्गरं घोरमंबिकानि
धनोद्यतः ॥१६॥ ॥ लेदासशुंभोदैत्यः तया
देव्या हताश्वः नष्टरथ्यः छिन्नधन्वा भग्न
रथोसनः विसारथीश्च वाहुः सारथिर्यस्य स

विसारथिः एवमवस्थः सन्नम्बिकानिधनो
द्यतः ॥ अतएव भीमं घोरं भयंकरं मुद्गरं लोहमयं घ
नं नामायुधविशेषं जग्राह ॥ उपादत्ते ॥ द्रुघनमु
द्गरघनौ ॥ मुद्गरितिग्रस्ते मुद्गरः घनः ॥ वाचे
भुस्ते तु द्रुघणे घनः स्याल्लोहमुद्गरे ॥ छिन्नं ध
न्वयस्य सच्छिन्नधन्वा अंबिकाया निधनं मृत्युं
तत्रोद्यतः इति शुंभो निपातलक्ष्योर्थः ॥ अंबि
कायास्सकाशात् प्राप्तस्य निधनं मरणं तत्रोद्यतः
उद्युक्तः इति तु देवीपाणिनिपदानि धनयोर्थः धन
धान्येति पूर्वे धनी मरणार्थे भावे स्यात् ॥ निव
तं धनमतोत्र वा निधनमित्यपरे व्ययतेहोत्सु ॥ अं
तो नाशो द्वयोर्मृत्यु मरणं निधनं स्त्रियां ॥१६॥
चिच्छेदापततस्तस्य मुद्गरं निशितैः शरैः ॥ त
थापि सोभ्यधावत्तां मुष्टिमुद्यम्य वेगवान् ॥१७॥

5J-41-10

अपततः आढौकतः तस्य शूलं भग्नमुद्गरं [illegible]रीतैः
शरैः ॥ पतनं नामायुधं निशितैस्तेजितैः तीक्ष्णैः
शरैः देवी चिच्छेद ॥ तथा विभग्नमुद्गरः स अपि
सशूलभृः वेगायानुसवोपेतः स च तां देवीमभ्यधा ५
वत हन्तुं मुष्टिमुद्यम्य आढौकत ॥ स्वर्त्तवेगि
तायां ॥ तोय वा देशो वर्त्म ॥ यद्वा धातु गति
शुद्धेः स्वाति ते चादुभायं पदं ॥ इत्युपदृष्या स्त्रि
९० यां पुंसि मुष्टिः स्यात् प्रकीर्तितः ॥१७॥ ॥ स मुष्टिं ९०
पातयामास हृदये दैत्यपुंगवः ॥ देव्या ॥१८॥ ५
स दैत्यपुंगवः शुम्भः श्रेष्ठो दैत्यः शुम्भो देव्याः हृ
दये वक्षसि मुष्टिं रत्नीं यद्वा अंगुली संनिवेशं य
द्वा अंगुलीः अर्थं पातयामास ॥ प्रयुक्तवान् ॥ अ
क्लीबे मुष्टिः रत्निर्द्वौ पुमान् ऋषिः पुंगवः गौरस्त्रि
तकुंकिति टच् ॥ समासांतः दैत्यः पुंगव इव बलवा

पेश्वरः अनाम नृपः इत्युक्त कर्मण्यधिकरणे चेति च स्वामी ॥१६॥ ५
तस्यापततएवाशु खड्गं चिच्छेद चण्डिका ॥ धनुर्मुक्तैः शि
तैर्बाणैश्चर्म चार्ककरामलं ॥१७॥ ॥ चण्डिका देवी
४ त तस्य आपतत एव सतः आपतनशीलस्य तस्यैव दैत्ये
स्य आशु तत्क्षण एव तदा ढौकनं ॥ तत्समय एव धनु
र्मुक्तैः चापात् लक्ष्यमार्गे निर्गमितैः तीक्ष्णैः बाणैः अ
र्ककरामलं अर्कस्य करैः संगतेः प्रतिफलि
तार्ककिरणत्वात् अमलं मुख्यं करखड्गं चिच्छेद ॥ अथ च
बाणैः अर्ककरामलं प्रतिफलितैः अर्कस्य करैः स
ह संपर्कत्वात् अमलं मुख्यं च चर्म च फलकं
च चिच्छेद ॥ बाणैरिति बहुवचनात् अल्पः फल
कं तच्चूर्णं सांद्रकारीति सूच्यते ॥ फलको स्त्री फ
लं चर्म ॥ चर्ममयत्वात् चर्म ॥ वर्णयोः स्पितयोः अप
नीतं पिधानत्वात् प्रतिफलितार्ककरसंपर्कस्वभा

सावेगेन अतर्कैन बलेन च ॥ पुनस्तथैव निपतनात्सा
पि वक्तुं स्थितः उदस्थात् ॥ उच्चकैः स्थितिमाप ॥ अतर्कि
तेत्युक्तं सह सा अव्ययं सहो बलं चेदं न व्ययं तथा च सह
सा हठात् मित्यत्र ओजः सज्जो भेः स्तमस्स सूती पापम
नुक् ॥ सदैत्यराजः सह सा तथाप ततो योगी वपुन
रुत्थितएव अतर्कित मुदस्थादेव ॥२०॥ ॥ उत्पत्य
च प्रगृह्य चक्रे देवी गगनमास्थितः ॥ तत्रापि सा नि
११ राधारा युयुधे तेन चंडिका ॥२१॥ ॥ महीतलादुत् ११
पत्य उदस्य उड्डीय देवी प्रगृह्य गृहीत्वा उच्चैः गगनं चा
काशमास्थितः अरूढवान् आश्रितः आङः प्र
वृत्ति ष्टतेः सकर्मकात् ॥ सस्थकर्मक सूत्रेण क
र्तरि क्तः ॥ आस्थितवान् ॥ आङः स्थः प्रतिज्ञानम
र्थः गगनस्थितत्वेन प्रतिज्ञातवान् आश्रितवा

न्नित्यर्थः ॥ तत्रापि गगनेपि सा चंडिका देवी निराधारा निरधि
करणा सहैव तेन शुंभेन सह युयुधे ॥ युधसं प्रहारे
अनुदात्तेत्वादात्मनेपदं संप्रहारः ॥ यद्वा तत्रापि ग
गने सा आनिराधारा अंतर्गत ब्रह्माणी वैष्णवी कौ
मारी रूपत्वात् हंसगरुडमयूरवाहनतया साधार
सहैतेव चंडिकेति सहृदय दरहस्यमूहनीयं ॥ यद्वा
निर्निश्चय निबध्यो निश्चयश्चावबोधाधयस्मा
यः निराधारा अहमेव सर्वत्रेति सम्बन्धितायात् ॥
पसं हृद्विष्णा मिति निश्चयज्ञाना धारा चंडिका ॥
यद्वा चंडिका शब्द ब्रह्ममंत्र स्वत्वं मंत्रत्वं च चंडिका
चंडिकाचाकार रूपा अकारात्पंच विभुधिकं च निर
धारमिति विभुश्चैयं देवता सर्वाद्भुः ॥ तथा युक्तमे
वैतत् तत्र चंडिका देवी निराधारेति ॥२१॥ ॥ निपु
द्धं स्ववेतदा देस श्वंडिका च परस्परं ॥ चक्रतुः प्रथ

सप्त० मं सिद्धमुनिविस्मयकारकं ॥२२॥ ॥ तदा तस्मिन् गगना
रोहणकाले प्रथमं प्रथमतः रवेः आकाशे देहः खेषेणः
चंडिका च दुर्गा परस्परमन्योन्यं नियुद्धं बाहुयुद्धं ना
म प्रथमयुद्धं चक्रतुः चक्राते विदधाते ॥ कीदृक्
नियुद्धं सिद्धमुनिविस्मयकारकं ॥ सिद्धाश्च मुन
यश्च सिद्धमुनयः ननु च द्वंद्वे पूर्वं स्यात् ॥ नैतत्
१२ प्राप्तस्य चाचाध्याख्येयेति ॥ यद्वा सिद्धैः सहिताः
मुनयः सिद्धमुनयः तेषां सिद्धानां प्राप्ता रिवलं सि १२
द्धि सिद्धानां विश्वावसुप्रभृतीनां मुनीनां च नारदादी
नां देवर्षीणां परस्परतः विस्मयस्याद्भुतस्याश्चर्यस्य
कारकमुत्पादनकं इह केचित् सिद्धमुनीययुद्धं येदू
नियुद्धं तं नियुद्धं प्रथमं चक्रतुरिति सर्वे ॥ केचित्
प्रथमं मपपनीय प्रथमं पेलुः केचित्तु प्रथमं मपनी
य प्रथमं पेलुः कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नो द्वे भवतः

नरदेहपुंगवः स्यादुत्तरपदे व्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ सिं
हशार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थगोचराः ॥ उपमितं
व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे समस्यते ॥१८॥ ॥ तं
चापि सा देवी तलेनोरस्यताडयत् ॥१९॥ ॥ सा च
देवी तलेन करतलेन चपेटतलेन तं शुंभमपि
उरसि वक्षसि अताडयत् ॥ तड आघाते ॥ चुरादिः क
र्तरि लङ् ॥ अताडयत् ॥ अस्त्री तलं मध्ये देशे स्वरूपे
पृष्ठे केवले ॥ वितस्तौ च चपेटे च तलं ज्योपाज्यारक्षणे
तलं ॥१९॥ ॥ तलप्रहाराभिहतो निपपात महीत
ले ॥ सदैत्यराजः सहसा पुनरेव तथोत्थितः ॥२०॥
सदैत्यराजः दैत्यानां राजा शुंभः राजाहःसखिभ्यष्
टच् समासांतः देव्या कृतेन तलप्रहारेण चपेटघा
तेनाभिहतः वक्षसि ताडितः महीतले भूपृष्ठे नि
पपात ॥ प्रत्रंश ॥ अथ सदैत्यराजः शुंभः सहस १सा

मासेसपि सभ्य एव ॥ उद्धृत्य ॥ उत्पात्य ॥ उत्क्षिप्य
इतिपाठत्रये ॥ बभ्रुभ्रमं वस्त्रा नेरयादेशः ॥ क्षिपप्रेर
णे किदूः ॥ २२ ॥ ॥ स क्षिप्तो धरणीं प्राप्य मुष्टिमुद्यम्य
वेगितः ॥ अभ्यधावत दुष्टात्मा चण्डिकानिधनेछ
या ॥ २३ ॥ ॥ देव्या भ्रामयित्वा क्षिप्तः स दुरात्मा शुं
भः धरणीं प्राप्य वेगितः संजातवेगः सन् वेगवत्
इति पाठे वेगात् ॥ वेगवानिति पाठे वेगयुक्तः सन्
२३ चण्डिकानिधनेछया मुष्टिमुद्यम्य उत्क्षिप्य अभ्य २३
धावत ॥ चण्डिका महत्त्वं मुष्टिमुद्यतं दृष्ट्वा अजितमु
खेन आहवे तु मा ठोकू तू ॥ मुष्टिना हेतुमत्याग
छत ॥ धातुमति शब्दो ऽस्यचरितेना सा सने पद्
ळठः चण्डिकाया निधनं मरणं तत्रेछा तया यतः
मुष्टिमुद्यम्य वेगादभ्यधावत इति सम्बन्धः

देवीसरवीव्यर्थस्तु चंडिकायाः सकाशगतु ॥ आमव्यंमत्
निधनं मरणं तत्रेछया यतः अभ्यागछत् ॥ अन्यथाप
ठाभ्यवेगवद् सोनिम्रियेते वेति ॥ दुष्टः आत्मा स्व
भावो यस्य स दुष्टात्मा आत्मा यत्रो धीस्त्वबुद्धिः स्वभा
॥२४॥ वे ब्रह्मलवर्ष्मचि ते भाव्यां तं ततो देवी सर्वदैत्यजने
श्वरं ॥ जगत्यां पातयामास भित्त्वा शूलेन वक्षसि ॥२५
आनानामीश्वरो राजा सर्वेषां दैत्यानां जनेश्वरः राजा
त ततो देवी सर्वदैत्यजनेश्वरं सर्वासुरपतिं आयान्तं
सुंभं वक्षसि उरसि शूलेन भित्वा विदार्य ॥ जगत्यां
भूमौ पातयामास पातयांचकार ॥ जगति जगति
दौ यिरो पिपि क्षिता वपि ॥ २६ ॥ ॥ स गतासुः पपा
तोर्व्यां देवी शूलाग्रविक्षितः ॥ चालयन्सकलां
पृथ्वीं साब्धिद्वीपां सपर्वतां ॥ २७ ॥ ॥ देव्या

शूलमायुधं तस्याग्रे तेन विशेषेण क्षितः हिंसितः ह
तः ताडितः क्षिणु हिंसायां धातुरूपिणां तैलनादीतेने
क्षिप्तः क्षतः इति पाठद्वयं ॥ कर्मणि क्तः अनुदात्तोपदेशा
वनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो हलि किति त
शुंभः गतासुः निर्गतप्राणः सन्नूर्ध्वं व्योम्नि मोपप्र
तप्रभंशं किं कुर्वन् सकलां पृथ्वीं चालयन् कुस्थानां
२८ तरं प्रापयन् कूर्मभृतां पृथ्वीं अब्धयश्च सप्तद्वीपा २८
श्च सप्त ते शैलाश्च सप्त वर्त्तमाना तां साब्धिद्वीपां पुनः कि
दृशीं ॥ पृथ्वीपर्वतैः सह वर्त्तमानानां सपर्वतां ॥
चालयन्निति चल कंपने णिचि कंपने चलमित्तु ॥ चा
लुश्चालयत ॥ वल्लीद्रुमं कंपयति अन्यत्र नमिते ॥
वायुश्चालयति वारिद श्रेणी देशांतरं प्रापयतीत्य
र्थः ॥ अत्र तु स्थानांतरप्रापणं धात्वर्थः ॥ तेनात्र

समासवज्ञ वक्तुलामिति शुद्धमौ ॥ परस्य क्रियां परः क
रोति परस्परादिपरः परस्परं ॥२२॥ ॥ ततो नियुद्धं सु
चिरं कृत्वा तेनांबिका सह ॥ उत्पाट्य भ्रामयामास
चिक्षेप धरणीतले ॥२३॥ ॥ अंबिकादेवी तेन शुंभे
न महासुरेण सह सुचिरं चिरतरं कालं नियुद्धं बा
हुयुद्धं कृत्वा निर्वृत्य ततोनंतरं पश्चात् तं शुंभं दैत्यं
उत्पाट्य उत्क्षिप्य चरणमुष्टस्य भ्रामयामास ॥
ततो भ्रामयित्वा तं शुंभं वलयाकारेणोर्ध्वं सो भ्राम
यित्वा धरणीतले भुवि चिक्षेप च पातयामास च
इह भ्रमेण विसंस्थुलतां कृत्स्न इति कृत्स्नत्वे
भ्रामयामासेति सत्यपि पाठ ॥ यद्यावेस्तुवस्
मितां कृत्स्नः सा च व्यवस्थित विभाषा तेन कचि
त्संयोगे गुरुणो दोसंक्रामयतीति वक्तामया

सर्थं ।। निर्मलं विपांसुअश्रवत् ।। असीत् विश्वमयो बंहृ
त्स्नं समस्त मासिव लारिवलो निर्धि-शेषा: विश्वमा
नुचनं जगत् ।। स्वस्थस्य भाव: स्वास्थ्यं जीवति शुभे
एतद्वैपरीत्यमभूद्विश्वस्येति भाव: ।।२७।। ।।उत्स
तमेघासोल्कायै प्रागासंस्तेवामंययु: ।।२८।।
प्राकृशुभाश्रुरमरणात्पूर्वं ।। सोल्का: सहिता: ये
उत्पातमेघा: आसन् तेपुनाशुभासुरे व्यसृहत्ते
२५ रुधिरामंत्रांतिययु: ।। शुभाशुभस्य चक्र उत्पात: २५
तदर्थाज्ञे घास्तन्मेघा: देवलोकशुभाय रेसाशु
भायचागता: तेमेत्रांतिमगमन्निति भाव: उल्का:
ज्वाला: स्त्रीलिंग उल्काशब्द: यदमरपचु: ।।लकारो
फालिकारिका धातकीपंचकाटकी ।। सिध्रकाशा
रिकाहिका प्राविका ल्कापिपीलिका ।।२८।। ।।सरि
तोमार्गवाहिन्यस्तथाशुभे निपातिते ।।२९।। ।।देवाशुभे
निपातिते सति तथाअनाकुला: सरितोनघ:

मार्गवाहिन्य: मार्गोदहरगा: आसन् पूर्वेमाकुलत्वान्नघाधि
दिवता: स्वस्थप्रवाहसहिता: उत्पथगामिन्य: अधुना
तद्वैपरीत्यमितास्ताइतिभाव: मार्गेवहंतिस्त्रवंतीमा
र्गवाहिन्य: सरितोमार्गवाहिन्यस्तथा ।।तत्रपातिते- पातिते
इति पाठांतरे पिसएवार्थ: ।। देवात तत्र तस्मिन् शुभे
पातिते पाठांतरे सरितो मार्गवाहिन्य: असत् अस्त
ठीइ-कोरूपं ।।२९।। ।।ततोदेवगणा: सर्वे हर्षनिर्भर
मानसा: ।।बोधुर्निहते तस्मिन्नुगंधर्वोलकितंजगत् ।।३०।।
देवात तस्मिन् शुभे निहते मारिते सति ततो हेतुत:
सर्वेदेवगणा: त्रलोविष्णुमहेश्वरेद्रादय: सेन्द्रसमु
हो: हर्षनिर्भरमानसा: निर्भरेण भर: पोष: पूर्ण
ताय त्रतानि निर्भराणि हर्षेणसंतोषेण निर्भ
राणि पूर्णानिमानसानि येषां ते तथोक्ता:
बभूवु: आनंदपूर्णहृदया: समभजन्नित्यर्थ:

अथवा ते सर्वे गंधर्वाः हाहाहूहू[illegible]प्रभृतयः हर्षनिर्भरमा
नसाः संतः ललितं मनोहरं यथा स्यात्तथा । देव्याः
पराक्रमं जगुः ॥ गायंतीस्म ॥ गीतमुक्तावाचंद्रेहं
चाह ॥ ।अवादयंस्तथैवान्ये ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥२१॥
तथा अन्ये अप्सरोगणाः देवगणविशेषाः अवा
दयन् ॥ तथा अन्ये एव अप्सरोगणाः ननृतुः दे
[illegible]नि पातिते दिव्यानि वाद्यान्यनेहत दुवादयं
न्नपरे देवगणाः अपरे तु अप्सरसां मुख्याश्च मु
१६ ख्यानां गणाः ॥ ननृतुः नर्तितिस्म ॥२१॥ ॥ववुः पु
ण्यास्तथा वाताः ॥२२॥ ॥ तथा शुंभे देव्या निपाति
ते सति वाताः पुण्याः शोभनाः सौरभ्ययुक्ताः
ववुः वांति स्म ॥ पुण्याः रजःशून्याः[illegible] ॥२२॥
सुप्रभोऽभूद्दिवाकरः ॥२३॥ ॥ तथा शुंभे सौ निहते
सति दिवाकरः सूर्यः सुप्रभः सुतेजस्कः अभूत् ॥२३॥
जज्वलुश्चाग्नयः शांताः ॥२४॥ ॥अग्नयः आहवनी

मित्राभावात् कुत्स्वत्वाभावः ॥ कश्चिदाह ॥ चेलने चाल
तं करोति णिच् लट् शतृ प्रत्ययः प्रयोजकव्यापारा
भावात् पि ॥ शोभसे स्म वा इति ॥ तन्न ॥ मृतस्यापि पु
पचरस्यैभावा द्वौ प्रयोजकव्यापार संभवात् ॥ मृतः
पुत्रो मातरं रोदयति धनमानंदयतीत्येवं सोऽचेत
योरथ न प्रयोजकव्यापार इति प्राप्तुं कृऽव [illegible] तभा
वा भावो वाच्य अभ्यधित [illegible] ॥२५॥ ॥ ततः प्रसन्न
मखिलं हते तस्मिन् दुरात्मनि ॥ जगत्स्वास्थ्य
मतीवाप निर्मलं चाभवन्नभः ॥२६॥ ॥ देव्या चं
डिकया तस्मिन् दुरात्मनि शुंभे दैत्याधिपे हते सति
परासुकृते सति ततो हेतुतः अखिलं विश्वं प्रस
न्नमभवत् ॥ एतदेव स्पष्टीकरोति ॥ जगत् लोकः
कर्तृ स्वास्थ्यं स्वस्थतां अनाकुलतां अतीव अत्ति
तरां अपप्राप न [illegible] आकोशं के [illegible] अतीव अ

यगाहेपस दक्षिणाग्नय: शांता: धूमरहिता: निर्म
ला: संत: जज्वलु: ज्वलंतिस्म ॥ शुंभेनिहतेय
ज्ञा: प्रवृत्ता इतिभाव: ॥ ज्वल दीप्तौ लिट उस ॥ कर्ण
शांता दिग्जनितस्वना: ॥३५॥ ॥ शुंभेनिहतेसं
ती दिग्जनितस्वना: उत्पातशब्दा: शांता: उपशां
तिमगु: शांता दिग्जनितस्वना इत्येकपदं पक्षे
शांताश्चते दिग्जनितस्वनाश्चेति कर्मधारय:
दिग्गजमुख्यालत्रशब्दा: शांता इत्यर्थ: ॥ अथवा दे
शादिता: दिग्देवता: तासां हाहाकारादिजनिता:
स्वना: ते च शब्दा: शांता इत्यर्थ: ॥३५॥
श्रीमद्राजाधिराज श्रीमत्तोमरान्वय श्रीमदुद्ध
रणात्मज शांतनुचक्रवर्ति विरचितायां शांत
नव्यां चंडिकामाहात्म्यटीकायां शुंभवधो वि
धुपक्षो [illegible] दशमोध्याय: ॥१०॥ छ छ ॥

सानि

तो

सप्त० टीका०१८

१ १

संज्ञा तोयास्तां ताः काशिताः विशेषेण काशितास्ताः विकाशिता
ताश्च ताः विकाशिवक्राबुजाः विकाशितास्त्राः ये षां ते विका
शिवक्राब्जा विकाशितास्त्राः सुराः विकाशिवक्राब्जा विका
शितांसा इति पाठे तु सुराः इष्टलाभादि काशिवक्राब्जाः
विकाशितास्त्र भवंति ॥ अं भोरुज शिरस्तश्च कर्मधारयः
दिव्यं स्तिदेवाः महांतः आमसुराः तेषिंद्राः श्रेष्टः सुरऐश्वर्ये
२ सुरंति ईश्रा ते सुराः इलुपराज्ञा प्रीति कराः काः वेहवत्यानु २
तं वन्हिः सपुरोगमो ग्रयायी येषां ते तथोक्ताः कलो नाम
र्षिः तस्यापि पुंस्त्री लिंगयोः दिपाठात् काम्यराब्दा हर्षादि
वतुतान् सर्वत्रलो हितादिद्दंत्तेते इति षुपित्वात् इ. पू.
कस्यापत्यं नारी सा कात्यायनी चं तु स्तोतां ॥ ३ ॥ ॥ देवाऊचुः
देवी स्तोतुंस्त वो पयुक्ता नि वाक्यान्युच्यंते ॥ ॥ देवी
प्रपन्नार्तिहरे प्रसीद ॥ २ ॥ ॥ प्रपन्नाः अन्येने शरण्णाः
शरणार्थिनः भक्ति नम्राः तेषामार्तिं हरे आर्तिः पीडानां

हरतीति प्रपन्नार्तिहरा ॥ हलेरनुद्यमाने च ॥ स्त्रियां टाप् ॥ त
स्यं बुद्धौ हे प्रसन्नार्तिहरे हे देवी त्वं प्रसीद प्रपन्नाभव पाप्रा
दिना सदेः सीदाभवः ॥ १ ॥ ॥ प्रसीद मातर्जगतोऽखिलस्य ॥ २ ॥
हे मातः अखिलस्य कृत्स्नस्य जगतः हे जननी देवी त्वं प्रसी
द प्रसन्ना भव ॥ षट्के स्तोत्रे दार्थ पदयोदार्थ [illegible] वदे के देये पि
वर्ते वृया रसिलन्कार्थ्रोहातेकाः स्वार्थे मारिवल प्रशणां ॥ ३ ॥
प्रसीद विश्वेश्वरी ॥ ७ ॥ ॥ हे विश्वस्य ईश्वरी व्यापिके त्वं प्रसी
द प्रसन्ना भव प्रादुर्भव ॥ आभ्नोति रामु कर्मणि वर इं चो
पधायें ॥ ४ ॥ पाहि विश्वं ॥ ५ ॥ ॥ हे देवी त्वं विश्वं पाहि हे देवी
हे वक्तसी रूपे तेन सर्वं जगत् रक्षेः पा रक्षणे लोटः सा पि च ५ ॥
त्वमीश्वरी देवि चराचरस्य ॥ ६ ॥ ॥ हे देवी त्वं चराचरस्य जं
गमाजंगमात्मकं रूपं जगतः ईश्वरी विष्णुमाया सत्तया
व्यापिका सि यद्वा ईश्वरस्य स्त्री स्वामिनी भवसि ॥ च
रस्थाचराश्च चराचरेस्सर्वो हे रो विभाषैकवद्भवति ॥ अ
न्यथा चर मतोप चायें ॥ ॥ चरि चलि पति वदि नाम

त्वात् आप्यायस्यैतेन च चराचरं जंगमात्मकमेव स्यात् ॥ ना
जंगमात्मकमपि तेन श्वसितम् प्रतीतत्वात् इत्यर्थः चैन स्यात्
यत्र च वृधुः चरिष्णु जंगमं चरं स्यात् इति चराचरम् ॥४॥
आधारभूता जगतस्त्वमेका महीस्वरूपेण यतः स्थितासि ॥७॥
हे देवि त्वं यतः कारणात् महीस्वरूपेण पृथ्वीरूपेण स्थि
तासि अतस्त्वं अलंघ्य जगतः विश्वस्य आधार
भूता अपि कुरणात् तां प्रमाणं नेकैव नान्या इत्यर्थः पृ
२ थिवीरूपात्वात् रूपात् च पृथिवी इतिभावः ॥७॥ ॥अपां
स्वरूपस्थितया त्वयैतदाप्याय्यते कृत्स्नमलंघ्यवीर्ये ॥८॥
हे अलंघ्यवीर्ये ॥ हे दुर्धर्षपराक्रमे अपां स्वरूप
स्थितया त्वयैतत् आप्याय्यते कृत्स्नं जगत् ॥ आप्यायि
तेसंवर्धते सिक्तं जीयते इत्यर्थः प्रीवृद्धौ णिचू ॥ कर्मणि ल
ट् ॥ अपां जलानां स्वरूपेण स्थितोसि तया ॥ न लंघ्य वी
र्यं यस्याः सा तत्संबुद्धौ हे अलंघ्यवीर्ये ॥ वीर्यं बले प्रभा

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ऋषिरुवाच॥ ॥सुमेधाः सुरथम् ऊचे ॥
देव्या हते तत्र महासुरेन्द्रे सेन्द्राः सुरा वह्निपुरोगमास्ताम् ॥ का
त्यायनीं तुष्टुवुरिष्टलाभाद्विकाशिवक्त्राब्जविकाशिताशाः ॥१॥
देव्या चंडिकया कात्यायन्या तत्र संग्रामे यदा तत्र मह
सुरेन्द्रे शुंभे हते सति सेन्द्राः इन्द्रसहिताः वह्निपुरोगमाः
अग्निपुरःसराः सुराः देवाः इष्टलाभात् शुंभनिधनल
क्षणलाभात् संतुष्टाः अत एव विकाशिवक्त्राः दिग्वि
कोटनेनाः प्रसन्नमुखाः सुविकाशिताशाः सु विका
शिता आशाः दिशो येषां ते तथा काश्च संतः प्रसन्न
चित्ताः संतः तां शुंभमर्दिनीं कात्यायनीं चंडिकां तुष्टुवुः स्तु
तवन्तः ॥ तुष्टु विरे ॥ विकाशितवक्त्राब्जविकाशिताशाः
इति पाठे तु काश्यादिश्लो लाल्यादेवोः कारान् काशो
येषां तानि काशीनि विशेषेण काशीनि वक्त्राणि वक्त्र
बुजानि कमलानि यासां ताः विकाशिवक्त्राब्जाः काशः

त्यर्थः ॥११॥ ॥ त्वं वै प्रसन्ना भुवि मुक्तिहेतुः ॥१२॥ ॥ हे दे
वि त्वं वै प्रसन्ना ज्ञानवैराग्यरूपा उपनिषदुक्तपरमा
त्मतत्त्वावगमस्वभावा प्रसन्नासि सती भवनेऽस्मिन् पुनः पु
नरुद्भवो भुवि रुत्पत्तिरस्य च प्रादुर्भाव इति यावत् ॥ प्रस
न्नायां त्वयि मिहत्पा ऽऽद्यपद्मलक्ष्मपि प्रतेपयः ॥३ वेदे
षो ॥ भुवो रुत्पत्तितो मोचनं मुक्तिर्मोक्ष इति यावत् । तस्याः
मुक्तेर्हेतुः कारणं बीजमसीत्यर्थः ॥ भुवि मुक्तिहेतुरित्येकं पद
२ भुवि तु मात्येकस्तेऽर्थ पुष्पमीत्र स्त्विष्टतु प्राप्तो कादी मु २
क्तिहेतुता तस्यान स्यादित्याशपरिजिहीर्षोर्भापिछ
भ्रूणता ॥ अथ यद्यदत्र गजानि न प्रतिपत्ति गौरवं दोषाप
पत्तिरिति दूष्यतिहरेति भुवीति पृथक्पदत्वं मुख्यतां
मुक्तेर्दोषपरिजिहीर्षुणा तु विमुक्तिहेतुरित्येकं पदमिति
हेतुर्णा कारणं बीजं निदानं त्वादिकारणं ॥१२॥ ॥ वि
द्याः समस्तास्तव देवि भेदाः स्त्रियः समस्ताः सकला जगत्सु ॥

त्वयैकया पूरितमम्बयैतत्का ते स्तुतिः स्तव्यपरापरोक्तिः ॥१३॥
विद्याः समस्तास्तव देवि भेदाः ॥ हे देवी समस्ताः अष्टा
दश विद्याः तवैव भेदाः त्वमेकाकारा एव हे देवि एव तस्मा
त्वत्तु विद्यातो च परस्परं पार्थक्याभावात् पृथक् स्तुतिः
प्रवर्तितां न कापि ॥ कीदृशी स्तुतिः स्तवनं स्तवः स्तवमर्ह
ति स्तव्यः देव्यादिन्याय अनयथा अन्योपतं वापि स्यादिति
स्तुतेस्तत्रेण कस्यापि स्यादिति स्तुतस्य भिन्नत्वस्यात् ॥ स्तव्यपरा
परोक्तिः स्तवने स्तवार्हैर्वस्तुतिति विषये परापरा चेति
पृथक्कृत्वे नोक्तिर्यस्यां सा स्तव्यपरापरोक्तिः ॥ तस्मात्
हे देवी त्वं विद्यारूपा सरस्वतीरूपेति इयं स्तुतिः पार्थक्याभा
वात् ॥ न घटते ॥ स्तुतिस्तुतयोः पृथक्त्वे स्पष्टं स्तुतिः
प्रवर्तिते लोके एकत्वे का ते स्तुतिरस्त्विति भावः ॥ तर्हि
ब्राह्मी त्वं लक्ष्मीः त्वं सर्वाणी त्वमीशानी सा या स्तुतिरि
त्येषापि तस्याः तस्याः तस्या भेदत्वात् एकत्वेन सो
न घटत इत्याह ॥ ॥ ॥ स्त्रियः समस्ताः सकलाः ॥१८॥

हे देवी समस्ताः सर्वाः सकलाः कलासहिताः चतुःषष्टिक
लोपेताः पातिव्रत्यादि धर्मोपेताः सर्गस्थितिसंहारादि
प्रतिनियत नैपुण्योपेताश्च आह्याद्याः स्त्रियश्च वनिताः
तवैव भेदाः तवैवांशाः इति का ते स्तुतिः प्रवर्त्ततां न कापि ।
कीदृशी स्तुतिः स्तव्यपरापरोक्तिः स्तव्येव स्तुतिविषये परा
चापरा चेति ॥ पृथक् त्वेनोक्तिर्यस्यां सा स्तव्यपरापरोक्तिः
स्तव्यस्तुतेः परं पृथक् स्तव्याच्च स्तुतिः परा पृथगिति पार्थ
क्यनिबंधना स्तुतिर्लोके प्रवर्त्तते अत्र तु आह्यादिरूपः स्त्री ४
रूपः देव्याः पार्थक्याभावादेकात्म्यात् स्तव्यस्तवयोरेकत्वे
का स्तुतिः स्यात् ॥ न कापि इति भावः ॥ आरोपितगुणव
र्णनं स्तुतिः गुणा अपि करणमेकत्वेन वेत्ति स्तुतेर प्रवृत्तिरि
ति भावः ॥ इह किं बहुनोक्तेन ॥ जगत् त्वयैकया पूरितमंब
येति तत् हे देवी त्वया एकया एवं अंबया मात्रा पूरितं जगत् पू
रितं व्याप्य अधिष्ठितं हि इदं सर्वं त्वमेव जगत् ॥ जगदेव त्वमि
ति न ते का स्तुतिः प्रवर्त्ततां न कापीत्यर्थः ॥ अन्यच्च गुणा

२ नं

वश्च ॥ अप्रमेयास्तंतत्रूपाश्च ॥ इत्यर्थ इति भावः ॥ ४ ॥ ॥ त्वं वै
ष्णवी शक्तिरनंतवीर्या ॥ ९ ॥ ॥ हे देवी त्वं अनंतवीर्या अ
संख्येयबला अमेय प्रभावा च वैष्णवी विष्णोः प्रभावश्च । वै
ष्णवी विष्णुसंबंधिनी शक्तिरसि ॥ यथा शक्त्या विष्णु
र्भगवान् जगत्कोटीन् लोकान् पालयति अपि पञ्चस्तु पाल
उत्पत्तिश्च सा वैष्णवी शक्तिः सामर्थ्यलक्षणा त्वमेवेति
भावः ॥ ९ ॥ ॥ विश्वस्य बीजं परमासि माया ॥ १० ॥
हे देवी विश्वस्य कृत्स्नस्य उचितं बीजं कारणं निदानं यत
लोकवेद प्रसिद्धं सा परमा व्यापनी माया त्वमेवासि या
विश्वस्य कारणं सूक्ष्मा परमा उत्कृष्टा उक्तं दुरंतेन माय
या सा त्वमसि यद्वदन्योत्तमेति भावः ॥ बीजत्वेन तिष्ठति च वी
जं ॥ १० ॥ ॥ संमोहितं देवि समस्तमेतत् ॥ ११ ॥ १ ॥ त्वयेति
प्रसंगात्सिद्धं ॥ हे देवी त्वया मायारूपया एतत् समस्तं जगत् म ३
विश्वं संमोहितं जालमोहे कृत्वा तं अमनीयते मोह
गर्ते निपातितं त्वया बद्धं यावत् स्वरूपावबोधं न स्तीति

स्तुतयः भवंति नन्तु ॥ अपिस्यु॰ इतीहि परमाश्रेष्ठाउक्तिर्वेणे
नेस्तूतिरितिस्तूति लक्षणं ततश्चयस्याकेचित्पदार्थरूप
भावाभावात्मकंसंभवेतंनामसर्वमित्युच्यते ॥ सर्वे
चकारणाभावात् ततश्चसर्वनामत्वेपिदेवीरूपमेव
देवीरूपंचनामसर्वमेव ॥ एवंहि सिद्धांतिते सर्वेहि
५ तादेवीतियदास्तुतादेवी तदासर्वस्यचदेव्याश्चैक्यात् ५
भेदाभावात् किंस्तुसंकावास्तुतिः ॥ स्यादितितास्याद्वि ॥
कावाभवेतिपरमोक्तयः ॥ व्याभिस्तूयतेदेवीनकाअपि
युक्तिक्षमादावृत्तोऽनंतप्राप्णपतीतिसमेतिरिपु ॥ सर्वेणाव
श्यनसमेस्यर्थः ॥ वीदृत्रीस्वीत्रपदाशुभावहेविधिदा
भुक्तिर्भोगः भुज्यतेवाभोगः॰ स्वर्गादिमुक्तिर्मोक्षोप
वर्गः तोप्रददातिभुक्तिमुक्तिप्रदायद्वाभुक्तेर्मुक्तिर्वै
राग्यंभुक्तिमुक्तिः तांप्रददातिभुक्तिमुक्तिप्रदाप्र
दाइत्यर्कः आतयेगच्छतिव्याप्नोसयतीत्यस ॥ हिरोव

उक्तमितिकर्त्तरीक्युटू ॥ यद्वाददयदाने ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदायते
भुक्तिमुक्तिप्रदायिनोणीनिः ॥ यद्वाप्रापुरणे ॥ भुक्तिमु
क्तिभ्यांलोकप्॰ सरयतिभुक्तिमुक्तिप्राअतोनुपसर्गे कः
दायिष्यसेरक्षश्यतीदायिनी ॥ ण्यविष्यदाधर्मण्ये या
र्गिनिः ॥ भुक्तिमुक्तिप्राचासौदाइत्नीराक्ष्युकाव्येति ॥
कर्मधारयः पुंवद्भावः भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ परमाश्चता दा
उक्तयश्चपरमोक्तयः ॥ व्याहाराउक्तयः परमाः श्रेष्ठाः
स्तूयते ॥ तादृश्येचतुर्थी ॥१४॥ ॥ सर्वस्यबुद्धिरूपेण
जनस्यहृदिसंस्थिते ॥ स्वर्गापवर्गदेदेवीनारायणीन दे
मोस्तुते ॥१५॥ ॥ हेदेवीसर्वस्यजनस्यजंतोः हृदिचेत
सिबुद्धिरूपेणसंस्थिते ॥ हे सर्वजनहृदयस्थिते ॥ बु
द्धौबुद्धिरूपे हेस्वर्गापवर्गदे हे नारायणीनमोस्तुते ॥
हेदेवीसंस्तुतेसम्यगवस्थितेते ॥ संस्थापरस्थिता
मेतो ॥ स्वर्गंचापवर्गंचमोक्षंददातिस्वर्गापवर्गदा ॥

अतोनुपसर्गकः नरः कश्चिद्दोषः नरस्यापत्यं नारायणः ॥
नडादित्वात् फक् फस्य आयन नारायणस्य स्त्री माया
प्रचारात् नारायणी विष्णुमायेत्यर्थः ॥ यद्वा आपो नारा
इति प्रोक्ताः ॥ नारमयनं यस्य नारायणः ॥ संज्ञायां
णत्वं ॥ यद्वा नराणां समूहो नारं तद्यस्य नारायणः
तस्य स्त्री नारायणी तस्याः संबुद्धौ हे नारायणी
८ कात्यायनी तु स्तुत्ये रीत्या इति कात्यायनी स्तुति ८
प्रकृतायां नारायणी नमस्तुभ्यमिति ॥ स्त्रियः समस्ताः
कात्यायन्यं त्राणदेवेति प्राकृजणी तत्त्वात् कार्यभेदमा
त्रभिन्नत्वेपि वस्तुतयो रैक्यादविरुद्धत्वं गमयः ॥
१५ ॥ ॥ कलाकाष्ठादिरूपेण परिणामप्रदायिनी ।
विश्वस्योपरतौ शक्ते नारायणि नमोस्तु ते ॥ १६ ॥
अष्टादश निमेषास्तु काष्ठा त्रिंशत्तु ताः कला इत्य
भिधाना त्काष्ठारूपः कलः अष्टादश निमेषकः कला

नामस्य त्वारोपेण वर्णनं स्तुतिः अत्र तु सैव देवी सैव विद्यते
ति ॥ सैव च देवी सैव आत्म्यादिः स्त्री इति सैव च देवी तदेव देव्या
त्मकं जगत् इति पार्थक्याभावात् ॥ स्तव्य परा परोक्तिः स्तुति
र्न प्रवर्तते इति भावः ॥ यद्वा स्तवनीये वस्तुनि परापरा श्रे
ष्ठाश्रेष्ठ उक्तयः ॥ स्तुतिरुच्यते ॥ परा उक्तिः परमोक्तिरित्यर्थः ॥
देवीनन्तु नाभवलीलित स्वभावतः श्रेष्ठोक्तिरस्त्येव तस्या भि
ति काले स्तुति रित्युक्तं ॥ न्यूनमधीकीलसोक्तिः स्तुतिरित्य
पि स्तुतिलक्षणं देवी च न्यूनानभवति स्वतोपि केवलमप्युक्तं ॥
काले स्तुता इति न पुनरन्यदिव्या स्तुति निघटते आह ॥ २ ॥
सर्वभूता यदा देवी भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ त्वं स्तुता स्तुतये का
वा भवंतु परमोक्तयः ॥ १४ ॥ ॥ परमोक्ति स्तुतारिति स्तुति
लक्षणं तत्र देवी सर्वभूता इति इदं स्तुतिपदेरवं स्तुति ब्रूमः
हे देवी भुक्ति मुक्ति प्रदायिनी त्वं यदा सर्वभूता सि सर्व समा
सी सर्वात्मा विश्वरूपासी ति स्तुता सं स्तुता भस्तदा स्त
तयस्तु से स्तुत्यर्थः ॥ का वा नाम परमाः श्रेष्ठा उक्तयः

त्वं नारायणस्य परमात्मन इयं माया नारायणी वि
ष्णुमाया ॥ अन्यथा नारायणस्येयं विष्णोरियं नारायणी
यदि तु कृदन्तस्यात् ॥ तस्या सर्वे ये भावस्तस्याः संबोधने हे
नारायणि ॥ नमस्ते नमोऽस्तु ते ॥ प्रकीभावः परिणामः
प्राणिकायावयवोपचयलक्षणा वृद्धिः तां प्रददाति
परिणामप्रदायिनी सुप्यजातौ णिनि नमोऽस्तु ते युक्तौ
कृतो ॥ आपकोसिद्धमनि सामिति कोपलोपस्सर्वेदीप
निनिः ॥ दुरधर्षदिपरूपेण परिणामतीसादो दुष्परिणा
मोऽस्तूपां तस्याविदुर्दधातिस्वरूपाद्विवर्तः परिणा
णप्रयमीति पाठे परितो मामियतां परिच्छेद्यं प्रा
णिकायादेः कालकृता शारीरावस्थायोग्यं नाट्यवयः
तस्य परिच्छेदः परिमाणं ॥ एतावत्कालपरिमितत्वमि
दं वा कर्माएतावत्कालपरिमितयौवनमित्यादि त्रा
शीरावस्थाभेदपरिच्छेदः परिणामः तत्प्रददाति

परिणामप्रदायिनी तस्याः संबोधने हे परिणामप्रदायिनि ॥ ११ ॥
सर्वमंगलमांगल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके ॥ शरण्ये त्र्यंबके
गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १२ ॥ सर्वाणि मंगलानि
कल्याणानि यतः तत्प्रभुः सा सर्वमंगला उमा रमा च ॥ मंगले
भवो हिता मंगल्या उग्रवारिस्यपेयः सर्वमंगला च सा मं
गल्या च सर्वमंगलमंगला प्रपंचद्वावे ॥ सर्वमंगलमां
गल्ये इति पाठे पाठे तु मंगलेषु मंगलं मंगलानि
मंगलके भवोहिता मंगल्यमेव मांगल्यं अन्येषा
मपि दृश्यत इति दीर्घपुरुषवत् ॥ कश्चित्तु ॥ गुणवच
नब्राह्मणादिभ्यः ॥ कर्मणि चेति कर्मणि ष्यञिति तत्त
स्य हि अर्थे सांगल्यावस्ता वदास्तां स्त्रियां दापं कां पेचा
शिवा तत्त्वमांगल्यीसेवस्यात् ॥ नतु मांगल्येति रूप
सिद्धिरिति तदुपेक्षणीयं प्रेक्षावद्भिः शिवा कल्याणी स
र्वाणी तस्याः संबोधने हे शिवे ॥ यद्वा शिवा मंगलरूपेति

रमादिरिशा वा भवति॥ हे शिवे हे रमे सर्वेषां मयोनां स्वाधि
का साधय ३ त्री उमा रमा च हे सर्वार्थसाधके अर्थो अभिधेय
रेवस्तु प्रयोजनं नीकल्पितेषु॥ शरण्ये त्र्यंबके रक्षितो आः शर
णे शरणेषु रक्षितं तेषु साधुः॥ प्रवीणा योग्या वा शर
ण्या उमा रमा च तत्र साधुरिति यत्॥ हे शरण्ये रक्षि
त्र सुप्रवीणे॥ स्त्रीमस्त्र्यं॥ त्रम्रूपाणि त्रीण्यंबकानि
लक्षणानि अस्याः अंबको उमा त्र्यंबकाः पितरो रक्ष
८ का ब्रह्मविष्णुमहेश्वररूपाः परिवारभूताः यस्याः ८
सा त्र्यंबका उमा च रमा च हे त्र्यंबके॥ त्रयाणां लो
कानां अंबकः पिता गतः गौरी उमा यद्वा त्र्यंबकः अंब
के शब्दे गृह्यते अंबयतेः गुह्ये॥ शब्दे यते मनसो गृह्य
ते ध्यायते गौरी उमा रमा च॥ रिश्रंदाच्छुणादि सूत्रे
ण रा गते प्रत्यये रुउडा वृद्धिः निपात्यते॥ गौरी रूपेणासी
ते पिते गौरादित्वात् ङीप् नारायणस्य भगवतः

स्वस्वरूपकु [illegible] गिरो काष्ठा इति॥ काष्ठा कला सौमुहूर्त
हेला काष्ठा कलादिरूपेणेति पाठः स्वपि॥ हे काष्ठा
कलादिरूपेण परिणामप्रदाइनी॥ विश्वस्य सर्वस्य काष्ठा
कलादिरूपेण [illegible] हो रा अपक्षमास ऋत्वयन संवत्स
रादि कालस्वरूपेण परिणामप्रदायिनी बाल्ययौवन
वार्द्धक्यादि वयो अवस्था विशेषपरिणामकारिणि
तथा विश्वस्य तु प्रलये [illegible] विषये [illegible] स
[illegible] तत्सर्वं [illegible] हे [illegible] स्थिते [illegible]
प [illegible] नारायणी [illegible] विषये [illegible] चस्या वस
नी च विषये या [illegible] तत्सर्वं [illegible] हे [illegible]॥ यद्वा विश्वस्या
प [illegible] इत्या [illegible]॥ [illegible]॥ अप्य ते [illegible] तका
ले [illegible] परमात्मा [illegible] तु प्रयोगात
लिंगमस्तिष्ठ [illegible] काष्ठा [illegible] स्पर्श तव च [illegible]
नराणामयनं नारायणः पूर्वपदसंज्ञायामग इति णत्व

यच्छात्रात्क्षोहराधिकरण भूतः परमात्मा तेनउत्पादिताऽपि
ता तं तु नेव प्रोता ईर्ष्यालीं तु संकोचनेऽस्ति शक्तिभूता हेश
क्तिभूते ॥ यद्वा शक्तीनां समुच्चयः परमात्मना उत्पन्ना स्वांगता ॥
वेत्थ तं तु संता नेत्रे शक्तीनां प्रकृतिरवतारस्तुता ॥ शक्ति
भूतेः हे शक्तिभूते यथा भूतानां प्रभवः प्रभयः सर्वं यच्छ
भूतेश्वराः ते प्रभुता तेः सैव सा तु नेव ए फलं संतनं चं
शक्तिः भूतेः वेष्णु स्त्रियां किंच हे शक्तिभूते हे सनातनी
१ सनत्क्षतासमा नित्ये सर्वदेति सदेति च ॥ शाश्वते तत्त्व ध्य १
नो नित्य सदा तन सनातनाः ॥ सनातनी वा सनातनी
तनी सायं चिरंनित्यादिना सूत्रेण ह ध्रुवत्व स्त्रियां
टित्वात् ङीप् हे सनातनी ॥ हे गुणाश्रये हे गुणाश्रये
गुणाः आश्रयोऽयस्याः सा गुणाश्रया गुणाः सत्व
रजस्तमश्चेति त्रय गुणे षु वर्तमानेसर्वे ॥ यद्वा
गुणानामाश्रयो यत्र सा गुणाश्रया हे गुणाश्रये

यद्वा सत्वादि गुणयुक्ता गुणाः यथा योगं अहादयस्ते आश्र
या यस्याः सा गुणाश्रया हे गुणाश्रये हे गुणमये गुणतो
मयतेगच्छति लोकान्मायापचाद्यचि स्त्रियां टाप् गुणे
मेया गुणमया गुणे गतिमतीत्यर्थः ॥ अगुणं ब्रह्म मयते तम
या अगुणेन ब्रह्मणा मयागमनं परा अगुणमया हे अगु
णमये ब्रह्मतत्वेन मयायस्याः स इत्यर्थः ॥ गुणाश्रये गुणम
इ इति पाठे तु गुणानां विकारः गुणमयी यथा योगं हे गुण
मई यद्वा हे अगुणमई मयडेतयोर्भाषा यां निमित्तादिनामयट्
स्त्रियां टिदित्वात् ङीप् ॥ यद्वा गुणोऽप्य हेतुत्व अगतात्
गुणमयी यद्वा हे अगुणमयी हे गुणमये प्रद्वा हे अगुण न
यि हेतु मनुष्यत्व इत्यधिकृत्य मयष्टितिच्वे टित्वेति मयट्
यद्वा गुणाः प्रकृतावुच्यंते ॥ अस्यां गुणमई देवी हे गु
णमई तत्र हकृतवचनेमयट् ॥ यद्वा हे अगुणमई हे ना
१९स्य रायणि नमोस्तु ते ॥ नारायणस्त्री नारायणी ॥ लक्ष्मी हे

लक्ष्मि नमस्तेऽस्तु यद्वा अय्यते इयते गम्यते प्राप्यते अयनी
मुक्तिः स राद्धः आदृतिवाचि ॥ उ० अपदस्थानि पूर्णास्तः
अरादेवीः नरात्वेन नमामि नार्थो तनुबंधकः नसं सेवा
थारादेवाः साधकचेनयत्र सनारा च नारोसि अय चा४
नीयेति नारायणी मुक्तिः देवैरस्य व्यादितुः प्रायेस्यः ।
तत्संबुद्धौ हे नारायणि हे मुक्ते नमोऽस्तु ते ॥१०॥ ॥शरणा
१० गतदीनार्तपरित्राणपरायणे ॥ सर्वस्यार्तिहरे देवी नारा १०
यणि नमोऽस्तु ते ॥११॥ ॥शरणं गृहं रक्षित्रोः शरणं रक्षि
तारं आगताः रक्षरक्षेति प्रपन्नाः प्राप्ताः शरणागताः
तथा दीनाः आर्ताश्च दुःखिताः लोकाः तेषां नापड्प्रा
दुःखेभ्यः परित्राणं परिरक्षणं तदेव परं मुख्यमुद्दिश्य
मयनं तं वर्त्म प्रसरणं च यस्याः सा तत्संबुद्धौ शरणाग
तदीनार्तपरित्राणपरायणे ॥ सर्वस्य लोकस्य आर्तिहरे
पीडां हरतीति कर्त्री हरतेरनुद्यमनेच ॥ हेतुः रवरहा शिरि हे देवि

स्त्री नारायणी लक्ष्मीः यद्वा अयनमभावहो विधियेत्र परमात्म
निसः अयनः परमात्मा पानमादि लाम चतुर्थी चोक्तः कृतय
नश्चोनीति आयेकृतं परत्वरणं नरः चरणनयेन प्रथ
मतः नरायणः परमात्मा नारायणस्य परमात्मनः इयमा
या नारायणी विष्णुमाया उमा रमा च हे नारायणि नमस्ते
स्तु नमस्यतीति चतुर्थी ॥११॥ ॥सृष्टिस्थितिविनाशा
नां शक्तिभूते सनातनि ॥ गुणाश्रये गुणमये नारायणि
नमोऽस्तु ते ॥१२॥ ॥जगतः सृष्टेः सर्वस्यास्थितेश्च तस्य
विनाशस्य च प्रलयास्य च हे शक्तिभूते शक्तिरिसे संहर्
तां आतां हे शक्तिरूपे जगतः सर्गस्थितिसंहारकारणंगि
चयया शक्तिः शक्तेता ॥ सामर्थ्यरूपा तद्रूपा देवीत त्संबुद्धौ
हे शक्तिभूते तेयहां ब्राह्मी शक्तिः सृष्टेः अधिदेवता शक्तिः
वैष्णवी शक्तिः लक्ष्मीः स्थितेः संहारस्याधिदेवता शक्तिः मा
हेश्वरी शक्तिः विनाशस्याधिदेवता शक्तिः एवं तासां त्रिशक्ति
हिता या शक्तिः सा सामान्येन शक्तिभूते हे शक्तिमते

सप्त॰ हे हंससमुत्कविमानस्थे हंसप्रक्षेति मुक्रू लूस्य येवप्राति दीना
तः समुत्स्मृतः हे ब्रह्मणीरूपधारिणी ॥ अण्णरावद्भा
र्थः ॥ वेदस्तत्त्वे तपो ब्रह्मब्रह्म विप्रः प्रजापति ः ब्रह्म अ
त्यतिपठतियद्वा ब्रह्म अणयतिप्र हति ब्रह्माणी ब्रह्म
शक्ति वित्ताअण तेरणयते वा कर्मण्य निष्ठ यांउ पू
ब्रह्माणं रूपमाद्यलिः तव धत्ते धारयति वा ब्रह्मणि
रूपधारिणि तस्या संबो हे ब्रह्माणि रूपधारिणि ॥ रूप
११ रूपक्रियायां चुरादिः रूप्यते आक्रियते रूपं प्रातिपदि ११
कं गृह्यते रूणतु प्रशंसायां रूपम् हस्य अन्यथा ब्रह्मा
णी ॥ रूपा इति वत ये रूप कल्पस्य त्रेषा ङस्व स्याद्
हे को शोभे क्षरके कुशोभे तस्यहे कोशां तदंभ श्वेको
शोभे रक्षसंवत नक्षरण क्षरः पत्रि संज्ञा पूर्वकोवि
धिरनित्य इति तदुपधायां ह्रस्वाभावः ॥ यद्वा ॥ यत्र
थैकविधानं ॥ कोशोभस्य क्षरः तेन नं को शोभेः
क्षरः तं करोति इति णिच् एवुल्लुवो रकः स्त्रियां टाप्

प्रत्यय स्थात्कात पूर्वस्यात इदाप्यसुप इति इत्वं तस्य संबुद्धौ हे को
शोभे क्षरके ॥ रात्रु षु कुशोटकं क्षेपणं कुर्वती यस्यार्थः ॥
वक्तुं ला कमउ लु क्षेपक लवीयोनुहतो जस्य ॥ ब्रह्माणी
चाकरोत्र त्रनेन स्मधावती तिय द्वा क्षरकुशोलि क्ष
रिका आसेको को शोभस्य क्षारिका ॥ क्षरते स्मृण्वुलि क्षा
रिका ॥ यद्वा कोशोभा क्षरयस्ता सबाते कोशोभे क्ष
रिकर्मण्यण् डि पूस्वार्थे कः कैण इति ह्रस्वः ॥ यद्वा
कुशासंबंधी अंभसः क्षरः आसुप नेयस्याः सा को
शोभे क्षरका ॥ शेषाद्विभाषाकप् ॥ अत्रपक्षे आ
सुप ॥ पर इति रत्वं न भवति ॥ ब्रह्माणीरूपं नेह आकू
हिमयुक्ते समानस्य स्यक्षर त्र कर्मेउ कु ॥ आयकाता ब्र
ह्मणः शक्ति ब्रह्माणी सा अधीयते इति ॥ हे देवि हे भ
गवति हे नारायणी हे नारायणस्य पत्नी लक्ष्मी नम
स्ते स्तु ॥ यद्वा नारायणी नमोस्तु ते ॥ ना ॥ बा ॥ अ
के ॥ आ ॥ अयति ॥ ना ॥ मा ॥ तु ॥ सुलेरीलक्ष्मीदं

नापुरुषः ॥ अकारो वासुदेवस्यादाकारस्यपितामहः ॥ ऐइ इति देवमाता ॥ अतु सर्वे प्रयोगदर्शनात् ॥ आ इति आ हु पुंसर्ग ॥ अयातेइति स्वबुध्यतेपदं ॥ नो ॥ मा ॥ इति चौत्रे तृषियो ॥ उकारस्तु महेश्वरः ॥ स्तुते इति छंदू स्तु तां विहृतां आलनेपदं ॥ अयगतो ॥ इपगतो ॥ स्तुसंकि टोबकुञ्जमिति ॥ कर्मणि ल्युट् ॥ आसमंतादप्यते आ
१२ समंतादीयतेसा ॥ अयवीउपासनीयेष्टदेवता ॥ उदेवता १२
मातुः ॥ आयतीरकोण नारायणि ॥ पूर्णपदसंज्ञाया मा इति णत्वं तस्यलुसे हे नारायणि हे देवी हे देवमा तुरदोलारभिष्टदेवते ॥ वं आश्च अ लो औश्च उ विष्णुः लुब्ध महेश्वरः इतित्रिमूर्तिलक्षणः नापुरुषः ॥ म ॥ मे ॥ स्तुते ॥ ते नस्तुते इति मा अपितुपर देवतां त्वां स्तोस्तव ॥२०॥ ॥ त्रिभुवनचंद्रा किधरे महायुषभवा हिनी ॥ माहेश्वरीस्वरूपेण नारायणि नमोस्तुते ॥२१॥ ॥

हे भगवती हे नारायणि हे नारायणस्यस्त्री हे वैष्णवी छंते नम स्तस्तु ॥ यद्वा नआरायणी नम ॥ अस्तु ते इति छेदः अ इति देवमातामः शिवः उः विष्णुः दोप्रतिषेधे प्रकृतम प्रतिषिद्धमर्थं गमयतः उः देवमातुर पहानीपुमांसः आ नोः अपवदेवाः ॥ अयते इयते अयनी ॥ अराणां देवाना मयनी ॥ आराधनीया ध्यातव्या देवता आरायणी ॥ पूर्वप दा संज्ञायां नरोणत्वं ॥ हे अरायणि त्वां मध्वशिवआश्च विष्णुः नमस्तु ते अपितु स्तुतेतो देवामः शिवश्चब्रह्मा स्यातु ॥ आकारो वासुदेवस्यातु ॥ छंदू स्तुतो ॥ स्तुते ल ङात्मनेपदं ॥१९॥ ॥ हंसयुक्तं विमानस्थे ब्रह्माणीरूपधा रिणि ॥ कौशांभः क्षरके देवी नारायणि नमोस्तुते ॥२०॥ ॥ हे सैयुक्तं विमानं देवतायानं तत्रतिष्ठतिहंसयुक्तविमान स्था ॥ तत्संबुधौ हे हंसयुक्तविमानस्थे यद्वा हंसयर्तीवि शाले इः स्वपिक्षियुक्ते मभाभिः तयतु विमानो विगता हं कारं परं त्रजन तत्व तत्र तिष्ठति हंसयुक्तविमानस्था ॥

यद्वा अनघेति अनघा तु : प्राणनार्थेः अनतमति : इकू
च्यादिभ्यस्त्रियां ॥ कृदिकारादक्तिनो वा ङि-पू अनि
ई कामः पुः कामस्य कामाधिदेवता कस्य वा बीजस्य अ
तिप्राणरूपा यनी ॥ कामप्राणे प्रतिष्ठास्मा ॥ अः विष्णुः
रातिगृण्हाति रक्षकत्वेन अरा त्रिलोकी अ स्या यः त्रिलो
क्याः पति अरायणि हे अरायणि आरायाः शरणी कृत
विलोः त्रिलोक्या कामप्राणप्रतिष्ठा कूले त्वां भगवती
उः शिवः ना पुरुषः शिवाख्यपुरुषः ॥ न ॥ मा ॥ अस्तु
१३ ते ॥ अपि तु स्तुते स्तोतिजपति ह्वो प्रतिषेधो प्रकृतमनु १३
षंग मयूरलगारश्च ॥ मयूरकुक्कुट वृते महाशक्तिधरे
नघे ॥ कौमारीरूपसंस्थाने नारायणि नमोस्तु ते ॥१३॥
हे नारायणी हे देवी हे अनघे हे कौमारीरूपसंस्थाने अ
तएव हे महाशक्तिधरे ॥ अतएव हे मयूरकुक्कुटवृते
नमोस्तु ते ॥ नारायणस्य भगवतो विश्वरूपस्य
इयं शक्तिः नारायणी मूर्तिः छांदसता दालेमना

श्रियस्सामान्यलोपो च ॥ हे नारायणी यद्वा नारायणमय
नंतरायं धर्मार्थकाममोक्षलक्षणं तस्येयं साधिका ॥ त
त्रजातावतीणतिस्रा ध इ तुं व क्लोइ [illegible] नारायणी
भगवती हे नारायणि भगवती हे नारायणी नमस्ते स्तु
नविद्यते येषः स्थानं न घा हे अनघा ॥ यद्वा ॥ न विद्यते
अः विष्णुः पुत्रो येषां ते अनाः देवाः तान् अनान् हंती
ति अनघा ॥ सत्सम्पांजने ड ॥ अन्येष्वपि दृश्यते इस्तत्र अ
पि ॥ सर्वोपाधिव्यभिचारार्थः तेन घा हंतरादपि कार कौंत
रे पिडो भवति ॥ ड्रिः सप्तस्यापि टे लोपः पृषोदरादित्वा
त् अंकारस्य च त्वं टोपू ॥ हे विष्णुर्वेद विधाति निहे कौ
मारीरूपसंस्थाने ॥ संस्था धारे स्थितो मूले ॥ रूपस्य
स्वरूपस्य अकारस्य संस्थितिः स्वम्य गावस्थाने सं
निवेशः संस्थानं कुमारस्य शक्तिः धरणय यंत्री ति
देवता कौमारी कौमार्याः स्वकाया तु रूपसंस्थानं यस्याः
सा कौमारीरूपसंस्थाना ॥ यद्वा कौमारी षाण्मुखी

रूपसंस्थानं शरीरावयवसंनिवेशविशेषः यस्याः कौमारी
रूपसंस्थाना ॥ यद्वा तत्संबुद्धौ हे कौमारीरूपसंस्था
ने ॥ अत एव हे महाशक्तिधरे महती शक्तिरायुधं महा
शक्तिः धरतीति धरा ॥ महाशक्तेर्धरा महाशक्तिधरा अ
न्यथा तु विग्रहे कर्मण्यणु स्यात् ॥ यद्वा महाशक्तिरिति
सामर्थ्यं तस्याः धरा महाशक्तिधरा हे मयूरकुक्कुटवृते
जीमूतहिंसायां मादिः मीनाति हन्ति मयूरः मीनातेरूर
१४ न् मयूरो बर्हिः लेबर्हि कुक्कुटश्चरणायुधः कुकुधारणे १४
न कुटतीति कुक्कुटः कुटे कौटिल्ये पचाद्यच् मयूरवाह
नीकेला: क्रीडार्थं श्च वर्धिताः कुक्कुटश्च ॥ युद्धचातुर्य
दिदृक्षोश्चिरसापालिताः तैर्मयूरैः कुक्कुटैश्च वृता वेष्टि
ता इत्यर्थः कौमारी ततो नन्वोक्तो चिता कुक्कुट क्रीडा
का हे मयूरकुक्कुटक्रीडारससंखे इत्यर्थः ॥ यद्वा मयूरैः
कुक्कुटैश्च वृतिरावरणं यस्याः सा तथोक्ता नं तरे
फ ॥ यद्वा क्रौंचव्यूहचक्रव्यूहादिवत् मयूरव्यूह कुक्कुटव्यू

अस्त्रीश्शूलं रणायुधं ॥ धञ् धारणे ॥ १ चादिः ॥ धरतीति धरा
पचाद्यच् त्रिशूलं चंद्राहि नो धरा त्रिशूलचंद्राहिधरे ॥
अन्यथा कर्मण्यणुस्यात् ॥ त्रिशूलं च चंद्रश्च अहिश्च धर
तीति विग्रहाश्रयणात् ॥ त्रिशूलस्यायुधं चंद्रो त्रैक
कलात्मकः किरीटाभूषणो चिह्नाल ॥ अहिः फणिनः
देवदेपि बहुष्य नियमः तत्संबुद्धौ हे त्रिशूलचंद्राहिधरे
हे महावृषभवाहिनी ॥ महांश्चासौ वृषभः महावृषभेण वा
हिनी ॥ महावृषवाहिति के लेप्योऽडिः कृ ॥ यद्वा ॥ महावृष
भेण वाहयति स्वं महावृषभवाहिनी ॥ महावृषभो वा
हनं यस्याः सा तु महावृषभवाहनेति स्यात् ॥ यद्वा वृष
भं वाहयती वृषभवाहिनी ॥ महती वृषभवाहिनी महावृ
षभवाहिनी हे महावृषभवाहिनी ॥ महेश्वरस्येयं शा
क्तिः दैवता माहेश्वरी तस्याः स्वरूपमाकारः तेन ध्या
तव्ये तथा संभाविते ॥ हे नारायणि नमोस्तु ते हे
नारायणस्य भगवतः स्त्री लक्ष्मी नमस्ते स्तु

यातितिभावः॥ यद्वा सा लक्ष्मीः श्रीः पितामहः उः शिवः कु
त्स्या तारकमको विष्णुः ताभिः तैर्युतापरितो वेष्टिताभ्यस्याच
ता॥ अथ च सा कुक्कुटवृता कुक्कुटकआद्रा नेक्षत्रादिरात्म
नपदीत नो कुर्तरी क्विप्॥ कौ कंतते कौमार्याः अज्ञानादूरतत
रणंकृति देहे: सहस्रे ग्राम डूतं कुकिंदे च से ब्यानि तान्येव कु
टंति कुटिल गर्तानि षर्वं ति क्षेकमुद्रिति देहे: सह विरूद्ध
बुद्धी निश्रवंति इति कुकुटानि पंचायवृत ततः कर्मधारयः
१५ कुंकिंच तानि कुटानि चे कुक्कुटानि देवसेन्याने तैर्वृता प
रिवेष्टितेति सिद्धं मयूरकुक्कुटवृते ति॥१४॥ ॥शंखचक्रग १५
दाशार्ङ्ग गृहीतपरमायुधे॥ प्रसीद वैष्णवीरूपे नारायणि
नमोस्तु ते ॥१५॥ ॥गृहीत विविधायुध इति कश्चित्पाठः॥
हे वैष्णवीरूपे अतएव हे शंखचक्रगदाशार्ङ्गः गृहीतपरमायुधे
हे नारायणि देवी प्रसीद प्रसन्नाभव हे नारायणि नमोस्तु
ते॥ शंखश्च चक्रं च गदा शार्ङ्गं च धनुः से नांग वादक

वेद्वावः॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गः गृहीतपरमायुधे॥ विष्णोरि
यं शक्तिर्देवता वैष्णवी जगद्वैनपर प्रादुर्भावात्तस्याइव
२ है रूपमाकृतिर्यस्याः सा तथोक्ता॥ वैष्णवीरूपे यद्वा वैष्ण
वीशक्तिः रूपं यस्याः सा तथोक्ता हे वैष्णवीरूपे हे नाराय
णी अयमते इयते नाजोयनी गुणिः नराणामयनी नाराय
णी नारायण्याः ग्रुकेरियं कारणं भूता नारायणी ब्रह्म
विद्या भक्तानां दर्शकत्वाणभिलिति सिद्धांतः तत्संबुद्धो हे
नारायणी हे ओ विश्वके उपनिषत् दुस्प पर ब्रह्म बोधोच
मक्तानेरूप सं प्रसीद प्रसन्नाभव नमस्यऽस्तुते तुभ्यमस्तु॥
१५॥ ॥गृहीतोग्रमहाचक्रे दंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे॥ वराहरू
पिणी शिवे नारायणि नमोस्तुते॥१६॥ ॥गृहीतमुग्रम्
मुग्रं रौद्रं महन्महत् चक्रं वैष्णवायुधं यया सा तथोक्ता तत्सं
बुद्धौ हे गृहीतोग्रमहाचक्रे दंष्ट्रया धृता वसुंधरा यया
पृथ्वी यया सा तथोक्ता तत्संबुद्धौ हे दंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे॥ वरा
हस्य सगव लो विश्वस्य रस्या विष्णोः रूपं वराहस्येवाकृतिः

सप्त॰

तद्दलीव वराहरूपिणी॥ यथ द्वारुणकरूपा किं आया चतुरद्रि
वराहं रूप पश्या देवस्य हस्त मनन्तः वाराहि रूपिणि॥ वराह स्व
राहरूपा हे मिति तद्द्वीयतीत्यर्थः॥ अथ द्वा॥ यद्वा सप्ता पया द्यौ
रूपत्रेमस्त पदि वी जिणिच॥ वराह मेव मन्नो रूपं पश्यति
वराहस्य इवे त्व लल वृत्ते है वराह रूपिणि॥ हे शिवे हे स
वमंगलमे हे नारायणि॥ नरायणा नयं नारस्त्री वर्गः धु
मीर्थ कैरम्ये स्तोम लक्षणं नरस्य त्रिवर्गस्य अयनी प्रा
१६ पकुमायो परे शिनी॥ सर्वज्ञेनी भगवती नारायणि हे ना नै १८
रायणि नमस्ते रूपमस्तु॥ इतंतितयादंड्वा॥ दंविरा
सिरुग्नीदना द्दातेः करणे ष्ट्रन्॥ पिङ्गक्षणा॥ उ॰पु॰ अनि
यः तेन स्त्रियां टाप्॥ ३ ॥ नृसिंहरूपेणोग्रेण
हन्तुं दैत्यान्कृतोद्यमे॥ त्रैलोक्यत्राणसहिते नारा
यणि नमोऽस्तु ते॥ ३३॥ उग्रेण रौद्रेण नृसिंहरूपेण
नृसिंहस्य रूपं ग्रन्थ तो रूपेण दैत्यान् हन्तुं कृतोद्यमे हे

ते च संग्रामे तत्त्वे चितंसेन्य संज्ञिके शैविस्त्री यो॥ यद्वा पक्षपुटः व्यूहस्त
वलविन्यासो भेदाद्दंडादयोऽस्य धौ॥ दंडो मंडलभोगो वा स्यु
पस्त्रिभ्या चलो हृदः व्यूहास्तेषां विशेषः स्युश्चक व्यूहादयो
पि चेति॥ तत्रादि ग्रहणादिष्टाः कौंचश्येनमयूरकुक्कुटक
र्मकुरुरादयो व्यूहाः ग्राह्याः तत्रश्च श्यामयूरकुक्कुटव्यूहा
त्यो वृता वेष्टिता परिवारिता कौमारी के मयूरकुक्कुटवृते
इत्यर्थः॥ यद्वा वाहनी भूतसान्मयूरस्य कौमारीवृता परिवेष्टिता
अथ चेयं कुक्कुटारव्यालंकारोपेतत्वात्कुक्कुटवृता कुक्कुटा
रव्य स्वरोभूषणानुषितेत्यर्थः॥ यद्वा पक्षे॥ कुक्कुटस्ता
म्रकूडे च क्रेषाया मिपि दृश्यते॥ यद्वा मयूराः कुक्कुटा
इव चित्रपुच्छ चिवर्त्तिताः मयूरकुक्कुटाः तैर्वृता॥ यद्
पुष्पः॥ अरुणेन त्रयपिच्छं तो मयूरैः कुक्कुटस्तन॥ वहि
नवर्जितो बर्हिर्यः समस्यूर कुक्कुटः इत्यादि वप्रकारा॥
कुमारः पुमान् मयूरमारोहति कौमारी तु मयूरीमारुह्य

स०त०

महावज्रे वज्रहस्ते किरीटकेयूरवो ।। सहस्रं नयनानि महा हस्ता
नि सहस्रनयने ।। पात्राहिता दस्त्रीचारु ।। उपमात पती
तेन उज्वलति त्रकारो सहस्रनयनोज्वले ।। यद्वा सह
स्रनयने ज्वले इति छेदः सहस्रं नयनानि यस्याः सहे
स्रनयना हे सहस्रनयने ।। ज्वलति ज्वलति पचाद्यच्
हे ज्वले यद्वा सहस्रनयना चासावुज्वला चेति कर्म
धारयः हे सहस्रनयनोज्वले अनुपसर्गाद्वेवज्वलेति
कः संतेभ्यो णास्त्र वा ।। तेन णेन मुक्ते नोपसर्गादनुप
सर्गाज्वलतेः पचाद्यच् भवत्येव हे वृत्रप्राणहरे
वृत्रो नाम कश्चिदसुरः तस्य प्राणाः तान् हरतीति वृत्र
प्राणहरा ।। हरतेरनुद्यमने चाटाप् ।। ततः संबुद्धिः
हे वृत्रप्राणहरे ।। चकार उक्त समुच्चये समुच्चिनोति
उद्युस्ये यमैं ऐन्द्री शक्ति देवता हे ऐन्द्रे हे नारायणि नमस्
स्तेलुप्यमन्तरू ।। न्वते लगंति विघयः स्वर्गे

१९

१९

मयं ति लं भयं तिप्रुरु आगेभि शीति बसा क्रत वधा क्रदो
रविमि ति करणो अस्य भाव्यं ईर्षे से वा कृत वो नयेति कु
रणे स्युः आयनिश्चकृति वेद त्रयी ।। त्र याणां त्रकुमां
मयनी साधर्मी महता न त्रायणी श्रुति वेद त्रयीत स्पात्रय
माधिकूरण तत्का नेकावाधक्रत्रयी मातृका या स्तकर्से
तमग्री सा भगवती नारायणी तत्स्वरूपे हे नारायणि
नमस्तेलुप्यमन्तरू ।। २० ।। शिवदूती स्वरूपेण हतदैत्य
महाबले घोररूपे महारावे नारायणि नमोस्तु ते ।। २१
चेति भा नीरालाविनि गर्जितरुपा दैत्यदेवता स्वा शिवदू
ती नाम देवता दूतं करोति दूतयति तत्करोति तदाचष्ट
इति णिच् ।। इति दूतयति जैलो भावे इः शिवं दूतयति
स्वं दूतो करोति शिवदूती कर्मण्यण् स्त्रियां ङीप् शि
वदूती ।। इति शिवदूती शिवदूती स्वरूपं सोनेन शिवदू
ती स्वरूपेण यद्वा शिवदूतीः स्वरूपं स्वभावः तेन स्वरूपेन ।।

हे हरनदेसे ॥ हरता ॥ देसा ॥ यया सा हंतदेसा हे हरनदेसे ॥
महत्तु बलं स्यास्समर्थं सोम्यं च यस्याः सा महाबला हे
महाबले ॥ स्त्रीरूपस्यास्मर्थे सोम्ये कुबलं नासैकासी
त्रिनेत्रे ॥ यच्छ महामयूरकुक्कुटा कोपाहतरः ॥ [illegible] ओपकरणि
यस्याः सा महामयूरवाहिनी ॥ तस्संबुद्धौ हे महावीर्ये ॥ कौमा
रीरूपे ॥ पुंसां वाहिः प्राणिनां गजो [illegible] धरे [illegible] याने
कूर्मस्वरूप [illegible] यस्याः सा तथोक्ता हे घोरस्वरूपे महामु
आरोये ॥ राजो यस्याः सा महाकारा वाराहिकापरिवा
र [illegible] सा महासुरनि ॥ हे महावराहे हे नारायणि प १८
अनंतप्राणने ॥ अनंत [illegible] स्त्रिया [illegible] कुपा [illegible] ॥
[illegible] रिरूपय ॥ [illegible] पू ॥ अनंत ॥ [illegible]
तस्याः ॥ अनंतयानी [illegible] विष्णु ॥ तेन सह लायनी
अयनी [illegible] यनी नारायणि नारायणस्य ॥ इ
यावधि देवसा [illegible] नासायणि हे नारायणि

तद्धर्मास्य [illegible] ॥ हे रक्षितो [illegible] त्रैलोक्यत्राणसाहिते लोक
त्रयस्य त्राणेन रक्षणेन सह हितेन [illegible] ॥ यद्वा त्रैलोक्य
त्राणसाहिते लोकत्रयत्राणदक्षा [illegible] लोकपरिपालने
[illegible] हे नारायणि नमस्तेऽस्तु ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] चतुर्भुजे [illegible]
[illegible] नारायणि [illegible] ॥ नारायणस्य चतुर्भु
जस्य [illegible] भगवतीपरमेदेवता नाराय
णी [illegible] ॥ हे नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ त्रिवर्ग धर्मका
मार्थ [illegible] मोक्षके ॥ [illegible] चतुर्भुजे च
तुर्णां [illegible] चतुर्भुजे [illegible] धर्मकामार्थ [illegible]
[illegible] चतुर्भुजा [illegible] धर्म
[illegible] ॥ [illegible] नमस्ते [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ [illegible]
[illegible] यस्याः सा [illegible] ॥ म
[illegible] यस्याः सा महा [illegible] च ह

तनयेपचाय च ॥ नृणंतिनराः नराणामयनी वृत्तिः न
रायणी तस्याः इयं साधका धनादिरूपा अधिदेवता
चेनारायणी हे नारायणि हे लक्ष्मीनमोस्तुते ॥ हे नारा
यणी हे लक्ष्मे नमोस्तुते हे नारायणि हे महाविद्ये प
रमात्मे गोचरज्ञानरूपे नमोस्तुते ॥ यद्वा हे नारा
यणि हे महाविद्ये हे महति अविद्ये परमात्मेन परप्रपंच गो
१९ चरनानाविज्ञानरूपे ॥ नमोस्तुते हे नारायणी हे श्रद्धे
अस्तिक्य बुद्धिस्वभावेनमोस्तुते ॥ हे नारायणि हे श्रद्धे
अस्तिक्य बुद्धिस्वभावे नमोस्तुते ॥ हे नारायणी हे पुष्टे १९
शरीराद्युपचयवोपचयरूपेनमोस्तुते ॥ हे नारायणी हे म
हारात्रे हिरण्यगर्भविलीनकालरूपे नमोस्तुते ॥ यद्वा
महति अरात्रिः हे हिरण्यगर्भोदयकालरूपेनमोस्तुते
यद्वा हे महारात्रे हे अनस्तनमो घिकरूणकालरूपे ॥ य
द्वा महारात्रिरिति सर्व प्राणि मोहकरीहृदेव्यो वोच्यते

अतएव हे महामाये हे महती मायस्वजगत्कारणत्वरते ॥ यद्वा
महति अमाये अभेमते हे नारायणि नमोस्तुते ॥ महारात्रि
इति पाठे लुः ॥ रात्रेश्चाजसौ विति संज्ञायांङीप् ॥ छांदस्य
वती निरपटं लेख गुंठिता ॥ रात्रइति तुजं संतः प्रयोगो
बहुलं दोर्क लीदि कास्ति नो वाङीप् ॥ रूप्य इति ज्ञेयः ॥ उणा
दी वदेस्त्रिप् ॥ अतिरमुनिः बाहुल्के कालता सेर पित्रितरात्रिः
रात्रि च रातिमुखं रात्रिः रात्रि च रातिमुन्वं रात्रिः ॥ २१
मेधेसरस्वति वरेभूते वाभ्रवि तामसि ॥ नियते त्वं प्रसीदेशे
नारायणि नमोस्तुते ॥ २२ ॥ हे नारायणि हे मेधे नमोस्तु
ते ॥ धीर्धारणावती मेधा ॥ अणगत्यर्थः अण्यते कथ्यते अ
पिः मेधादिः इकृष्यादिभ्यः कृत्लिकारदलि नो वाङीप्
अणिमेधादिः इदैस्याः लक्ष्म्याः अणिमेधादिः यणि
नरणां समूहो नारं नरेण आसनं तादृशि तायैनी ना
रायणी ॥ हे नारायणी हे मेधे नमोस्तुते हे नारायणि
हे सरस्वती हे आलि हे भावती नमोस्तुते ॥ हे नारायणी

सप्त० हे वरश्रेष्ठे नमस्तेस्तु हे नारायणी हे [illegible] तेहे अलीते यद्वा कृतिभि
स्म्यानिसंपादितः [illegible] ॥ हे नारायणी हे सर्पद्भवे ऐश्व
र्यदिरूपे नमस्तेस्तु ॥ हे नारायणी हे वाभ्रवी विश्वोस्ति व
भ्रुः विष्णुः तस्येयं वाभ्रवी वैष्णवी ॥ हे वाभ्रवी नमोस्तु ते
त्रिपुरूनकुले विषगोवर्त्नी कपीले त्रिषु ॥ हे तामसि
हे तमोगुणसंबंधिनी हे जगत्संहारकारिणि हे नारायणि न
मोस्तु ते ॥ हे ईश्वरी हे स्वामिनी त्वं प्रसीद हे ईशे हे नारायणी न
मोस्तु ते ॥ इति ईशापच्चायव ॥ २०॥ ॥ सर्वतः पाणिपादांते
सर्वतोक्षिशिरोमुखे ॥ सर्वतः श्रवणघ्राणे नारायणि न
मोस्तु ते ॥ २१॥ ॥ अंतो नाशो स्वरूपे च निश्चये वयवे व
धौ ॥ समीपे वसतेोवं [illegible] ॥ सर्वतः सर्व
त्र पाणिपादं अंते अवयवो यस्याः सा तथोक्ता हे सर्वतः
पाणिपादांते ॥ पाणयश्च पादाश्च पाणिपादं प्राण्यंग
त्वादेकवद्भावः ॥ सर्वतः पाणिपादांते इति पाठे तु ॥ सर्व
तः पाणयश्च पादाश्च अंते पाणि च पुंसि [illegible] प्राण

नमस्ते तुभ्यमस्तु ॥ २७॥ ॥ दंष्ट्राकरालवदने शिरोमालावि
भूषणे ॥ चामुंडे मुंडमथने नारायणि नमोस्तु ते ॥ २८॥
दंष्ट्राभिः करालं दंतुरं तुंगं भयंकरं च वदनं यस्याः सा त
थोक्ता ॥ हे दंष्ट्राकरालवदने ॥ करालो दंतुरे तुंगे ॥ शिरसां
मालास्रक् तया विभूषणं यस्याः सा तथोक्ता हे शिरोमा
लाविभूषणे ॥ मुंडदैत्यं मथ्नाति मुंडमथना ॥ मथवि
लोडने ॥ नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ यद्वा कुत्सितशीर्षकुंडे ल्युट् ॥ बा
हुलकात् डः वभावः ॥ यद्वा योगविभागात् दिष्ट्या सिद्धिरि
ति मुचु ॥ तेस्य संबोधनं हे मुंडमथने हे चामुंडे हे काली हे
नारायणि नमस्तेस्तु ॥ तनं मा ॥ नयोनीति ॥ न्यर्णंति
नरः प्रचोदयात् ॥ नयवीतिनिः [illegible] देवाः तेषाम
यनी वांछितार्थकरी गतिः नारायणी भगवती हे ना
रायणि ॥ २८॥ ॥ लक्ष्मीलज्जे महाविद्ये श्रद्धे पुष्टि
रा स्वधे ध्रुवे ॥ महारात्रि महामाये नारायणि नमोस्तु ते ॥ २९॥

हे सर्वेशक्तिसमन्विते हे देवी हे भगवती तूं भयेभ्यः नः देवान्
त्राहि त्रायस्व ।। त्रैङ् पालने ।। छांदसं परस्मैपदं प्रयो
यले त्रा ।। कंपि स्वरूपे त्रौ ॥ इया चर त्राहि रक्षके वा चरः सर्वप्रा
णि पदिकेभ्यः हिंसा घोर वाय हा त्राहि तिविभक्ति प्रतिरू
पकमव्ययं ।। हे दुर्गे हे देवी नमस्ते तुभ्यमस्तु ।। भिन्न वाक्ये
स्थित त्वात् देवीपदद्वयं पौनरुक्तेन न दुष्यति ।।२४।।
एतत्ते वदनं सौम्यं लोचनत्रयभूषितं ।। पातु नः सर्वभी
२१ तिभ्यः कात्यायनि नमोस्तु ते ।।२५।। हे देवी हे चंडिके एत २१
त्प्रत्यक्ष स्थितं ते देव्याः वदनं मुखं सौम्यं सुंदरं लोचनत्रये
ण सोमसूर्याग्निमयेन भूषितं अलंकृतं केनः अस्मान्
देवान् सर्वभीतिभ्यः समस्तेभ्यो भयेभ्यः कालत्रयसं
बंधिनीभ्यः यद्वा सर्वाभ्यो या भ्यस्ताः सर्वभियः
सर्वभियश्च ताः इतयश्च ताभ्यः सर्वभीतिभ्यः पा
तु रक्षतु ।। हे कात्यायनी हे चंडिके नमस्ते तुभ्यमस्तु ।।

इति लोष्ट्याच यथा वाद्भावाघ स्याभावाद्य स्वभागभुजां
भयाभावः प्रार्थनीयः कात्यायनीति कतः कश्चि द्दृष्टः
तस्याउपस्थस्त्रिइति गर्गर्षेर्यमं लान् कात्सरा द्वात यश्च
आर्यामकलंद्भितः ।। इ लाधिकृत सर्व लोहितादिकतंते
भ्यः इति सर्वाया ष्फ कत्यायनेरुत्राः ष्पिलात् ङ्. पूः कात्या
यनी ।। यद्वा कश्च आला ।। अश्व विष्णुः तावय लतः सतत
यथा कमं गच्छतः प्राप्नुतः इति कात्यो स्थ स्वतीच ।। रमा
च कर्मण्यण् ।। वाणीरमयोराख्यं भं तां दयनी परमागतिः ।।
परलापि ष्टां न तत्र चिकिरपि देवताकात्यायनी ।। सौम्ये स्या
सुंदरे सोम देवता के त्वुये ग्रहे ।।२५।। ज्वालाकरालमत्युग्र
मशेषासुरसूदनं ।। त्रिशूलं पातु नो भीतेर्भद्रकालि
नमोस्तुते ।।२६।। भद्रेव सा काली भद्रकाली हे भद्र
काली हे चंडिके ज्वालाभिः करालं दंतुरं ज्वालाक
रालं कराळं दंतुरं तुंगे ।। अत्युग्रं अतीव रौद्रं अशेषाण

स॰श॰ टी॰श॰ ११

मखिलानामसुराणां सूदनं ॥ हे सकले तत्र ॥ त्रिशूलमायु
धं कल्याणं सर्वस्मात् देवानां भीतेर्भयात् पातु रक्षतु ॥ हे भद्रका
ली त्वदीये हे देवी नमस्ते तुभ्यमस्तु ॥ ज्वलतिज्वाला ॥ ज्व
लितरूपं तेभ्यो णी याते न घुन्वे पत्या घनु ज्वाला व हे दु
र्गा च लि प्तीना वाचि हीं तः इति स्वयां त्रिशूलायां ॥ टा पु ॥ अस्त्री
शूलं सगायुधं ॥ सूदन इति सूदक्षणे ॥ हे मायां चवं अनुदा
तेई ॥ सूदने हि नस्ति सूदनेन धादि चास्य ः अन्यथा अ
नुदात्ते तश्च ल्लादे इति प्राप्तस्य युवः सूदनी पदी क्ष २२
२२ ति पालि पेपात् ॥ सूदकं इति स्यात् ॥२६॥ ॥ हि नस्ति
ये दैत्यतेजांसि स्वनेनापूर्य या जगत् ॥ सा घंटा पातु नो दे
वी पापेभ्यो नः सुतानिव ॥२७॥ ॥ हे देवी या तावकी घं
टाक त्रीस्विनेन नादेन साध्वनेन जगत् कर्मलोकत्रयी
आपूर्य पूरयित्वा दैत्यतेजांसि हि नस्ति नाशयति सा ता
वकी घंटा नः अस्मान् देवान् पापेभ्यः दुरितेभ्यः देहे

स्वरूपाणि यस्याः सा तथोक्ता ॥ हे तथा तथा चोक्ते ॥ हे नारा
यणी प्राणरूपेन नमस्तेतुभ्यमस्तु ॥ अयं ते यं तिवाअ न
याज्ञानविशेष इति अयणी पाणि पादाद्युपचि तिः ॥ ना
राणामयनी नारायणी नरायण्याः इयं सा धिदेवता ना
रायणी हे नारायणी नमोस्तुते ॥ तथा सर्वतो क्षि शिरश्च
त्रिशं सिमुखानि च यस्याः सा तथोक्ता हे तथोक्ते हे ना
रायणी हे देवी नमस्ते स्तु ॥ अनेन देव्याः सर्वप्राणिवर्ता मु
खोस्था वा जंगमात्मकं विश्वरूपत्वमाह ॥३१॥ ॥ सर्व
स्वरूपे सर्वेशे सर्वशक्तिसमन्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहि नो
देवी दुर्गे देवि नमोस्तु ते ॥२४॥ ॥ सर्वं जगत्त्रयं स्वरूपं
यस्याः सा तथोक्ता हे सर्वस्वरूपे यद्वा सर्वं सुष्टु आत्मरूपं य
स्याः सा तथोक्ता हे तथोक्ते इष्टे ईशाप बोधने ॥ सर्वस्य
ईशा स्वामिनी हे सर्वेशे ॥ सर्वाः शक्तयः सामर्थ्यलक्षणाः
ब्रह्माण्यादि शक्तिलक्षणाश्च ताभिः समन्विता तत्संबुद्धौ

असुरासृग्वसापंकचर्चितस्ते करोज्ज्वलः ॥ शुभाय खड्गो
भवतु चंडिके त्वां नता वयं ॥२६॥ हे चंडिके देवी असुरा
णां असृक् रुधिरं ॥ वसा मेदः तद्रूपः पंकः तेन चर्चि
तः व्याप्तः ते तव करे हस्ते उज्ज्वलः ॥ ये ह्यकरैः किरणैः
उज्ज्वलः भासुरः देदीप्यमानः खड्गः नोऽस्माकं देवानां
जगतां वा शुभाय भवतु ॥ हे चंडिके त्वां भगवतीं वयं दे
वाः नताः प्रणताः प्रकीभूताः वर्तामहे ॥ त्वदेकशर
२३ णास्त्वां भजामहे इत्यभिप्रायः ॥ रुधिरैः स्रवौघैर्हि ताव २३
रक्तक्लिन्नशोणितं मे हस्ते वपावसाः ॥ वलिहस्तांश
वः करः ॥२६॥ ॥ रोगानशेषानपहंसि तुष्टा ददासि
कामान्सकलानभीष्टान् ॥ त्वामाश्रितानां न विपन्न
राणां त्वामाश्रिता ह्याश्रयतां प्रयांति ॥२७॥ अन्यन
येन रुष्टांतिनयेन न्यायेन अनुष्ठितस्वधर्मेण व्यव
हरंतीति नराः पचाद्यच् ॥ हे देवी त्वं सदाराधनेन तुष्टा

सती त्वामाश्रितानां नराणां सकलानभीष्टान् कामान् अर्थान्
ददासि ॥ रजकस्य वस्त्रं ददाति कर्मकरस्य वेतनं ददाति
इति संप्रदानयोग्यभावात् संबंधे षष्ठी ॥ हे देवी त्वां आश्रि
तानां नराणां न विपत् आपत् न विद्यते हि हेतौ एव धार
णे हे देवी ॥ त्वामाश्रिताः आश्रितवंतो नराः आश्रयीतां
आश्रियमाणतां प्रयांति ॥ आश्रियंते आश्रयाः कर्मण्ये
रच् ॥ आश्रयाणां भावः आश्रयतां तां प्राप्नुवंति अन्ये
नाश्रियमाणतां सेव्यमानतां भजंतीत्यर्थः ॥ ये त्वां भजं
ति ते अन्येराश्रयं ते हि ॥ आश्रियंत इव राजभुवं देव
भुवं वा प्राप्नुवंतीत्यर्थः ॥ रुष्टेति तु पाठे ॥ रुष्टा सती
कामानीति इष्टव्यो ग्रंथः लुप्तयोगान् पहंसि रुष्टा तु
सकामान् सकलान् अभिलषितान् अर्थान् अपहंसीति योज्यं
॥२७॥ उपगो एतल्हस्तं यत्संदत्तं त्वया यद्धर्मद्विषां देवि महा
सुराणां ॥ रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्तिं कृत्वांबिके तत्

सप्त० लत्तकरोलिकान्या॥३८॥ ॥हे अंबिके हे चंडिके अद्य इदानीं
संप्रलीलया आत्ममूर्तिं निजतनुं॥ बहुधा बहुभिर्वि
धाभिः प्रकारैः अनेकैः रूपैः कृत्वा ब्रह्माण्यादिरूपैः
रूपैः कृत्वा धर्मद्विषे॥ यज्ञादिकर्मद्वेषिणां शुंभादीनां
महासुराणां यत्कदनं विध्वंसनं निहननं निःहिंसनं
कृते तदितरद् अन्या स्त्री त्वत्तो परा का देवता प्रकरोति का २४
२४श प्रकर्तुं न कोपि न कापि त्वमेव कर्तुं शक्तो पि नान्येति
भावः॥ व्यापादनं विध्वंसनं कदनं च निशुंभं च मार्तिः
काठिन्यकाययोः धर्मो वैदिकः यस्य स्मार्थस्मृतिश्च॥ अ
थातो धर्मजिज्ञासा चोदनालक्षणतोर्थो धर्म इति
३८॥ ॥विद्यासु शास्त्रेषु विवेकदीपे आद्येषु वाक्ये
षु च का त्वदन्या॥ ममत्वगर्त्तेति महांधकारे विभ्राम
य एतदतीव विश्वं॥३९॥ हे देवि विवेकदीपेषु
विवेकाः युक्ताः युक्तविचारा दीपा इव महातमः॥

॥धभ्यपालु रक्षतु॥ किंवेभ्यः कानिव॥ जगत्कर्तृ लोकः अनः
सुतानिव॥ अनेनोभ्यः शाकेभ्यः सुतानिव॥ अनेनः छांद
सत्वेन पुराणप्रयोगस्य अनसुरावृद्धा तु पंचमी॥ बहुव
चनेभ्यस्॥ तस्य सुपां सुलुगित्यादिना लुक्॥ यथा लोके अ
नेभ्यः शाकेभ्यः सुतान् सुतां न पाति तथा सा घंटा शब्देन य
मानान् अस्मान् सुतानिवा वत्वित्यर्थः॥ यद्वा पापेभ्यो
नः सुतानिव॥ जनन्यां शाकेभ्यः नः जननी शाकेभ्यः नः य
था जननी मातापिता वा स्वान् सुतान् अन्यायेभ्यः दुरितेभ्यः पा
तिनिवारयति रक्षति तथा सा घंटा नः अस्मान् मातेव पातु
सुतानिव पापादित्यर्थः॥ यद्वा अनप्राणेन पदच्छेदः॥ अ
निति अनः यथा अनः प्राणी सुतान् स्वकीयान् पुत्रान् पा
पेभ्यः कष्टेभ्यः पाति रक्षति तथा नः अस्मान् देवी नः सा
घंटा पातु रक्षतु इत्यर्थः॥ पापेभ्यः स्वसुतानिवेति पाठे तु
यथा लोके पापेभ्यः स्वसुतान् पाति तथा सा घंटा नः
अस्मान् देवान्पातु इत्यर्थः॥ क्लीबेन शंकयस्त्री स्यात्॥

नान्येतिभावः ॥ अन्यच्च हे देवी एतद्विश्वं त्रिभुवनं कर्मे
अतिमहांधकारे अतितरां महानन्धकारः तमोगुणश्च
अज्ञानरूपो यस्मिन्स तथोक्तं ममत्वमेव ममत्वग
र्त इव ममत्वगर्तः यस्मिन्ममत्वगर्ते मोहकूपे अतीव
सुतरां विभ्रामयति भ्रामयति या सा त्वदन्या कास्ति
न कोपि यापि काप्यस्ती सा विभ्रामिका जगतां त्वमे
२५ व नान्येतिभावः ॥ विभ्रामयतीति अन्यराद्रस्यत्रो २५
षयास्प्रथमपुरुषः ॥ त्वदन्यः कोभुंक्ते मदन्यः कोभुं
क्ते नदन्यान्यो भुंक्ते त्वदन्यान्यो भुंक्ते इतिवत् ॥२९॥
रक्षांसि यत्रोग्रविषाश्च नागा यत्रारयो दस्युबलानि
यत्र ॥ दावानलो यत्र तथाब्धिमध्ये तत्र स्थिता त्वं
परिपासि विश्वं ॥३०॥ ॥ हे देवी त्वं तत्र च तत्र च स्थि
तासती विश्वं परिपासि परिरक्षसि के च के चेति
यत्र रक्षांसि यत्र दैत्याश्च यत्रोग्रविषाः नागास्त

क्षकाः फणिनः यत्र च अरयः शत्रवः यत्र च दस्युबलानि
चोरसमूहाः यत्र च दावानलः वनाग्निस्तथा यत्र चाब्धि
मध्ये तत्राब्धिमध्ये च सर्वत्र तत्तदुपद्रवप्रसंगे स्थि
तासती परितो रक्षसीतीभावः ॥ दवो दावो वनारण्यव
न्ही ॥३१॥ ॥ विश्वेश्वरी त्वं परिपासि विश्वं विश्वात्मिका धा
६६ रयसीति विश्वं ॥ विश्वेशवंद्या भवती भवंती विश्वाश्रया ६६
ये त्वयि भक्तिनम्राः ॥३२॥ ॥ हे देवी त्वं विश्वेश्वरीतिय
तो अतस्त्वं विश्वं परिपासि परिरक्षसि ॥ यद्वा हे देवी त्वं वि
श्वेश्वरी विश्वं व्यापिन्यसि अतएव त्वं विश्वं परिपासि
परितो रक्षसि ॥ अस्मिन्नोत्तरार्द्धे कर्मणि वरट् चोपधायाः
विश्वेश्वरी इति संबुध्यंतपाठे तु हे देवि हे विश्वेश्वरी
हे विश्वव्यापिनी त्वं विश्वं परिपासि हे देवी त्वं विश्वात्मि
कासि ॥ आत्मना विश्वं धारयसि हे देवी भवती विश्वस्य
च यावर्त्तते विश्वस्य ईशः तत्र ईशः स्वरक्षिता सं हे ता

रूभ्रम्नि स्थिता सीतस्य वंध्याअभि वादनीयास्तु सुच वर्त्तते
भवरुधवध्ययोर्गे चोर्घे प्रथमः पुरुषः हे देवी त्वयि विश्व
चेये भक्तिनम्राः स्युस्ते विश्वाश्रयाः विश्वस्याश्रयाः
आधारभूताः जगतां धारयितारो भवंती सुरा ३ ॥ विश्वे
शवंद्या भवतिभवायेती पाठेतु हे देवी ये त्वयि भक्तिनम्राः
भक्त्या प्रकाः ते विश्वेशवंद्याः देववंद्याः भवंति विश्वा
श्रयाश्च भवंति हे देवि भवती च भवाय संपदे भवति ॥
हे देवि भवती भक्तवर्गेणां भवाय भूतये संपदे प्रसन्ना भवे
दुरुष्टार्थः ॥ ३५ ॥ ॥ देवी प्रसीद परिपालय नोरिभीते
र्नित्यं यथासुरवधादधुनैव सद्यः ॥ पापानि सर्वजग
तां प्रशमं नयाशु उत्पातपाकजनितांश्च महोपसर्गा
न् ॥ ३६ ॥ ॥ हे देवी त्वं नो अस्माकं देवानां प्रसीद प्रसन्ना
भव हे देवि त्वं यथैव अधुना इदानीं सद्यः सपदि त
त्क्षणे असुरवधात् शुंभादि दैत्य हननात् हे तनः नो

26 २६ 26

पटलपाटनपरः ते षु विद्यासु च त्वदन्या सुदीपा च नःता
सु ॥ पद्ध ॥ अन्वि क्षिप्यादिसु यद्वा विद्यासु ज्ञानप्रदासु त
द्वस्तूपा ॥ शास्त्रेषु मन्वुस्मृत्यादिषु प्रवृत्ति करेषु नि
वृत्ति करेषु च विद्यामानेषु अनादरे मम मीयं ॥ ताव्य
तादृष्टे ज्ञाननीय ॥ अति महांधकारे ममत्व गर्तेषु तदे
विश्व कर्णे अतीव विभ्रामयति ॥ यासा त्वदन्या का ॥ त्वं मु
र्वविद्युमाया ॥ महामाया विश्वं मोहयासि मम तयायो
जयासी ॥ नान्या विभ्रामयतीति ॥ अनेन्यो भितां कस्त्व
अपरातुयोजना ॥ हे देवी आद्येषु वाक्येषु अर्धानि
वैदिकानि वाक्यानि तेषु च विवेकदीपयंती प्रकट्यंति
विवेकदीपानि कर्मणपणतेषु सुशास्त्रेषु च सुष्टु शो
भेतानि तानि च तानि शास्त्राणि च ॥ धर्मसूत्राणि
पारमर्षाणि तेषु मा विलं संचित विदुषीवा ॥ स्मादृ
स्नात्वरु देवी तः अन्या देवता कामेनोपत्वमेव विते

नां स्याठ॥४२॥ ॥प्रणतानां प्रसीद त्वं देवी विश्वार्तिहारिणी॥
त्रैलोक्यवासिनामीड्ये लोकानां वरदा भव॥४३॥ हे वि
श्वार्तिहारिणि विश्वस्य जगतः आर्तिः पीडां हरसे अप
नुदसि इति विश्वार्तिहारिणि तत्संबुद्धौ तथोक्ता हे देवी त्वं प्रणता
नां भक्तिनम्राणां प्रसीद प्रसन्ना भव॥ त्रयो लोकास्त्रै
लोक्यं चातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थे ष्यञ्॥ तत्र वसंति त्रैलोक्य
वासिनः तेषां तैः ईड्ये ईड्यस्तुतौ॥ कृत्यानां कर्तरि वा षष्ठी हे २८
२९ ईड्ये हे स्तवनीये हे देवी त्वं लोकानां वरदा भव॥ लोकेभ्यो
वरान् ददाना भवेत्यर्थः॥४३॥ ॥देव्युवाच॥४४॥ ॥देवी
चंडिकोक्तिः स्फुटा [illegible] देवान् उवाच तां वाक्यमुच्चैः॥
वरदाहं सुरगणा वरं यं मनसेच्छथ॥ तं वृणुध्वं प्रयच्छामि
जगतामुपकारकं॥४५॥ ॥वरं ददामि वरदा हे सुरगणाः ग
हे देवसंघाः अहं युष्माकं वरदास्मि प्रीतास्मि यं वरं म
नसा इच्छथ यूयं वा [illegible] तं जगतामुपकारकं॥ वरं वृणुध्वं

यूयं॥ अहं प्रयच्छामि ददामि॥ दाणो यच्छादेशः॥ वृङ् वरणे॥ आत्म
नेपदं॥ युष्मत्संबोध्यं वाक्यमिति स्वामिनः शुद्धिः [illegible] पठि
तु॥ वृङ् वरणे॥ [illegible] दोषः [illegible] दादीनां कृत्य
यं ते इति पंक्ती॥ देवा ऊचुः [illegible] विमनसा [illegible]
वृणुध्वं प्रार्थयध्वमिमं यूयं॥ ॥देवा ऊचुः॥४६॥ ॥देवी वा
च मुनिवरेदेवाः॥ ॥सर्वबाधाप्रशमनं त्रैलोक्यस्याखिले
श्वरी॥ एवमेव त्वया कार्यमस्मद्वैरिविनाशनं॥४७॥ ॥हे
५८ अखिलेश्वरी व्यापिके [illegible] कर्मणी॥ वरदेनोपधायाः॥
त्रैलोक्यस्याखिलनी त्वया भगवत्या देव्या त्रैलोक्यस्य त्रया
णां लोकानां [illegible]॥ सर्वबाधाप्रशमनं सर्वदुःखोप
शमः॥ सर्वबाधेति पाठे तु॥ सर्वाणि नीवाधा [illegible] बाधाः
[illegible] आसमंतात् बाधा आबाधा॥ अस्मद्वैरि
विनाशनं अस्माकं देवानां वैरिणः शत्रवः दैत्याः तेषां
विनाशनं विध्वंसो [illegible] एवं तत [illegible]
९ व उपस्थितं [illegible] त्वया जगदुपकारकं कार्यं कर्म

कर्तव्यं करणीयमिति वरं प्रार्थनेयं॥ अन्वयस्तु हे देवी
हे अखिलेश्वरि त्वया त्रैलोक्यस्योपकारकं कर्म एतत् एवं
विधं कार्यं कर्तव्यं कीदृशं तत् सर्वबाधानां प्रशमनं प्रकृ
ष्टं शमनं प्रकृष्टं शमनं यत्र तत् तथोक्तं॥ प्रशाम्यति
तिशामनं॥ तथादिव्यात्मत्वं॥ बोधक कार्यं कीदृक्
पुनः कीदृशं॥ अस्माकं वैरिणो दैत्याः तान् विनाशयति वि
२८ नाशनं अस्मद्वैरिणो विनाशो यस्मिन् अस्मद्वैरिविनाशनं॥ यद्वा २८
वयं वैरिणो येषां ते अस्मद्वैरिणः तेषां विनाशकं विनाशनं
अस्मद्वैरिविनाशनं॥ देव्युवाच॥ ४९॥ देवी देवगणान्वा
च मुक्तिलाभं चे॥ ॥ वैवस्वतेंतरे प्राप्ते अष्टाविंशतिमे
युगे॥ शुंभो निशुंभश्चैवान्यावुत्पत्स्येते महासुरौ॥ ५०॥
नकेबीजादिवधार्थं तत्प्रार्थितं कल्कि देवैः सा देवीदं
वाक्यमुक्तवती लोकहितार्थं भविष्यति है नन्वं तु मन्वं
तरकालेनं इत्यो प कु वे देव्याः प्रादुर्भावो ने नक्को नो
च्यते॥ भविष्यतः॥ हे देवाः श्रृणुताहं जगदुपकारेम

अस्मान् देवान् शुंभादिभ्यः सकाशात् भीतेः शुंभाद्यसुरभयात् परिपा
लय॥ तथैव अधुनैव तत्कालं संभवति साधया॥ अरिभीतेः वैरिभी
तितः नित्यं सर्वदा यथा अस्मान् देवान् परिपालय परितो रक्ष॥
अयं च हे देवि त्वं सर्वजगतां सर्वेषां लोकानां पापानि प्र
शमं प्रशान्तिं आशु क्षिप्रं नय अलिद्धिकर्माः दुरितं नाशं
प्रापय॥ अथ च हे देवि त्वं जगतां लोकानां उत्पातपाकज
नितान् उत्पातपरिपाकसमुद्भितान्॥ अत्र कर्मधर्मः उत्पा
तशब्देन विवक्षितः उत्पातहेतुर्वा अधर्मस्य पतस्य पा
कः परिणामः तेन जनितान् उपसर्गान् उपद्रवान् म
पसर्गान् वज्रपातादीन् उपद्रवान् आशु प्रशमं प्रशां
तिं नय प्रापय इति वयं देवाः ते देवकुमारणाः प्रार्थया
महे तस्मात् प्रसीद इति भावः॥ वाक्यसंधिर्वैचित्र्यं॥
अस्याः पादः उत्पात आशु सा लेत त॥ सवर्णदी
र्घत्वे दोषाभंगो विज्ञयात॥ आशु आशुसा सेति हुकचि

सप्त०

स्त्रियोऽभावे संपदादित्वात् क्विप् ॥ मानं माः अष्टाविंशति
र्मानं माः यस्य युगस्येति वा ॥ अष्टाविंशतेरियमानं य
स्य युगस्येति वा विग्रहे बहुव्रीहौ नपुंसकह्रस्वत्वे अ
ष्टाविंशतिसम युगं ॥ ततः सप्तम्येकवचने अष्टाविंशति
मे इति तत्र ॥ तावन्मात्रेः क्विपि युमन स्वादिना इत्व असं
गो दुर्निवारः स्ति खलु ॥ युगमन्यपदार्थः कथं स्यात् ॥ या
वता युगाय अष्टाविंशतेः तत्समभिता आसीत् पो अ
२९ ष्टाविंशतिसंख्याकोऽन्यपदार्थ इति अष्टाविंशति २९
तमे चयुगे द्वापरांते [illegible] पंचकलि युगादि रूपे कलि
युगादि रूपं न स्पेस्पती ति यथा पंचसु पांडवेषु पंच
मः सहदेवः तत्र मानं माः ॥ पंचमा मानं यस्य सः इ
त्युक्ते पंचानां पूरणः सहदेवोऽन्यपदार्थत्वेन गम्यते
किं मते भिद्विलोः व्यापरिमिताः इति पंचम परि
मिता पंचम इति युधिष्ठिरादयः ॥ पंचान्यपदार्थतया

गृहीतं तेन तु सहदेव एव तस्मात् तमा युगे अष्टाविंशति मे
या सु [illegible] ॥ [illegible] दिवे वेदव्यास कृष्णाः ॥ अष्टावि
शति तमे युगे द्वापरांते कलियुगादौ ॥ प्रोक्ते याना मं
गे युगाः पुष्य युगं युगने कृतादिषु ॥ ५० ॥ ॥ नंदगो
प गृहे जाता यशोदा गर्भ संभवा ॥ ततस्तौ नाशयिष्या
मि विंध्याचलनिवासिनी ॥ ५१ ॥ ॥ ततोऽहं देवी नंदगो
३० पस्य कुले गृहे ॥ कुलं वंशो गृहे पितृ ॥ [illegible] स्य शो ३०
दायाः [illegible] गर्भसंभवा गर्भसंभवो [illegible] मय
स्याः [illegible] विंध्याचल निवासिनी सती [illegible]
भारस्य [illegible] परा [illegible]
व्यापि [illegible] ॥ ५१ ॥ ॥ पुनः प्रतीति [illegible]
[illegible] तेन ॥ [illegible] नित्या [illegible]
[illegible] ॥ ५२ ॥ [illegible] वैवस्वत मन्वंतर
[illegible] अष्टाविंशतितमे युगे द्वापरांते कलौ युगे प्राप्ते
[illegible] न यस्य [illegible] न

स॰श॰

विप्रचित्तिनामकश्चिद्दानवः तस्यापि प्राचित्तेः दानवस्य
अपत्यानि पुमांसः वैप्रचित्ताः तान्वैप्रचित्तान्दानवान्
अतिरौद्रेण रूपेण भयंकरेण उग्रेण वपुषा पृथिवीतले
अवतीर्य प्रादुर्भावमुपेत्याहं निष्पतीतुं याहनिष्यामि च
तुर्थ्यालुस्यादेदेवधारणे ॥ पुनरपि हेतुं ॥ हनिष्यामिति य
नेन संबध्यातिचतु ॥ वैप्रचित्तांस्तु पुनरपि उक्तान्
हनिष्यामीत्यर्थः ॥ केनोक्तस्य इत्यागमनं ॥ पुनरप्र
३० भक्षयंत्याश्च ॥५२॥ ॥ भक्षयंत्याश्च तानुग्रान्वैप्रचि ३०
त्तान्महासुरान् ॥ रक्तादंता भविष्यंति दाडिमी
कुसुमोपमाः ॥५३॥ ॥ तानुग्रान्भयंकरान्वै
प्रचित्तान्महासुरान् भक्षयंत्याः मम देव्याः दंताः
रक्ताः शोणितरक्तत्वाद्भविष्यंतीति ॥ अतएव मे दंताः
दशनाः दाडिमीकुसुमोपमाः भविष्यंति दाडिमी
पुष्पवद्रक्तवर्णाः संपद्यंते ॥५३॥ ॥ ततो मां दे

यादेव्याहेतुकृया मधुकैटभौ विष्णुनाभानितौ तदनु कल्पांत
रे महिषासुरे मयादेव्यानिपातितः तदनु चंडमुंडधूम्रलो
चनरक्तबीजनिशुंभशुंभाः ससैन्याः संग्रामे संनिपाति
ताः ॥ संप्रतितेन देवमधुना ततो क्रोकाः जलः परतेव्रत्त
विमतकर्त्तव्यातेवकुतो जगदुपकारात् तश्रवरक्षितोपा
योद्धकेथ्यामधुना ॥ वैवस्वतेंतरे ॥ वैवस्वतमन्वंतरे
५६ भविष्यमष्टाविंशतितमे युगे ॥ अष्टाविंशतितमेयु ५६
गे प्राप्ते सति शुंभो निशुंभश्च अन्यौ चप्राक्हितलोयो
शुंभनिशुंभौ नामरक्तबीजेनोपलक्षितौ ततो न्यावेव महासु
रौ शुंभनिशुंभनामानौ देसा तु उत्पत्स्येते ॥ उत्पद्यतः अ
एभिरप्यष्टाविंशतितमः ॥ अष्टाविंशतिः अष्टौ तः संख्यायां
मितिआते अष्टाविंशतियुगानां कृतत्रेतादीनां पूरणं पूर
णेयसूत्रः विक्रौष्टमावर्तः रुपलक्षितं तत अष्टाविंशा
तितमे तस्य पूरणाईशति तिपूजायस्याविंशतादि
भ्यस्तमडन्यतरस्यामिति तमडागमः ॥ तत्र दृष्टांतं दे
दि तात्साव्रस्य कोपः ॥ यदुकुलाप्यदाहा ॥ मा मा सो

स॰श॰

LA-[illegible]

स०क०

अनेभसि नदीलटाकादावपि जलश्च स्योपांसु॥ भूमौ मुनि
भिः॥ ततः संस्कृता सती अहं देवीजं यो निजा सं भविष्या
मि स्वयमेवाविर्भविष्यामी॥ न असंता दृष्टिरनाकृष्टः
यद्वा नास्तेयाखलं ता दृष्टिर्यस्याः भूमौ साऽज नाकृष्टिः
तस्या न नायेक्ष्यं संस्कृता संस्कृता इति पाठ दृष्टं॥५४॥
२१ ततः शालेन नेत्रास्यां निरीक्षिष्यामि तां तु लोनेत्रा की
र्तियष्यंति मनुजाः शाताक्षीति सिमां ततः॥५५॥ २१
ततः समुद्भुतं वदनं तरं ने त्राणां शालेन नेत्रशालेन
मुनीन् स्तोतुं संस्मर्तॄन् कृपीन् निरीक्षिष्यामीति यत
ल लोके हे लोमं देवीं मनुजाः मानुषाः शताक्षीं शतमाक्षि
णीयस्याः सा शताक्षी तां इति॥ इथम नुच्चर्य संज्ञया
किर्तयिष्यंति कथयिष्यंति ईक्षद शनेऽनुदात्ते त
च्छां दस्तं तु परस्मैपदं॥ प्रत्ययो नोक्तिः॥ निरीक्षि
ष्यितो मुनीति तु कोचस्य ठः॥५५॥ ततो हमहं रेव

त्रैलोक्यमात्मदेहसमुद्भवैः॥ भविष्यामि सुराः शाके
नाकृष्टैः प्राणधारकैः॥५६॥ हे सुराः ततः शताक्षीति
कीर्त्तनानंतरं अहं देवी आत्मदेहसमुद्भवैः स्वदेहाः
शरीरात्समुत्पद्यमानैः प्राणधारकैः शाकैः हरितकैः
पत्राद्यैः सौधर्मैः आकृष्टैः दृष्टैः आभविष्यंति कोष्टमेधि
ष्ठत्यायावद्वृष्टिर्भवती तावत्तावंतं कालं अखिलं समस्त
त्रैलोक्यं भविष्यामि पोषयिष्यामि॥ अस्त्री शाके हरीतकं॥
शाकाख्यं पत्र पुष्पादि॥ यदोक्तः पत्रमूलकरीराग्रफल
कांडाधिरूढक्का॥ त्वक् पुष्पं कवकं चेति शाकं दशविं
धं स्मृतं॥ भविष्यामि॥ दुभृञ्धारणपोषणयोः॥ केऽब
नो स्येइडागमः प्राणधारकैः जीवधिकभिः॥ शाकंभरी॥ ५६॥
विख्यातिं तदास्याम्यहं भुवि॥ तत्रैव च वधिष्यामि
दुर्गमाख्यं महासुरं॥५७॥ तस्मात् शाकैः रविकलोको
धारणकर्त्तत्वेनहे देवी शाकंभरी ति विख्याति सं कीर्तनं कीर्तिं ख्यातिं चयिष्यामि॥ तत्रैव तदेव

शाकंभरीति विरव्यातिं संप्राप्स्ये कालए व दुर्ग मारव्यं दुर्गे
मह तिआरव्या संज्ञाय स्य सदुर्गमारव्यः तं दुःखेन गं
म्य ते दुर्गमः कर्मणी॥ खलु दुःखेन गच्छन्त्यत्रेति दुर्गः
सुदुरो रधिकरणे डः दुर्ग एव दुर्गमः पर्याय यां दुर्गा ख्वं
दुर्गमिति यर्थः॥ महासुरं दुर्ग नाम महांतमसुरं च वधि
ष्यामि जनिव ष्यामि त्रैतिनिर्देशाद् द्वाहिः मदंतीते तरम
स्मात विज्ञेयं बध्यां हिंसायां ष्वादिः परस्मैपदी॥ केचित्तु
२२ त्रैव चहात्मनिष्यामीति पाठे परस्मैपदे वाथ्यं॥ शाकंभिति २२
मांत मव्ययं चास्ति विभक्तिप्रतिरूपक सर्वधातुभ्य इत्
इन्दादिकः शद्ब्दत्तो वा ङीप् वचनं यः सुपूपेति समा
स॥ शाकं भरतीति कर्म थत्वात्फलेग्रहिरात्मं भरि त्विप्यति
चकाते मुमः स मुच्चयार्थ त्वेन लोकभरणार्थ स्वि श
रीरो ङ्क्वानि शाकानि बिभर्ति शाकंभरी इनम्प्रत्य
यः उपपदस्य तु पागम श्च॥ स्त्रियां इदादिकोः नान्द
निनो शडीप्॥ गोठा ध्यायस्याश्च धातूनां दुपेते

वक्ताः ख्यातौ समस्ते लोके चमरान्तवाः॥ कवंते व्याहरिष्यंति
सतसं तंस्करं दिति कर्मण्य नि॥ नते लोकेमु तः वे प्रसिद्धास्तुर
भ्रणानिला रुण्य वर्ण दशनलिलः॥ सतंभवे तः येदेवताः से
र्गस्य तत्त्वं ताभ्यते तस्तकं दलि थांदकं सोमित्रिं तयारस्यं दति
कास्ये स्वेन वा व्याहरिष्यंति कथं डु ष्यं सिदेवाए वदेय
ताः स्वार्थे तवास्याकाते वाक्ये महर्षे कोके भूवि वांसनतें
स्कवताः रेक्तं दति कां व्याहरिष्यंतिय लोके तु तं त्र कामे
ताभवि ष्यति लतो संजाया वनयात कां दैताः यस्या
संरक्षं दतिका तं स्तोष्यंति देवासानं वाश्चे तिभावेनमुं
भरयक्षा तत्त्वा लि रूपा मनोपरूपा मनं सिस। मुनिर्भि
संस्तवात्मसो संभ्रांतिकंया न्यायोगेन जा॥ भरय
श्च पुनरपि शतं वर्षाणि मपरि ग्रहणे संरक्षणे रक्षया तत्वाषि
कीतं तस्य परिग्रहणा नितिवचनं॥ नुहिः वाक्ये समासः
त्रैषु परे निरिष्यन्तिः कूरूपः दध्यादिः वर्षाक्षि ख्यंति
पाद्क्ते कोलुकः॥ स्त्रियां ङीप्॥ नन्तरे ऐमर्चे वदो॥ स्य सां

सप्तश॰

तीस॰ ५६ ॥ ॥ तदानीं मां देवीं आनम्रमूर्तयः भक्तिप्र
कर्षात् संतः सर्वे मुनयः वशिष्ठादयः स्तोष्यंति
वा दुष्यत्त ॥ तावत्रपं लिगा ५७ ॥ ॥ भीमादेवीति विख्या
तं तन्मे नाम भविष्यति ॥ ५२ ॥ ॥ ततः तस्मात् भीम
रूपस्य रक्षोभक्षणरूपत्वात् विख्यातं प्रसिद्धं भीमा
देवीति विख्यातं नाम मे देव्याः नामधेयं भविष्यति ॥
संपन्नस्य सेवकस्य द्वास्सा दिति भीमं नामाद्ययोः पादा ने
३३ लिपातितेन ॥ ५३ ॥ ॥ यदारुणाख्यस्त्रैलोक्ये महाबा ३३
धां करिष्यति ॥ तदाहं भ्रामरं रूपं कृत्वाऽसंख्येयषट्प
दं ॥ त्रैलोक्यस्य हितार्थाय वधिष्यामि महासुरं
भ्रामरीति च मां लोकास्तदा स्तोष्यंति सर्वतः ॥ ५४ ॥
हि देवा यदा त्रैलोक्ये लोकत्रये त्रिपिष्टपे लोके अरु
णाख्यः अरुणसंज्ञकः अरुणो नाम महासुरः
महाबाधां महतीं पीडां करिष्यति लोकानां बाधिष्य
तीति तदा तदा अहं देवी असंख्येयषट्पदं भ्रामरं रू

पं भ्रमरसंबंधिनीं मूर्तिं कृत्वा त्रैलोक्यस्य त्रयाणां लोकानां
हितार्थाय ॥ त्रैलोक्यस्येति छांदसी षष्ठी अन्यथा हि त
द्योगे चतुर्थी स्यात् ॥ तं अरुणं महासुरं वधिष्यामि ॥ हनि
ष्यामि ॥ तदा लोकाः सर्वतः सर्वत्र मां देवीं भ्रामरीति
च भ्रामरी देवी स्तोष्यंति सत्कीर्तयिष्यंति ॥ भ्रमरस्येयं
मा कृत्वा भ्रामरी देवी भ्रमरस्येदं भ्रमरं रूपं आकारः कथं
भूतं भ्रामरं रूपं असंख्येयाः संख्यातुमशक्याः गणनाम
तीताः षट्पदाः भ्रमराः यस्मिन् तत् ॥ असंख्येयषट्पदं
भ्रामरं स्वरूपं [illegible] देवी असंख्येय [illegible] भ्रामरं रूपम् [illegible]
अरुणं नाम महासुरं लोकरक्षणार्थं हनिष्यामि ॥ यतः त
तः सा भ्रामरीति नाम्ना लोकैः स्तूयते ॥ सर्वत्रापि
भा॰ च॰ ॥ अरुणस्यासुरस्यापि वधं पुरा कृतवती ॥ इति तु
[illegible] ॥ इदानीं देव्याः
अवतारणं [illegible]
[illegible] ॥ ॥ ५५ ॥ इत्थं यदा यदा बा
धा दानवोत्था भविष्यति ॥ तदा तदावतीर्याहं

सप्तशती) टी०श्री०९९

करिष्याम्यरिसंक्षयं ॥५३॥ ॥ हे देवाः इत्थमुक्तानुसारेण
प्रकारेण यदा यदा दानवैर्बाधा उत्पत्स्यति उत्थास्यति वा दान
वोत्था दानवेभ्यः समुत्पन्ना बाधा पीडा लोकानां भवि
ष्यति उत्पत्स्यते संपत्स्यति तदा तदा हे देवी तत्र काया
रूपावलीयं प्रादुर्भावमवाप्य अरातिसंक्षयं शत्रुविना
शं करिष्यामि विधास्यामि । दानवोत्थेति सुप्सुपेति समास
कः कर्तरि ॥५५॥ ॥ श्रीमद्भुजाधिराज श्रीमत्तोमरा
३४ न्वय श्रीमदुद्धरण राजश्री शांतनु चक्रवर्ती विरचि २८
तायां शांतनव्यां श्रीचंडीमाहात्म्य टीकायां नारा
यणीस्तुति विधुपकाक्षितः श्रीरुद्रैकादशोध्यायः
॥११॥ श्रीमज्जगदंबार्पणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ मंगलमस्तु ॥

सेविरिपो वचित ॥ अयोगः एवं ॥५५॥ वांस्तान् नरस्था पयस्यपी ॥ किं
च ॥५५॥ दुर्गा देवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यति ॥५०॥
त तस्मात् दुर्गमासुरवधात् हेतोः विख्यातं प्रसिद्धं मे दुर्गा देवी
ति नाम नामधेयं भविष्यति दुर्गमासुरं दुर्गमासुरस्यपि संह
रिष्यति ॥ दुर्गा तु देवी पृषोदरादित्वात् तकारलोपः यद्वा
दुर्गमासुरो हंतव्यत्वेन यस्याः सा दुर्गा तु रखी आदि वास्मदे
र्गायोः स्त्रियां टाप् ॥५०॥ ॥ पुनश्चाहं यदा भीमं रूपं कृ
त्वा हिमाचले ॥ रक्षांसि भक्षयिष्यामि मुनीनां त्राण
कारणात् ॥५१॥ ॥ हे देवाः पुनश्च पुनरपि अहं देवी य
दा हिमाचले तुहिनाद्रौ भीमं घोरं रूपं कृत्वा ॥ रक्षोपस्र
तानां त्राणकारणात् इतोः रक्षांसि राक्षसान् भक्षयि
ष्यामि ॥ क्षयिष्यामीति पाठे क्षयं प्रापयिष्यामि ॥ प्रा
ति पदिकाद्धात्वर्थे च बहुलं इष्टवच्चेति णिच् ॥ क्षप
यिष्यामीति पाठे तु क्षप प्रेरणे चुरादिः प्रेरयिष्यामी
त्यर्थः ॥५२॥ ॥ तदा मां मुनयः सर्वे स्तोष्यंत्यानम्र

गोतयाबा ध्यासे स्तुतिः अविद्यमानां सकलोपरब्रह्मकला
ब्रह्मविद्यायस्याः संस्तुतो ममलायांसा ऽऽहं सकलबाधा॥
मोहस्वाममतासंस्तुतिः लांबाधांअसंशयं नाभिषिष्या
मि प्रीपिमुलकामेरवगंतव्यं॥ रविश्चेतच्छ दोहं सोयथाएभिः
स्तवैर्मांयः स्तोष्यते तस्याहं कारस्कृतां सकलां सर्वबा
धां मोहमयीं ममतां संहति शमयिष्यामि॥१॥ ॥मधुकै
टभनाशं च महिषासुरघातनं। कीर्तियिष्यंति ये तद्वद्वधं
शुंभनिशुंभयोः॥२॥ ॥अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नवम्यां चै
कचेतसः॥ श्रोष्यंति चैव ये भक्त्या मम माहात्म्यमुत्तमं॥३॥
न तेषां दुःकृतं किंचिद् दुःकृतोत्था न चापदः॥ न भविष्य
ति दारिद्र्यं न चैवेष्टवियोजनं॥४॥ ॥श्लोकत्रयमेतदेका
न्वयं द्रष्टव्यं॥ पुरुषाः एकचेतसः संतः सावधानाः
संतः अष्टम्यां च नवम्यां च चतुर्दश्यां च पक्षद्वयेपि विशे
षानुक्तितः यथाक्रमं तु नयेऽपि मधुकैटभनाशं च म
हिषासुरघातनं च तद्वत् शुंभनिशुंभयोर्वधं च भक्त्या
कीर्तयिष्यंति तद्वदेव च ये श्रोष्यंति आकर्णयिष्यंति भ

क्त्या मम माहात्म्यमुत्तमं पुण्यतमं सर्वकामदुघं तेषां कीर्तयिष्यं
तां पुंसां च श्रोष्यतां च तेषां दुःकृतं दुरितं स्वल्पं किंचित्॥ न कि
चिदपि नाविष्यंति विनश्यंति इत्यर्थः॥ न च तेषां उभयेषां दारि
द्र्यं दरिद्रता भविष्यति॥ आपदाएव ते न भविष्यंति इत्यर्थः॥ न च
तेषां इष्टैः सहचेतनैरचेतनैश्च पुत्रादिभिर्धनादिभिश्च
वियोजनं वियोगो विश्लेषो न भविष्यति॥ सदेवेष्टैः सह भो
क्ष्यंते इत्यर्थः॥ मधुकैटभयो नाशो यस्मिन् ग्रंथे स तथो
क्तः। तं हनने नाशं॥ घातस्य करणं घातनं॥ ण्यतालिद्वं
महिषासुरघातनं सूदनं हिंसनं मारणं यस्मिन् ग्रंथे स तथो
क्तः॥ केचित्तु घातनस्थाने सूदनं पेठुः पुदरक्षणे हिंसायां च
तद्वत् तथैव इत्यर्थः॥ वधो यस्मिन् ग्रंथे प्रतिपादितत्वेन विद्यते
सः वधः अर्थवादित्वाद् वै॥ तं॥ शुंभनिशुंभयोरिति॥ द्वि
वचनेन वधद्वयं सूच्यते॥ तेन वधानां चैकस्य तु अ
प्रस्पष्टद्वेदन त्रयेण यथाक्रमं तत्कीर्तनं श्रोतापि हरिहरौ
यद्वा मधुकैटभौ द्वौ एको महिषः शुंभनिशुंभौ द्वौ
इति तेषां वधाः अष्टमी चतुर्दशी नवमीष्वस्तित्रोपि पहै

ह्यप॥ तत्वेन पीडितिभविष्यंतीति यथाक्रमेणकीर्त्तनप्रसंगदोषः॥
एकमनन्यवृत्ति चेतो येषां ते तथोक्ताः॥ भक्तिरनन्यश
रणं तथाश्रयणं॥ तथा महातः आसतनः अवलारायस्याः
सामहात्मावकुवलारावकुलरावतारावा तस्याःश्राव
महात्म्यं श्रुतमं श्रेष्ठतमं दुःखफलकं कर्मदुष्कृतं असमंतात्
पचंते गच्छत्यपि दुःखानि यापदः दुःस्थितयुः दरिद्रस्य
आकिंचनत्वस्यभावः॥ दारिद्र्यं निर्धनत्वं॥ इष्टैः सहवि
२ योजनं वियोगः विश्लेषः॥८॥ ॥शत्रुतो नभयं तस्य द २
स्युतो वा नराजतः॥ नशस्त्रानलतोयौघात्कदाचित्सं
भविष्यति॥८॥ ॥तस्यार्थं तस्योपलि बाले छं कदाचिद
पि शत्रुतो नभयं नसंभविष्यति॥ दस्युतः तस्करतो पि वा॥
नराजतो पि नृपात्॥ नशस्त्रतः नआयुधतः नअनल
तः नअग्नितः तत्तोयौघात् नजलप्रवाहात् नसंभविष्य
तीतिअनेनसर्वसंबध्यते॥ शत्रुतइति अपादानेवा॥ ही
यरुहानि तिपंचम्यास्तसिः एवंदस्युतइत्यादिषुशास्त्रेष्व
अनेकश्लोकतायोपचः॥ सर्वदिंवो विभाषेकवद्वीत॥उ
तस्मान्मयैतन्माहात्म्यं पठितव्यं समाहितैः॥ श्रोतव्यं

श्रीगणेशाय नमः॥ ॥श्रीदेव्युवाच॥ ॥यद्यपि प्रागपि देवान्
देव्योवाचतत्तथाप्यध्यायादौ देवीवचनस्य प्राधान्यं ध्वनयि
तुं देवीमहात्म्याध्ययनश्रवणादिफलश्रुतिप्रामाण्यं चैद
र्शयितुं देव्यैव भगवती स्वयमुचितां वाचं देवान्प्रत्युवाच॥
एभिस्स्तवैश्च मां नित्यं स्तोष्यते यः समाहितः॥ तस्याहं
सकलां बाधां नाशयिष्याम्यसंशयं॥१॥ ॥यः पुरुषः
समाहितः भक्तिश्रद्धान्वितो भूत्वा एभिः प्रागुक्तैः स्तवैः स्तं
त्रैः च पुनः पुनश्च नित्यं अविकल्पितं यथाभवति तथा श
श्वद्वा मां देवीं जगज्जननीं स्तोष्यते तस्य पुंसः सकलां बा
धां नाशयिष्यामि अहं देवी॥ अस्मिन्नर्थे असंशयं संशयाभा
वः॥ अर्थाभावेऽव्ययीभावः॥ यद्वा असंशयं यथास्यात्तथा
सकलं पीडां नाशयिष्यामीति अहं॥ स्तोष्यते॥ क्रियाफले
कर्त्तृगे तेरुहादात्मनेपदं॥ एभिरिति प्रत्यक्ते हिंदुः
स्थिरकर्तैश्च॥ हंसः सूर्यः परमात्मा॥ आत्मावादिसो
ब्रह्मेतिश्रुतेः हं सस्यकर्तृ हं सकलां बाधां तेप्राणि

कृयात्॥ अशेषान् समग्रान् उपसर्गान् उपद्रवान् शमयेत् दूरी
कुर्यात्॥ न केवलमनुपसर्गानेव शमयेत्॥ अपि तु तथा त
द्धेतुं तेषां पुंसां त्रिविधं त्रिःप्रकारं उत्पातं अशुभं वा
सूचयेत् सुसितं॥ दुःखं दुःकमोगुणमसूचकं तु च शमयेत्॥
त्रिविधं आध्यात्मिकं शरीरोत्पन्नं रोगद्वेषादिकं व्याध्यादि
कं च॥ अधिभौतिकं भूतप्रेतादिजनितं भयपत्रमादिकं अ
धिदैविकं देवकृतं वज्रपातादिकं दारिद्र्यादिकं च यद्वा
महत्सु वः स्वः सम्भवमुत्पातत्रयं शमयेत्॥ भूलौकायं स्मृ
३ तौ भूमिरन्तरिक्षं भुवः स्मृतं॥ स्वःशब्देन तथा स्वर्गलोके ३
लोक्यं लीदृं स्मृतं॥ भूकंपादिभौमं उत्पातं शमयेत्॥ अं
तरिक्षजनितमुत्पातं नक्षत्रगजैनं शमयेत्॥ स्वर्लोकजनि
तमुत्पातमस्तकेतुदर्शनोद्भूपतनं शमयेत्॥ महामारीस
मुद्भवान् निति॥ महद्॥ महती मारी महामारी तस्याः समुद्भूता
न् शमयेत्॥५॥ ॥ यत्रैतत् पठ्यते सम्यक् दुं॰ तत्र आयतने
मम॥ सदा न तद्विमोक्ष्यामि सानिध्यं तत्र मे स्थितं॥
अत्र देव्याः आयतने गृहे शक्तिप्रतिमादिसंनिधौ मद्

पदेवेतत् हृदये कृत्वेजात्कृत्तं चरित्रप्रयोगेन महात्म्यं नित्यं प्रतिपादितं
सम्यक् पठ्यते॰ पठतस्सु च्युद् पठ्यते भक्तितः शुचिः तत्र आयतने
गृहे॥ सदा सर्वदा न विमोक्ष्यामि न त्यक्ष्यामि॥ तत्र गृहे स्वस्तु
मे देव्याः सान्निध्यं संनिधाने समवस्थानं स्थितं स्थिति
मद्भवेत्॥ स्वास्थ्यार्थि प्रथमः॥६॥ ॥ बलिप्रदाने पूजायामग्नि
कार्ये महोत्सवे॥ सर्वं ममैतच्चरितमुच्चार्यं श्राव्यमेव च॥
बलिप्रदाने पूजायां अग्निकार्ये महोत्सवे च सर्वं समस्तमेतत्
मम देव्याश्चरित्रं मुच्चार्यं अवश्यं पठनीयं॥ केन लोक्यते॥ श्रा
व्यं अवश्यं श्राव्यं श्रोतव्यं च सर्वं॥ उरावश्यकेणपठेत्॥ यद्वा एवं
तादृकोयत्॥ श्राव्यं श्रावयितव्यं सर्वं जपनीयं॥ एकैकेनाजप
न तुष्टिरद्भूतोऽस्मात्॥ महान् वम्यादोष्णगभैष महिषमहाप
शुभिर्बलिदाने॥ देवलोकेसे न पशुसमर्पणं॥ ददाते बुद्॥ यद्वादि
अवरखंडने॥ पूजा पुष्पोपहारदीपादिसमर्पणं॥ यद्वा अलंकरण
वस्त्रस्रक्चंदनमाहेनच्यत्र चामरादिभिः कुमारीसुवासिनी
समर्चने पूजा॥ अग्निकार्यं कालु तेमासि॥ अग्निज्वालं जन
नं॥ यद्वा देवीमहात्म्यकृते पमाष्णानेनेपुरश्चरणे होम
हित्वा होमाग्निकार्यं॥ पुत्रजन्मयज्ञलक्षणो महोत्सवः॥

सप्त०

यद्वा चैत्रे वसंतोत्सवः वैशाखे वारुणपुष्पप्रचारोत्सवः ज्येष्ठे ज
लक्रीडोत्सवः आषाढे इंद्रध्वजोत्थानोत्सवः श्रावणे डोलाडो
लनोत्सवः भाद्रपदे इंद्रमणिधनुरर्चनोत्सवः अश्वयुजि
शारदोत्सवः कार्तिके दीपोत्सवः मार्गशीर्षे मनुष्योत्सवः
माघे नरोत्सवः फाल्गुने गंधर्वोत्सवः ॥ एतेषु सर्वेषु देवीच
रितं पठनीयमिति भावः ॥ यथा श्रवणीयं च यद्वा महोत्सवः
सर्वश्रुतिपारायणं यद्वा वदेतत् कर्त्तरी क्विप् ॥ वदति वेष्टे ४
वतामिष्टं देवी प्रणवः महानुत्सव मंत्रोप्यास्ति समहोत्सव
४ स चासौ सर्वश्चेति महोत्सवो मंत्रदीक्षाख्यो यज्ञः तस्मिन्
यद्वा ॥ उत्सवे कृते दिने ॥ उद्धव मुते ॥ श्रियां भवे संपदा
दिष्यः शुधौ वर्त्मन्यः ॥ उदः सर्वो दीक्षावतः उत्सवः सुधो
त्सवः महानुत्सवः सुधोत्सवो यस्मिन् मनुग्रहे स म
होत्सवः तस्मिन् ॥ ७ ॥ ॥ जानता जानता वापि बलिपू
जां तथा कृतां ॥ प्रतिक्षिप्याम्यहं प्रीत्या वन्हिकोन्नं तथा
कृतं ॥ ८ ॥ ॥ तथा ज्ञानेन प्रकारेण यो मत्स्तोत्रं पकार्यदु
ति कर्त्तव्यता गुरूपदिष्टेष्टं ज्ञानता बोधेन स्यान्नयी संको

च सदा भक्त्या परं स्वस्त्ययनं महत् ॥ ४ ॥ ॥ तस्मात् वांछितार्थ
साधनत्वात् हेतुतः समाहितैः संबंधानैः कुलेयत्नेः पुंभिः
परं प्रकृष्टं कुलैश्वर्ये महत् पूजनीयं स्वस्त्ययनं येतेत्सस्त
कं रोगयने वर्त्मनि हि कामुष्मिन् फलसाधने स्मरणे ममदेव्याः
एतन्माहात्म्यं माहात्म्यप्रतिपादनग्रंथसंदर्भरूपं भक्त्या जे
नेन पठितव्यं सदैव वार्च्यासनीयं ॥ सदा सर्वदैव भक्त्या समा
हितैः श्रोतव्यं च ॥ श्रवणीयं च ॥ एतन्माहात्म्यमिति बहुव्री
हिरयं ॥ ग्रंथवृदस्सोन्यपदार्थः ॥ शब्दस्यैवपठनेन शरण
योग्यत्वेन विषयभावात् ॥ एतदिति पुंस्त्वकपदत्वेन माहात्म्य
प्रतिपाद्यत्वेनयत्रास्ति ग्रंथे तद्दूपचारात् ममचरितं
येन अत्र अप्यर्थात् माहात्म्यशब्देनोच्यते इति ॥ पठनश्रव
णयोः फलं दर्शयति ॥ स्वस्त्यर्थी क्षेमपुण्येषु मंगले धातोर्यं
स्मृतः ॥ स्वस्त्ययनं क्षेमपुण्यावाप्तिकृत्सिध्यर्थः ॥ ५ ॥
उपसर्गानशेषांश्च महामारीसमुद्भवान् ॥ तथा त्रिविधमु
त्पातं माहात्म्यं शमयेन्मम ॥ ५ ॥ ममदेव्याः माहात्म्यं
तत्प्रयोजकं भक्तितः शृण्वतां पुंसां च महामारीसमु

सप्त०

चरित्रत्रयं लक्षणं संपूर्णं भक्तिसमन्वितः मनुष्यः पाठिष्यति श्र
यथायोगं मत्प्रसादेन सर्वबाधाविनिर्मुक्तः धनधान्य
समन्वितः भविष्यति संशयो नात्र कर्तव्यः ॥ वर्षेण निर्वृता
बाधिकी सांवत्सरी किं पुनः आकालोत्तेन निवर्त्तिमिति ठक्कु ॥ स्त्री
यां ङ॰ पू ॥ सा च बाधिधेति पाठे तु आसमंतात् बाधा आबाधा
महती पीडा तया निर्मुक्तः ॥ ततो वासनया कालं च महादुर्जातस्य
यो नैतिशास्त्रप्रामाण्यकीर्त्तनमेतत् ॥ ५॥ ॥ श्रुत्वा मम
तन्माहात्म्यं तथा चोत्पत्तीः पृथक्शुभाः ॥ पराक्रमं च युद्धे
षु जायते निर्भयः पुमान् ॥ ८॥ ॥ एतत्त्रिविधं चरित
त्रयलक्षणं मम देव्याः महात्म्यं महान्तं प्रभावं भक्तिः
श्रुत्वा गुरुलोग्रहीत्वा यावद् द्वादश पर्यन्तं अधिकं च पुमा
न् ॥ सु युद्धेषु निर्भयो जायते तथा मम देव्याः शुभाः जग
त्पुण्यकरीः पृथक् उत्पत्तीः ब्रह्माणयादि महाशक्तिरूप प्रा
दुर्भवितीः श्रुत्वा तथा कलयन् पुमान् युद्धेषु निर्भ
यो जायते ॥ तथा मम देव्याः पराक्रमं शुभवीरकर्माणि च

श्रुत्वा युद्धेषु निर्भयो जायते ॥ यद्वा युद्धेषु मम पराक्रमो श्रुत्वा
निर्भयो जायते पुमान् ॥ तथा चोत्पत्तयः शुभा इति पाठे तु ॥ ...
या बहु च भवति शेषः प्रसंगे जसः प्रयोगः छांदसः शुद्धिक्ष
तबहुवचनमर्थे तेन अपि बहु कारणेषु निर्भयत्वार्थः ॥ युति
श्रुणे ॥ भ्रत्यादिः संपदादिभ्यो वृत्तिः स्त्रियां क्तिन् पू ॥ य च नेषु त
क्षिणं पापस्तेषु कर्कः लस्यो युतिः यद्वा सूत्रं च धन जयादिः यद्वा
नंसु च दर्वं धनं तस्यो युति ॥ उ हं गतौ ॥ ज्ञाहे स्यादिः संपदादि
त्वात् क्तिन् पू ॥ हानं हा निरयादि गतिः तस्यां युतिः हात्वाः लोकि
विषये निर्भयः पुमान् जायते ॥ अथ युद्धेषु स्त्रामेषु च नि
र्भयो जायते ॥ निर्भयं निचयोः ॥ शत्रुक्षयो मे पराक्र
मो ॥ १०॥ रिपवः संक्षयं यांति कल्याणं चोपपद्यते ॥ नंदते च
कुलं पुंसां मम माहात्म्यं शृण्वतां ॥ ११॥ ॥ भक्तितः ...
देव्याः महात्म्यं शृण्वतां आकर्णयमानां नो पुंसां ...
पवः शत्रवः संक्षयं नाशं यांति कल्याणं च मंगलं च उपप
द्यते कल्याणं कर्तु ॥ प्रत्यागतोदिवार्द्धि उपसंपद्यते
उपजायते इति पाठे तु उत्तरोत्तरवृद्धिः ॥ कुलं गोत्रं

सप्त-

श० १२

नंदते ॥ टुनदि समृद्धौ परस्मैपदी कर्त्तरि कर्मव्यतिहारे त्वात्मने
पदं ॥ यद्वाण्यंतात्कर्मकर्त्तरि यगात्मनेपदं च ॥ नंदते कुलं पुंसा
मिति तु पाठः ॥ नंदते च कुलं पुंसामिति पाठे तु भावे यगात्मने
पदं च ॥ स्वेत तिर्णि त्रिजनेन कुलान्यभिजनान्वयो ॥ कुलं
गृहं च वंशो जनपदे निरा हिणि तु त्रिषु ॥ ११ ॥ ॥ शांतिकर्म
६ णि सर्वत्र तथा दुःस्वप्नदर्शने ॥ ग्रहपीडासु चोग्रासु माहात्म्यं ६
शृणुयान्मम ॥ १२ ॥ ॥ उत्पादिता सूचिता पदार्थानां सर्वत्र
सर्वस्मिन् शांतिकर्मणि ॥ तथा दुःस्वप्नदर्शने दुष्टफलकस्व
प्नदर्शने ॥ उग्रासु असत्निष्टफलासु ग्रहकृतासु पीडासु
च ममदेव्याः माहात्म्यं शृणुयात्पुरुषः ॥ तच्छ्रवणादेव
तस्यापि पुंसः सर्वबाधोपशांतिर्भवति ॥ स वै पाप्मनि स
द्धि भवेति भावः ॥ १२ ॥ ॥ उपसर्गाः शमं यांति ग्रहपीडाश्च
दारुणाः ॥ दुःस्वप्नं च नृभिर्दृष्टं सुस्वप्नमभिजायते ॥ १३
दृष्टेर्ष्टं किं पुनर्यत्नतः कि ॥ ममदेव्याः माहात्म्यश्रवणादुपसर्ग
र्गा इति बाधाः आत्मिदैवकादयः शमं यांति ॥ यद्वा उपसर्ग

५ प्रतिमाप्रतिष्ठा स्त्रस्यजालिपः कश्चित् ॥ अर्थो आदिलोपश्च ॥ न तस्त्वद्दा परतीति
आवरणे कृष्णा ॥ सेना पत्ते तत्र धातु लोप ॥

वनीयोपसर्गोपसंहति क्रियाकर्मजानतां वा प्यजनेनता वापिभ
क्तिनता पुंसा कृतं बलिं पशुप्रदानं तथा नेन कृतां पूजां च तथा
नेन कृतं वह्निहोमं वह्नौ त्रिमध्वादिहोमप्रेक्षणं च प्रतिमा अ
हं देवी प्रतिक्षिप्यामि प्रतिगृहीष्यामि स्वीकरिष्यामि ॥ यग
तश्चित्तं प्रतिष्ठं स्यात् ॥ एतदूर्द्ध्वणं प्रतीक्षायालोर्विष्यति का
ठे लुट् प्रत्ययः पिपू ॥ इडागमः ॥ अंतलोपः ॥ इणुको आदेशा
प्रत्ययोः वत्वं ॥ प्रतीक्षिप्यामिति पाठे ॥ इक्षदर्शने ॥ अनुदात्तेल
निबंधनमात्मनेपदविधानमनित्यमिति चक्षिडंगः ॥ ङि करणं
ज्ञापकमित्युक्तत्वात् ॥ परस्मैपदं ॥ बलिपूजाभिषेके कपदत्वपाठे
तु बलिनापशुविशंसनेन सह कृता पूजा बलिपूजा बलिरु
पा पूजा सम्करः बलिपूजा तां ॥ १० ॥ ॥ शरत्काले महापूजा
क्रियते या च वार्षिकी ॥ तस्यां ममैतन्माहात्म्यं श्रुत्वा भक्तिसमन्
न्वितः ॥ ११ ॥ ॥ सर्वबाधाविनिर्मुक्तो धनधान्यसुतान्वितः ॥ म
नुष्यो मत्प्रसादेन भविष्यति न संशयः ॥ १२ ॥ ॥ अदः श्लोकद्व
यस्यान्वयं बोद्धव्यं ॥ या च शरत्काले वार्षिकी महापूजा शर
त्काले क्रियते ॥ तस्यां विषये ममदेव्याः ॥ एतन्माहात्म्यं द

सप्त०

६०१२

शुक्लं धूपस्वं पिरूपिरवं पिपिशालश्चो षिलाका त्रो षि प्रभृ
तयश्च ते रभिभूता नामंकृता नां तिरस्कृता नां बालानां वो
तिकारकं उपद्रवशमनकारणं मम मेध्याः महास्मश्रवणं उत्तमं
मांश्रयणीयं ।। किंच नृणामेव कार्यकारिणी कृथंचिसर स्तुतो
श्चारन प्रयोगतः संघातभेदेन्नि त्वत्वभेदप्रसक्तेरति न मम
हास्मश्रवणमेवोत्तमं मैत्रीकरणं मित्रहेकरणसाधनं चे
ष्टितमं मम महास्मश्रवणमेव भवति ।। नान्यदिति भावः ।। ९४ ।। ५
दुर्बलानामवीर्याणां बलहानिकरं परं ।। रक्षो भूतपिशाचानां
पठनादेव नाशनं ।।९५।। दुर्वृत्तानां च ये येषां ते दुष्टचाराः
दुर्वृत्ताः प्राणिनः तेषां नैष्ठुर्याणां परमंश्रेष्ठं बलहानिक
रं परं बलविनाशहेतुरूपं मम महास्मपठनं ।। हन्तो हेतो
ट ।। किंच रक्षसां मायाविनां लंकादिवासिनां हेतानां बाल
ग्रहादीनां पिशाचानां पिशिताशिनां तामसानां च पीडाक
कानां अहत्रपरूपाणां मम महास्मस्य पठनादेव नाशनं
अदृशो भवती हृती करणं नावते रसि कुलीति भावः ।।९५ ।।

सर्वमभैतन्मस्मरणं मम सन्निधिकारकं ।।९६।। सर्वं केवलं एतत्तु
आदिनिष्ठा वरसानं उक्तपणं मम देव्याः सान्निध्यस्य सन्निधी
भावस्य कारकं नैकट्यकारणं ।। मम सन्निधिकारकं इति पा
ठे पिसं निधानं स्वं निधिरिति व्याख्या श्रेयणात् सर्वार्थः
यद्वा सतः सन्निधिः महानिधिः महापद्मादिः तस्यैकं कारकं प्रा
प्तं पठ्यमानं स्यादिति भावः ।।९६।। ।।पत्र पुष्पार्घ्य धूपैश्च गंध
दीपैस्तथोत्तमैः ।। विप्राणां भोजनैर्होमैः प्रदक्षिणायैरुत्तमैः ।।
अन्नैश्चापि विविधैर्भोगैः प्रदानैर्वस्त्रेण यः ।। प्रीतिर्मे क्रियते
सा तस्मिन् सकृदुच्चरिते कृते ।।९७।। ।।श्लोको कद्दयमिदमेकान्व
येवेदितव्यं ।। पुष्पैः फलैः प्रकारैः वस्त्रेण यत् क्रियते ।। मे
मयुं देव्याः प्रीतिः सा अस्मिन् मम महास्मरणस्य सकृदेकवारमेव उ
च्चरिते पठिते वा श्रुते नाभक्ति भक्तिः सर्वकामदुघा प्राप्नि
तैवस्यात् ।। पत्रैश्च पुष्पादिभिश्च आगमेषु महिमा
तं गायत्र्यादिभिः वर्णादिभिर्नेहा पञ्चभिश्च नरैः पुष्पैः सुमति
संपृष्टनैवेद्यैः हजोमैः मधुघृतादिभिः धूपैः कर्पूरागरुस्य

ग मर्दाङ्गितैः बहुरूपादिभिः नानाकृतिगंधैः चराचरात्मके श्री
वासादिधूपैः प्रपूज्यते ॥ तैः गंधैः गंधसारघनसाररक्तचं
दनमृगमदकंकोलकंकोलरागरुंकुमादिभिर्दीपैः कर्पूर
घृतादिप्रज्वलितैः माणिक्यमहौषधिरूपकल्पितैः सूर्यमहौषधिः
नैवेद्यहोमैः परमान्नपरघोतिभिक्षोपकल्पितैः राधसैः अ
तएवडिभैः उक्तैः अभ्युत्तमैः तथा उत्तमैर्विविधैः बिप्राणां भ
तैव्यैर्भोजनैः पंडुलोपचैर्भोज्यैरन्नादिभिः कल्पितैः तथा वि
विधैर्होमैः तथाजोऽनिर्वाविद्यानिर्वाण्प्रतिदिनं विविधैः प्रे
क्षणीयैर्दर्शनीयैर्नृत्यगीतवाद्यैः तथा अन्यैश्च विविधैर्भो
गैः तथा दानैः मनोऽभिलषितैर्विभूष्ये चित्तरैः चराचरात्म च
स्त्राखंकारपूजादिभिः साधनैः वत्सरेण संवत्सरेण या
विप्रीतिः सकृत्कामं दुर्लभं क्रियते सा स्मिन्नन्न प्राकृ
प्रपंचितसममहात्म्यस्य छंदके वा भक्तो वा प्रतिपठिते श्रु
ते च वा सा व्याप्तिर्वृष्टवामनेस्तर्थं ॥ सकृदुच्चरिते श्रुते
एकवारं ॥ यत्र वास्तकृत्सर्वदा ॥ महासहस्रसहस्रिकैः पुंस्त्रीः

गैः उत्पातः प्रकृतविरुद्धबुद्धयः लाः शांतिं प्रगच्छंति यांति ॥ अज
यंकृच्छ्रमुत्पातः उपसर्गः स्वनामं त्रयं ॥ तथा दारुणाः भयानकाः
ग्रहपीडाः आदिपदग्रहदैत्याः वाधासर्वशांतिं यांति यांति ॥
तत्र वचनकृष्टिहेतुः स्वप्नदुःस्वप्नौ यस्मिन्कृष्टके दुःस्व
प्नं कृत्यं ॥ सुस्वप्नं योगभिर्नः स्वप्नाय विप्राय फलेत तत्सुस्वप्नं
फलं ॥ उपजायते स्वप्ने दुःस्वप्नस्य विरते यत दुष्टफलमुपल्प्त
तत्सुस्वप्नस्य चित तमेव फलं संपद्यते इति भावः ॥ अत्र वचने अ
पि फलाधिक्यमिति ज्ञापितं देवता प्रभाव ॥ दुःस्वप्नसुस्वप्नयो
रुभयोरपि स्वप्नत्वं पुल्लिंगत्वपि बहुव्रीहौ फलेन वपदार्थ विवक्षते ॥
नपुंसकत्व कुतो पपत्तिः ॥ अद्वचो दोस्वप्नशब्दो नास्ति ॥ अ
न्यथा स्वप्नपुंस्त्वकृता पपद्यते ॥ दुःस्वप्नं च कृष्टिहेतुः सुस्वप्न
मुपजायते ॥ इदं पिपाठे नास्ति वाक्ये ॥ ॥ बालग्रहा
भिभूतानां बालानां शांतिकारकं ॥ संघाते भेदे च नृणां
मैत्रीकरणमुत्तमं ॥ ॥ बालग्रहाभिभूतानां सिद्ध
नां ग्रहपीडकाः हिंसाः द्रताः रसनाद्यः रसनादिको
सिनो दृष्टिबंधं दृष्टिगतबुद्ध्यैर्विचेष्टितानि बंधि

ग्रहाभिभूतानां स्तुतस्य कृपापुः प्रयच्छति पितेतिवत्॥ चतुर्थ्ये भूया
केषष्ठ्येव वा॥१८॥ ॥रक्षां करोति भूतेभ्यो जन्मनां कीर्तनं
मम॥१९॥ ॥मम देव्याः जन्मनां उत्पत्तीनां ब्रह्मण्यादि महा
लक्ष्म्यादिरूपतया प्रादुर्भावानां अवताराणां कीर्तनं कथनं कर्तृ
भूतेभ्यः हिंस्रेभ्यः भूतप्रेतपिशाचशत्रुसिंहव्याघ्रादि ग्रहादि
भ्यः भक्तानां रक्षां मनपायं करोति॥ जन्मिनामिति पाठे तु
मम देव्याः कीर्तनं नामग्रहणं कर्तृ जन्मिनां जन्मभाजां म
नुजानां पुंसां भूतेभ्यः रक्षां करोति पालनं विदधाति यथा॥१९॥
युद्धेषु चरितं यन्मे दुष्टदैत्यनिबर्हणं॥ तस्मिन् श्रुते वैरिकृ
तं भयं पुंसां न जायते॥२०॥ ॥मेदं आश्चरितं शस्त्रप्रयो
गलक्षणं संग्रामकौशलमभूत्॥ तस्मिन् श्रुते सती त
त् श्रुतवतां पुंसां युद्धेषु तत्कालान्यत्र च वैरिकृतं शत्रुनि
र्मितं भयं न जायते॥ न उत्पद्यते॥ निबर्हयति विनाशयति
निबर्हणं॥ नंद्यादिभ्यो ल्युः॥ दुष्टानां दैत्यानां निबर्हणं दु
ष्टदैत्यनिबर्हणं चरितं चरित्रं दुष्टदैत्यनाशकरं॥२०॥

युष्माभिः स्तुतयो याश्च याश्च ब्रह्मर्षिभिः कृताः॥ ब्रह्मणा च कृता
स्ताश्च प्रयच्छन्ति शुभां मतिं॥२१॥ ॥हे सुमेधसो मार्कंडेयेन च तत
द्वै ब्रह्मर्षिभिः मद्देव्यां विषये याश्च स्तुतयः कृताः त
थापि ममलावर्ते मोहगर्ते निपातितत्वात्॥ महामायाप्रभावेन सं
सारस्थितिकारिणः इत्याद्याः ता अपि शुभां मतिं प्रयच्छन्ति पठ्यमा
नाः॥ पठ्यन्ते पुंभ्यः याश्च मयि विषये ब्रह्मणा च मधुकैट
भभीतेन कृताः स्तुतयः विश्वेश्वरीं जगद्धात्रीं स्थितिसंहारका
रिणीं॥ स्तौमि निद्रां भगवतीं विष्णोरतुलतेजसः इत्याद्याः॥ ता
अपि शुभां गतिं प्रयच्छन्ति॥ पठ्यमानाः पठ्यन्ते॥ हे देवाः मयि
देव्यां विषये याश्च स्तुतयः युष्माभिः कृताः देव्या यया तत
मिदं जगदात्मशक्त्या इत्याद्याः॥ अथ च युष्माभिरेव स्तुतयः
कृताः नमो देव्यै महादेव्यै इत्याद्याः॥ अथ च युष्माभिरेव कृ
ताः॥ देवि प्रपन्नार्तिहरे प्रसीद इत्यादि त्रिविधाश्च स्तुतयः शु
भां गतिं प्रयच्छन्ति शुभां मतिं प्रयच्छन्ति पठ्यमाना पठ्यन्ते पुं
भ्यः॥२१॥ ॥अरण्ये प्रांतरे वापि दावाग्निपरिवारितः॥ दस्यु
भिर्वा वृतः शून्ये गृहीतो वापि शत्रुभिः॥ सिंहव्याघ्रानुयातो

वाचने वा वनहस्तिभिः ॥ राज्ञा क्रुद्धेन चाज्ञप्तो वध्यो बंधगतोपि वा ॥
आघूर्णितो वा वातेन स्थितः पोते महार्णवे ॥ पतत्सु चापि शस्त्रे
षु संग्रामे भृशदारुणे ॥ सर्वाबाधासु घोरासु वेदनाभ्यर्दितो
पि वा ॥ स्मरन्ममैतच्चरितं नरो मुच्येत संकटात् ॥ २२ ॥ एकान्वय
मिदं श्लोकचतुष्टयं ॥ अरण्ये विपिने वापि वर्तमानः मम देव्याः
एतत्तु चरितं चरित्रं कर्म स्मरन्पुरुषः ॥ संकटात् दुःखप्रदस्थला
त्तु सकाशाद्धेतुभ्यः स्वयमेव संकटं नानुसंबाध्य ॥ कर्मकर्तरि
मुचेर्लिङ् ॥ तथा प्रांतरे चापि योजनमध्ये मार्गे ॥ प्रांतरं दूरशून्यो
१० ध्वा ॥ तथा दावाग्निपरिवारितः समावृतोपि वा ॥ दवो दावो वनेचनो न १०
क्तो ॥ तथा दस्युभिस्तस्करैर्वृतः वेष्टितो वा ॥ तथा शून्ये निर्जनप्र
देशे शत्रुभिर्गृहीतो वा ॥ तथा सिंहव्याघ्रानुयातो वा ॥ सिंहेन
या व्याघ्रेण वा अनुगतो पद्रुतः ॥ तथा क्रुद्धेन राज्ञा वध्योयमिति त
वध्योहि यमिति आज्ञप्तः क्रुद्धेन राज्ञाज्ञापितो वा ॥ तथा बंधगतो वा
न बद्धोपि वा ॥ तथा वातेनाघूर्णितः ॥ व्याकुलितः बाधितो
पास्तो वा ॥ तथा महार्णवे समुद्रे पोते समुद्रमध्ये नौकाविशेषे
येन सांयात्रिकाः पोतवणिजः कथ्यते ॥ तत्रावस्थितोपि वा ॥

पेच नरश्चैः समाष्टैरेकद्वस्त्रैः चतुरैरेकेन वोच्चरिते श्रुते चैव स
र्वदः ॥ सहार्थे चेकवारे च सदार्थे चाव्ययं सकृत् ॥ सकृत्तु च
रिते श्रुते इति पाठे तु श्रुतत्राद्दतः श्रवणस्य प्राधान्यं ॥ स्तु
चरिते देव्याः शोभने त्रैलोक्यवर्तिनेच रिते च यत्र सकृदेव
श्रुते तस्याः प्रीतिः सर्वार्थसाधनीभवति ॥ १९ ॥ केरभस्यैतिभा
वः ॥ प्रेक्षणीयैरहर्निशं भक्ति पाठे तु कल्प्य दाहामंत्रे हुतजलो
क्षणेन संस्कृतहत छागादि पशुर्बलिं कारितः ॥ तत्र पशुपु
ष्पार्घधूपैरिति पशुग्रहणे न पौनरुक्त्यप्रसंगेन ॥ ततः इत्थं
चार्थे नैव कृत्वा ॥ उत्सवे च ते ॥ प्रशस्तं च यदि तादृशे केर वं
छिन्न धिया यथा राजाभिषेके वे इति ॥ २० ॥ ॥ श्रुतं हरति पापानि
तथारोग्यं प्रयच्छति ॥ २१ ॥ ॥ मम देव्याः महात्म्यस्य श्रुतं
श्रवणं कर्तृ पापानि हरत्यपनयति ॥ नपुंसके भावे क्तः ॥
तथा योगक्षेमं वत्सरात्स्यहीनं जनितवते ॥ प्राक्शान्मम देव्याः
महात्म्यं कर्तृ श्रुतं सत् पापानि हरति भजतां ॥ तथा भ
जतां आरोग्यं प्रयच्छति आरोगताजनयति ॥ दानप्रति

सप्त॰ मेधाः सुरथं वा च मुचितामृचे॥३ इत्युक्ता सा भगवती चंडिका
चंडविक्रमा॥ पश्यतामेव देवानां तत्रैवांतरधीयत॥ इत्यु
क्त्वा इत्युक्त्वा व्याहृत्य सा भगवती चंडविक्रमा प्रगल्भप
राक्रमा चंडिका देवी पश्यतामेव देवानां तत्रैव सती तान्
देवान्नायते रक्षतीति तत्र तान् पालयंती सत्येव स्वयमंतर
धीयत॥ अतोऽनुपलब्धिः॥ यद्वा सा देवी पश्यतां देवानामेव
तत्रैव देवशरीरेषु व अंतरधीयत स्वयमेव देवशरीरेषु
११ वांतर्धीयते स्म॥ पश्यतामेवेत्यादरे षष्ठी॥ पद्मं ११
यथा जननी सुतानामाजलोनादृत्यलोकानादृत्य तथाम
पि सर्वजननी देवदर्शनतोऽन्तर्धीयत स्वमिवेति भावः॥ य
२८॥ ॥तेऽपि देवा निरातंकाः स्वाधिकारान्यथापुरा॥ यज्ञ
भागभुजः सर्वे चक्रुर्विनिहतारयः॥२९॥ ॥अथ देवा
अपि सर्वे देव्या विनिहतारयः विनाशितशत्रवः अत एव
यथा पुरा सर्वस्मिन् देवकाल इव निरातंकाः [illegible]
वनतो निर्भयाः यज्ञभागभुजः यज्ञभागानां भुंजानाः स्वा

तः स्वाधिकारान्यथापुरा पूर्ववत् शुंभनिशुंभा दुष्टयलः आणीव
स्यान्यपाप्मा चक्रुः इत्यन्वयः॥२९॥ ॥ देव्या हते दैत्याऽतिह
ते शुंभे देवरिपौ युधि॥ जगद्विध्वंसिनि तस्मिन् महोग्रे तुल
विक्रमे॥३०॥ ॥ निशुंभे च महावीर्ये शेषाः पातालमाययुः॥३१॥
शुंभे देव्या लक्षितः जगद्विध्वंसिनि त्रैलोक्यकंटके न
च महोग्रे अतिरौद्रे अतुल्यविक्रमे अनुपमपराक्रमे देवरिपौ
समरे च शुंभे महावीर्ये अतिसैन्ये निशुंभे च निहते सति शेषाः
अवशिष्टाः दैत्याः पातालमाययुः॥ बलिसद्म प्राप्ता वि
[illegible]॥ चरावृत्य [illegible] इति विक्रमपण्यं चकाप तदेव दि पोतु
[illegible]॥ विक्रमस्तु तिरस्कृता॥ वीर्यं बलं प्रभाव [illegible]
पत यस्मिन् तत् पातालं॥३१॥ ॥एवं भगवती देवी सा नित्यापि
पुनः पुनः॥ संभूय कुरुते भूप जगतः परिपालनं॥३२॥
सुमेधाः सुरथं संबोधयति॥ हे नृप एवं [illegible] सा
सा भगवती देवी नित्यापि भूत्वा अविनश्वरा [illegible]
सती पुनः पुनः संभूय आविर्भूय प्रादुर्भाविता [illegible]

गत: त्रैलोक्यस्य परिपालनं परिशीलो रक्षणं कुरुते ॥ सर्वेज्जन
नीतिपलसारा गण्यभास्वनि सेवेला जगन्मङ्गलिन्दिर्वानी
कार्यक्रम प्रार्थ्यमाना विर्भवति सा परदा ॥ उत्पत्तिं तु तदा खलो
कैसारिस्याप्यधिश्रीयते इति ॥ २० ॥ ॥ स ये तन्मोह्यते
विश्वं सैव विश्वं प्रसूयते ॥ सा याचिता च विज्ञानं तुष्टा
बुद्धिं प्रयच्छति ॥ २१ ॥ ॥ सैव देवी विश्वं कुलं प्रसूय स तेज
नयति ॥ प्रउत्पत्ति प्रवर्तते दिव्यादि ॥ तथैव देवी वोधे तुष्टा त
१२ धाए लोभं मोहयते ॥ लोहवेचितेषु दिव्यादि ॥ आविवेकमो ने
अं तेजाम्बवे क नमनातेसो हि तं क्रियते सदेवीभक्तैः या
तासती विज्ञानं विवेकरूपं ज्ञानं च प्रयच्छति ॥ सैव देवी
तुष्टा सती तपसा जनित संतोषा ऋद्धिं संपदं च महतीं प्र
यच्छति ददाति ॥ तुष्टा ऋद्धिं प्रयच्छति तु इति पाठे तु असंधि
तापनिर्देश: ॥ हेतुः ... इति तुष्टा इति भावे तस्य
अवस्थाने ... च स्यात् तुष्टे ऋद्धिं प्रयच्छति इति स्यात् ॥

यानुपात्ते शिरो गोपात: ॥ तथा भृशदारुणे अत्यर्थे भीषणे संग्रामे ॥
शस्त्रेष्वायुधेषु पतत्सु वापि ॥ अतिशयेन दारुणं भृशदारुणं
संग्रामस्तस्मिन् ॥ तथा सर्वबाधासु सर्वा: आसमन्तात् बाधा
योगा: तासु ॥ सर्वबाधासु इति पाठे सप्तम्यर्थो भवति ॥ अ
हरविप्रकर्षति ॥ घोरासु सर्वपीडासु वर्तमानो वा ॥ तथा वेद
नासु संततदु:खेषु अनुभवत्सु वर्तमानोऽतीव प्रपीडितो भ्यर्दि
त: पीडितोऽपि वा सर्वत्र तत्र ममदेव्याश्चरितं स्मरन् नर: संक
टात् दुरुत्तरदु:खात् मुच्येत स्मरणेनेति योजनीयं
ह अरण्यप्रान्तरे वापि मृत: ... कालः ... सिंहव्याघ्रानुयातो
वेति ... कश्चित् पठन्ति केचित् ॥ अत एव मम प्रभावात् सिंहाद्या इ
त्युपपन्नं भवति ॥ २८ ॥ ॥ मम प्रभावात् सिंहाद्या दस्यवो
वैरिणस्तथा । दूरादेव पलायन्ते स्मरतश्चरितं मम ॥ २९ ॥
मम देव्या: प्रभावत: सामर्थ्यत: सिंहाद्या: तथा दस्यव:
तस्करा: तथा वैरिण: शत्रव: मम देव्या: चरितं च
रित्रं स्मरत: पुरुषात् सकाशात् दूरादेव दूरत एव
पलायन्ते दूरीभवन्तीति ॥ २९ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ स्तु

स्त्री महाकाली तया ॥ मारयति संहारयति मारः प्रजाक्षयः ॥ महां
श्चासौ मारश्च संहारकः महामारः कालाग्निरुद्रः तस्य स्त्री म
हामारी मारस्वरूपं यस्याः सा देवी महामारी स्वरूपा तया महामा
रीस्वरूपया ॥ यद्वा महत् उक्तं च उत्सवः ॥ महान् उत्सवो यस्य
आसो मैता मारयति नाशयति महामारी महाप्रलयानलज्वा
ला तस्या इव स्वरूपं यस्याः सा महामारी स्वरूपा तया ॥ मृ
त्युञ्जिका महामारी जगत्संहारकारिणी ॥ महामाया महानि
द्रा महाकाळी ति तामसी ॥ सैव कालानलज्वाला सैवाविद्या
१३ तमः प्रसूः ॥ सैव मोहप्रसूर्देहसृः सैव सर्वोपि देवता ॥ ब्रह्म १३
णो हिरण्यगर्भाख्यस्य कल्पादौ निर्गतिनः सृजति ब्रह्माण्ड लोके च म
तिनिः सृजति अस्मात् ॥ पोत इसंत ॥ पत्रीकारो हि हीनेन
२९ ॥ ॥ सैव काले महामारी सैव सृष्टिर्भवत्यजा ॥ स्थितिं
करोति भूतानां सैव काले सनातनी ॥ ३० ॥ ॥ आजो जन्मर
हिता सनातनी नित्या सैव शाश्वती देवी काले भूतानां नु
हीप्रलयसमये तमोगुणमयी सती महामारी ति कथ्यते
तथा काले उत्पत्तिकाले सैव भूतानां सर्गसमये सत्वगुण

प्रधाना सृष्टिर्भवति सृष्टिकारणभूता भवति तथा सैव देवी का
ले भूतानां परिपालनसमये रजोगुणप्रधाना स्थितिं करोति
सनातनी सदा भवी सनातनी ॥ न जायते अजा ॥ ३० ॥ ॥ भवका
ले नृणां सैव लक्ष्मीर्वृद्धिप्रदा गृहे ॥ सैवाभावे तथालक्ष्मी
र्विनाशायोपजायते ॥ ३१ ॥ ॥ भवे काले देवी सान्निध्यका
ले नृणां गृहे सैव देवी लक्ष्मी वृद्धिप्रदा संपद्वृद्धिप्रदा लक्ष्म्याः
संपदः वृद्धिः उपचयः तत् प्रभावा भवति भेदात्मकः तथा सै
व देवी अभावे सान्निध्याभावे लक्ष्मी विनाशाय लक्ष्म्याः संप
दः विनाशाय अभावाय उपजायते ॥ संपदभावरूपा उप
जायते यत्र लक्ष्मी संपत् तत्र देव्याः सान्निध्यं यत्र चेतत्सा
य न्निध्यं तत्र संपदपि नेत्यन्वयव्यतिरेकौ वेदितव्यौ ॥ विसंदे
वी सान्निध्य कारणं तस्याश्चोपायं दर्शयति ॥ सुमेधाः ॥ ॥रु॥
स्तुता संपूजिता पुष्पैर्गन्धधूपादिभिस्तथा ॥ ददाति
वित्तं पुत्रांश्च मतिं धर्मे गतिं शुभां ॥ ३२ ॥ ॥ हे नृप सा
देवी स्तुता वाद्यकैः पदैः संस्कृता संकीर्तिता च तथा पुष्पैः
संपूजिता च तथा गन्धैः कर्पूरचंदनमृगमदादिभिर्वि

१४०

छिस्सा॥ तस्मात्सृतैः ब्वे कुलिधेषु पिसा अतिद्रुह्यणा दृस्वालं
कालतो कृत्वा द्विजानां दितो भक्ति प्रण तोच सलीअप्रार्थि
ते वस्तु क्रियोर्यः चित्तं धनेपुत्रोऽन्य अयुरारोग्य मैश्वर्य च
चत्वारस्सचितं॥ धर्मे मतिं भोग तीज दृढत्वितयतु क्रं आयु
सावियापर त्वामुक्त ई तु भ्रतास्सना तनी॥ संसारबंधहे तु
श्चसैव सर्वेश्वरेश्वरी इति॥२२॥ इति श्रीमद्राजाधिराज
श्रीमत्तोमरान्वय श्रीमद्दुर्गेण मलश्रीरोत नु चक्रवर्ति वि
१४ रचितायां श्रीचंडिका माहात्म्य टीकायां समुद्ध्येयस्य वर्णय
स्वनिरूपण विध्युपलक्षितो देव्या राज्ञे मफल्या वाप्ति निरू　१४
पणं नाम द्वादशोऽध्याय॥१२॥ ॥श्रीजगदंबार्पणमस्तु

स्वद्. कुस्य इति वचत॥ सायाचिनाथेविद्ज्ञानमिति पाठे तु अ
र्थेषु विज्ञानमिति विग्रहः॥ एतत् प्रागप्यभाणि॥ तेनात्र वि
स्मयः कार्यो योगनिद्रा जगत्पतेः॥ महामाया हरेश्चैषा तया
संमोह्यते जगत्॥ ज्ञानिनामपि चेतांसि देवी भगवती हि सा॥
बलादाकृष्य मोहाय महामाया प्रयच्छति॥ तया विसृज्यते विश्वं
जगदेतच्चराचरं॥ सैषा प्रसन्ना वरदा नृणां भवति मुक्तये॥
स्यादिंतये तस्यकं ब्रह्मांडमनुजेश्वर॥ महाकाली महाकाले
महामारीस्वरूपया॥२९॥ ॥सुरथं राजानं सुमेधाः संबोधयति॥
हे मनुजेश्वर हे सुरथ महामारी स्वरूपया तया महाकाल्या महा
तामस्या महादन्यात सकलं ब्रह्मांडं त्रैलोक्यगर्भकं स्वान्तं
व्याप्तं महाकाले प्रलयसमये॥ महांश्चासौ कालश्चेति म
हाकालः॥ अनिष्टः कालः अकालः असमयो निंदितः कालः
सर्वभूतानां संक्षयसमयत्वात्॥ यद्वा महांश्चासौ कालश्च म
हाकालः कालाग्निरुद्रः तस्मिन्नुपस्थिते महाकाले महा
प्रलयकाले संहारकाले समुपस्थिते सति महांश्चासौ
कालः कालाग्निरुद्रः संहारकाल महाकालः तस्मै

सि.स०

द्विष्णुमायया ॥२॥ ॥ भगवद्विष्णुमाययातयैवचंडिक
येचविद्याज्ञानंक्रियते उत्पद्यते परमात्मज्ञानसाधनं
देव्येवोपनिषद्रूपेतिभाव: ॥ विष्णोर्माया विष्णुमाया
भगवती विष्णुमाया भगवद्विष्णुमायातया । यद्वाभ
गवान् विष्णु: भगवद्विष्णु: तस्यमाया । तदुक्तं ।
साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥ गुणाश्रये
१ गुणमयेनारायणिनमोस्तुते ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्य १
धर्मस्ययशस: श्रिय: ॥ वैराग्यस्याथमोक्षस्य
षण्णांभगइतिस्मृति: ॥२॥ तथात्वमेषवैस्यश्र
तथैवान्येविवेकिन: ॥ मोहंतेमोहिताश्चैव
मोहमेष्यंतिचापरे ॥२॥ ॥ हे राजन् तया महा
मोहरूपयादेव्यात्वं विवेकी सन्नपिसंप्रतिमोहयसे ।

प्राक्मोहितोभू: भविष्यतिचकाले मोहमेष्यसिच । त
थैवएषवैस्यश्च समाधिनामितथैव मोहंते मोहितश्च
मोहमेष्यतिचतथैवतथैवयुवाभ्यामन्येपिविवेकि
न: पुमांस: अनधिगतशास्त्रा: संतोप्यपरेचतेन्यश्रा
न्येच सर्वेतथैवद्रष्टव्या: मोहंते मोहिताश्चमोहमेष्यंप्रा
प्स्य । संप्रियदुक्तं । तथापिममतावर्तेमोहगर्तेनिपाति
ता: । महामायाप्रभावेणसंसारस्थितिकारिणा । तन्नात्र
विस्मय: कार्योयोगनिद्राजगत्पते: । महामायाहरेश्चैषा
तयासंमोह्यतेजगत् ज्ञानिनामपिचेतांसिदेवीभग
वतीहिसा । बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्रयच्छतिइ
ति ॥ प्राक्राजाभगवंतंत्वांमहर्षिंसुमिछाम्येकंवदस्व
तदितियद्रहस्यसमस्तपद्यंतदिदानीमृषिरुपदेष्टुमाह ॥ ।।

स॰स॰ तामुपेहि महाराज शरणं परमेश्वरीं ॥ आराधिता सैव नृ
णां भोगस्वर्गापवर्गदा ॥ ५॥ ॥ हे महाराज हे सुरथ तां
परमेश्वरीं देवीं शरणं रक्षित्रीं उपेहि । उप इहि उपेहि
आत्मने॰ उपगच्छ शरणं व्रज । सैव देवी भगवत्येव आ
राधिता तपसा॰ तोषिता सती नृणां पुंसां भोगस्वर्गा
पवर्गदा ततः अपवर्गदा मोक्षदा भवति । ज्ञानद
मोक्षदा भवति तपस एव मोक्षदा । ज्ञानादेव तु कै २
२ वल्यमिति सिद्धांतः संप्रदानत्वाभावात् रजकस्य
वस्त्रं ददातीतिवत् संबंधे षष्ठ्यपवर्जनमिति ।
उपपूर्व इण् गतौ । लोट्यपि ध्वे उप इति हि इहि
इति स्थिते । एत्येधत्यूठ्सु इति वृद्धिर्नेति द्वि
धावेन्नीत्यनुवर्तनात् तत आद्गुण एव बाधकाभा

श्रीगणेशाय नमः ॥ ऋषिरुवाच । सुमेधाः भगवान् ऋषिः सुरथंरा
जानं प्रति उवाच मुचे ॥ एतत्ते कथितं भूप देवीमाहात्म्यमुत्त
मं । एवंप्रभावा सा देवी ययेदं धार्यते जगत् ॥ १॥ हे भूप हे सु
रथ एतत् उत्तमं अनुत्तमं देव्याः माहात्म्यं श्रेष्ठतमं सर्वार्थ
साधनं सर्वकामधुक् ते तुभ्यं कथितं व्याहृतं मया सुमेधसा
महर्षिणा सा देवी भगवती एवंप्रभावा ईदृग्विधसामर्थ्या
वर्तते । सेतिका । यया देव्या सर्वजनन्या सर्वपोषिण्या सर्व
संहारिण्या इदं जगत् विश्वं धार्यते ध्रियते पाल्यते प्रत्य
वसीयते ॥ यथाकाला धृङ् अवस्थाने णिच् । कर्मणि यथा
स्मनेपदं च लट् ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुं मे कोत्रार्थः ॥
प्रयोगतोनुसर्तव्या अनेकार्था हि धातवः ॥ महात्मनो महा
मूर्त्तेर्देव्याः भावे कर्मणि वा ब्राह्मणादित्वात् प्रतिसम्बद्धिते टि
लोपे माहात्म्यमिति सिद्धं ॥ १ ॥ विद्या तयैव क्रियते भगव

पहरणेनच॥ जगाम सद्यस्तपसे स च वैश्यो महामुने टि०१२
स्रस० ॥५॥ ॥इदं श्लोकद्वयमेकान्वयं ज्ञेयं॥ हे क्रौष्टिक हे मुने
आकर्णय इति प्रागुक्तेन प्रकारेण तस्य सुमेधसो ब्र
ह्मर्षेर्वचः श्रुत्वा देवीमाराधय इति उपदेशवाक्यमाक
र्ण्य सुरथो नाम स नराधिपः तं सुमेधसं महाभागं शं
सितव्रतमृषिं प्रणिपत्य प्रणम्यैरा राज्यपुत्रमित्र
कलत्रादावतिममत्वेन अतिमोहेन भ्रातृभिः राज्या २
पहरणेन च हेतुना निर्विण्णः दुःखितमानसः सन्
२ सद्यः सपदि तपसे जगाम। तपस्तोषितदेवीवरावा
स्त्यफलोपभविष्यन् जगाम। तथा समाधिर्नामवै
श्यश्च तादृश एव सन् तपसे जगाम। भगस्यैश्वर्या
देरिदं [illegible] महत् गरीयः भागं यस्य सः महाभागः

तं। शासितं यत्नेन प्रतिपादितं व्रतं यस्य येन वा स शंसि
तव्रतः तं। धगेननूकरणे। कर्मणि क्तः। शाच्छोरन्यतरस्यां
श्यतेरित्यं व्रतेनित्यमिति नुवक्तव्यं। शंसितव्रतमितिपा
ठे तु शंसयते कर्मणि क्तः शंसा वा संजातास्य। शंसितव्र
तं शास्त्रोक्तं उपवासादि यस्य सः तं शंसु स्तुतौ। नि
र्विण्णस्योपसंख्यानमिति पाठे विदि पूलाभे। विदवि
चारणे वा क्तः निष्ठानत्वं॥ ॥संदर्शनार्थमंबायाः
नदीपुलिनसंस्थितः॥ स च वैश्य। स्तपस्तेपे देवीसू
क्तं परं जपन्॥६॥ ॥अंबायाः सर्वजनन्याः देव्याः
संदर्शनार्थं प्रत्यक्षीकरणाय नदीपुलिनसंस्थितः
नद्याः पुलिने द्वीपे तटविशेषे वा। नद्यां द्वीपं च पुलिनं
तत्र संस्थितः सः राजा सुरथः सः वैश्यश्च समाधिर्नाम

सप्तश० परं श्रेष्ठं सर्वार्थप्रदं केवलं देवीसूक्तं वैदिकमृग्विशेषमंत्रे टी०१२
देव्यधिदैवत्ते देव्या सुष्ठु शोभनमुक्तं प्रणितं। देव्यां वावि
षये सूक्तमुपदिष्टमाचार्ये राग्मीयं देवी प्रणवमृ
ग्गर्भं वा एतदेव वा चंडिका चरितत्रयं जपन्नान
पस्त्वेपेतपश्यकार। केचित्तंत्रग्रहणाद्वामाताम्ना
त् केतिमालकामंत्ररूपं देवीसूक्तमाहुः। अपरे तु
देवीसूक्तं पृथगस्तिरहस्यंतज्जपन्नित्याहुः। अ ८
८ न्ये त्वाहुः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तादेवीसूक्तानीति।
संस्थापारे स्थितो मतो। तपस्तपः कर्मकस्यैवेति
तपः कर्त्ता कर्मवद्भवति। उपवास। हीनितपां स्थि
तापसं तपंति। दुःखयंति। सताप स स्वगति भूतः स्व
वांछितस्वर्गाद्यर्थं तपांसितप्यंते। तपोस्युपार्जयति।

वात आङः पूर्वत्वेपि आङ् हिएहि उपएहि। इति स्थि
ते। वृद्धिं बाधित्वा ओमाङोश्चेतिपररूपत्वे सती उपे
ही सवरूपं। उपेही तितु हलत बुद्धि पाठः छांदसः क्वचि
त्कः सर्वविधये छंदसि विकल्पांत इतिवचनात्। य
यद्वा एहीत्येतद्धि मक्तिप्रतिरूपकमव्ययं पृषोदरा
दित्वाद्वा साधुः। उपएहि उपेहि महाराज राजाहस
खिक्व्यष्टचू। नपूजनापु जायांस्वतियहणं। अश्नो
ते राशुकर्मणि वरड्ड ञ्योपाधायाः परमोमि म्बरी॥ ७।
य मार्कंडेउवाच॥ मार्कंडेयो भगवान् ऋषिः स्वशिष्यं
क्रौष्टिकं मुनिं वाचमुच्चितामुचे॥ ॥त। इतित स्य
वचः श्रुत्वा सुरथः सनराधिपः। प्रणिपत्य महात्मा
गं तमृषिं शांसितव्रतं॥ निर्विण्णोतिममत्वेन राज्या

सप्तश०

पूजा नमस्या पचितिः सपर्याचार्हणाः समाः॥ पुष्पालि
धूपाः अग्नयः तर्पणानि चतेसे॥ ॥निराहारो यता
त्मा नौ तन्मनस्कौ समाहितौ। ददतुस्तौ बलिं चैव निज
गात्रासृगुक्षितं॥८॥ ॥निर्निश्रय निषधयोः निरा
हारौ हविष्यादिना तीव निश्रितावशनौ ततः क्रमशो मू
लाशनौ फलाशनौ पर्णाशनौ। अपूजस्तौ वायुभक्षौ।
ततश्च मरणं हृत निश्रयौ निराहारौ। निवारिताहारौ।
शनैः शनैः यतात्मानौ विषयेभ्यो व्यावर्त्तितमनोनेत्रा
दिस्थानेंद्रियौ निर्जितेंद्रियग्रामौ। तावज्जितेंद्रिया
नस्याद्विजितान्येंद्रियः पुमान्॥ नजयेद्रसनं याव
ज्जितं सर्वं जिते रसे। तन्मनस्कौ तस्यामेव धातुं मनो
ययोस्तौ तथोक्तौ। देवीध्यानपरौ समाहितौ। गुरूप
दिष्टार्थे सावधानौ निरस्तसंशयौ। बहुविघ्नपरिहा

रपरौ नियमपरायणौ तौ सुरथवैश्यौ। निजगात्रासृगु
क्षितं। तपश्चरणकाले परहिंसापराङ्मुखत्वात्। स्वश
रीरोद्भवसिक्तमेव असृङ्मयं बलिं च ददतुः। गुरूजं
बाहुजं वा। पिरक्तमांसमयं बलिं॥ भक्त्यावेशान्मह
न्नरो महामायार्थमुत्सृजेत्॥ चशब्दात्। निजशरीर
जं रुधिरं चंदन विलेपनं च देव्यै ददाते। एतेन शरीरं चा
पातयामि मंत्रं वा साधयामीति हठयोगः सूचितः॥ ॥
एवं समाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यतात्मनोः॥ परितुष्टा जग
द्धात्री प्रत्यक्षं प्राह चंडिका॥९॥ ॥एवमुक्तप्रकारेण
समाराधयतोः पूजयतोः त्रिभिर्वर्षैः। यतात्मनोः देव्या
मवहितचेतसोस्तयोः क्षत्रियवैश्ययोः परितुष्टा तस्मि
तेन तपसा अतिप्रीता जगतां धात्री चंडिका देवी प्रत्य
क्षं समक्षं प्रकटीभूय प्राह कथयामास। प्राहेति वि न

त्कि प्रतिरूपकमव्ययं॥ यतश्चंडिका धात्री ततस्तयोः स्त
त तपसोः प्रसन्ना बभूव अन्यथा तस्मिते न घोरेण तपसा
ग्नि नाच जगंतिदह्येरं न्ने वेति भावः॥ जगतिदधातिज
गद्धा आतोनुपसर्गेकः अन्यभ्यस्तेनेगस्त्र्य तज्ञा अ
त्रीयद्धा॥ ओहाङ्गतौ॥ जगंति जिहिते जगद्धा आतोनु
पसर्गेकः तयो होरन्यतैरस्यां वर्ग चतुर्थः अत्री संह
त्री अतएव ओहाकू स्यागे अतोपि क जगति जहीति
जगद्धात तो त्रीभा त्री॥ ॥ देव्युवाच॥ देवी चंडिका
भगवती सुरथं राजानं वैश्यं च समाधिं नाम वाचमूचे
॥ ॥ यत्प्रार्थ्यते त्वया भूप त्वया च कुलनंदन॥ मत्तस्त
त्प्राप्यतां सर्वं परितुष्टा ददामि यत्॥१०॥ ॥ हे भूप
त्वयाय प्रार्थ्यते हे कुलनंदन कुलवर्द्धन वैश्य त्वया च

तपसंतापे लिटि॥ तपस्तपेन तपो र्जितवानिस्वार्थः॥ अन्यकर्त्
के ते तु उत्पति स्वर्ले स्वर्लकारः॥ ॥ तौ तस्मिन् पुलिने
देव्याः कृत्वा मूर्त्तिं महीमयीं॥ अर्हणं च क्रतुस्तस्याः
पुष्पधूपाग्नितर्पणैः॥८॥ ॥ तौ द्वौ राजा सुरथः वैश्य
श्च समाधिर्नाम तस्मिन्नद्याः पुलिने तट विशेषतोयो
त्थितं तत्पुलिनं तत्र देव्याः मूर्त्तिं आकृतिं महीमयीं॥
कृत्वा मृन्मयीं॥ [redacted] प्रतिमां विधाय॥ मयड्वैतयोर्भा
षायाम भक्ष्याच्छादनयो रिति विकारावयवयोर्महीया
मयट्॥ तस्याः देव्याः अंबिकायाः पुष्पधूपाग्नितर्पणैः
पुष्पैः धूपैः अग्निभिः अग्निकार्यैः होमैः तर्पणैश्च वि
हितैः तैः संरुचितैः अर्हणं पूजां आराधनां च क्रतुः
चक्रतेः॥ पृथक् पृथग्विधाते॥ मूर्त्तिः काठिन्यकाययोः॥

सस्य० अविभ्रंशि अविचलं राज्यं राज्ञाभावः कर्मवाराज्यं वव्रे १०
प्रार्थयामास॥ अविभ्रंशिराज्यमन्यंतर प्राप्ति साध्यं
अथच॥ अत्र अस्मिन्नपि जन्मनि अविभ्रंशि अवि
चलं राज्यं राज्ञाभावः कर्मवाराज्यं अग्रे प्रार्थयामास
अविभ्रंशिराज्यंमन्यंतर प्राप्तिसाध्यं॥ अथच॥ अ
त्र अस्मिन्नपि जन्मनि अविभ्रंशि॥ भ्रंशू अधः
पतने णिनिः नविभ्रंशः अविभ्रंशः तद्रूपं च॥ अ
त्रैवच निजेन तेग बलात् हतशत्रु बलं निजं आत्मी
यं राज्यमेव वव्रे प्रार्थयामास॥ हतशत्रुबलं बलात्
तथोक्तं॥ वृञ् वरणे कर्तरि आत्मनेपदं॥ वव्रे॥ स्थै
र्यसामर्थ्यं सोन्येषु बलं नाकाक सीरिणः॥ ॥
सोपि वैश्यस्ततो राजा ज्ञानं वव्रे निर्विण्णमानसः ॥
ममेत्यहमिति प्राज्ञः संगविच्युतिकारकं॥१२॥ ॥

ततो देविनः ततः देव्युक्तानंतरं वाप्राप्तः मोक्षकांक्षित्वा
द सोतितरां बुद्धिमान् निर्विण्णमानसः॥ संसारदुःखो
द्भवेन सः॥ सः समाधि नामवैश्यो अतिविरक्तः सन् ज्ञानं
मोक्षोद्देशं प्रार्थयामास॥ कीदृशं ज्ञानं ममेत्यहमि
त्येवं संगविच्युतिकारकं॥ ममायं पुत्रोऽहं पिता ममेदं
कलत्रं अहं भर्ता ममेदं धनमहं स्वामी तस्य स्वाध्या
सनामेनः यः संगः तस्य संगस्य विच्युतिः रक्षणं वि
लयः॥ तस्याः कारणं कारकं पलत्वं जातिमोहः संसृ
तिः अहंता च संसृतिः तद्विलयकारकं ब्रह्मज्ञानमिति
भावः॥ अतस्मिंस्तद्बुद्धिरध्यासः॥ तेन निःसंगस्यै
वा सनो ममत्वममत्वमहं तं च सर्वदुःखावहः संगः
सर्वात्मना भाव्यते॥ तस्य संगस्य परमात्मस्वब्रह्म
ज्ञानं विच्युतिकारकं भवति॥ ममता वाहंता च संगः

सं सर्गापेक्षाबुद्धिः ॥ एतज्ज्ञानं भेदनिबंधनं तस्य विच्यु टी०१३
स्वस० तिकारकं विशुद्धजनकं मोक्षाप योगिज्ञानं ॥ देव्युवाच ॥
॥ स्वल्पैरहोभिर्नृपते स्वराज्यं प्राप्स्यते भवान् ॥
नव हत्वारिपून स्खलितं तत्र भविष्यति ॥ १२ ॥ ॥ हे नृ
ते प हे सुरथ भवान स्वल्पैरहोभिर्दिनैः कतिपयैर्वासरैः
रिपून् हत्वा स्थितवतः अस्खलितं यद्विखलितं अवि
च्छिन्नं च तत् राज्यं प्राप्स्यते ॥ आपुव्या सो व्यत्ययो ब
हुलमित्यात्मनेपदं । शेषे प्रथमः । अस्खलितं तव सु
रथस्य तत्र अग्रिमे जन्मन्यपि । तव तु राज्यं भविष्यति
तवराज्यं भविष्यति । तत्र राज्यं भविष्यति इति पाठत्रयं
तत्र नगरे जन्मांतरे च ॥ १२ ॥ ॥ मृतश्च भूयः संप्रा
प्य जन्म देवाद्विवस्वतः ॥ सावर्णिकोनाम मनुर्भवा

प्रार्थ्यते याच्यते तत् त्वत्तः सर्वं मत्तः देवीतः सकाशात् प्राप्यतां
लभ्यतां अवाप्यतां अहं परितुष्टास्मि तत् त्वत्तः त्वेते च तेच
क्षत्रियाय वैश्याय च ददामि ॥ कुलस्य नंदनः वैश्यः यत्तो
सो कुलात् सकाशात् लब्धं नग्रहिष्यति मोक्षकामत्वादै
राग्यभाक्त्वादिति भावः ॥ द्वितीयार्थे प्रार्थ्यतामिति तु क्व
चित्पाठः सपुनरुक्तः प्राप्यतामिति तु पठ्यतां ॥ यद्वा
वैश्यापेक्षया न पौनरुक्त्यं त्वया त्व प्रार्थ्यतां त्वया च प्रा
र्थ्यतामिति ॥ ददामि तत् ददामि ते इति पाठद्वयं क्वापि
दृश्यते ॥ मार्कंडेय उवाच ॥ मुनिः स्वशिष्यं वाचमूचे ॥
ततो वव्रे नृपो राज्यमविभ्रंश्यन्यजन्मनि ॥ अत्रैव च नि
जं राज्यं हतशत्रुबलं बलात् ॥ ११ ॥ ॥ ततः देवीतः तद्
व्युत्क्रमानंतरं वा नृपः सुरथः अन्यजन्मनि अन्यजन्मा
पेक्षया अन्यदपि मे भाविय ज्जन्म तस्मिन्नन्यजन्मनि

वात् प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति साशोभावः॥ ननु च अस्म
त्त इति बहुवचनेनोपक्रमात् प्रयच्छाम इति बहुवचनेन न १०१२
सस° भवितव्यं॥ तत्कथं प्रयच्छामी त्येकपदं स्यात्। एतदा
ह अस्मत्त इति छेदः अस्सु क्षेपणे। अस्यामि क्षिप
ति संसारं निराकरोति। अन् विधिरूपं चरस्य वि
रोधनं एतत्वात् मादृशाः॥ अयस्मपादित्वात्। भव्यात् १
१ भावानु वाद्यः॥ भावक्त कितु। वैश्यवर्यस्य यामत्तो व
रोय श्च अभिवांछितः। इत्यपपाठः। यद्वा व्यत्ययो बहु
ळामिति एकवचन बहुवचनं ततश्च अस्मत इत्येव
पाठः। वरणीयो वर्णः क्लीबे प्रधानं प्रमुख प्रवेकानु
त्तमोत्तमाः॥ तुष्टयं वरेण्याश्च प्रवहो तवराध्य्यवत्॥१५॥ ॥
मार्कंडेय उवाच॥ मुनिः स्वशिष्यं वाचमुक्तवान्॥
इति दत्वा तयो र्देवी यथाभिलषितं वरं॥ बभूवांतर्हि

ता सद्यो भक्त्या ताभ्यामभिष्टुता॥१६॥ ॥ हे कौष्टिक मह
र्षे इति प्रकारतः तयोः क्षत्रियवैश्ययोः सुरथश्च समाधि
श्च यथाभिलषितं अभिवांछितं मनति क्रम्य आमिष्टव
रं दत्वा भक्त्या ताभ्यामभिष्टुता त्वं जगतां स्त्रष्ट्री राक्षि
त्री संहर्त्री च। संस्तुता सती सद्यः सा भगवती चंडि
का सपदि अंतर्हिता बभूव। अंतर्धानमगात् अदृश्या
भूत्॥१६॥ ॥ एवं देव्या वरं लब्ध्वा सुरथः क्षत्रियर्षभः॥
सूर्याज्जन्म समासाद्य सावर्णिर्भविता मनुः॥१७॥ ॥
हे कौष्टिक महर्षे एवं प्रागुक्त प्रकारेण सुरथः क्षत्रियर्षभः
श्रेष्ठः क्षत्रियः देव्याः भगवत्याः सकाशात् वरं लब्ध्वा प्रा
प्य इह राज्यमनुभूय ततः तनु त्यक्त्वा सवर्णायां सूर्या
द्देवात् जन्म समासाद्य संप्राप्य सावर्णिर्नाम मनुः रा
जा भुवि भविता॥ कर्त्तरि भविष्यदनद्यतने लुट्॥ नवि

ष्यतीसर्ग्ः॥ मनुरित्ययं सप्तशतिकास्वरूपो महामा टिका॰
स॰ त्रोमंत्रः सर्वेषामधीयः तांसर्वकामधुगिति सूचयि ७३
तुं अवसाने प्रयोजि भगवताश्रीमार्कंडेयेनेतिसि
द्धं॥१८॥ ॥७॥ ७॥ श्रीमद्ब्रह्मकृष्णगुरवेनमः॥
॥श्रीमत्लक्ष्मीपुरसुंदर्पेणमस्तु॥श्रीमत्जगदंबार्पण
७१ मस्तु।श्रीरस्तु॥७॥ शुभंभवतु श्री।७॥ ७॥ ७०

न्भुवि भविष्यति॥१४॥ ॥ हे भूप भवान् अतः सन्नपि एत
च्छरीरं परित्यक्तवानपि भूयः पुनरपि सूर्यात् देवात् सव
र्णायाश्च तस्त्स्याः जन्म उत्पत्तिं संप्राप्य सावर्णिकोना
म मनुः राजा भुवि भविष्यति। सावर्णिरेव सावर्णिकः
संज्ञायां कन्। वर्णेन सहिताः सवर्णाः तत्स्त्रीत्याट्कं
बाधित्वा बाह्वादि वाताद्दिञ्। सावर्णिः॥१४॥ ॥
वैश्यवर्य त्वया यश्च वरो स्मत्तोभिवांछितः॥ तं प्रयच्छा
मि संसिध्यै तव ज्ञानं भविष्यति॥१५॥ ॥ हे वैश्य हे वर्य
यद्वा हे वैश्यवर्य वैश्येषु श्रेष्ठ त्वया अस्मत्तः देवीतः
यः वरः अभिवांछितः अस्मित वरं संसिध्यै परमा
स॰ ६० त्मस्वरूपसंगत्यै प्रयच्छामि। ततश्च वरप्रदानतः
तव ज्ञानं भविष्यति। मोक्षे धीर्ज्ञानमुच्यते। अस्म
त् इति पंचमी। बहुवचनस्य तत्। अतश्चैकत्वोऽना

द्विनंदनृपशाके च १६९२ विरोधिकृत वत्सरे ॥ मार्गेश्वरे
कृष्णपक्षे द्वितीया भौमवासरे ॥ महाराजा देवा[illegible]जे
नैवाल्लिखितं रघुशर्मणे ॥ परोपकारायस्वार्थाय शु
भदं भवसर्वदा ॥ ॥ आमर्दकस्थवासी हरकोपनाम्न
स्येदं सप्तशती सटीक पुस्तकं समाप्तमगमत् ॥ ॥

सप्तशती

टीका॰ ९३

10 (L)

10

B X (✓)

SANSKRIT

११ छ ॥ इदं सप्तशतीसटीकं पुस्तकं स्वमास्तंभवालि ॥ छ ॥ छ ॥ ११